

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KIRSAL KALKINMA PLANLAMASI;
BURSA İLİ KELES İLÇESİ ÖRNEĞİ**

İ. BÜLENT GÜRBÜZ

109694

109694

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

**DOKTORA TEZİ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI**

BURSA-2001

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KIRSAL KALKINMA PLANLAMASI; BURSA İLİ KELES İLÇESİ ÖRNEĞİ

İ. BÜLENT GÜRBÜZ

DOKTORA TEZİ

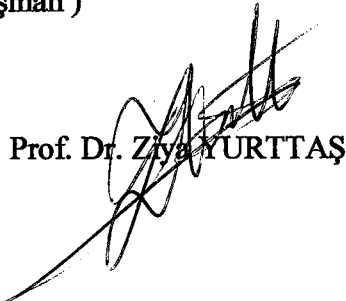
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

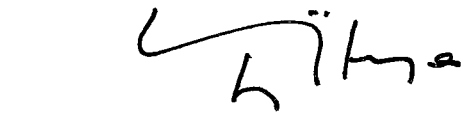
Bu tez 27.03.2001 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir

Doç. Dr. Orhan YAVUZ
(Danışman)

Prof. Dr. Erkan REHBER

Prof. Dr. İsmet ARICI

Prof. Dr. Ziya YURTTAŞ

Prof. Dr. Tayfun ÖZKAYA

ÖZET

KIRSAL KALKINMA PLANLAMASI; BURSA İLİ KELES İLÇESİ ÖRNEĞİ

Tarihsel süreç içerisinde ekonominin doğası gereği, gerek ülkeler arasında gerekse ülkenin kendi içinde bir takım dengesizlikler oluşmuş ve oluşmaktadır. Ancak bu süreç içerisinde ortaya çıkan bölgeler arası dengesizlik büyüme uzun vadede kaynakların etkin kullanımını olumsuz şekilde etkileyerek, sosyal ve ekonomik sorunlara yol açmaktadır.

Kırsal kalkınma, temelinde kır ile kent arasındaki alt yapı, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel farklılıkların dengeye kavuşturulmasını, kırsal nüfusu yerinde kalkındırmayı amaçlayan bir yaklaşımdır.

Kırsal kalkınmada makro projeler yanında mikro projelere de yer verilmektedir. Kalkınmada amaç genel olarak halkın yaşam standardının yükseltilmesidir. Sosyo ekonomik yönden gelişme, mikro düzeyde projelerin başarı şansları ile yakından ilgilidir. Kalkınma için yapılması istenen faaliyetlerin ekonomik anlamda karlılığı için mikro projelerin iyi bir şekilde, hazırlanması ve uygulanması gerekmektedir.

Türkiye’de bugüne kadar uygulanan ve tamamlanan 3 kırsal kalkınma projesi beklenen başarıyı sağlayamamıştır. Uygulanan proje ile makro hedefler arasında uyumun sağlanması ve mevcut olanakların daha iyi değerlendirilmesini sağlayan bölgesel planlamanın ihmal edildiği projelerde net başarı ölçülememiştir. Bu projelerle, uygulama bölgelerinden bölge dışına olan göçlerin hızının düşürülmesi de hedeflenmiştir. Ancak proje hazırlama, planlama ve uygulama aşamalarında yerel halkın istek, gereksinim ve katılımı dikkate alınmadığı için bölge dışı göçler de sürmüştür. Projelerde genel olarak tarımsal faaliyetin üretim yönü ele alınmış, ürün değerlendirme ve pazarlama yönü göz ardı edilmiştir. Projelerde dikkati çeken bir diğer önemli nokta da, projelerde tavandan tabana, diğer bir ifade ile Dünya Bankasının pek çok gelişmekte olan ülke için hazırlamış olduğu standart, tek tip, şablon projelerin bölgeye uyarlanması gibi yanlış yaklaşımlar izlenmiştir. Ülkemizde uygulanan Kırsal Kalkınma Projelerinde, tarımsal yapıyı iyileştirecek uygulamalara yer verilmediği gibi, Toprak ve Tarım Reformunun uygulandığı bölgelerde Kırsal Kalkınma Projeleri

uygulanmamıştır. Kırsal kalkınma sadece tarımsal kalkınma olmayıp, diğer sektörleri de kapsamına alan çok yönlü bir yaklaşımı gerektirmesine karşın, ülkemizde sadece tarımsal kalkınma olarak algılanmıştır.

Bursa ilinin merkez ilçe ile birlikte toplam 15 ilçesi bulunmaktadır. 4 ilçe dışında, diğer ilçeler toprağın verimli, iklim koşullarının getirmiş olduğu avantajlardan dolayı, tarımsal gelir açısından Türkiye'nin önde gelen üreticilerine sahiptir. Araştırma alanı Keles, Bursa'nın en geri kalmış ilçesi durumundadır. Araştırmada 18 köyde saha araştırmasında bulunulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre, ailelerde mevcut işgücü varlığının %34.1'inin kullanılmadığı bulunmuştur.

Araştırmadaki hesaplamalara göre en alt gelir grubundaki ortalama gelire en yüksek gelir basamağında bulunan ailelerin ortalama gelirleri arasında 24 kat fark bulunmaktadır.

Keles'in en büyük sorunu ulaşım olarak gözükmektedir. Bölgeden göçün önlenmesi için ekonominin canlandırılması, yeni iş alanları açılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma, Bölgesel Gelişme, Kırsal Kalkınma, Tarımsal Yapı

ABSTRACT**RURAL DEVELOPMENT PLANNING; CASE OF KELES COUNTY, BURSA**

Throughout the historical period, as a requirement of the nature of economy, some disequilibrium had occurred and keep occurring both in international and national level. However, the growth in the unbalances between regions that appeared during this period causes social and economic problems by negatively inducing the efficient usage of resources, in the long term.

Rural development is an approach aiming to achieve a balance between rural areas and urban areas with respect to infrastructural, economic, social, political and cultural disparities and to develop rural population in their own location.

In rural development, macro projects take place as well as micro projects. The aim of development is generally upgrading the life standard of the community. Progress in the socio-economic objective is closely related to the chance of success of micro-level project. For the economic profitability of the activities wanted for development, well preparation and implementation of the micro projects is required.

In Turkey, three rural development projects applied and completed until today could not achieve the expected success. The net success could not be measured in the projects where regional planning, which provides the harmony between the project applied and macro targets and the utilisation of existing opportunities, was neglected. By these projects, a decline in the rate of immigrations from the implementation regions was aimed as well. However these immigrations kept remaining as a consequence of not taking the wishes, needs and participation of the local population into consideration. In the projects, it was generally dealt with the productive aspect of agricultural activities while product evaluation and marketing aspects were ignored. Another important point of the projects is that, from minimum to maximum, wrong procedures, such as the adaptation of the standard, mono-type, pattern projects to the region which were prepared by the World Bank for many developing countries.

In the rural development projects applied in our country, implementations to improve the agricultural structure were not given place and these projects were not implemented

to regions where the Land and Agricultural Reform was applied. Besides, while rural development does not only mean agricultural development but also requires a multi-way approach including other sectors, it has always been considered as only agricultural development in our country.

Bursa province is consisted of fifteen districts including the city centre. Apart from four districts, the other districts have Turkey's leading producers with respect to agricultural income, by the help of the advantages of the climate and fertile lands. Research area is the poorest part of Bursa province. The interviews were held in 18 villages 34.1% of the labour is not being used in the household.

The average income difference between lowest income group and highest income group in the households were 24 times.

Transportation which cause the migration is the main problem of the area. Therefore new economic activities has to be introduce in the research area.

Key Words: Development, Regional Development, Rural Development, Agricultural Structure.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa no
Özet	i
Abstract	iii
İçindekiler	v
Simgeler Dizini	x
Şekiller Dizini	xi
Çizelgeler Dizini	xii
1. GİRİŞ	1
2. KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR	5
3. MATERYAL VE METOD	10
3.1. Materyal	10
3.2. Yöntem	10
3.2.1. Örnek Büyüklüğünün Saptanması ve Örnek İşletmelerin Seçiminde Uygulanan Yöntem	11
3.2.2. Verilerin Elde Edilmesinde Uygulanan Yöntem	12
3.2.3. Verilerin Değerlendirilmesinde Kullanılan Yöntem	13
4. KALKINMA, KIRSAL KALKINMA, DÜNYADA VE TÜRKİYEDE UYGULAMALAR	14
4.1. Kalkınma Planının Amaçları	14
4.2. Planlama Bölgelerinin Saptanması	15
4.3. Ulusal Kalkınma Planları	18
4.3.1. Bölgesel Kalkınma	19
4.3.1.1. Bölgesel Dengesizlik	20
4.3.1.2. Bölgesel Kalkınma Politikası	24
4.3.1.3. Bölgesel Kalkınma İlkeleri	24
4.3.1.3.1. Sosyal Karlılık İlkesi	25
4.3.1.3.2. Kalkınma Kutbu İlkesi	26
4.3.1.3.3. Halkın Katılması İlkesi	27
4.3.1.4. Bölgesel Kalkınma Politikasının Amaçları	28
4.3.1.4.1. Nüfusun Ülkede Rasyonel Dağılımı	28
4.3.1.4.2. Geri Kalmış Bölgelerin Ekonomik ve Sosyal Kalkınması	29

4.3.1.5. Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Projeleri	32
4.3.1.5.1. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)	32
4.3.1.5.2. Zonguldak-Bartın -Karabük Bölgesel Kalkınma Projesi	33
4.3.1.5.3. Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP)	34
4.3.1.5.4. Doğu Anadolu Projesi (DAP)	36
4.3.1.5.5. Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi	36
4.3.2. Kırsal Kalkınma	37
4.3.2.1. Kırsal Kalkınma Kavramı	37
4.3.2.2. Kırsal Kalkınma Politikaları ve Başlıca Özellikleri	42
4.3.2.3. Kırsal Kalkınmada Amaçlar	46
4.3.2.4. Kırsal Kalkınma Prensipleri	52
4.3.2.5. Kırsal Kalkınmanın Planlanması ve Uygulanması	54
4.3.2.6. Kırsal Kalkınma Yaklaşımları	55
4.3.2.6.1. Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımı	56
4.3.2.6.2. Rehovot Yaklaşımı	62
4.3.2.6.3. Agro Turizm Yaklaşımı	65
4.3.2.7. Kırsal Kalkınma Projeleri	66
4.3.2.7.1. Tanımı, Kapsamı ve Amaçları	66
4.3.2.7.2. Kırsal Kalkınma Projelerinin Planlanması ve Uygulanması	69
4.3.2.7.2.1. Uygun Proje Çeşidinin Seçimi	69
4.3.2.7.2.2. Proje Bölgesinin Belirlenmesi	69
4.3.2.8. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Çalışmaları	71
4.3.2.8.1. Türkiye’de Kırsal Kalkınma İle İlgili Çalışmaların Tarihi Gelişimi	74
4.3.2.8.2. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Yaklaşımları	75
4.3.2.8.2.1. Tarım Kent Yaklaşımı	76
4.3.2.8.2.2. Merkez Köy (Köykent) Yaklaşımı	77
4.3.2.8.3. Hükümet Programlarında Kırsal Kalkınma	80
4.3.2.8.3.1. Hükümet Programlarının Genel Değerlendirmesi	87
4.3.2.8.4. Planlı Dönem Öncesi Kırsal Kalkınma	89
4.3.2.8.5. Planlı Dönemde Kırsal Kalkınma	91
4.3.2.8.5.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	91
4.3.2.8.5.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	93

4.3.2.8.5.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı	93
4.3.2.8.5.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı	95
4.3.2.8.5.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	98
4.3.2.8.5.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı	99
4.3.2.8.5.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	101
4.3.2.8.5.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	102
4.3.2.8.6. Türkiye'de Uygulanan Kırsal Kalkınma Projeleri	103
4.3.2.8.6.1. Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi	104
4.3.2.8.6.2. Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi	107
4.3.2.8.6.3. Bingöl Muş Kırsal Kalkınma Projesi	109
4.3.2.8.6.4. Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi	111
4.3.2.8.6.5. Ordu Giresun Kırsal Kalkınma Projesi	112
4.3.2.8.6.6. Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Projesi	114
4.3.2.8.6.7. Türkiye'deki Kırsal Kalkınma Projelerinin Karşılaştırmalı Analizi	115
4.3.2.6.8.7. Bazı Ülkelerde Uygulanan Kırsal Kalkınma Çalışmaları	123
4.3.2.6.8.7.1. Amerika Birleşik Devletleri	123
4.3.2.6.8.7.2. Avrupa Birliği	124
4.3.2.6.8.7.3. İsrail	144
4.3.2.6.8.7.4. Çek Cumhuriyeti	146
4.3.2.6.8.7.5. Macaristan	147
4.3.2.6.8.7.6. Norveç	147
5. BURSA İLİ KELES İLÇESİNDE UYGULANAN ALAN ÇALIŞMASI	149
5.1. Araştırma Yöresi Hakkında Genel Bilgi	149
5.1.1. Tarihsel Gelişim	149
5.1.2. Coğrafi Durum	149
5.1.3. İlçenin Altyapı Durumu	151
5.1.3.1. Ulaştırma Durumu	151
5.1.3.2. Su ve Elektrifikasyon	151
5.1.3.3. Konut ve Sosyal Yaşantı	153
5.1.3.4. Sağlık Hizmetleri	153
5.1.3.5. İlçenin Eğitim ve Kültür Durumu	154

5.1.3.6. Tarımsal Alt Yapı	154
5.1.3.7. İlçenin Ekonomik Durumu	158
5.1.3.7.1. Tarım	158
5.1.3.7.2. Sanayi	159
5.1.3.7.3. Hizmetler	159
5.2. İncelenen Köylerin Genel Durumu	160
5.2.1. Ailelerdeki Sosyal Yapı	160
5.2.1.1. Ailelerde Birey Sayısı	162
5.2.1.2. Aile Tipleri	163
5.2.1.3. Eğitim Durumu	164
5.2.1.3.1. Aile Başkanlarının ve Aile Bireylerinin Eğitim Durumu	164
5.2.1.3.2. Aile Başkanlarının Çocukları İçin İstedikleri Eğitim Düzeyi	168
5.2.2. Konutların Kullanım Durumu	170
5.2.3. Ailelerin Haberleşme Davranışları	172
5.2.3.1. Haberleşme Davranışları	172
5.2.3.1.1. Gazete Okuma Sıklığı	173
5.2.3.1.2. Radyo Dinleme Sıklığı	173
5.2.3.1.3. Televizyon İzleme Sıklığı	174
5.2.4. İşletmelerdeki Tarımsal Yapı	175
5.2.4.1. Tarımsal İşletme Büyüklüğü	175
5.2.4.2. Arazilerin Mülkiyet Durumu	178
5.2.4.3. İşletme Sahiplerinin Arazilerine Gösterdikleri İlgi	179
5.2.4.4. İşletmelerdeki Hayvan Varlığı	180
5.2.4.5. İşletmelerin Alet Makine Varlığı	181
5.2.4.6. Bitkisel Üretim Durumu	182
5.2.4.7. Ürün Değerlendirmede Karşılaşılan Sorunlar	185
5.2.4.8. İşletmelerde Kredi Kullanımı ve Kooperatif İlişkileri	186
5.2.5. Aile Başkanlarının Kırsal Kalkınmayla İlgili Düşünceleri	188
5.2.5.1. Aile Başkanlarının Kırsal Kalkınmadan ne Anladıkları	188
5.2.5.1.1. Aile Başkanlarının Tarım İşletmeciliğine ve Köy Sorunlarına İlişkin Düşünceleri	190
5.2.5.1.1.1. Aile Başkanlarının Tarım İşletmeciliğine İlişkin Düşünceleri	190

5.2.5.1.1.2. Aile Başkanlarının Köylerin Sorunları Hakkındaki Düşünceleri	191
5.2.6. Ailelerdeki Köyden Kente Göç Durumu ve Göçün Sebepleri	193
5.2.6.1. Ailelerde Köyden Kente Göç Durumu ve Eğilimleri	195
5.2.7. İşletmelerin Gelir Durumları	199
5.2.7.1. Tarımsal Gelirler ve Tarım Dışı Gelirler	200
5.2.7.2. Toplam Aile Gelirleri	201
5.2.8. İşletmelerin İşgücü Varlığı	204
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	211
KAYNAKÇA	224
TEŞEKKÜR	233
ÖZGEÇMİŞ	234

SİMGELER DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
BEI	: Avrupa Yatırım Bankası
CECA	: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu Mekanizmaları)
DAP	: Doğu Anadolu Projesi
DATAR	: Ülke Düzenleme ve Bölgesel Aksiyon Delegasyonu
DOKAP	: Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilat
EİB	: Erkek İş Birimi
EİG	: Erkek İş Günü
FEDER	: Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
FEOGA	: Tarımsal Garanti ve Yönverme Fonu
FSE	: Avrupa Yapısal Fonu
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH:	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
JICA	: Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı
KİT	: Kamu İktisadi Teşekkülü
KÖY	: Kalkınmada Öncelikli Yörelere
NIC	: Yeni Topluluk Aracı
OTP	: Ortak Tarım Politikası
TKK	: Tarım Kredi Kooperatifleri
TTK	: Türkiye Taşkömürü Kurumu
TVA	: Tennessee Vadisi Yetkili Meclisi

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa No
Şekil 4.1. Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımı	59
Şekil 4.2. Kalkınmada Öncelikli Yörelere	73
Şekil 4.3. Van-Özalp Merkez Köy Projesi	77
Şekil 4.5. Van-Özalp Merkez Köy Projesi Sosyal Yapı ve Tesisleri	79
Şekil 4.6. Van-Özalp Merkez Köy Projesi Ekonomik Yapı ve Tesisleri	79
Şekil 4.7. Avrupa Birliği Haritası	124

ÇİZELGELER DİZİNİ

	Sayfa no
Çizelge 3.1. Çeşitli İşletme Büyüklük Gruplarından Seçilen Örnek İşletme Sayısı	12
Çizelge 3.2. Erkek İş Biriminin Hesaplanmasında Kullanılan Katsayılar	13
Çizelge 4.1. 2000-2006 Yılları Arasında OTP Harcamaları	142
Çizelge 4.2. Üye Ülkelerin Kırsal Kalkınma İçin Harcayacakları Miktarlar	143
Çizelge 4.3. FEOGA Harcamalarının Kırsal Politikalara Yönelik Dağılımı	143
Çizelge 5.1. Yerüstü Sulama Tesisi Yapılan Köyler	152
Çizelge 5.2. İlçe'nin Genel Arazi Dağılımı	155
Çizelge 5.3. Arazi Kullanım Alanlarının Dağılımı	156
Çizelge 5.4. İşletmelerin Arazi Parsellerinin Dağılımı	157
Çizelge 5.5. İlçe'nin Yem Bitkileri Varlığı (1999)	157
Çizelge 5.6. İlçe'deki Hayvan Varlığı (1999)	157
Çizelge 5.7. İlçe'deki Tarımsal Alet-Makine Varlığı(1999)	157
Çizelge 5.8. İncelenen Köylerde Anket Sayısı	160
Çizelge 5.9. Aile Bireylerinin Yaş Guruplarına ve Cinsiyetlere Göre Dağılımı	161
Çizelge 5.10. Cinsiyete Göre Yaş Gruplarının Dağılımı	162
Çizelge 5.11. Aile Başına Düşen Birey Sayısı	162
Çizelge 5.12. Aile Tipleri	163
Çizelge 5.13. İncelenen İşletmelerdeki Nüfusun Eğitim Durumuna Göre Dağılımı	165
Çizelge 5.14. Aile Bireylerinin Yaş ve Cinsiyete Göre Eğitim Durumları	167
Çizelge 5.15. Çocukları Okutmak İstedikleri Okul Seviyesi	168
Çizelge.5.16. Aile Başkanlarının Eğitim Seviyeleri ile Çocuklarını Yönlendirmek İstedikleri Meslek Grupları	169
Çizelge 5.17. Ailelerin Çocukları İçin İstedikleri Meslekler	170
Çizelge 5.18. Konutların Kullanım Durumu	171
Çizelge 5.19. Hanelerde Bulunan Ev Eşyası Varlığı	171
Çizelge 5.20. Gazete Okuma Sıklığına Göre Dağılım	173
Çizelge 5.21. Radyo Dinleme Alışkanlığı	174
Çizelge 5.22. Televizyon İzleme Alışkanlığı	175
Çizelge 5.23. İşletmelerin Arazi Varlığına Göre Dağılımı	176

Çizelge 5.24. Bursa'daki İşletmelerin Arazi Büyüklüğü	177
Çizelge 5.25. Keles İlçesinde İşletmelerinin Arazi Büyüklükleri	177
Çizelge 5.26. İncelenen İşletmelerde Parsel Sayısı	178
Çizelge 5.27. Toprak Tahlili Yaptırmama Nedenleri	179
Çizelge 5.28. İncelenen İşletmelerdeki Hayvan Varlığı	180
Çizelge 5.29. İşletmelerin Alet Makine Varlığı	181
Çizelge 5.30. Bursa İli Meyve Varlığı	183
Çizelge 5.31. Bursa İlinde Seçilmiş Bazı Tarla Bitkilerinin Üretim Durumu	184
Çizelge 5.32. Anketlere Cevap Veren Üreticilerin Yetiştirdikleri Ürünlerin Ekim Alanları	184
Çizelge 5.33. Kooperatife Üye Olup Olmama Durumu	187
Çizelge 5.34. Kırsal Kalkınmadan Ne Anladıkları	188
Çizelge 5.35. Köy Kalkınma Çalışmalarına Katılım İstekleri	189
Çizelge 5.36. Tarımsal Faaliyetle Uğraşmaktan Hoşnutluk Durumu	190
Çizelge 5.37. Yenilikleri Uygulama İstekleri	191
Çizelge 5.38. Aile Başkanlarını Köylerinin Sorunları Hakkında Düşünceleri	192
Çizelge 5.39. Üreticilerin Devletten Beklentileri	192
Çizelge 5.40. Köyden Kente Göçün Temelindeki Sorunlar	194
Çizelge 5.41. Keles İlçesinin Köylerindeki 1990-2000 Dönemi Göç Dağılımı	196
Çizelge 5.42. Göçün Sebepleri	197
Çizelge 5.43. Göç Etmemenin Nedenleri	198
Çizelge 5.44. Sosyal Güvenlik Kurumuna Bağlı Olanlar	199
Çizelge 5.45. İşletmelerin Tarımsal Gelirlerinin Türleri	200
Çizelge 5.46. Toplam Aile Gelirlerinin Kaynakları	201
Çizelge 5.47. İşletmelerdeki Gelir Dağılımı	202
Çizelge 5.48. İşletmelerdeki Gelir Dağılımı (\$)	202
Çizelge 5.49. İşletme Büyüklük Gruplarının Ortalama Gelirleri	203
Çizelge 5.50. Erkek İş Biriminin Hesaplanmasında Kullanılan Yaş Gruplarının İşletmelere Dağılımı	205
Çizelge 5.51. Erkek İş Birimi Cinsinden İşletme Büyüklüğünün Dağılımı	206
Çizelge 5.52. İşletme Başına Mevcut, Kullanılan ve Atıl İşgücü	208
Çizelge 5.53. İncelenen İşletmelerin İşgücü Varlıklarının Üretim Deseni İle Karşılaştırılması	209

1.GİRİŞ

Kalkınma; gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerin ortak amacı olup, bu ülkelerin ekonomik, toplumsal, siyasal yapılarının değişerek, insan yaşamının maddi ve manevi alanda ilerlemesi ve giderek refahının artmasıdır. Geniş anlamıyla kalkınma, ekonominin büyümesi, yapısının değişmesi ve gelir dağılımının düzeltilmesi ile siyasal ve kültürel alanda iyileştirmeler yapılmasıdır(Harris 1992).

Kalkınma konusu, oldukça kapsamlı ve makro düzeyde incelenmesi gereken bir konudur. Zira, kalkınma ülkenin herhangi bir bölgesinin kalkınması ya da çeşitli faktörler bakımından bazı yerlerin gelişmesi demek değildir. Ulusal, bölgesel ve kırsal açıdan bakıldığında ülkelerin sahip olduğu sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal nitelikler o ülkenin kalkınmışlık düzeyinin en açık ve en belirgin göstergeleridir.

Ulusal düzeyde kalkınmayı sağlayabilmek için, yaklaşık 60 yıldan bu yana ulusal kalkınma planları hazırlanıp uygulanmaya konmaktadır. Bu ulusal kalkınma planları, o ülkede yaşayan bütün bireylerin refah düzeylerini, yaşam seviyelerini arttırmak için hazırlanmaktadır. Burada, o ülkenin tüm bölgeleri ve doğal olarak tüm insanları hedef alınmaktadır.

Dünya ekonomisinin yakın tarihi, tam manasıyla geri kalmış ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarının kapatılmasına yönelik müdahalelere sahne olan bir dönemi kapsamaktadır. Yapılan çalışmalar, ekonomik ve sosyal kalkınmanın çeşitli ülkeler arasında olduğu gibi, aynı ülke bütünü içinde de farklı gerçekleştiğini göstermektedir.

İleri refah düzeyine ulaşmış toplumlar, bir başka ifade ile gelişmiş ülkeler, kendi ülkeleri içerisinde yer alan bütün toplulukların birbirine yakın seviyelerde olmaları için çaba sarf etmektedirler. Bu konu, geri kalmış bölgelerin kalkınmasının hızlandırılması, ülke içinde toplumsal huzurun süreklilik kazanması ve ekonominin dengeli bir gelişme göstermesi bakımından zorunlu görülmektedir.

Bölge kalkınması ile ülke kalkınması birbirinden ayrı düşünülmemesi gereken bir konudur. Bir ülkeyi meydana getiren bölgelerin kalkınması demek o ülkenin de kalkınması anlamına gelmektedir. Görülmektedir ki, gelişmiş ülkeler belirli bir gelişmişlik seviyesine ulaşmadan önce bölgesel düzeyde gelişmesini makro düzeyde ve ulusal kalkınma planlarının kapsamı içerisinde yer vermektedirler.

Az gelişmiş ülkelerin gelişmesinin sağlanması ve belli bir kalkınma hızını yakalayabilmesi açısından bakıldığında Kırsal Kalkınma, üzerinde belki de en fazla durulması gereken ve son derece önemli bir konudur. Ülkeleri gelişmiş, gelişmekte olan yada geri kalmış ülkeler biçiminde kategorize etmede kırsal alan özel bir yer teşkil etmektedir.

Kırsal kalkınma; kırsal alanda yaşayan ve geçimini genellikle tarım kesiminden veya benzer kırsal mesleklerden sağlayan, ekonomik ve sosyal açıdan nispeten kötü durumda olan toplulukların, mevcut, ekonomik, toplumsal ve kültürel koşullarını iyileştirmek ve ulus bütününde kaynaştırmak amacıyla girişilen çabalar bütünüdür (Weitz 1995).

Kırsal kalkınmanın konusunu kırsal kesimin ekonomik, kültürel ve altyapısal yetersizlikleri oluşturmaktadır. Örneğin, tarım topraklarının tarım için uygun olmayan alanların üzerinde genişlemesi, aşırı otlatma nedeniyle çayır ve meraların zarar görmesi, yanlış tarım tekniklerinin uygulanması, bu sorunların ekonomik boyutunu içermektedir. Bunların yanında altyapısal ve kültürel etkenlerden kaynaklanan sorunlar köyden kente göç olgusuyla kendini göstermektedir. Büyük kentlere göç eden nüfus, uyum sorunlarıyla karşılaşmakta ve tam anlamıyla bir kültürel çöküntü yaşamaktadır. Ayrıca, kentlerdeki konut yetersizliği nedeniyle oluşan gecekondulaşma ile çevreye zarar verilmektedir. Çeşitli nedenlerle yer altı sularının kirlenmesi, çarpık kentleşme ile ulaşım problemleri ilk akla gelen altyapısal sorunlar arasında yer almaktadır.

Kırsal alanla ilgili olarak sayılan bu olumsuzluklara yeni nitelikler eklenmesi olasıdır. Bütün bunlar şunu göstermektedir ki, kırsal kesimdeki sorunlar, son derece önemli ve

hem ulusal kalkınma için hem de bölgesel kalkınma için engelleyici ve yavaşlatıcı bir konumdadır.

Ülkemizde, kırsal kesimin temel özelliklerinden biri, yerleşim birimlerinin dağınık ve küçük olması, diğeri ise gelir kaynağının büyük ölçüde tarıma dayalı olmasıdır. Bu durumda gelir kaynağı olan tarımın geliştirilmesi ve kırsal yerleşim birimlerine götürülen hizmetlerin yeterli seviyeye ulaştırılması, kırsal kalkınma için önde gelen, önemli konulardır.

İşte, gerek bölgesel gerekse kırsal nitelikleri, mevcut sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel yapıyı iyileştirmeyi ve geliştirmeyi amaçlayan bölgesel kalkınma programları ile kırsal kalkınma projeleri uygulanmış ve halihazırda uygulanmaktadır. Türkiye’de uygulanan bazı bölgesel kalkınma programları; Güneydoğu Anadolu Projesi; Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişim Projesi, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişim Planı (DOKAP), Doğu Anadolu Projesi (DAP), ile Yeşilirmak Havza Gelişim Projesidir.

Belirtilen bu projelerde hedefler; bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması, geri kalmış bölgelerde yaşayan nüfusun refah düzeyinin yükseltilmesi, göç eğilimlerinin istikrarlı bir dinamiğe kavuşturulmasıdır.

Kırsal alana yönelik olarak uygulanan Kırsal Kalkınma Projeleri; kırsal alanda altyapıyı iyileştirmeyi ve kırsal kesimde yaşayan nüfusun gelirlerini artırarak yaşam standardını yükseltmeyi amaçlamaktadır. Uygulanan entegre kırsal kalkınma projelerine ek olarak planlı dönemlerde gerçekleştirilen Beş Yıllık Kalkınma Planları ile tarımsal gelişmeyi sağlayıcı, köylünün kalkınma imkanlarını, üretim gücünü ve gelirini artırıcı politikalar uygulanırken; toplum kalkınma programları, toprak ve tarım reformu ile kooperatifleşme birer politika aracı olarak kullanılmıştır.

Kalkınmada Öncelikli Yörelere uygulamaya konulan ve kırsal kesime hizmet götürmede bir araç olarak kullanılan entegre kırsal kalkınma projelerinin ilki; Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesidir. Bunu, Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi ve Bingöl-

Muş Kırsal Kalkınma Projesi izlemiştir. Uygulanması devam edilen projeler ise, Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi ile Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesidir. Teklif metni hazırlanan ise Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Projesi ise 2001 yılında uygulamaya konulması planlanan projedir.

Kırsal Kalkınma Planlamasını ele alan bu çalışma, 6 bölümden oluşmaktadır. Dördüncü bölümü oluşturan Ulusal Kalkınma başlığı altında, bölgesel ve kırsal kalkınma incelenmiştir. Makro hedeflere yönelik amaçları içeren kalkınma, kırsal kalkınma, Dünya'da ve Türkiye'de uygulamalar ile başlayan bölümde, planlama bölgelerinin saptanmasında kullanılmak üzere homojen, polarize ve plan bölge kavramları açıklanmaya çalışılmıştır. Bölgesel kalkınma konusu irdelendiği alt bölümde ise, bölgesel dengesizlik, bölgesel kalkınma ilkeleri ve bölgesel kalkınma politikalarının amaçları üzerinde durulmuş ve Türkiye'de uygulanan bölgesel kalkınma projeleri genel olarak incelenmiştir. Bir diğer alt başlık olan kırsal kalkınma ise, politikalar, araçlar ve amaçların yanı sıra kırsal kalkınmaya ilişkin yaklaşımlarla da ortaya konulmuştur. Kırsal kalkınma projeleri'nin kapsamı, amaçları, uygulanması ve planlanması ile Kalkınmada Öncelikli Yörelere bu bölümün bir başka konusunu oluştururken, kırsal kalkınma projeleri için örnek olabilecek bir sınıflandırma şekli, dört safhada toplanarak belirtmeye çalışılmıştır. Ayrıca, Türkiye'deki kırsal kalkınma projeleri objektif olarak karşılaştırılmış ve olumlu-olumsuz yanları ortaya konulmuştur. Uygulanan ve uygulanmakta olan projelerin yanısıra cumhuriyet dönemi hükümetlerinin kırsal kalkınmaya bakış açıları ve Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Kırsal Kalkınmanın yeri incelenmeye çalışılmıştır. Kırsal Kalkınmada başarılı olmuş ve örnek oluşturan ülkeler ile Avrupa Birliğindeki uygulamalar bölümünün son kısmında irdelenmiştir. Beşinci bölümde ise Bursa ilinin en az gelişmiş ilçesi olan Keles bölgesi tanıtılmış, bölgede uygulanan anket çalışmasının sonuçları analiz edilerek son bölümde ilçenin kalkındırılması için mevcut potansiyeli değerlendirme olanakları üzerinde durulmuştur.

2. KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Konu ile ilgili son on yıl içerisinde yapılan benzer özelliklere sahip bazı çalışmalar tarih sırasına göre sunulmuştur.

Buller ve Wright (1990), Rural Development: Problems and Practices başlıklı eserinde, kırsal kalkınma kavramı üzerinde durmuşlardır. Gelişmiş ülkelerin kırsal kalkınmaya bakış açıları ve geçirdikleri süreçler incelenmiştir. İngiltere gibi gelişmiş bir ülkenin toplumsal kalkınmadan beklentileri değerlendirilirken, gelişmemiş ülkelerde uygulanan politikalarla kıyaslama yapılmıştır.

Yıldırak (1991), çalışmasında, kırsal kalkınmanın tanımını yaptıktan sonra kırsal kalkınmanın kapsamı, Türkiye’de kırsal kalkınma ile ilgili çalışmaların tarihi gelişimi, kırsal kalkınmaya ortam hazırlayan koşullar, kırsal kalkınmada gözönünde bulundurulması gerekli ilkeler, kırsal kalkınmanın amaçları ve aşamaları konularını incelemiştir.

Harris (1992), Rural Development adlı eserinde, kırsal kalkınmanın üreticiler üzerine etkileri, tarımsal gelişmenin kırsal kalkınma üzerine etkileri, az gelişmiş ülkelerin işgücü ve gelir yönünden kırsal kalkınmaya etkilerini incelerken devletlerin uygulaması gereken politikalar üzerine durmuştur.

Eren (1992), çalışmasında Malkara Köylere Hizmet Götürme Birliğinin kuruluşu ve genel çalışması hakkında bilgi verdikten sonra, Birliğin kurulması ile ilçede meydana gelen gelişmeleri ve gelecekteki hedeflerini ortaya koymuştur.

Kumal (1992), çalışmasında, Türkiye’de toprak ve tarım reformu uygulamalarını, toprak rejiminin tarihi gelişimini ve tarım reformunun kırsal kalkınmaya etkisini incelemiştir. Çalışmada, tarım reformunun, toprak tasarruf şekline, mülkiyet yapısına, ekonomik gelişmeye ve sosyal yapıya olan etkileri de ele alınmıştır.

Anonim (1993b), Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin hazırladığı eserde Bölge-kalkınma ve planlama kavramları kapsamaları ve ilişkileri, plan ve planlama çeşitleri incelenmiştir. Osmanlıdan günümüze bölge politikaları ve kalkınma planları ile dünyada bölgesel politikalarda başarılı olmuş ülkelerden örnekler verilmiştir.

Doğanay (1993), çalışmasında Türkiye’de kırsal alanın genel yapısı hakkında bilgi verdikten sonra, toplum kalkınması çalışmalarını, kalkınmada öncelikli yörelere uygulanan projeler ile Türkiye Kalkınma Vakfı projelerini de içine alan çok boyutlu projeleri incelemiştir.

Karaman (1993), çalışmasında, kırsal sanayinin sosyo ekonomik gerekleri üzerinde durmuş, Dünya’da ve Türkiye’deki kırsal sanayi politikalarını inceleyerek, Türkiye’de kırsal sanayi nasıl uygulanmalıdır konusunda öneriler getirmiştir. Buna göre öncelikle KOSGEB yaklaşımının kırsal alanda yaygınlaştırılması, köylere hizmet götürme birliklerinin güçlendirilip desteklenmesi, TKV’nin devletçe daha fazla desteklenmesinin sağlanması ve DPT’nin Kalkınmada Öncelikli Yörelere fonunun artırılmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Yıldırak ve Olhan (1993), çalışmalarında, kırdan-kente göçün nedenlerini, kırsal kesimdeki genç nüfusun sosyal ilişkilerini ve kırsal gençliğin mesleki eğilimlerini incelemişler ve kırdan kente göç yoğunluğunun azaltılmasına ilişkin önerilerde bulunmuşlardır. Buna göre, tarımda örgütlenmeye gidilmeli, buna kırsal kesimde yaşayan ailelerin katılımı sağlanmalı , çiftçi birlikleri kurulmalı, yerinden yönetilen endüstri merkezleri oluşturulmalı ve çiftçilere her konuda eğitim fırsatları yaratılmalıdır.

Anonim (1994c), DPT,Kırsal Sanayi ÖİK Raporuna göre, Türkiye’de göç ve istihdam sorunlarının ana kaynağı kırsal alandır. Kırsal kent farklılaşmasındaki dengesizliğin sürmesi ile sorun giderek büyümekte ve çözüme ulaşmak güçleşmektedir. Raporda kırsal sanayi uygulamalarına Dünya’dan ve Türkiye’den örnekler verildikten sonra, kırsal sanayi uygulamalarındaki ilkelere, hedef ve stratejilere değinilmiştir. Rapora göre kırsal sanayinin başarısı öncelikle kurulması düşünülen yerlerin sosyo-ekonomik açıdan

iyice tanınmasına, ele alınacak hedef kitlenin eğitimine, yayım hizmetine, örgütlenmeye ve katılımcılığa bağlıdır.

Geray (1994), çalışmasında, kırsal kesimdeki örgütlenmeyi çiftçi örgütlenmesi olarak ele almış, ve bunu tüzel örgütlenme ve geleneksel örgütlenme olarak iki açıdan incelemiştir. Buna göre, tüzel yöndeki örgütlenmeler dernek ve meslek kuruluşları statüsünde olması gerekliliği üzerinde durmuştur.

Güven (1995), Sosyal planlama adlı eserinde, Türk plancılığının genel özellikleri, kalkınma planlarının sosyal içerikleri ve sosyal planlama yaklaşımlarını incelerken dengeli ve sosyal sorunları çözerek kalkınma yönünden etkinliği ve başarı düzeyini değerlendirmektedir. Bu bağlamda, Türk toplumunun yapısal nitelik gösteren kimi temel sorunlarına kalkınma planlarında nasıl yaklaşıldığı, bu sorunların çözümü için hangi ilke, önlem ve politikaların geliştirildiği, hangi somut proje programların ne ölçüde uygulandığını incelemiştir.

Weitz (1995), Entegre Kırsal Kalkınma Stratejilerinden olan Rehovot yaklaşımının ele alındığı çalışmada, planlamanın aşamaları esnasında hem devletin hem de planlamaya tabi olan halkın katılımı üzerinde durmuştur. Planlamanın başarısında yatay ve dikey entegrasyonun önemini belirtmiştir.

Gülçubuk (1997), tarafından tamamlanan doktora çalışmasında Türkiye’de hükümete bağlı kuruluşlar ve bağlı olmayan gönüllü kuruluşlar tarafından yürütülen kırsal kalkınma çalışmaları ile bu çalışmalar içerisinde Türkiye Kalkınma Vakfının yeri ve önemi incelenmiştir. TKV’nin kırsal kalkınma uygulamalarından olan Uzunyayla yöresinde 6’sı TKV çalışma alanı kapsamında , 6’sı kapsam alanı dışında olmak üzere 12 köyde saha çalışmasında bulunulmuştur. Buna göre gelir, işgücü ve diğer sosyal faktörlerin kapsam içi ve dışında kalan köyler açısından karşılaştırma olanağı doğmuştur.

Özkaya ve Ark. (1998), araştırmalarında, Halilbeyli(İzmir) köyünde kırsal kalkınmada çiftçi katılımının önemini ele almışlardır. Araştırmada, katılımcı kırsal değerlendirme

yaklaşımı kullanılmış ve bu sorunların üreticilerle birlikte saptanılması, çözüm yollarının birlikte aranması ile köyde hızlı değişimler gerçekleştiği görülmüştür.

Anonim (1998a), DPT tarafından hazırlanan İllerin Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmasında genel hatlarıyla Dünya'da ve Türkiye'de sosyo ekonomik gelişmişlik farkları olgusu ve sorunu özetlenmiştir. Kullanılan analiz yoluyla araştırma kapsamındaki 76 ilin sosyo ekonomik gelişmişlik sıralaması verilmiştir. Yine yedi coğrafi bölge bazında sosyo ekonomik gelişmişlik sıralaması yapılmaktadır. Ayrıca, coğrafi bölgeler içinde homojenleşme ve kutuplaşma (polarizasyon) eğilimleri de analiz edilmiştir.

Anonymous (1998), Avrupa Komisyonu tarım bölümünün hazırladığı raporda, Birliğin 1992 yılından beri kırsal kalkınmaya yönelik olarak izlediği politikalar değerlendirilmiştir. Tarımsal Garanti ve Yönverme Bölümünün harcamaları dikkate alınarak geleceğe yönelik politikaların neler olması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Dinler (1998), Bölgesel İktisat adlı eserinde ekonomi ilminde alan kavramını, alan ve bölge kavramlarını, Türkiye açısından bölgesel dengesizliklerin nedenlerine ışık tutmuş, günümüz Türkiye'sinin bölgeler arasındaki dengesizliğin şiddetini ortaya koymuştur. Bu dengesizliğin giderilmesi için izlenmesi gereken politikalar ve bu politikalara ulaşmada kullanılacak araçlar ile ülkemizin bu alanda aldığı yol ile bölgesel dengesizliğin azaltılması için gerekli önlemler incelendikten sonra, bölgesel dengesizliği ortadan kaldırmak için ortaya atılan teorik bir model olan kalkınma kutupları ve kutupların yaratılması ile ilgili uygulamalar inceleme konusu yapılmıştır.

Anonymous (1999), Avrupa Komisyonu tarım bölümünün hazırladığı raporda, Ortak Tarım Politikasındaki gelişmeler incelenerek 2000 yılından itibaren Ortak Tarım politikasının yeni hedef ve amaçları üzerinde durulmuştur. Yeni politikaların kırsal kalkınma üzerine etkileri ve üye ülkelere düşen mali sorumlulukla da ilgili gelişmeler incelenmiştir.

Anonim (2000a), Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma planı öncesinde DPT'nin 1996-2000 yılları arasında Türkiye'de bölgesel gelişme ile ilgili yürütülen Zonguldak-Bartın, DOKAP, DAP ve Marmara Bölge planı gibi projeler incelenirken, Kalkınmada Öncelikli Yörelere yönelik politikalar da irdelenmiştir.

Anonim (2000e), Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma planı özel ihtisas komisyonu raporunda kırsal kalkınma açısından mevcut durum ortaya konmuştur, yeni dönemde bölge ve yörenin potansiyellerinden hareket edilmesi, olanak ve kısıtlılıkların daha gerçekçi saptanması için gayret sarf edilmesine, havza bazında plan yapılmasına, çağdaş teknolojilerin kullanılmasına, kaynak yaratıcı dinamiklerin geliştirilmesine, fonların daha dikkatli kullanılmasının önerilmesi kararlaştırılmıştır.

3. MATERYAL VE METOD

3.1. Materyal

Bu çalışmada kırsal kesimin temel sorunu olan kalkınma çabaları incelenmiştir. Konunun daha detaylı incelenebilmesi için kapsam genişletilerek ulusal planlardan başlayarak sırasıyla bölgesel ve kırsal kalkınma planları incelenmiştir. Bu inceleme yapılırken konularla ilgili teorik bilgilerin yanısıra Türkiye’de gerçekleştirilen uygulamalar ile bu konuda belirli mesafeler almış ve dünyada söz sahibi hale gelmiş ülkelerin uygulamalarından da örnekler verilmiştir.

Alan çalışması yapılabilmesi için Bursa’nın nispeten geri kalmış 4 ilçesi Harmancık, Büyükorhan, Orhaneli, Keles’i kapsayan, geri kalmış yörelerde ön araştırmalar yapılmıştır. Bu ön araştırma ve veriler doğrultusunda Keles ilçesine yönelik alan çalışması yapılmasına karar kılınmıştır.

Saha araştırması sonucu elde edilen veriler, araştırmacı tarafından uygulanan anket yardımıyla toplanmıştır. Anket formlarının ele alınan ailelerde aile başkanları ile birlikte doldurulması ile elde edilen veriler alan araştırmasının ana materyalini oluşturmuştur.

Ayrıca araştırma konusu ile ilgili olarak, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, DPT’nin kütüphanelerinden, İsrail, Development Study Center’ın yayın ve kütüphanesinden, Bursa Tarım İl Müdürlüğü ve Valilikteki ilgili kuruluşlar ile Keles’teki devlet daireleri ziyaret edilerek gerek ilgili dosyaların incelenmesi gerekse mülakat yöntemiyle veriler temin edilmiştir.

3.2. Yöntem

Cumhuriyetin ilanı ile kalkınma çabalarına başlayan hükümetlerin programları ve 1963 yılında geçilen planlı dönemle ortaya çıkan Beş Yıllık Kalkınma Planlarındaki gelişmeler ve sonuçlarda bu çalışmada irdelenmiştir.

Ayrıca Avrupa Birliği ve Kırsal Kalkınmada başarı sağlamış ülkelerin bölgesel kalkınma politikaları da değerlendirmeye alınmıştır.

3.2.1. Örnek Büyüklüğünün Saptanması ve Örnek İşletmelerin Seçiminde Uygulanan Yöntem

Bu araştırmada ana kitleyi Bursa ili Keles ilçesinde yer alan 36 köydeki, 3494 işletme oluşturmaktadır. Tarımsal ekonomik araştırmalarda genel amaç, işletmelerin tarımsal faaliyet sonuçlarını incelemek ve başarılarını artırma yollarını saptamak olduğundan, bu amaca doğrudan etki eden üreticilerin bizzat üzerinde çalıştıkları işletme arazi genişliğini örnekleme birimi olarak seçmek yeterli sayılmaktadır. Buna göre ana kitleyi meydana getiren işletmeler, işletme arazilerinin gösterdiği dağılıma göre beş tabakaya ayrılmış ve üzerinde çalışılacak örnek hacmi tabakalı örnekleme göre aşağıdaki formülle bulunmuştur (Yamane 1967).

$$n = \frac{(\sum N_h \cdot S_h)^2}{N^2 D^2 + \sum N_h \cdot S_h^2}$$

Formülde N, ana kitleye dahil varyant sayısını , N_h h'inci tabakadaki varyant sayısını, S_h h'inci tabakadaki varyansı göstermektedir. $D^2 = d^2/z^2$ olup, d kitle ortalamasına izin verilen hata oranını, z ise bu hata oranına göre standart normal dağılım tablosundaki z kıymetini göstermektedir. Bu şekilde hesaplanan 224 işletme tabakalara oransal dağıtım esasına göre $n_h = (N_h/N) \cdot n$ eşitliği esas alınarak dağıtılmıştır. N_h h'inci tabakadan seçilecek örnek adedini göstermekte olup, tabakalar itibari ile örnek olarak seçilecek işletme sayıları çizelge 3.1'de verilmiştir.

Keles Tarım İlçe Müdürlüğü ile yapılan görüşmeler sonucu bölgenin tarımsal üretim desenini temsil edebilecek 18 köy seçilmiştir. Toplam köy sayısı 36 olan ilçenin, her iki köyden birinde anket çalışması yürütülmüştür.

Çizelge 3.1. Çeşitli İşletme Büyüklük Gruplarından Seçilen Örnek İşletme Sayısı

İşletme Grupları (Da)	%90 Güvenilirlikle Seçilen İşletme Sayısı
1-10	26
11-20	61
21-50	99
51-100	35
101+	3
Toplam	224

3.2.2. Verilerin Elde Edilmesinde Uygulanan Yöntem

Belirlenen 18 köyden Bursa merkeze en yakın olan Pınarcık'ta 10 aileyle ön anket amacı ile anket çalışması yapılmıştır. Ön anket esnasında yapılan karşılıklı görüşmelerle ile anketin eksik yönleri de bulunarak yeni sorular anket formuna eklenmiştir. Anket formları verilerin Excel'de değerlendirilmesi ve yeni düzenlemeler ile son şeklini almıştır. Soruların basit ve kolay anlaşılabilir olmasına dikkat edilmiştir.

1997 yılı Ağustos ayı ve 1998 Yılı Temmuz aylarında, örneğe giren ailelerle karşılıklı görüşme yolu ile anket formlarındaki sorular yöneltmiş ve yanıtları alınmıştır.

Anketlerde yer alan her soru, özellikle açık uçlu sorulardan alınan yanıtlar büyük cetvel kağıtlarda değerlendirilerek kendi içerisinde alt gruplara ayrıldıktan sonra bilgisayara yüklenmiştir.

3.2.3. Verilerin Değerlendirilmesinde Kullanılan Yöntem

İşletmelerin gelirleri hesaplanırken, bitkisel üretim değeri, hayvansal üretim değeri toplanmış, bu değerlere işletme dışı tarımsal faaliyetlerden elde edilen gelir ile tarım dışı faaliyetlerden elde edilen gelirler eklenmiştir. Gelirlerin hesaplanmasında bulunan gayrisafi üretim değerinden işletme masrafları çıkarılarak sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Türkiye gibi enflasyonun yoğun bir şekilde yaşadığı bir toplumda, verilerin sadece Türk Lirası bazında verilmesinin getireceği sorunlar ve rakamların güncelliğini kısa sürede kaybedeceği düşüncesi ile hesaplamalar hem TL hem de \$ (1998 yılı Amerikan Doları ortalama kuru 258 587 TL) olarak verilmiştir.

Çizelge 3.2. Erkek İş Biriminin Hesaplanmasında Kullanılan Katsayılar

Yaş Grubu	Erkek	Kadın
0-6	0.00	0.00
7-14	0.50	0.50
15-49	1.00	0.75
50-65	0.75	0.50
65 yaş yukarısı	0.00	0.00

Kaynak: Rehber, E., B. Çetin, Tarım Ekonomisi, 1998. Bursa.

Araştırma alanındaki atıl işgücü kapasitesini hesaplamayabilmek için, örneğe giren işletme grupları, yaş gruplarına ayrılmıştır. Buradan elde edilen değerler Erkek İş Birimi ve Erkek İş Günü cinsinden hesaplanarak, anketlerden elde edilen beyanlara göre çalışan erkek işgücü, yabancı işgücü ve atıl işgücü hesaplanmıştır.

4. KALKINMA, KIRSAL KALKINMA, DÜNYADA VE TÜRKİYEDE UYGULAMALAR

Gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerde 1940'lı yıllardan bu yana ulusal kalkınma planları hazırlanmakta ve uygulanmaktadır. Ulusal kalkınma planlarının hazırlanmasındaki amaç, o ülkede yaşayan tüm insanların refah ve dolayısıyla mutluluk düzeylerini artırmaktır. Bu nedenle, çeşitli teknikler yardımıyla, bir takım araçlardan yararlanarak çok farklı ulusal kalkınma planları hazırlanabilmektedir.

Göz önüne aldığı amaçlar bakımından ulusal kalkınma planları, bölgesel kalkınma ve kırsal kalkınma programlarına benzemekle birlikte, daha çok makro hedeflere yönelik olması nedeniyle bunlardan ayrılmaktadır. Ulusal kalkınma planlarında ekonomik gelişmeden, o ülkedeki tüm bölgelerin ve dolayısıyla o ülkede yaşayan tüm insanların birey olarak faydalanmasının sağlanması hedef alınmaktadır.

Çeşitli ülkelerde uygulanan ulusal kalkınma planları, rejim farklılıkları başta olmak üzere, ülkenin coğrafik koşullarının, siyasi yapılarının, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinin ve dolayısıyla sorunlarının farklı olması nedeniyle, değişik amaçlarla hazırlanmaktadır. Bu yüzden hiçbir ülkenin planı ötekine benzememektedir.

4.1. Kalkınma Planının Amaçları

Ülkeler ekonomik büyüme yada kalkınmalarını hızlı ve dinamik bir sürece kavuşturmak için planlamaya ihtiyaç duymaktadırlar.

Ulusal kalkınma planlarında bu ana amaçlar dışında, erişilmek istenen amaçlar şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Milli gelir artış hızının yükseltilmesi,
- Tam istihdamın sağlanmasıyla, işsizliğin en az düzeye düşürülmesi,
- Fiyatlarda istikrarın sağlanması,
- Üretim kapasitelerinde artış sağlamak için yatırımların artırılmasının sağlanması,
- Sektörler arasında denge oluşturulması,
- Gelir grupları arasında sosyal adalet sağlanması,

- Bölgeler arasında sosyal adalet sağlanması.

Kalkınma planlarının hazırlanma amaçlarının en başında, milli gelir artış hızının belli bir düzeye eriştirilmesi gelmektedir. Bu hız ülkemizde 1963'ten itibaren hazırlanan ulusal kalkınma planlarımızda ortalama %7 olarak hedeflenmiştir. Kalkınma hızının belli bir düzeye çıkarılması için, işsizlik sorununun çözülmesi ve buna ek olarak milli gelirdeki artışın kişiler ve bölgeler arasında adaletli dağılımının sağlanması gereklidir. Bunların dışında, fiyatlarda istikrar ve sektörler arası dengenin sağlanması gibi makro hedeflere ulaşılması için, ulusal kalkınma planlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Ulusal kalkınma planları üç aşamada tamamlanmaktadır. Bu aşamalar sırasıyla; "makro planlama", "sektör analizleri" ve "proje seçimi" şeklinde ifade edilmektedir.

Makro planlama aşamasında hedefler, istihdam, enflasyon oranı v.s. gibi makro büyüklükler olarak ortaya konur. Yıllık milli gelir artış hızı saptanır ve bu artış hızının sağlanması için gerekli olan tasarruf ve yatırım oranlarının miktarı saptanır.

Sektör analizleri aşamasında, her sektörün ayrı ayrı gelişme hızları belirlenir. Bu hızın tespitinde, sektörlerin ürünlere olan iç ve dış talepleri yani son talepleri tahmin edilir. Bu şekilde belirlenen gelişme hızlarına erişilmesi için bu defa o sektörde ne oranda yatırım yapılması gerektiği saptanır.

Son aşama olan proje seçimi aşamasında ise, ilk iki aşamada şekillenen planın projelerle tamamlanmasına çalışılır. Böylece her sektörün ulaşmak istediği gelişme hızını yakalayabilmesi için, hangi projelerin uygulanacağı ve bunun için hangi sektöre yatırım yapılacağı belirlenir (Dinler 1994).

4.2. Planlama Bölgelerinin Saptanması

Bir ülkede, ekonomik gelişmenin, o ülkenin bölgeleri arasında dengeli dağılımını sağlayacak politikanın izlenebilmesi için gerekli olan planlama bölgeleri ayırımında, üç bölge kavramı ile karşı karşıya gelmektedir.

Bunlar;

- Mevcut durumun belirlenmesi yönünden **homojen bölge**,
- Görev ilişkileri yönünden **polarize bölge**,
- Bölgesel kalkınma politikalarının yürütülmesi yönünden **plan bölgedir**.

Homojen bölge, bir ülkede bölgelerarası gelişmişlik farkının azaltılmasına yönelik uygulanan bir bölge tipidir. Aynı gelişmişlik düzeyine sahip komşu iller homojen bölge oluştururlar.

Homojen bölge kavramı içerisinde yer alan homojen alanın ne olduğunu ifade etmek ve bu açıdan da homojen bölgeyi açıklamak gerekmektedir.

Homojen alanı “bütün noktaları kendi aralarında mümkün olduğu kadar yakın özellikler gösteren alan” şeklinde tanımlamak mümkündür. Uygulamada, homojen alanı belirleyebilmek için çeşitli kıstaslar kullanılmaktadır. Bunlar arasında; kentli nüfus oranı, eğitim düzeyi, beslenme düzeyi, işsizlik oranı, kişi başına düşen milli gelir, endüstriyel işletme sayısı sayılabilir.

Devlet Planlama Teşkilatı'nın yapmış olduğu çalışma sonucunda, ülkemizde tüm iller gelişmişlik düzeylerine göre sekiz bölgeye ayrılmıştır. Her gruptaki illerin her biri, bir homojen alan oluşturmaktadır. Örneğin, birinci grupta yer alan İstanbul ve Ankara en gelişmiş iller olarak homojen alan oluşturmaktadırlar. Bingöl ve Hakkari ise en geri kalmış iller olarak homojen alan oluşturdıkları söylenebilir.

Homojen bölge bitişik, komşu homojen alanlardan oluşmaktadır. Homojen bölge saptayabilmek için öncelikli olarak homojen alanın saptanması gerekmektedir.

Homojen bölge, sürekli bir homojen alana karşılık gelen, birbirine yakın özellikler gösteren komşu alanlar grubudur. İstanbul ile Ankara homojen alan oluşturmalarına karşın, komşu iller olmadıklarından homojen bölge oluşturmazlar. Ülkemizde illerin sosyo-ekonomik yapılarına bakıldığında; “Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ” komşu homojen alanlar olarak, homojen bölge oluşturmaktadırlar.

Bir ülkede mevcut tüm yerleşme merkezleri birbirleriyle karşılıklı ilişki içindedirler. Küçük merkezler, ticari yönden daha büyük yerleşme merkezlerine bağlıdır. Bir başka ifadeyle küçük merkezler (kasabalar), kendilerinden daha büyük yerleşme merkezlerinin (kentlerin) etkisi (cazibesi) altındadırlar. Benzer şekilde büyük kentler de kendilerinden daha büyük merkezlerin (metropollerin) etkisi altındadır. Bir yerleşme merkezi, kendisinden daha küçük bir yada birkaç yerleşme merkezini etkiliyorsa, söz konusu merkez cazibe merkezi haline gelmiş, yani kutuplaşmıştır.

Polarize bölge, “bir kutup ve bu kutbun etkisi altındaki yerleşme merkezleri arasındaki ilişkiyi, ilişkinin şiddetini gösteren dinamik bir kavramdır. Bir yerleşme merkezi ne kadar genişse, ne kadar çok yerleşme merkezini etkiliyorsa o denli büyük bir polarize bölge oluşturur(Anonim 1993b).

Ülke metropolü olan İstanbul, Türkiye'nin birinci derece polarize bölge durumunda bulunmaktadır. Her polarize bölge merkezi kendisinden bir üst derecedeki polarize bölge merkezi ile yoğun ilişki içinde bulunurken, aynı zamanda kendi bölgesi içindeki merkezlerle de sıkı ticari ilişki içinde bulunabilmektedir.

Plan bölge, “bölgesel politikayı uygulamakta olan yönetimin yetki alanı içinde kalan “saha” yada kısaca “bölge planının uygulandığı alanlar bütünü” şeklinde tanımlanmaktadır.

Plan bölgeler, tüm ülkeyi kapsadığı gibi, sadece belirli problemleri olan bölgeleri de kapsayabilir.

Tüm ülkeyi kapsayan plan bölge, ulusal kalkınma planına mekan boyutunu katabilmek amacıyla yapılan bölgesel ayırım sonucu ortaya çıkmıştır. Plan bölgelerin sayısı, ülkenin genişliğine ve sosyo-ekonomik yapısına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bu anlayış, ulusal planın bölgeselleşmesi için, o ülkenin bölgelere ayrılması sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Sadece belirli, sorunlu bölgeleri kapsayan plan bölgeler, yoğun bölgesel sorunların üstesinden gelebilmek amacıyla, başlatılan bölgesel planlama sonucu ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımda tüm ülkenin bölgelere ayrılması sözkonusu değildir. Sadece sorunların karşılaşıldığı yöreler, plan bölge olarak saptanarak, bu sorunları çözümlenecek tipte bölgesel planlama uygulanmaktadır.

Plan bölge seçilme nedenleri ve seçilen plan bölgeleri aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür;

-Büyükşehir bölgelerinin sosyo-ekonomik sorunlarına çözüm aramak için; Doğu Marmara Plan Bölgesi,

-Büyük bir endüstri projesinin yaratacağı sorunların çözümü için, Zonguldak Plan Bölgesi,

-Bölgesel planlama için eleman yetiştirilmesi ve bu alanda deneyim kazanabilmek amacıyla, turistik bir bölgenin gelişme sorunları için; Antalya Plan Bölgesi,

-Bir nehir havzasının planlama çalışmalarına örnek için; Çukurova Plan Bölgesi,

-Büyük bir projeye dayalı olarak, geri kalmış bir bölgeyi geliştirmek ve bölgelerarası sosyo-ekonomik gelişmişlik farkını azaltmak için, Keban Plan Bölgesi (Dinler 1998).

4.3. Ulusal Kalkınma Planları

Plan ile planlama arasında fark olup plan, ekonominin faaliyetlerinin kararların en ince noktaları üzerinde durulması demektir. Planlama ise, ekonomik faaliyetlerin ve kararların en ince noktalarına kadar eğilmemekte ve ayrıntılara yer vermemektedir. Planlar, ülkenin ekonomik ve sosyal yapılarına göre farklılık göstermekte ve değişik şekillerde hazırlanmaktadır. Mikro planlar ekonominin belirli bir kısmını ele alır. Bu planlar makro ekonomik planlara yardımcıdır. Mikro planlar sayesinde makro planlar daha iyi hazırlanmaktadır. Değişen ve gelişen dünya ekonomisi içerisinde planlama önce ulusal düzeyde başlamış, daha sonra bölge ve kırsala indikten sonra belirli günümüzde havza planları halini almıştır. Bu bölümde ulusal kalkınma planlarının temelini oluşturan bölgesel ve kırsal kalkınma incelenecektir.

4.3.1. Bölgesel Kalkınma

Bugün, birçok ülkede uygulanmakta olan bölgesel kalkınma politikasının geçmişi oldukça yenidir. Başarısızlıkları ya da başarıları ölçmek; 'şu politika şu grup ülkelerde yada şu özelliğe sahip bölgelerde daha etkindir' demek oldukça zordur. Bunun yanında, uygulanan politikalardan genel hatlarıyla olumlu birçok örnek çıkarılabilir ve bunlar yeni bölgesel kalkınma projelerine de ışık tutulabilmektedir(Roome 1990).

Gelişmekte olan ülkelerin farklı sosyo-ekonomik yapıları nedeniyle kullandıkları kalkınma modelleri de farklıdır. Bununla birlikte, daha ileri bir ekonomik yapıya geçebilmek için kullandıkları ortak yol sanayileşmedir. Sanayileşme, sosyo-ekonomik yapıda değişiklikler yaparken, sanayileşmenin belli bölgelerde yoğunlaşması, bölgesel dengesizliklere neden olmakta ve birtakım sorunlar yaratmaktadır. Hızlı nüfus artışı, kentleşme, sanayi yatırımları ve gelir dağılımının bölgelerarası dengesizliği, gelişmekte olan ülkelerin en belirgin göstergeleridir. Sanayi ve ticaretin kentlerde yoğunlaşması, kır nüfusunun kente göçünü hızlandırmış; bunun sonucu olarak kentle kır arasında başlayan ekonomik, sosyal ve kültürel farklılaşma giderek artmış; konut altyapı yetersizliği, çevre kirliliği gibi yeni sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır.

İşte bölgesel kalkınma, sanayileşmenin belli bölgelerde toplanması sonucu ortaya çıkan bu eşitsizliği ortadan kaldırmak amacıyla, geri kalmış bölgelerin sanayileştirilerek ülke içinde adaletli refah dağılımının sağlanmasıdır. Bu temel amacı gerçekleştirmek için uygulanan bölgesel kalkınma politikaları, bölgelerarası eşitsizlik derecesine göre değişmekte olup temel amaç sanayinin yaygınlaştırılmasıdır.

Bölge kalkınması ile ülke kalkınması arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bir ülkeyi oluşturan bölgelerin kalkındırılması demek o ülkenin kalkınması anlamına gelir. Ülke kalkınması sözkonusu olduğundan dolayı, gelişmekte olan ülkeler, belli bir gelişmişlik düzeyine gelmeden bölge gelişmesini makro düzeyde ve ulusal planlamanın kapsamı içine oturtmaktadırlar. Bu ülkeler kaynak israfından kaçınmak ve kalkınma hızından en az fedakarlık edecek şekilde kaynakları değerlendirmek zorundadırlar. Bu tarz bir bölge gelişmesine yaklaşmak uygun bir bölgesel kalkınma politikasıdır (Anonim 1991b).

4.3.1.1. Bölgesel Dengesizlik

Kalkınmayı toplumların tarihi kadar eski kabul eden bir görüşe göre her zaman gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler, daha sade anlatımla, zengin ve yoksul ülkeler bulunmaktadır (Dülgeroğlu 2000).

Sanayi devrimine kadar dünya tarihi, birtakım büyük uygarlıkların yükselme, duraklama ve çökme sürecinin izlenmesiyle karakterize edilebilir. Öte yandan, bu devletler arasında ulaşılan ekonomik kalkınma düzeyleri yönünden büyük farklar vardır.

Ekonomik ve sosyal kalkınma sorunlarının ve planlı çabaların önem kazanmaya başladığı II. Dünya Savaşından sonra bölgelerarası dengesizlikler bazı bilim adamlarınca ele alınmış, nedenleri oluşumları ve giderilme çareleri üzerinde durulmuştur. Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın bölgelerarası dengesizliklere çeşitli yayınlarda geniş yer ayırdığı görülmektedir. Hindistan, Yunanistan, Venezüella, İtalya, Brezilya ve İspanya gibi kapitalist ülkelerle, Rusya, Polonya ve diğer bazı sosyalist devletler ülkelerindeki bölgesel dengesizlikleri azaltmak için çeşitli önlemlere başvurmuşlardır (Yavuz ve Keleş 1973).

Yeryüzünde çeşitli ülkeler arasında nasıl gelişme farklılıkları varsa; bir ülke içindeki çeşitli bölgeler arasında da coğrafi, ekonomik, sosyal ve kültürel bakımlardan az veya çok farklılıklar vardır. Bu eşitsizliklere, bölgelerarası dengesizlik denildiği gibi, bölgelerarası gelir eşitsizlikleri yada bölgelerarası farklılıklar da denildiği görülmektedir.

Gelişme sürecinin her aşamasındaki ülkelerde varolmakla beraber bölgelerarası dengesizlikler, özellikle azgelişmiş yada gelişmekte olan ülkelerin ayırıcı temel özelliklerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerdekinin aksine, gelişmekte olan ülkelerdeki bölgesel dengesizliklerin giderek artma eğiliminde olduğu gözlenmektedir.

Bölgesel dengesizlik, ekonomik ve sosyal fırsat eşitsizliği şeklinde de, daha dar anlamda ele alınabilir.

Ekonomik fırsat eşitsizliği; farklı bölgelerdeki kişilerin gerek iş bulma, gerekse eşit işe eşit reel ücret elde etme fırsatına sahip olmamaları şeklinde tanımlanabilir. Sosyal fırsat eşitsizliği ise, farklı bölgelerde yaşayan kimselerin sağlık hizmetlerinden, eğitim hizmetlerinden, sanat faaliyetlerinden aynı derecede yararlanamamalarıdır (Dinler 1998).

Bölgelerarası dengesizlikler zaman içinde çeşitli farklı durumlar gösterecektir. Bu konuda üç ayrı görüş öne sürülmüştür. Bunlardan birincisine göre; bölgelerarası dengesizlikler zamanla azalır. Zira, kalkınma kendiliğinden ülkenin bütün yüzeyini er geç etkiler. Geri kalmış bölgeler de bundan payını almış olurlar.

İkinci bir görüşe göre; bölgelerarası dengesizlikler müdahaleye yer vermeyen ekonomik sistemlerde artma eğilimindedir. Bu kötümser görüş daha çok hızlı kalkınma yönünden fazla başarı elde edemeyen bazı gelişmiş ülkeler üzerindeki gözlemlere dayanmaktadır.

Üçüncü bir görüşü savunanlar ise; bu dengesizliklerin az gelişmiş ülkelerde artma, gelişmiş ülkelerde ise azalma eğiliminde olduğunu ileri sürmektedirler (Erkal 1982).

İster gelişmiş, ister gelişmekte olan bir ülkede olsun bir ülkedeki bölgesel dengesizlikler niteliklerine göre üç ayrı grupta toplanabilirler:

Birincisi, doğal yada coğrafi dengesizliklerdir. Bu tür dengesizlikler doğal kaynakların ve fiziki koşulların doğrudan sonucu olan dengesizliklerdir. Kıyı ve liman bölgeleri, zengin maden yataklarının bulunduğu bölgeler gelişmiş bölge olabilirler. Çevrelerine göre gelişmiş olan bu bölgelerin konumu ekonomik faaliyetlerin yoğunlaşmasına neden olur. Örneğin, kıyı ve liman bölgeleri için Mersin, Antalya vb. iller sayılabilirken, zengin maden yatakları olarak da Zonguldak, Muğla gibi yöreler gösterilebilir.

İkincisi, ekonomik ve fonksiyonel dengesizliktir. Bu çeşit dengesizliğe sahip bir ekonomide, aynı üretim faktörleri farklı kazançlar elde ederler. Üretim faktörlerinin eşit olmayan dağılımı, gelişmiş ve geri kalmış ülkeler arasındaki farkın temel nedenlerinden birisi olmaktadır. Bir bölgede üretim faktörlerinin birisinin hiç olmaması veya çok sınırlı oluşu, verimli bir üretimde bulunmayı engelleyebilir (Erkal 1982).

İşgücünün tarım sektöründen, sanayi sektörüne aktarılması halinde kazançlarda da farklılıklar ortaya çıkabileceği gibi, çok çeşitli pazarları olan bir ilde de mal ve hizmetlere olan talep farklı olacağından dolayı kazançlar da değişiklik gösterebilir.

Her bölgede eşit, aynı kalitede ve aynı miktarda üretim faktörlerinin bulunması ender görülür. Üretim faktörleri bazen birbirinin tamamlayıcısı olduklarından, o bölgede olmayan üretim faktörü yerine diğerlerini ikame mümkün olabilir. Bu konuda bir noktaya kadar bir esnekliğin varlığı ileri sürülebilir. Bu noktaya yaklaştıkça ikame maliyetleri artar ve bu noktanın ötesinde üretim imkansız hale gelir. Üretim imkansızlıkları karşısında ileri bir teknoloji seviyesinde bir endüstriyel üretim yapısı engellenmektedir. Bundan dolayı, geri kalmış bölgelerde kapalı aile tiplerinin kendi kendine yeter derecede üretimde buldukları ve pazarlama imkanlarının yetersiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Yatırımın ekonomik olması ilkesini gerçekleştiremeyen sanayi kolları, bu gibi bölgelerde ya yerleşemeyecek yada gelişmiş bölgenin rekabeti karşısında kurulsada dahi, istenilen sonucu veremeyecektir.

Üçüncü dengesizlik; sosyal ve kültürel dengesizliktir. Sosyal ve kültürel faaliyetler sonucu ortaya çıkmaktadır. İnsanların davranışları ve değer yargıları arasındaki farklılıkları da kapsayan bir dengesizlik türüdür. Bu dengesizlik çeşitli bölgelerde yaşayan insanların faydalandıkları sosyal hizmetlerin miktar ve kaliteleri arasındaki farklar şeklinde kendini gösterir. Bu farklar sosyal dengesizlik içinde düşünülebilen eğitim, kültür ve sağlık hizmetleri arasında ortaya çıkabilir (Erkal 1982). Burada ifade edilen sosyo-kültürel dengesizlik, az gelişmiş ülkelerde görülen sosyolojik düalizmle eşdeğer özellikler gösterir. Kalkınmaya bağlı olarak geri kalmış bölgelerden gelişmiş bölgelere göçü doğuran sosyolojik düalizm, aynı bölge içerisinde yaşayan bireylerin, o bölgedeki sosyal hizmetlerden eşit miktar ve kalitede yararlanamamalarını ve büyük

oranda sosyal fırsat eşitsizliğinin sözkonusu olduğu durumu ifade etmektedir. Örneğin, aynı bölge içerisinde bir yandan birden fazla yabancı dil bilen varken, diğer yanda ana dilinin lehçelerini bırakmamış, hatta okuma–yazma bilmeyen bireylerin yer alması bir sosyolojik düalizmdir(Dinler 1994). Aynı şekilde, bir tarafta gelişmiş ulaşım imkanlarına sahip bireyler yer alırken, diğer tarafta at arabaları ile ulaşımı sağlamaya çalışan kişilerin olması buna örnek teşkil etmektedir.

Bölgesel dengesizlikle ilgili yapılan bu açıklamalara ilave olarak bölgesel dengesizliğin yararları da mevcuttur.

Bir ülkede ekonomik gelişme, hiçbir zaman ülkenin tüm bölgelerinde aynı anda başlamamakta, öncelikle ayrıcalıklı yörelerde ortaya çıkmakta ve giderek orada yoğunlaşmaktadır. O halde, gelişmek isteyen her ülkede mutlaka bölgelerarası sosyo-ekonomik gelişmişlik farkı yani bölgesel dengesizlik yaşanacaktır. Bölgesel dengesizliğin ortaya çıkışı, ekonomik gelişmenin bir koşuludur.

Bir ülkede bölgesel dengesizlik ekonomik gelişme için bir etaptır. Ekonomik gelişme belirli ayrıcalıklı noktalarda başlamakta ve burada yoğunlaşmaktadır. Gelişen bölgelerin avantajlarından yararlanmak isteyen çevre bölgedeki girişimciler, dinamik elemanlar, artan talep karşısında gizli işsizler ve sermaye bu bölgeye göçerken, ülkede toplam üretim düzeyi ve milli gelir artacak, ülke kalkınma yolunda mesafe katetmeye başlayacaktır.

Hiçbir ekonomik canlılığın olmadığı bir ülkede, belirli bölgelerde ortaya çıkan gelişme, sonuçta ülkenin gelişmesi için ilk adım olmaktadır. Gelişen bölgede ortaya çıkan dışsal ekonomiler, hem o yörede faaliyete geçen işletmeler, hem de o yörede yaşayan insanlara büyük avantajlar sağlamakla kalmamakla, ülkenin diğer bölgelerindeki atıl, hareketsiz kaynakların da harekete geçmesini sağlamaktadır (Dinler 1994).

Bölgesel dengesizliğin ortaya çıkışı, ekonomik bir gelişmenin koşulu olduğundan, yararlı olup olmadığı tartışması önemini kaybetmektedir. Ancak hiçbir önlem alınmazsa, bir yandan tüm gelişme dinamizmini kaybeden geri kalmış bölge sorunları,

öte yandan ekonomik canlılığın başladığı, ancak sürekli göç nedeniyle çözümü güç problemlerin ortaya çıktığı aşırı kalabalıklaşmış bölgelerdeki büyük kent sorunları ortaya çıkacaktır.

4.3.1.2. Bölgesel Kalkınma Politikası

Bölgelerarası dengeli kalkınma konusunun sanayileşmiş ülkelerde ele alınışı, daha çok bölgelerarası gelir eşitsizliklerini azaltmak; fazla gelişmiş sanayi bölgelerinin yarattığı zararları ve kaynak savurganlıklarını azaltmak amaçlarına yönelmiştir. Az gelişmiş ülkelerde ise sorun daha çok kalkınmanın başlatılıp yayılacağı stratejik noktaların belirlenmesi ve bu noktalara stratejik kamu yatırımlarının yapılmasıdır (Grieco 1990).

Bölgesel kalkınma alanındaki ilkeler, daha çok genel iktisat analizlerine dayanmaktadır. Planlama tekniklerinin gelişmesi, hem teoride kanunun daha kesin kavramlar halinde incelenmesine, hem de uygulamaların açıklanmış kalkınma modellerine dayandırılmasına imkan vermiştir. Henüz bölgesel kalkınma teorisinin temelleri dahi atılmadan bir çok ülkede, bölgelerarası dengesizliğin ortadan kaldırılması için devlet müdahalesinin gereği üzerinde durulmuştur. Bazı ülkelerin hükümet programlarına mevcut bölgesel dengesizlikleri azaltacak önlemlerin alınmasından sonra, iktisatçılar böyle bir politikanın nasıl olması gerektiğini tartışmaya başlamışlardır.

4.3.1.3. Bölgesel Kalkınma İlkeleri

Bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltabilmek için, geri kalmış bölgeleri kalkındırmaya yönelik bir politikanın izlenmesi gerekmektedir. Böyle bir politikanın üç ilkesinden söz edilebilir. Birbirlerinin bütünleyicisi olan bu ilkeler sırasıyla; “sosyal karlılık”, “kalkınma kutbu” ve “halkın katılımı” ilkeleridir.

Kıt üretim kaynaklarının alternatif kullanım alanları arasında dağıtım kararı verilirken, özel yararlar, toplum yararı birbiriyle pek uyuşmamaktadır. Serbest piyasa sisteminin hakim olduğu ekonomilerde, girişimci kar maksimizasyonuna yönelik kararlar alır. Karını maksimum kılacak üretim hacmini ve fiyatı belirleme yanında, kendine yüksek

kar sağlayan sektörleri ve de işletme kuruluş yerini titizlikle seçmek durumundadır. Kar olduğu surece yaşayabilen girişimcinin, kendi yönünden rasyonel olan bu davranışı, bazen toplum yararı ile uyuşmayabilir. Bir başka deyişle, işletmelerin yatırım kararlarında, işletmenin özel yararı ile toplumun sosyal yararı çakışmayabilir.

Özel sektör, hem kısa dönemde yüksek kar oranı elde edebileceği faaliyetlere yönelir, hem de kendisine en fazla olanak sağlayan yörelerde faaliyetlerini yoğunlaştırır. Dolayısıyla özel sektörün, hem uzun dönemde verimli olabilen alt yapı yatırımlarına yönelmemesini, hem de geri kalmış bölgelere gitmemesini normal karşılamak gerekmektedir. Öyleyse ekonomik gelişmenin başlamasını ve devamını sağlayacak bu yatırımları kim yapmalıdır? Bölgesel dengesizliği azaltmak amacıyla geri kalmış bölgelerde ekonomik canlılığı sağlayacak, buna karşılık uzun vadede üretkif olabilen, ancak “sosyal karlılığı” yüksek olan bu yatırımların “devlet” ya da otoritesini devletten alan “kamu kuruluşları”na veya devletten çeşitli destekler alan kooperatiflerce gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

4.3.1.3.1. Sosyal Karlılık İlkesi

Bölgesel kalkınma politikasının ilk ilkesi; geri kalmış yörelerde kısa sürede ekonomik olmasa bile, sosyal karlılığı yüksek ve ancak uzun sürede ekonomik olan yatırımların devletçe yapılmasıdır. Çünkü günümüzde modern devlet anlayışı, toplum refahını yükseltmeye yöneliktir ve dolayısıyla ulusal devlet açısından sosyal yarar, özel yarara daima tercih edilir (Dinler 1998).

Şu halde devlet, geri kalmış bölgelere hem altyapı yatırımları, hem de bu bölgelere canlılık sağlayacak yatırımları bizzat yapmalıdır. Devletin geri kalmış yörelere bu ilke çerçevesinde müdahalesi olmadan, bölgesel kalkınma politikasından söz etmek olanaksızdır. Devlet, geri kalmış bölgelerin kalkınması için, yalnızca yatırımları özendirici önlemler almakla yetinmemeli, kamusal kuruluşlar aracılığıyla dolaysız müdahalede bulunmalıdır.

4.3.1.3.2. Kalkınma Kutbu İlkesi

Bölgesel kalkınma politikasının ikinci ilkesi, birincinin sonucu diyebileceğimiz “kalkınma kutbu” ilkesidir. François Perroux, kalkınma kutbunu şöyle belirtmektedir. “Ekonomik gelişme aynı anda, her yerde birden görülmez, farklı şiddetlerde, gelişme kutup yada noktalarında görülür, çeşitli kanallardan değişen nihai etkilerle bütün ekonomiye yayılır” (Dinler 1998).

Gelişme, bir sürükleyici birimin varlığıyla ortaya çıkacaktır. Sürükleyici endüstri de denilen bu birimin gelişme hızı, tüm endüstrilerin gelişme hızından daha büyüktür. Gelişme dinamizminin hareket noktası olan bu birim, çevresine teknik, ekonomik ve coğrafi anlamda bir seri kutuplaşma etkisinde bulunur. Gelişme kutuplarının kendiliğinden ortaya çıkışı, endüstri devrimine dayanan tarihsel bir süreç izlemiştir. Günümüzde, yalnız gelişmiş ülkelerde değil, az gelişmiş ülkelerde bile, bölgesel kalkınma kutbu ilkesine başvurulmakta ve geri kalmış yörelerde yapay kutuplar yaratılmaya çalışılmaktadır. Kuşkusuz akla gelebilecek birinci soru “her türlü kalkınma imkanlarından yoksun bir az gelişmiş ülkenin, nispeten geri kalmış bir yöresinde, ekonomik kalkınmayı başlatmak ve dolayısıyla kalkınma kutbu yaratmak olanaklı mıdır?” şeklinde olacaktır. Bu soruyu, devletin alacağı birtakım ekonomik kararlarla, kalkınmaya hazırlık gösteren bazı ayrıcalıklı noktalarda, kalkınma kutbunu yapay olarak yaratmak mümkün olabilir, şeklinde yanıtlamak olasıdır. Fakat özellikle az gelişmiş ülkelerde, ekonomik kalkınma hamlesi için gerekli kaynakları geri kalmış yörelerdeki bazı merkezlere yöneltmek düşüncesi, kısa dönemde ekonomik kalkınma hızında bir dereceye kadar özveri anlamı taşıdığından, dirençle karşılaşmaktadır. Yeni bir kutup yaratılırken, yatırım çabasının tüm sektörlerle birden değil, bölgenin özelliğine göre, daha hızlı gelişme şansı olan sektöre ve genellikle de sanayi sektörüne yöneltmesi gerekmektedir.

Yatırımlar belli bir bölgeye yapılırken, yatırımların finansmanının nereden sağlanacağı da önem taşımaktadır. Bazen bir bölgedeki mevcut faaliyetler, nispeten geri kalmış bölgeye transfer edilebilir. Bu durum ekonomik faaliyetlerin alanda yer değiştirmesinden başka bir şey değildir. Bazen de geri kalmış yörede yeni bir faaliyetin

doğması sağlanır. Her iki durumda da ekonomik faaliyeti başlatacak sürükleyici birimin, geri kalmış yörede faaliyete geçmesinin sağlanması gerekmektedir.

4.3.1.3.3. Halkın Katılması İlkesi

Bölgesel kalkınma politikasının üçüncü ilkesi, bölgesel kalkınma planlarına “halkın katılımı”dır. Bölgesel kalkınma politikasının başarısı ancak yöre halkının politikada söz sahibi olmasıyla, yani ekonomik ve sosyal ortama etkili katılımıyla gerçekleşebilir. Halkın faaliyetlere katılımı ekonomik yaşama uygulanan demokratik ilkedir. Gerçek bir bölgesel kalkınma politikasında insanın rolü en önde gelir. Halk programlara katılmadığı sürece programlar, halktan kopmuş bir yönetimin eseri olacak ve başarı raslantılara kalacaktır. Bu katılım sadece kişinin onurunu ve toplum duygusunu yükseltmek ile kalmayıp, aynı zamanda bölgesel kalkınma programlarına canlılık katmakta ve yerel yörenin denetiminin kurulmasına araç olmaktadır.

Acaba halk, bölgesel kalkınma politikasına nasıl ve hangi aşamada katılacaktır? Katılma deyimi ile geniş anlamda, devlet memurları da dahil olmak üzere, atama ile görev başına getirilen tüm memurlardan ayrı olarak, bölge halkına mensup fertlerin, bölgesel kalkınma faaliyetlerine, karar veya uygulama safhasında; fiilen yada danışman olarak katılmaları kastedilmektedir. Fakat halkın, bölgesel kalkınma politikasına katılımı, bürokratik düşünceli yöneticilerin ve güç peşinde koşan veya rasyonel davranmayan politikacıların yaratabilecekleri zararları tamamen yok edemese bile, bir dereceye kadar hafifletebilmektedir.

Halkın yönetime katılımı ile yapılan planlar daha insancıl olmakta, gelişmenin iyi yönleri üzerinde daha çok durulmakta ve bunun devamı için bir çeşit baskı yapılabilmekte, yönetim mekanizması daha duyarlı bir hale gelebilmektedir.

Bir bölge halkı, bölgesel kalkınma politikasının hazırlanması ve uygulanmasına; ziraat odaları, ticaret odaları, sanayi odaları başta olmak üzere mesleki odalar, belediye meclisi, bölgesel kalkınma komisyonu, kalkınmayı düzenleme özel komiteleri vb. gibi

geleneksel ya da yeni kuruluşlar aracılığıyla bizzat katılabileceği gibi, yetkililerin seçiminde söz sahibi olarak, dolaylı yönden de katılabilir (Dinler 1998).

4.3.1.4. Bölgesel Kalkınma Politikasının Amaçları

Bölgesel kalkınma politikalarının amaçlarının ne olacağı çeşitli yazarlarca değişik şekillerde ifade edilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır;

- Bölgesel dengesizliğin azaltılması,
- Her türlü kaynağın, ekonomik faaliyetlerin ve nüfusun coğrafik bölgeler arasında uyumlu dağılımının kolaylaştırılması,
- Bölgenin değerlendirilmesi,
- Gelişmenin ülkeye yayılması,
- Bölgesel gelişme,
- Bölgesel ekonomilerin entegrasyonu,
- Bölgelerde sıhhatli büyümenin teşviki,
- Endüstrinin bölgeler arasında uygun dağılımının sağlanması,
- Bölgesel denge,
- Ulusal ekonomik gelişmeden adaletli bir payın daha az gelişmiş yörelere yöneltilmesidir.

Bunların dışında Jules Milhau 1957 yılında, Fransız İktisat Konseyi'ne sunduğu raporda, bu politikanın iki amacı olması gerektiğini önermiştir; “Nüfusun ülkede ussal dağılımı” ve “geri kalmış bölgelerin ekonomik ve sosyal kalkınması”

4.3.1.4.1. Nüfusun Ülkede Rasyonel Dağılımı

Bölgesel dengesizliğin ortaya çıkış süreci incelendiğinde önce gelişmeye hazırlığı olan bazı merkezlerde kalkınma kutuplarının kendiliğinden ortaya çıktığı görülmektedir. Belirli merkezlerin gelişmesiyle bölgesel dengesizlik ortaya çıkmakta ve bu durum, aynı zamanda ekonomik kalkınmanın kaçınılmaz bir koşulu olmaktadır. Gelişme sürecine girmiş bölgelerin, öteki bölgeler üzerinde gelişmeyi durdurucu etkiler diye ifade edilen bir takım olumsuz etkilerde bulunmaktadır ki bunun ilki az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere yönelen göç hareketidir. Böylesi göçler, bir yandan yoğun nüfuslu

bölgelerin (kalkınma kutuplarının bulunduğu bölgeler), öte yandan nüfus yoğunluğu az olan bölgelerin, daha belirgin şekilde ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bir bölge gelişmeye başlayıp öteki bölgelerden göç alırken, göç veren bölgeler mevcut canlılıklarını da koruyamayacaklardır. Göç veren bölgede istihdam olanaklarının ve hizmetlerinin azalması yeni göçlere neden olacak ve belirli bir noktadan sonra her göç, yeni göçleri uyaracaktır.

Yoğun nüfuslu bölgelerin, başlangıçta birtakım avantajlar taşımalarına karşın, nüfusu belli bir düzeyi aşan kentlerde bir takım sakıncalar ortaya çıkmaktadır. Bir yandan demografik birikimin sakıncaları, öte yandan az nüfuslu bölgelerin karşılaştığı sorunlar, “nüfusun ülkede rasyonel dağılımı” amacının gerçekleştirilmesini zorunlu hale getirmektedir. Bununla birlikte, bu amacın gerçekleştirilmesi, ne bir ülkenin tüm bölgelerine o ülkenin nüfusunun eşit şekilde dağıtılması, ne de bölgeler arasındaki her türlü nüfus hareketlerinin ortadan kaldırılması amacını taşımaktadır. Bu amaç daha çok nüfusunu sürekli olarak yitiren geri kalmış ve giderek gerileyen bölgelerde, kalkınmaya elverişli merkezleri seçerek, yatırım çabalarını burada yoğunlaştırmak ve böylece gelişmekte olan bölgelere doğru olan göçü durdurmaaktır. Bu şekilde oluşturulan kalkınma kutuplarına, “denge metropolü” denilmektedir. Bu metropoller, bölge nüfusunu cezbederken, gelişmiş bölgelere doğru yönelen göçün önünde set rolü oynayarak, nüfusun bölgeler arasındaki dağılımını dengeler.

Bölgesel kalkınma politikasının birinci amacı olan “nüfusun ülkede rasyonel dağılımı” her şeyden önce az gelişmiş yörelerde “denge metropolü” yaratılmasını zorunlu kılmaktadır.

4.3.1.4.2. Geri Kalmış Bölgelerin Ekonomik ve Sosyal Kalkınması

“Geri kalmış bölgelerin ekonomik ve sosyal kalkınması” ile “nüfusun ülkede rasyonel dağılımı” birbirini bütünleyen iki amaç görünümündedir. Bir ülkenin çeşitli bölgeleri arasındaki demografik dengesizliğin azaltılması, bir yerde, aynı bölgeler arasındaki ekonomik ve sosyal dengesizliğin ortadan kaldırılmasından başka bir anlama gelmemektedir.

Bölgesel dengesizliği ortadan kaldırmak ya da hafifletmek için bölgesel kalkınma amaçlarından biri de geri kalmış bölgelerin ekonomik ve sosyal kalkınmalarının sağlanması olmalıdır. Bunu gerçekleştirirken yanıtlanması gereken ilk sorun, kalkınmasına karar verilen bölge ile ülke kalkınması arasındaki ilişkinin ölçüsüdür. Acaba kalkındırılması düşünülen bölge ya da bölgeler ülkenin bütününden ayrı olarak mı ele alınmalıdır yoksa ulusal kalkınma politikasının içinde mi düşünülmelidir? Açık ki bölgesel kalkınma politikası, ulusal kalkınma politikasınca saptanan amaçlara erişmeyi planlamalıdır. Her bölge ulusal kalkınma politikasının amaçlarını göz önünde tutmadan belirli amaçlara ulaşmaya çalışırsa, ikisi arasında bir ayrıcalık olacak, bu ise çoğu kez kaynakların akılcı olmayan, yanlış kullanımına yol açacaktır.

Bölgesel kalkınma politikasının amaçları, ulusal yararı zarara uğratmayacak bir biçimde, ülkenin bütününe kalkınmasını esas almalıdır. Yalnız bölgesel kalkınma politikasının bu ikinci amacı bir ülkenin gelişmiş bölgelerinin, mevcut kalkınma düzeylerinin azaltılması; yani ekonomik faaliyetlerin buralardan geri kalmış bölgelere nakli değil, az gelişmiş bölgelerin ekonomik kalkınma düzeylerinin yükseltilmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu politika sonucunda, yalnız az gelişmiş bölgeler değil, bütün ekonomi yarar sağlayacaktır. Ancak, bu durumdadır ki bölgesel dengesizliğin azaltılmasından söz etmek mümkün olacaktır.

Bir ülkenin yapısındaki az gelişmiş bölgelerin kalkındırılması, ülkenin kalkınma düzeyini yükseltmek için gereklidir. Çünkü iyi uygulanan bir bölgesel kalkınma politikası, nispeten daha az gelişmiş olan bölgeleri ülke ekonomisine kazandırmakta, gelişmiş bölgelerde üretilen ürünler için de daha geniş pazar olanakları hazırlamış olmaktadır.

Bir ülkenin yapısındaki, çeşitli bölgeleri arasındaki var olan dengesizlikleri azaltacak araçları seçerken yanıtlanması gereken ikinci sorun; hangi dengesizliğin esas olarak alınmasının gerektiğidir. Mutlak dengesizlik mi, yoksa nispi dengesizlik mi? Öncelikle bölgeler arasındaki nispi farkın azaltılmasına yönelik bir politika uygulamak gerekmektedir. Çünkü bazen, bölgeler arasındaki mutlak gelişmişlik farkı o kadar

büyük olabilir ki, kısa dönemde bunu ortadan kaldırmaya yönelik çabalar, ulusal kalkınma hızından fedakarlık etmeden bölgelerarası ekonomik ve sosyal dengesizliği azaltmaya yönelmek gerekir.

Geri kalmış bölgelerin ekonomik ve sosyal kalkınması incelenirken, kalkınma çabalarının çeşitli engellerle karşılaştığı ve karşılaşacağı görülür. Bu engelleri; bölgenin coğrafi etmenlerinin az gelişmişliğine karşı “doğal hazırlık” gösterdikleri ve sosyal yapılarındaki olumsuzluklar şeklinde açıklamak olanaklıdır.

Ekonomik yönden kalkınmanın başlıca nedenlerini, ülke yada bölge insanlarında ve onların eserlerinde aramak gerekir. Oldukça elverişsiz coğrafi koşullara sahip olmalarına karşın, eriştikleri yüksek yaşam düzeyi ile dünyanın sayılı ülkeleri arasına giren birçok devlet (İsrail, İsviçre, Danimarka, Hollanda vs.) saymak mümkündür. Bu ülkelerin ekonomik ve sosyal ilerlemelerinin temel kaynağı, birinci derecede, buralarda yaşayan insanların bilgi, kültür ve en önemlisi uygulayabildikleri tekniğin düzeyinde aranmalıdır.

Geri kalmış bölgelerden, gelişmiş bölgelere doğru nüfus hareketleri sonucunda, birinci grup bölgelerde (özellikle kırsal yörelerde daha hissedilir olmakla birlikte) genellikle nüfusun yaş ortalaması artmaktadır. Nüfusun neden olduğu kalkınma engelini ortadan kaldırmak için, gençlere yönelerek, teknik kapasite eksikliğiyle, fizik ve moral çöküntüsüyle mücadele etmek gerekir. Özellikle gençlere öğrenim olanaklarının sağlanması ve bilgi düzeylerinin yükseltilmesiyle az gelişmiş bir bölgeyi hareketsizlikten kurtarmak ve hatta bölgenin sosyal potansiyelini artırmak olanaklıdır.

Mesleki eğitim ve konut olanaklarının geliştirilmesi, yeni iş olanaklarının yaratılmasıyla, bölgedeki hareketli bir yaşam tarzının ortaya çıkması, göçün alışkanlık haline gelmiş olduğu bölgeye canlı bir görünüm verecektir (Dinler 1998).

Geri kalmış bir bölgede ekonomik kalkınmayı sınırlayan engelleri ortadan kaldırmak için devlet, bölgenin köhne yapısını modern gereksinmelere uyarlamalıdır.

Az gelişmiş bölgelerin ekonomik ve sosyal kalkınması hakkında bütün bu söylenenler yanında, önemli bir nokta da, bölgesel kalkınmanın ulusal kalkınma politikasıyla birilikte düşünülmesi ve birincinin ikinci içinde eritilmesi gerektiğidir.

4.3.1.5. Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Projeleri

4.3.1.5.1. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)

Güneydoğu Anadolu Projesi, Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde yapımı öngörülen barajlar, hidroelektrik santraller ile sulama tesislerinin yanı sıra kentsel ve kırsal altyapı, tarımsal altyapı, ulaştırma, sanayi, eğitim, sağlık, konut, turizm ve diğer sektörlerdeki yatırımları da içeren, sadece Güneydoğu Anadolu Bölgesini değil, tüm ülkeyi etkileyecek değişimleri de beraberinde getirecek çok yönlü bir bölgesel kalkınma projesidir.

Güneydoğu Anadolu Projesi, “GAP Bölgesi” olarak tanımlanan, Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak ve Kilis illerini kapsamaktadır. Bu bölgenin toplam yüzölçümü 75 561 km² olup, 1997 nüfus sayımına göre nüfusu 6128973’tür. Bu bölge Hollanda’nın 1.7 ve Belçika’nın 2.4 katıdır (Anonim 2000a).

Toplam yatırım tutarı 32 milyar dolar olan GAP’ın bugüne kadar 14 milyar dolar tutarında harcama yapılmıştır. Türkiye’nin iki önemli nehri olan Fırat ve Dicle GAP Bölgesi’nden geçmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Türkiye’nin diğer bölgelerine oranla daha az yağış almaktadır. Bu nedenle, öncelikle, çok zengin su kaynaklarından olan Fırat ve Dicle nehirleri sularının sulama ve enerji üretimi amacıyla değerlendirilmesi düşünülmüştür. Daha sonra, Fırat ve Dicle havzalarından ne şekilde yararlanacağı belirlenerek 1977 yılında bu iki havza projelerinin “Güneydoğu Anadolu Projesi” olarak isimlendirilmesi benimsenmiştir.

GAP kapsamında enerji ve sulama amaçlı, 7’si Fırat Havzası’nda ve 6’sı Dicle Havzası’nda yer alan toplam 13 proje, 22 baraj ve 19 hidroelektrik santrali yapımı planlanmıştır. Bugüne kadar 11 adet baraj ve hidroelektrik santrali ile 8 adet sulama projesi tamamlanmıştır.

GAP'ın koordinasyonunu Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) yürütmektedir. DPT müsteşarlığı 1988 yılında, GAP'ı entegre ve çok sektörlü bir sosyo ekonomik kalkınma projesi olarak ele almak amacı ile GAP Master Plan çalışması başlatmıştır. Bu GAP Master Planı'nda, 1987-2005 yılları arasında bölgenin GSYİH'nun yıllık ortalama %6.8 hızında bir gelişme göstermesi hedeflenmiştir. 1987-1998 döneminde gerçekleşen yıllık ortalama büyüme hızı ise %4.4'tür. Kişi başına GSYİH'nın, 1987-2005 döneminde yıllık ortalama %3.7 oranında bir büyümesi hedeflenmiş, ancak, 1987-1998 döneminde bu hız 1.4 olarak gerçekleşmiştir.

1987-1998 döneminde yıllık ortalama büyüme hızı Türkiye genelinde sanayide %4.6; tarımda %1.2 iken, GAP bölgesinde bu oranlar sırasıyla %4.2 ve %4.6 olmuştur. Bölgenin tarım sektöründeki büyüme hızı Türkiye ortalamasının oldukça üzerindedir.

GAP'ın 2010 yılına kadar tamamlanabilmesi için, GAP Master Planı'nın revizyon ve güncelleştirme çalışması başlatılmış bulunmaktadır. Bu çalışma ile bölgenin değişen demografik, toplumsal, çevresel ve ekonomik koşulları dikkate alınarak GAP Master Planı güncelleştirilecektir (Anonim 2000a).

GAP'ın sulama projelerinin uygulama programında öngörüldüğü şekilde tamamlanması ile, Fırat Havzasından 1 134 bin hektar ve Dicle Havzasından 628 bin hektar olmak üzere toplam 1 762 bin hektarı büyük projelerden, geri kalanı küçük ölçekli projelerden olmak üzere toplam 1.8 milyon hektar alan sulu tarıma açılacaktır. Planlanan sulama alanı Türkiye genelindeki ekonomik olarak sulanabilir toplam alanın yüzde 19'udur. Sulama projeleri uygulamaya geçtikçe özellikle pamuk ekilen alanlar hızla artmaktadır. 1985 yılında 84 950 hektar alanda 160 602 ton, 1998 yılında ise 307 164 hektar alanda 946 912 ton pamuk üretilmiştir.

4.3.1.5.2. Zonguldak-Bartın -Karabük Bölgesel Kalkınma Projesi

VII: Plan döneminde başlayan, Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Kalkınma Projesi, Türkiye Taşkömürü Kurumu (TTK)'nin küçültülmesi ve Karabük ve Ereğli Demir

Çelik İşletmelerinin özelleştirilmesi ile meydana gelecek ekonomik ve sosyal sonuçların analiz edilmesi gereğinin ortaya çıkması nedeniyle gerçekleştirilmiştir.

Projenin başlıca amaçları;

- Bölgede yer alan sanayi ve madencilik kuruluşlarından TTK'nin küçültülmesi ve Karabük Demir Çelik İşletmesi'nin özelleştirilmesi sonucu ortaya çıkacak ekonomik ve sosyal sonuçları analiz etmek,
- Özel sektörün yeni yatırım alanlarında faaliyet göstermelerinin sağlanması amacıyla yeni yatırım alternatiflerini belirlemek,
- Orta ve uzun dönemde uygulanabilir Bölgesel Gelişme Planı hazırlamak,
- Bölgede yapılacak yatırımların tanımlanmasını sağlamaktır.

Bölgede toplam 9 695 km²'lik alan içinde 3 il, 13 ilçe ve 884 köy bulunmaktadır. Nüfus 1 103 345 (1997) kişidir. Bölge tarım yanında, ekonomik ve sosyal yapı olarak (istihdam dahil) demir-çelik ve kömür sanayilerinin etkisi altındadır. Üç KİT ve bağlı şirketler, bölgede 38 000'den fazla kişiye istihdam sağlamaktadır.

Projenin sona ermesi ile 113 000 kişiye iş imkanı sağlanacak ve göçün artması önlenebilecektir. Bunların dışında; imalat sanayinde ve hizmetler sektöründe önemli istihdam artışları, tarım ve ormancılık sektörlerindeki üretimde sağlıklı bir yapının oluşması sağlanacaktır. Refah, gelir ve işgücü niteliğinde de önemli ölçüde artışlar gerçekleşecektir(Anonim 2000j).

4.3.1.5.3. Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP)

Karadeniz Bölgesi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden sonra ülkenin geri kalmış bölgelerinden birisidir. Bu nedenle, Karadeniz Bölgesinin doğusunda yer alan illeri kapsayan bölgede, ülkenin diğer bölgeleriyle olan gelişmişlik farkının azaltılması, bölgede yaşayan nüfusun refah düzeyinin yükseltilmesi ve göç eğilimlerinin istikrarlı bir dinamığe kavuşturulması için bölgesel gelişme projesi hazırlanması ihtiyacı doğmuştur.

Çalışma 17 Aralık 1998 tarihinde, DPT ile JICA (Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı) tarafından imzalanmıştır.

DOKAP'ın çalışma alanı; Artvin, Bayburt, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon olmak üzere yedi ilden oluşan Doğu Karadeniz Bölgesidir. Yüzölçümü 39 203 km² olup, 1997 yılı nüfusu 2.9 milyondur.

Çalışma amaçları;

- DOKAP Bölgesi ile Türkiye'nin diğer bölgeleri arasındaki bölgesel eşitsizlikleri ortadan kaldırmak üzere Doğu Karadeniz Bölgesinin kısa ve uzun dönemde gelişmesini sağlayacak entegre bir bölgesel gelişme planının ortaya konması,
- Bu plan çerçevesinde öncelikli sektörlerin ve yatırım projelerinin belirlenmesi,
- Çalışma süresince yurt dışarıdan gelecek uzmanlar ile Türk personelin işbirliği yaparak, bu personelin planlama kabiliyetlerinin geliştirilmesi olarak ortaya konmuştur. (Çalışma, TC. Hükümeti ile Japon Hükümeti tarafından ortaklaşa koordine edilmektedir).
- Plan çalışmalarına, Japonya'nın mali yılbaşı olan 1 Nisan 1999'da başlamıştır. 14 Ayda tamamlanması öngörülmüştür. Çalışma Türkiye'de yürütülen bir seri saha çalışması ve Japonya'da yapılan bazı ilave işlerle yürütülmüştür.

DOKAP Plan Dönemi üç etaba ayrılmıştır;

1. Etap (2001-2005) : Ekonomide yeniden yapılanma için hazırlık,
2. Etap (2006-2010) : Ekonomide yeniden yapılanma,
3. Etap (2011-2020) : Sürdürülebilir ekonomik büyüme.

DOKAP Ana Planı'nda farklı sektörlerle ilgili toplam 53 proje ve program yer almaktadır. Bu projelerden bazıları şunlardır: Kırsal Turizmi Geliştirme Projesi, Bir Köy-Bir Ürün Modelinin Geliştirilmesi Projesi, Küçük Girişimci Kredi ve Destekleme Projesi, Kırsal Hizmet Merkezlerinin Desteklenmesi Projesi, Yerel Kalkınma Planlaması Geliştirme Projesi gibi (Anonim 2000a).

4.3.1.5.4. Doğu Anadolu Projesi (DAP)

Doğu Anadolu Projesi, Doğu Anadolu Bölgesi'nin kalkınmasına yeni bir ivme kazandırmak için, bölgenin öncelikli sektörleri olan tarım ve hayvancılık başta olmak üzere tüm ekonomik ve sosyal sektörleri içerisine alan, özel sektörün bölgede gelişmesini öngören ve özel sektör yatırımlarına altyapı oluşmasını amaçlayan bir projedir.

DAP, görece olarak ülkemizin en az gelişmiş bölgesi olan Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan 14 il (Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkari, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van) ve bölge ile homojenlik gösteren Gümüşhane ve Bayburt illerini kapsamaktadır.

Plan çalışmasında dikkate alınacak amaçlardan bazıları şunlardır;

- Bölgenin diğer bölgelere göre geride olan sosyo-ekonomik gelişmesini hızlandıracak politika ve uygulamaları ortaya koymak.,
- Sektörel gelişmeleri hızlandırmak üzere, tarım, hayvancılık, su ürünleri, kentleşme, eğitim, sağlık, altyapı ve belediye hizmetleri, konut, çevre, enerji, ulaştırma, haberleşme, küçük ve orta ölçekli işletmelerin geliştirilmesi ve ilgili diğer alanlarda sektörel analizler yapmak ve öncelikleri belirlemek,
- Bölgede kırsal ve kentsel gelişmeyi sağlamaya yönelik önemli kamu yatırımlarını özendirici politika ve uygulamaları ortaya koyarak, bölgesel gelişmeyi, kamu, yerel yönetimler, özel kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği içinde geliştirmek.

Doğu Anadolu Projesi Ana Planı'nın Aralık 2000 tarihinde bitirilmesi planlanmıştır(Anonim 2000a).

4.3.1.5.5. Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi

Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi ile ekolojik dengeyi bozmadan en uygun ve ekonomik arazi kullanım planlamasının yapılabilmesi, doğal kaynakların güncel takibinin ve yönetilmesinin sağlanması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, erozyonun

önlenmesi, su kirliliğinin kontrolü, meraların ıslahı, orman alanlarının belirlenmesi ve izlenmesi, şehirleşme ve sanayileşmenin takibi ile planlı gelişme konularında sorunların çözümü sağlanacaktır.

Proje alanı, Amasya, Çorum, Samsun, Tokat ve Yozgat illerini kapsayan Yeşilirmak ve kollarının oluşturduğu havzalardır.

Halihazırda Marmara Araştırma Merkezi'nce yürütülmekte olan "Coğrafi Bilgi Sistemi Altyapısı Projesi" kapsamında, uzaktan algılama ve coğrafi bilgi sistemleri yardımıyla havza yükseklik modeli oluşturulacak, güncel arazi kullanım haritaları, yerleşim yerleri, tarım, orman ve mera alanları, erozyon riski gibi bilgi katmanlarından oluşacak bir veri tabanı geliştirilecek ve taban çözüm amaçlı gelişme projeleri için temel oluşturacaktır (Anonim 2000a).

4.3.2. Kırsal Kalkınma

4.3.2.1. Kırsal Kalkınma Kavramı

Kırsal kalkınmayı tam anlamıyla açıklayabilmek için öncelikle kırsal kalkınmayla ilgili temel kavramları ifade etmek gerekmektedir. İlk olarak Kırsal Alan'ın ve Kalkınma'nın neleri kapsadığını, daha sonra da bunun bir sonucu olarak Kırsal Kalkınma kavramını açıklamak, konuyu daha iyi kavramayı sağlayacaktır. Kırsal Kalkınma konusuyla ilişkili olduğu için; Kırsal Sanayi, Kırsal Toplum, Kırsal Katılım, Örgütlenme, Gönüllü Kuruluşlar (NGO), Kırsal Toplum Örgütleri'nin neleri ifade ettiği açıklanacaktır.

Kırsal Alan; 'Ekonomik-toplumsal-kültürel gelişme süreci, teknolojik gelişmenin yaşama ve üretime yansımaya oranının, görece olarak gecikmeli ve yaşam biçimi ile tüketim kalıbının geleneksel olduğu ortamlardır' (Anonim 2000e).

Kalkınma; tüm ülkelerin ortak amacı olup bundan dolayı da değişik şekillerde yapılan tanımları vardır. Kalkınma; 'Bir ülkenin ekonomik, toplumsal, siyasal yapısının değişerek insan yaşamının maddi ve manevi alanda ilerlemesi ve giderek toplumun refahının artması"dır. Bir yazara göre kalkınma; "insanı hedef alan bir biçimde üretici

güçlerin olabildiğince gelişmesi, emek verimliliğinin buna bağlı olarak artması ve bunun sonucu insanın daha insanca ve doğaya daha bağımlı olarak yaşayabilmesi”dir. Genel anlamda kalkınma; “ekonominin büyümesi, yapısının değişmesi ve gelir dağılımının düzeltilmesi, sosyal güvenlik kapsamının genişletilmesi, siyasal ve kültürel alanda iyileştirmeler yapılması” olarak tanımlanmaktadır. Kalkınma kavramı yerine bazen büyüme sözcüğünün kullanıldığı görülür. Bu iki kavram karıştırılmamalıdır. Ekonomik olarak, büyüme; bir ülke ekonomisinde bir yılda üretilen mal ve hizmetlerin değerlerinde meydana gelen reel artıştır. Kalkınma ise; bir ülkede belli bir yılda üretilen mal ve hizmetlerin değer olarak yükselmesinin yanı sıra nitelik olarak da artışıdır. Örneğin, bir ülkede üretim, nüfustaki artıştan daha fazla artmışsa reel anlamda büyüme sağlamıştır. Oysa, emeğin niteliklerinin yükselmesi, produktivitenin artması, organizasyonun rasyonelleşmesi büyümeden çok kalkınma kapsamına girer(Dülgeroğlu 2000).

Kırsal alan kalkınması, hem bir eğitim hem de bir örgütlenme işidir. Kırsal alan kalkınma politikası ile ilgili yapılacak planlar toplumun gereksinimlerini göz önünde tutmalı, zorla kabul ettirilmemelidir. Toplum istediklerini elde etmedikçe kırsal alan kalkınma çalışmalarına katılmamaktadır. Ayrıca tarımsal çalışmalar , beslenme, eğitim, mesleki önderlik ve öğretim, kooperatifler, el sanatları, küçük sanayi, sosyal güvenlik çalışmaları, konut yapımı, planlama ve sağlık politikaları, kırsal alan ve ülke planları ile bir bütünlük sağlamalıdır. Bu çerçevede yaşam niteliğinin gelişmesi veya insan kaynağının iyileştirilmesi öngörüsü genellikle; bireyin gelirini artırmak, eğitim, sağlık, konut, sosyal güvenlik, insanca yaşamak için yeterli dengeli beslenmek ve yaşanabilir ortamda soluk almak biçiminde algılanmakta ve tanımlanmaktadır. Tanımda yer alan boyutlar kırsal toplum açısından öncelikle geçerli ve gerekli özellikleri içermektedir (Harris 1992).

Doğal üretim kaynaklarının korunarak geliştirerek verimli kılınmasını kalkınma ile doğal kaynak dengesinin gözetilmesini, kalkınma süreçlerinde doğal ve çevresel değerlerin korunmasını, kalkınmanın ve doğal kaynakların yararlarının gelecek kuşaklara aktarılmasını ve insanın istikrarlı gelir ve yaşam güvencesinin sağlanmasını öngören bir yaklaşım olarak her kesim tarafından paylaşılan sürdürülebilirlik ve

sürdürülebilir kalkınma kavramı en az kentsel toplum kadar kırsal toplum için de temel gelişme anlayışı içindedir.

Kırsal Kalkınma (Rural Development); ilk kez Birleşmiş Milletler (BM) Örgütünce tanımı yapılan toplum kalkınması tanımı, kırsal kalkınma olarak da kabul edilmektedir. Bu tanımda, toplumun niteliği yani kırsal olup olmadığı belirtilmeksizin konuya genel bir açıdan yaklaşıldığı görülmektedir. Bu tanıma göre kırsal kalkınma; “küçük toplulukların içinde buldukları ekonomik, toplumsal ve kültürel koşulları iyileştirmek amacıyla giriştikleri çabaların devletin bu konudaki çabalarıyla birleştirilmesi, bu toplulukların ulusun tümüyle kaynaştırılması ve ulusal kalkınma çabalarına tam biçimde katkıda bulunmalarının sağlanması sürecidir (Geray 1965).

Gelişmiş ülkelerde toplum kalkınması köylük yerlerde ve şehirlerin, özellikle büyük şehirlerin bazı semtleri için herhangi bir ayırım gözetmeden kullanılmaktadır. Bunu aynen kabullenen ülkemiz de Toplum Kalkınması'nı (Community Development) Köy Kalkınması ile eş anlamda olarak ele almaktadır (Yavuz 1969). Devlet Planlama Teşkilatı da bu görüşe paralel olarak toplum kalkınması, köy kalkınması ve kırsal kalkınmayı eş anlamda kullanmıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda toplum kalkınması ile ilgili tanımlarda BM Örgütünce yapılan tanıma bağlı kalınmış ve buna göre kırsal kalkınma olarak da kabul edilebilecek kırsal toplum kalkınması; “toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel koşullarını geliştirmek, toplulukları ulus bütününde kaynaştırmak ve ulusal kalkınmaya tam olarak katılmalarını sağlamak için halkın çabalarını devletin çabalarıyla birleştirme süreci” olarak tanımlanmıştır.

Gerek BM örgütünce ve Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndan yapılan tanımlardan gerekse değişik bilim adamları tarafından toplum kalkınmasına yönelik görüşlerden esinlenerek (Yıldırak 1983) kırsal kalkınmayı şu biçimde tanımlamaktadır. Kırsal Kalkınma; “kırsal alanda yaşayan ve geçimini tarım sektöründen veya benzer kırsal mesleklerden sağlayan birey ve toplulukların, insanca yaşam koşullarına kavuşturulması için onlardan önce bu yönde bir gereksinme duygusu yaratmak, sonra da bu duygu yönünde çaba harcamaları için onlara maddi-manevi açıdan tüm yardımların yapılması ile demokratik yoldan bu toplulukların kalkınmalarını sağlama savaşıdır.”

Kırsal kalkınma

- Ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutları olan bir süreçtir.
- Evrensel ölçütler, eşitlik ve adalet ilkeleri ile geliştirilmiş kırsal yaşam düzeyidir.
- Kırsal toplumun ülke gelişmişliği ve refahından, yerinde kalkınarak pay almasıdır.
- Kırsal emeğin üretken olduğu ve haklarını aldığı bir istihdam biçimidir.
- Kaynaklara daha iyi ulaşım, refah ve gelirin dengeli paylaşılarak geliştirilen yaşam düzeyidir.
- Kırsal alanda yoksulluğun ve kötü beslenmenin yok edilmesidir.
- Kırsal toplum yaşamının modernizasyonudur.
- Kent/Kır ayrışımının azaltılmasıdır.
- Kırsal sayılan ortamların ekonomik kalkınmasıdır(Anonim 2000e).

Kırsal toplum; Geleneksel anlamı ile, kırsal kesimde yerleşmiş kendilerine özgü sosyal, ekonomik, kültürel özellikleri ve eğilimleri olan, gündelik gereksinmelerini birbirlerine bağlı bir ilişkiler sistemi ile gidermeye çalışan ve büyük ölçüde kendi kendine yeterli insan topluluğudur.

Kırsal Katılım; Kırsal toplumu veya topluluğu oluşturan kişi ve grupların kendilerini ilgilendiren kalkınma program ve projelerine ilişkin karar alma ve uygulama süreçlerinde etkin bir biçimde yer almaları ve bu çalışmaların sonuçlarından yararlanmalarıdır. Katılım aynı zamanda, insanların kendi düşüncelerine göre karar aldıkları ve üzerinde etkin denetimler; bulunan araçları, kurumları ve mekanizmaları kullandıkları aktif bir süreçtir.

Örgütlenme; Var olan kurul sosyal yapı içinde ortak karar alma ile ortak sorumluluk anlayış ve mekanizmalarının oluşturulması, tüm insan ve fizik kaynaklarının bir araya getirilmesi ve her türlü birlikte davranma tutum ve alışkanlıklarının geliştirilmesine olanak sağlayan yapılandırma.

Kırsal Toplum Örgütleri; Topluluğun gereksinimlerini karşılamak üzere toplumun kendi içinden ve kendi öz dinamiklerinin bir araya gelmesiyle oluşan işlevsel birimlerdir.

Başlıca kırsal toplum örgütlenme türleri; çiftçi birlikleri, çiftçi dernekleri, kooperatif, küçük çalışma grupları ve ziraat odalarıdır.

Gönüllü kuruluşlar; (Non-governmental organization-NGO): Politika değişiklikleri için gerekli itici gücü oluşturan, amaçları doğrultusunda karar verme sistemini etkileyebilmek için çeşitli araçlar kullanabilen, zaman zaman da devlet yaptırımlarını destekleyen ama hiçbir zaman devlet gücünün yerine geçemeyen kuruluşlardır. Amaç veya hedef ne olursa olsun, bu kuruluşların en büyük ortak özelliği, kişilerin arzu ve iradesi ile kurulmuş olmalarıdır. Yani bu kuruluşlar gönüllü olarak ortaya çıkar ve hizmetlerini devam ettirirler.

Türk Hukuku Sisteminde ifadesi ve tanımı mevcut olmayan gönüllü kuruluşlar “dernek” veya “vakıf” statüsünde faaliyet göstermektedirler. Gönüllü kuruluşlar toplumda bazı gereksinimlere yanıt vermek, belli amaçlara hizmet etmek için kurulur, çevreleriyle etkileşim sonucu biçimlenir ve toplumsal gereksinimlerdeki değişmelerin uzantısı olarak yeni amaçlar edinebilirler (Gülçubuk 1997).

Kırsal kalkınma kuruluşlarının yapacağı en iyi iş , gönüllü kuruluş tipi bu örgütsel gelişmeleri kolaylaştırmak ve bunları yoksullara, küçük üreticilere, kadınlara ve marjinal kesimlere yarar sağlayacak maddi, kurumsal ve yasal değişikliklere ilişkilendirmektir. Bunun nasıl yapılacağına dair elde hazır bir kalıp yoktur. En etkin ve doğru yol süreç içinde katılımcılarla birlikte bulunacak ve biçimlenecektir (Saltık ve Gülçubuk 1998).

Kırsal sanayi; Başbakanlık DPT Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Kırsal Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporunda tanımlanmıştır. Bu tanıma göre kırsal sanayi; “Ekonomik, toplumsal ve kültürel yapının iyileştirilmesi amacıyla kırsal sayılan ortamlarda kurulan ve/veya kurulacak olan sanayi” olarak tanımlanmaktadır (Anonim 1994c).

4.3.2.2. Kırsal Kalkınma Politikaları ve Başlıca Özellikleri

Bugün dünyada tarım, sanayi ve hizmet sektörleri açısından ülkeleri; gelişmiş, gelişmekte olan ve geri kalmış ülkeler olmak üzere 3 ayrı topluluğa ayırmak mümkündür. Kırsal ve kentsel nüfus oranları ekonomik gelişmişliğin temel göstergesini oluşturmaktadır (Schickele 1971).

Üç kategoriye ayrılan toplumların ulusal yapıları içinde kırsal kesimin kentlere oranla daha geri kaldığı görülmektedir. Kırsal kesim olarak belirtilen alanlar, genellikle tarımsal uğraşların egemen olduğu ve yönetsel bölünüş açısından da köy ve benzeri yerleşimleri kapsayan yerlerdir. Bu nedenle de kırsal kalkınma geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde tarımsal kalkınma ile eş anlamlıdır. Çünkü bu tür ülkelerde kırsal kesimde oturanların büyük bir çoğunluğu tarımla uğraşırlar. Yine bu nedendir ki, kırsal kalkınma girişimlerinin gündemde olduğu tüm ülkelerde, köylü veya kırsal kesime kalkınma açısından öncelik verilmiştir. Daha doğrusu kırsal kalkınma girişimleri genellikle, köylünün kalkınmasına yönelik olmuştur. Oysa kırsal kalkınmanın özünde belirli bir kırsal alanda yaşayan tüm öğelerin harekete geçirilmesi ve bu öğelerden maksimum düzeyde yararlanma durumu sözkonusudur (Eraktan ve Yıldırak 1989).

Kırsal kesimin ekonomik, altyapısal ve kültürel yetersizlikleri kırsal kalkınma konusunun özünü oluşturmaktadır. Zira bu sorunların ortadan kaldırılamaması farklı biçimde sonuçlar doğurmaktadır. Birincisi; kırsal nüfusun bulunduğu yerde oluşturduğu sorunlardır. Genellikle ekonomik nedenlere dayalı olan bu sorunlar, doğal kaynaklar üzerinde önemli baskılar oluşturmakta ve bu, kaynakların tahrip olmasına yol açmaktadır. Tarım topraklarının ormanlar ve meralar gibi tarım için uygun olmayan araziler üzerinde genişlemesi, aşırı otlatmacılık nedeniyle meraların bozularak niteliklerini yitirmesi, orman içi hayvan otlatmacılığı yoluyla ormanların zarar görmesi, yanlış tarımsal uygulamalar nedeniyle tarım arazilerinin bozulması, bu sorunların başlıcaları olarak gösterilebilir.

Öte yandan, ekonomik olduğu kadar kültürel ve altyapısal sorunlara da dayanan ikinci sonuç ise, köyden kente göç olgusuyla gelişmektedir. Kente göç eden nüfusu, kentin

sosyo-kültürel olanaklarından yararlanamayarak, kentsel yaşam tarzına geçemeyişleri ve bunun doğurduğu kültürel çöküntünün yanında bir çok farklı sorun da, sözkonusu göç olgusuyla boy göstermektedir. Kentlerde biriken yoğun nüfusa karşın yetersiz kalan konut olanakları nedeniyle gecekondulaşma ve bu amaçla özellikle orman arazilerinin tahrip edilmesi, ulaşım güçlükleri, su toplama havzalarındaki yapılaşma nedeni ile su kaynaklarının kirlenmesi ve su gereksiniminin karşılanamaması, alt yapı yetersizleri, taşıt ve konut sayısının artması ve bununla birlikte endüstri kuruluşlarının yoğunlaşması sonucu büyük boyutlara varan hava kirliliği, gürültü kirlenmesi, nüfus başına düşen yeşil alan miktarının standartların çok gerisinde kalması, rekreasyon alanlarının yetersizleşmesi, katı atık sorunu, eğitim-öğretim, sanat, sağlık, vb. gereksinmelerin karşılanamaz hale gelmesi ve bütün bunların sonucunda, sağlıksız, bilgisiz ve kültürel çöküntü içerisindeki yeni toplumsal yapıların oluşması ve hırsızlık, dolandırıcılık vb. gibi suçların artması, bu sorunlardan en önemli olanlarıdır.

Bütün bunlar göstermektedir ki, kırsal alanlardaki sorunlar göz ardı edilemez derecede önemlidir. Bunun doğal sonucu olarak da, kırsal kalkınma olgusu, ülkemiz ve benzeri gelişmekte olan ülkeler için geçerliliğini hala koruyan ve önemle ele alınması gereken bir konudur.

Bu anlamda, dikkat edilmesi gereken noktalardan biride kırsal kalkınma politikalarının, genel kalkınma politikaları içinde edineceği yerdir. Zira, endüstrileşmeye dayalı bir ekonomik kalkınma anlayışının başarıya ulaşması, öncelikle ileri teknoloji kullanımını, bu da yüksek sermaye birikimini gerekli kılar. Oysa ülkemiz; düşük gelir - düşük tasarruf - düşük yatırım - sermaye yetersizliği -düşük verimlilik zincirlemesi olarak özetlenebilecek “Gelir-Tasarruf Kısır Döngüsü”nün belirgin olarak yaşandığı ülkelerdendir. Buna karşılık, oldukça fazla iş gücüne sahiptir ki bu da ileri teknoloji kullanımına dayalı endüstrileşme politikasına engel oluşturacak bir diğer ölçüttür. Kuşkusuz bunlardan dolayı, endüstrileşmenin ülkemiz için göz ardı edilmesi gerektiği gibi bir sonuç çıkarılmamalıdır. Ancak bu noktada, yanıtlandırılması gereken bazı sorular ortaya çıkmaktadır:

- Ülkemiz tamamıyla endüstrileşmeye dayalı bir kalkınma politikasını başarıyla yürütebilecek sermaye birikimine sahip midir? Diğer yandan, çoğu niteliksiz

durumda olan oldukça yüksek orandaki iş gücü fazlası, söz konusu politikayla ne kadar uyuşabilecektir?

- Endüstri için yer seçimi hangi ilkelere dayandırılacaktır. Bu ülkeler köy-kent göçünün önüne geçebilecek midir?
- Uluslararası sözleşme ve yaptırımlarla her geçen gün daha fazla önem kazanan çevre politikalarıyla, çevre sorunlarının asıl nedenlerinden olan hızlı endüstrileşme politikalarını bütünleştirici mekanizmalar oluşturulabilecek midir yada nasıl oluşturulacaktır?
- Ülkemizde özellikle yoğun bir biçimde iç göçe maruz kalan kentler, sağlıklı bir toplumsal yaşam ortamının sağlanabilmesi için yeterli bir potansiyele sahip midir?
- Bütün bunların sonucunda, kırsal alan politikalarının köy-kent ilişkisi içinde yeniden gözden geçirilmesi gereklidir?

Bu düşüncelerden yola çıkıldığında, kırsal nüfusun %10'lara indirilmesi gerekliliğini ne kadar hassas bir saptama olduğu ortaya çıkacaktır. Çünkü, bu indirgeme, yer seçiminin iyi yapılmadığı, belirli merkezlerde yoğunlaşmış endüstrileşme ve bunun sonucu ortaya çıkan plansız kentleşme yoluyla yapılacaksa, bugün yaşanan sorunların çok daha büyük boyutlarının ortaya çıkacağı açıktır. Oysa bunun yerine, kırsal alanların yalnızca üzerinde taşıdığı nüfusu barındırmak amacıyla değil, aynı zamanda, kentlerde birikmiş yoğun nüfus için yeni çekim merkezleri olacak biçimde planlanması daha doğru bir yaklaşım biçimi olacaktır. Zira bu yaklaşım, gittikçe köyleşen kentlerin yerine, gittikçe kentleşen köyler anlamına gelecektir. Bu amaçla, yeni iş olanaklarını büyük sermaye ve nitelikli iş gücü gerektirmeyen ve yerel hammaddelere dayalı küçük yada orta ölçekli teknolojilerle, kırsal alanlarda yoğunlaştırılması izlenmesi gereken kırsal kalkınma politikalarının özünü oluşturmalıdır

Bununla birlikte, ülkemiz doğal, kültürel ve tarihi değerler açısından büyük bir turistik potansiyele sahiptir. "Yumuşak Turizm" olarak adlandırılan turistik etkinlik çeşitleriyle bireysel davranmayı, doğaya dönüşü ve yeni kültürleri keşfetmeyi ön planda tutan turizm eylemleri, kırsal alanları, turistik ve rekreasyonel açıdan daha önemli hale getirmiş durumdadır. Maddesel üretim biçimlerine dayalı kalkınma politikalarının oldukça fazla soruna yol açtığı ve zorluklarla karşılaştığı günümüzde, hizmet üretimine

dayalı bu gelişimlerin kırsal kalkınma açısından taşıdığı anlam oldukça iyi analiz edilmeli ve bu amaçla yapılacak çalışmalarda göz önünde bulundurulmalıdır. (Erdönmez 1994).

En genel biçimiyle “toplumsal refahın artırılması” olarak tanımlanabilen kalkınmanın kırsal alandaki işlevleri, eğitimden sağlığa, altyapı hizmetlerinden, bitkisel ve hayvansal üretim ve verim artışına, el sanatlarına yönelik çalışmalardan, istihdam programlarına ve katılımdan örgütlenmeye kadar olan bir sürece uzanabilmektedir.

Serbest piyasaya bağlı ekonomik sistemin işleyişi bütünlüğünde kır-kent dengesi zamanla kırsal alan aleyhine bozulabilir. Bunun sonucunda sağlıksız bir sosyal yapının giderek hakim olması tehlikesi artabilir.

Bu nedenle olumlu bir kır-kent dengesinin oluşturulması, bunu yaparken de piyasa güçlerinin gelişimlerinin tahrip olmaması kırsal kalkınmanın başlıca politikasını oluşturmaktadır.

Kırsal kalkınma politikalarının başlıca özellikleri aşağıdaki gibidir:

- Kırsal kalkınma politikaları maliyeti kamuya ait birer sosyal politika zinciridir. Çünkü kırsal kalkınma politikalarının ana amaçlarından olan kırsal halkın yoksulluğunun giderilmesi, daha iyi yaşam koşullarının sağlanması, kırsal halkı yerinde kalkındırabilecek önlemlerin alınması ancak, ulusal veya genel ölçekteki bir kalkınma hamlesi ile kamunun öncülüğünde daha rahat gerçekleştirilebilir.
- Eşitlik ve adalet tanımlarına bağlı olarak, kırsal alana ulusal normlarda makul düzeyde bir yaşam standardının verilmesi gerekmektedir. Kırsal alanlarda rekabet gücünün artırılması, pazara yönelik üretimin ve pazarlama olanaklarının geliştirilmesi, bunun içinde kırsal topluma ekonomik fırsatlar tanınması, girdi kullanım düzeyinin yükseltilmesi ve tarımsal altyapının düzenlenmesi politikanın ekonomik yönünü vurgulamaktadır. Sosyal açıdan, kırsal alanda topluma mal edilmiş doğal kaynakların korunması, eğitim, sağlık gibi üst yapının geliştirilmesi, katılım ve örgütlenme anlayışının benimsenmesine yardımcı olunması, politikanın bir diğer yönünü oluşturmaktadır.

- Ülkelerin çoğunda kırsal kalkınma politikalarından genel olarak merkezi hükümetler sorumludur. Bu nedenle kırsal kalkınma, merkez; hükümetlerden beklenen bir hizmet olarak kabul edilmekte, kırsal bölgedeki olumsuzlukların giderilmesi ve kalkındırılması için iki basamaklı bir çözüm önerilmektedir. Birincisi, kırsal alanın ekonomik dezavantajlarının ve çevre sorunlarının çözümlenmesi, ikincisi ise aynı koşullar içerisinde bulunan ve ortak sorunları yaşayan kırsal alanlar için ayrı önlemler dizisinin belirlenmesidir. İlk basamakta sayılacak sorunlar, ulaşım, iletişim, teknoloji konularındaki altyapı yatırım alanları ile çevresel olarak ortaya çıkan doğal yapının korunması şeklinde belirlenebilmektedir. İkinci basamakta, politika oluşturma sorununa bir baz oluşturan tipoloji çerçevesinde bilinen öneriler dizisi her bir tip için ayrı ayrı belirlenmektedir.

Kırsal değişimin sağlanabilmesinde, yerel halk, iş adamları, toplum liderleri ve hükümet görevlileri için temel itici güç, gelişim alanlarının varlığıdır. Bu da ekonomik açıdan güçlü, çevreye duyarlı ve sosyal açıdan canlı kırsal alanlar ve topluluklar için yerel ve ulusal ölçekte önem taşımaktadır. Bu nedenle de kırsal kalkınma politika ve programları; merkezi hükümet, mahalli idareler, üretici-çiftçi kuruluşları, özel sektör kuruluşları ve gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ile yürütülmek durumundadır. Bu doğrultuda yeni politika ve programların somutlaştırılması, bunu gerçekleştirmek için ise kurumsal düzenlemelerin yapılması önem taşımaktadır (Gülçubuk 1997).

4.3.2.3.Kırsal Kalkınmada Amaçlar

Günümüzde, dünyadaki birçok ülkede kırsal kalkınma, hükümetlerin üzerinde önemle durdukları, sürekli yeni model ve yaklaşımlarla gündemde olan stratejik bir sorun haline gelmiştir. Ülkeler izlemek zorunda oldukları sosyal politika gereği, toplumlarını ekonomik, sosyal ve kültürel yönlerden sürekli geliştirmektedirler. Özellikle topluluğun yapısına göre bazen azınlığı bazen de çoğunluğu oluşturan kırsal kesimin kalkınmasına önem vermek durumundadır.

Siyasi istikrar ve ulusal gelişme ancak kırsal alanın kalkındırılması ile mümkündür. Kırsal topluluklara iyi bir gelecek, iş ve gelir garantisi sağlanmadıkça, ulusun belirli

bölgesinin yada küçük bir bölümünün refah içinde yaşaması o ülkenin sosyal istikrarı yönünden önem taşımamaktadır. Burada amaç; yeni istihdam olanaklarının oluşturulmasıyla, kırsal alanda gelir kaynaklarının yaratılması ve yaratılan bu kaynaklar kırsal alandaki tüm bireylerin faydalanmasının sağlanması olmalıdır. Bu amacın başarısı ise bölgenin ekonomik ve doğal kaynaklarına bağlıdır.

Bugün dünyada birçok ülkede kişi başına milli gelir 1000 doların altında bir düzeydedir. Bu düzeydeki gelir insanın, onuruna ve yaşadığı çağa uygun bir yaşam sürmesi için yetersizdir. Bireylerin bu seviyedeki bir gelire geleceklerine umutla bakmalarına olanak yoktur. Toplum, yarınları yönelik, atılgı, umutlu kılmak her şeyden önce insanca yaşam düzeyine kavuşturmakla mümkün olur. Bu çabaların en önemli bölümünü kırsal kesimin kalkındırılması oluşturur. Bu nedenle her hükümet bugün kırsal kesimin içinde bulunduğu sorunları çözmek zorunluluğu ile karşı karşıya bulunmaktadır. Çünkü her ülke, kendi halkını geçim sınırından uzaklaştırdığı ve ekonomik açıdan refaha erdirdiği ölçüde başarılı sayılmaktadır.

Tarım alanında uğraş verenlerin ülke ekonomisine yapacağı katkıların artırılması ve bu alandaki insanların daha mutlu yaşam sürmeleri için yapılması gereken işler kuşkusuz çok boyutludur. Yapılacak işlerin düğümlendiği nokta, bu alandaki insan kaynağının geliştirilmesine dayanmaktadır.

Kırsal alanın kalkınması ve sağlanan hizmetlerden istenilen ölçüde yararlanması ekonomik faktörler kadar insan unsuruna da bağlıdır. Kalkınmanın hızlandırılması ve istenilen değişimlerin gerçekleştirilmesi için elimizdeki en büyük olanak, insan kaynağına yatırım yapmaktır. Çünkü her şeyden önce kalkınmanın hedefi insandır.

İnsan, tarımda olsun, diğer sektörlerde olsun yalnız bir işgücü, bir emek kaynağı değil, aynı zamanda ekonomik faaliyetlerin, işletmeleri yöneten ve kaynak kullanım kararlarını verendir. Varolan yada ek olarak ona sağlanan kaynaklardan yararlanma derecesi ile insanın bilgi ve beceri donanımı arasında yakın bir ilişki vardır. İşte bundan dolayı kalkınmayı hızlandırmak ve istenilen yönde dönüşümleri gerçekleştirmek için en büyük olanak insanı geliştirmektir. Gerçekte, insanları geliştirmeden kalkınmanın

gerçekleştirilebileceği ve kalkınma çabalarına katılmadan insanların gelişebileceği düşünülemez.

Temel amacı insanların mutluluğunu ve yaşam düzeylerini artırmaya yönelik olan kalkınma çalışmalarının temel unsurları ancak insan kaynaklarının geliştirilmesi ile olasıdır.

Kırsal kalkınmada önemli olan diğer bir nokta, kırsal alana o bölgenin kalkınmasına ilişkin verilen umuttur. Bu umut etkili bir şekilde verilir ve sürekli kılınırsa, hedef alınan kitleyi inandırmak kolaylaşır ve sorun baştan çözümlenmiş olur. Bu inanç yaratılmadığı sürece de çok kısa bir zaman içinde kalkınmaya yönelik umutlar kaybolmaktadır. İşte halkın motivasyonu ve hareket yeteneklerinin geliştirilmesi kırsal kalkınma için hem bir amaç hem de bir araç oluşturmaktadır.

Kırsal kalkınmada başlıca üç ana amaç vardır. Bunlardan birincisi, insanın daha bol harcaması ve gereksinimleri daha iyi karşılayabilmesini sağlayacak ekonomik yönlü amaçlardır. İkincisi, ilişkileri daha düzenli, yaşamı daha anlamlı kılan sosyal amaçlardır. Üçüncüsü ise, insanları planlı, programlı hareket ettiren ve belirgin bir davranış sergilettiren örgütsel amaçlardır (Yıldırak 1991).

Kırsal kesimde sınırlı düzeyde bulunan üretim çeşitlerinde üretim seviyesinde artış sağlamak, bunu yaparken de en az sermaye ve emek karşılığında elde edilen ürün miktarını artırmak kırsal kalkınma için ekonomik bir amaçtır. Kırsal kalkınma projeleri ile uygulamaya geçirilen bu ekonomik amaçları şöyle sıralayabiliriz:

- Kırsal alandaki tarımsal üretimi ve beraberinde verimliliği artırmak ve bölgedeki bireylerin gelir seviyeleri artırarak fakirliği azaltmak,
- Kırsal istihdam olanaklarını genişletmek,
- Küçük çiftçilerin ve ailelerin bireysel ve grup olarak teşebbüslerde bulunmalarını destekleyici önlemler almak, teşvik etmek,
- Bu alanların gereksinim duyduğu yönde eğitilmiş işgücü yetiştirmek,
- Pazarlama olanaklarını artırmak,
- Kalitenin artırılmasını sağlamak,

- Teknolojik ilerlemelerin kırsal alandaki tarımsal faaliyetlere uygulanmasına çalışmak,
- Yörenin tabii zenginliklerini en iyi şekilde değerlendirmek,
- Kırsal nüfusu harekete geçirerek, toprak üzerindeki nüfus baskısını azaltmak ve bu yolla bir taraftan tarımda kalan işgücünün emek verimliliğini, diğer taraftan gelirini artırmak,
- Dağınık yerleşim birimlerinin tümünün ihtiyaçlarına cevap verebilecek altyapıyı geliştirmek.

Kırsal kalkınmada diğer bir ana amaç, buralarda, yaşayan halkın ilişkileri daha düzenli ve daha anlamlı kılan sosyal amaçlardır (Yıldırak 1991). Zira köy ve benzeri topluluklarda topluluğun sosyal iklimini iyi bir düzeye getirmek kalkınma için gerekli olan etkili bir kriterdir. Bireylerin birbirini sevdiği, uyum ve dayanışma içinde olduğu, birbirleriyle güçlü bağları olan topluluklarda kalkınma sürecinin daha kısa olduğunu söylemek mümkündür.

Kırsal kalkınmada sosyal amaçlar ekonomik amaçlar kadar kesin ve belirgin değildir. Çoğu zaman uygulanan faaliyetin ne kadarının sosyal amaca dayandığı pek bilinmez.

Burada önemli olan konu, kırsal alanın sosyal ilişkileri ve kırsal alandaki güç ve iktidar yapısının bilinmesidir. Bunlar tanınmadıkça, bilinmedikçe ekonomik amaçlara ulaşmak kolay olmaz. Örneğin, köyde lider kimdir, liderlik için neler gereklidir, halk liderden neler beklemektedir? Bunlar ortaya konulduğunda kalkınma sürecinin hız kazanacağını söyleyebiliriz.

Bunlar dışında sosyal amaçlar içerisinde kırsal alandaki ekolojik dengenin ve çevrenin korunmasına itina göstermek de sayılabilir. Çünkü kalkınma, salt ekonomik hedefleri gerçekleştirmek değil, mevcut bulunan ortamın, doğanın, ekolojinin muhafaza edilmesini gerekli kılar. Örneğin, kırsal alandaki çevre kirliliğinin önlenmesi için çaba sarfetmek, çalışmalar yapmak, bu alan için gerekli olan yatırımları gerçekleştirmek birer kalkınmışlık göstergesidir.

Kırsal alanda tarımsal faaliyetlerin büyük bir kısmını kadınlar yürütmektedir. Bu bağlamda kadınların sosyal statülerini ve ekonomik durumlarını yükseltmek ve iş yoğunluklarını azaltmaya çalışmak kırsal kalkınma için önemli bir sosyal amaçtır. Bu konu, günümüze kadar uygulanan ve uygulanmakta olan projelerde dile getirilmiş, son olarak Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Projesi'nde üzerinde yoğunlukla durulmuştur.

Üzerinde belki de en çok durulması gereken diğer bir konu kırsal alana yönelik eğitim faaliyetleridir. Çünkü, insanların bilgi ve beceri düzeyleri yükseldikçe gerek yeni bilgi arama istekleri, gerek bilgiye erişme yetenekleri, gerekse bu bilgileri değerlendirip kendi yaşantılarında kullanma yetenekleri artmaktadır. Kırsal alandaki üreticilerin eğitim düzeyleri ve yenilikleri benimsemeleri arasında bir olumlu bir ilişkiden söz edilebilir. Bundan hareketle kırsal alanın özelliklerine göre, mesleki teknik eğitim merkezlerinin açılması ve bunun sonucunda eğitim seviyesinin artırılması da kırsal kalkınma için gerekli en temel amaçlardandır.

Benzer şekilde sağlık olanaklarının kırsal kesime götürülmesi, sağlık birimlerinin yaygınlaştırılması kırsal kalkınma için göz önünde bulundurulması gerekli sosyal amaçlardır. Burada önemli olan nokta ise fiziki tesis gereksinimlerinin karşılanmasında da nitelikli personelin kırsal alanda tutulmasının sağlanmasıdır.

Kırsal alanda mevcut bulunan ulaşım olanaklarının geliştirilmesi de kırsal kalkınma için gerekli bir kriterdir. Ulaşım güçlüğü, birçok bölgede, kırsal kesimin pazarla bütünleşmesi ve kentlerde sunulan hizmetlerden daha büyük ölçüde yararlanmasını olanaksız hale getirmektedir. Bu da kırsal kesimdeki işletmelerin, ulaşım daha iyi olduğu yörelerdeki rakiplerine göre rekabet güçlerini düşürmektedir.

Ancak sosyal amaçlar belirlenirken unutulmaması gereken bir konu vardır. Kırsal kesimin kendine has örf ve adetleri ile mevcut üretimi sağlayıcı, düzeni devam ettirici, anlaşmazlıkları çözümleyici ve köy ihtiyaçlarını karşılayıcı kurumları vardır. Kalkınma kapsamında, bölgenin kendine ait özelliklerine zarar verilmemeli ve hassas davranılmalıdır.

Kırsal kalkınmada diğeri bir ana amaç ise, insanların planlı, programlı hareket etmesini sağlayan ve belirgin bir davranış sergilettiren örgütsel amaçlardır (Yıldırak1991). Kırsal kesimlerde toplumsal örgütlenmeler genel olarak yetersizdir. İleri demokratik ülkelerde görülen hemen her konudaki örgütlenmelere bu bölgelerde rastlanmamaktadır. Oysa toplumsal etkinlik ancak toplumsal örgütlenme ile mümkündür. Bu bağlamda, küçük çiftçilerin ve ailelerin grup olarak örgütlenmelerini teşvik etmek kırsal kalkınmanın en temel amaçlarından biridir.

Burada ağırlığı olan en önemli konu işbirliği, yardımlaşma ve dayanışmadır. Bu da örgütlü ve örgütsüz olabilir. Ancak arzu edilen ve üzerinde önemle durulan konu örgütlü işbirliği, yardımlaşma ve dayanışmadır.

Bütün bunları gerçekleştirebilecek en önemli örgüt kuşkusuz kooperatiflerdir. Ne var ki kooperatiflerin köy düzeyinde kurulması, yayılma ve benimsenme olanağı azdır. Bu nedenle kooperatif tüzel kişiliğini oluşturmak için sarf edilen yoğun emek, uzun zaman ve uymak zorunda olunan formalitelerden tasarruf edilerek, kooperatifin işlevini yüklenen, fakat daha fazla hareket özgürlüğüne sahip benzer örgütler kurulabilir. Bu örgüt aracılığı ile ailelerin tek tek emeklerini ortak bir amaç uğruna birleştirmek mümkün olur.

Örgütlenme, kırsal topluluğun kalkınmasında, kendi kendine yardım edebilmenin en önemli öğelerinden biridir (Gülçubuk ve Gün 1994). Örgütlenme, insanların kendi sorunlarını, tanımlamaları, amaçları ve çözümlenmeleri belirlemeleri, eylem için program tasarıları yapmaları ve etkilerini değerlendirmede önemli bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğeri yandan, günümüzde pazara açılma ve pazar koşullarında yarışma giderek egemen olmaktadır. Bu duruma ayak uydurabilmeleri ve pazarda güçlü hale gelebilmek için örgütlenme zorunlu hale gelmiştir.

Örgütlenmenin kırsal kesimde gerçekleşmesi; her türlü bilgi ve deneyim alışverişini, iletişim ile yenilik ve gelişmeleri izlemesi, kamuoyu yaratma ve baskı grubu oluşturarak

katılımcı demokrasinin yerleşmesine katkıda bulunacağı tartışmasıdır. Toplumun kendi içinden ve kendi öz dinamikleri ile biraraya gelmesiyle oluşan örgütlenme, kırsal alanda, kooperatifler dışında çiftçi birlikleri, korporasyon ve küçük çalışma grupları biçiminde görülmektedir (Gülçubuk ve Gün 1994).

Kuşkusuz kırsal kesimle ilgili nitelikleri, bugünden yarına değiştirmek kolay değildir. Yapılan ve yapılacak sosyal araştırmalar sonucu elde edilen bulgular ışığında, kalkınmada gerekli olan sosyal altyapılar hazırlanmalıdır. Ve bu alt yapı eğitim uç örgütlenme çabalarıyla birleştirilerek kalkınma çabalarına halkın katılımının sağlanması yoluna gidilmelidir.

Kırsal kalkınmanın ana amaçları olarak ifade edilen, ekonomik sosyal ve örgütsel amaçlar, kırsal kalkınma konusunun omurgasını oluşturur. Bunların dışında kırsal kalkınmada temel alınan hedeflerden birisi de yapılmak ve gerçekleştirilmek istenilen konuları, olanaklar dahilinde, eldeki verilere göre planlamak ve yapılan bu plan çerçevesinde, her yerleşim yerinin kalkınmasını, o bölgenin özel koşullarına bakarak sağlanmaktadır.

Bu bağlamda kırsal kalkınmanın planlanması ve uygulaması konusunda, özellikle hangi noktalara dikkat edilmesi gerektiğinin açıklanması gerekmektedir.

4.3.2.4. Kırsal Kalkınma Prensipleri

Tüm dünyada II. Dünya Savaşından sonra, ülkemizde de 1960'lı yıllarda gündeme gelen kırsal kesimlerin kalkınma sorunları, uygulanan kalkınma planlarına göre yada bölgede yaşayan halkta kalkınmaya yönelik heves, istek ve çaba yaratılmak suretiyle ve bu toplulukların kalkınma çabalarına katılımları sağlanarak çözümlenmek istenmiştir.

Kırsal toplulukların, kendi kalkınmaları gereğine inanmadıkça ve bunun için belirli düzeyde çabayı göze alamadıkça, yalnızca dış kaynaklı yardım ve çalışmalarla kalkınmaları oldukça zordur. Bu zorun başarılması için, kırsal toplumun, çeşitli açılardan özelliklerinin araştırılıp bu özelliklere göre, kırsal kalkınmada göz önünde bulundurulacak gerekli ilkelerin, önemine göre sıralanması gerekmektedir.

Ayrıca kırsal kalkınmada ilk hedeflerin saptanması da önem taşımaktadır. Bu nedenle burada sıralanacak ilkelerin, sırasının, toplumun niteliğine göre değişeceğini belirtmek yerinde olur.

Prensiplerin uygulama sırası toplumun yapısına ve gereksinmelerine göre değişiklik göstermektedir. Bu nedenle toplumun şiddetli gereksinme duyduğu konulara öncelik vermek daha rasyonelce bir hareket tarzıdır.

Üzerinde durulması gereken diğer bir gerçek ise, bu ilkelerin, uygulanacağı ülkelere göre biçim ve içeriklerinde değişiklik yapılması zorunluluğudur. Çünkü her ülkede yaşayan toplumların gerek yaşam biçimi, gerekse düşünce ve eğilimleri, farklılık arz eder. Bu gerçekler bilinmedikçe kırsal kalkınma prensiplerinin uygulanması, istenilen etkinlikte sonuç sağlamamaktadır.

Yıldırak (1991) tarafından belirlenen başlıca ilkeler şunlardır:

- Köy toplumunun içinde bulunduğu koşullara uygun kalkınma programları düzenlenmelidir.
- Kırsal kalkınmayı sağlayacak programlar yavaş yavaş ve aşamalı geliştirilmelidir.
- Kırsal kalkınmada köy veya yöre halkının yarar ve çıkarları ön planda tutulmalıdır.
- Kırsal kalkınma ile ilgili çalışmalarda demokratik yöntemler kullanılmalıdır.
- Kırsal kalkınma etkinlikleri, yaşam düzeyini yükseltmek isteyen halkı kapsamalıdır.
- Kırsal kalkınma programları, esnek olmalı ve koşullara göre değiştirilmelidir.
- Kırsal kalkınma etkinlikleri, yörenin kültürel yapısına ve değerlerine uygun olmalıdır.
- Kırsal kalkınmada yerel önderlerden ve köydeki kurumlardan yararlanılmalıdır.
- Kırsal kalkınma ulusal politika ilkelerine ters düşmemelidir.
- Kırsal kalkınma çalışmaları çerçevesinde yapılan tüm işler toplumsal yarar açısından değerlendirmeye tabi tutulmalıdır.

4.3.2.5. Kırsal Kalkınmanın Planlanması ve Uygulanması

Kırsal kalkınmanın planlanması ve uygulanması aşamasında, öncelikle göz önünde bulundurulması gereken konu kırsal kalkınma çalışmalarının ele alındığı hedef kitleye ve konularına göre bilgi toplamak gerekliliğidir. Burada dikkat edilmesi gereken konu, planda kullanılmayacak bilgi ve verilerin toplanılmamasıdır. Bu durum zaman kaybına neden olmaktadır. Ayrıca uygulanan kırsal kalkınma çalışmalarında, plan aşamasında saha özelliklerinin göz önüne alınmaması durumunda, planlamada bazı önemli noktalar unutulmamakta, önemsiz bilgilere yönelmekte ve bu da planın beklenen biçimde uygulanmamasına neden olmaktadır.

Planın hazırlanması sırasında dikkat edilmesi gereken diğer bir husus, planın nasıl uygulanacağını önceden belirlenmesidir. Deneyimler göstermiştir ki planın tasarlandığı gibi uygulanması çoğu zaman olanaksızdır. Kırsal kalkınma gibi çok karmaşık, kompleks ve zor bir sorunu uygulanabilir bir biçimde planlamak oldukça zordur ve çoğu kez de olası değildir. Plandaki hedeflerin ya gerisinde kalınır veya bu hedefler aşılır. Çünkü, bir çok etmenin önceden yeterince bilinmesi mümkün olmayabilir. Bu nedenle de planlamada yer alamaz. Bu durum ise, planda yer alan hedeflerde bazı değişikliklere yol açabilir. Uygulamada sapmalar olursa da bunlar olağan duruma gelir (Yıldırak 1991).

Planda yer alan hedeflere ulaşmak çoğu kez uygulama ile olasıdır. Bazı yanlışların olabileceği de hesaba katılarak planın hata payını en az düzeye indirmek zorunludur. Bunun için hedef alınan kitlelerin sorunlarına öncelikler tanınması ve bunların kırsal kalkınmaya katılımlarının sağlanması ile uygulamaya geçilmelidir.

Kırsal kalkınmada ele alınan toplum kadar, onu planlanan hedeflere yöneltecek kuruluşların çalışmaları da önem taşımaktadır. Bu nedenle, kırsal kalkınmada görev alacak kuruluş ve kişiler arasında bir eşgüdüm ve düzenli ilişkilerin kurulması gerekir. Kırsal kalkınmanın uygulanmasında en önemli başarı, işlerin merkezi mercilerden, odaklardan kurtarılarak ele alınan bölgelere indirgenmesidir. Merkezi yerlerde yapılan planlar, tasarımlar çoğu kez yörenin gerçeklerine, verilerine tam bir uyum

sağlamamaktadır. Çünkü merkezi planlama örgütü plan yapımında sabit bir yaklaşımla hareket etmektedir. Bu ise daha önce uygulanmış yöntemleri uygulama anlamına gelmekte ve toplumsal değişimleri dikkate almamaktadır. Bunun için, kırsal kalkınma yeni verileri, yeni görüşleri içeren durumları ele almak durumundadır. Daha önce gerçekleştirilen kırsal kalkınma projelerinden sonuçlar çıkararak, toplumsal değişim ve gereksinim ölçüsünde projeleri uygulamak başarı olanağını artırabilmektedir.

Kırsal kalkınmanın planlanması ve uygulanması konusunda kısaca ifade edilmeye çalışılan bu hususlar, kırsal kalkınma projelerinin hazırlanması ve uygulanmasına ışık tutacaktır. Kırsal kalkınma projelerinin uygulanması aşamasında bu noktaların nasıl kullanıldığı, çalışmamın 4.3.6.7. bölümünde daha geniş bir biçimde ele alınmıştır.

4.3.2.6. Kırsal Kalkınma Yaklaşımları

Kırsal kesim ile kentler arasında gerek gelir düzeyi, gerekse yaşam koşulları açısından kentler lehine önemli farklar oluşması ve bu farkların giderek derinleşmesi, kırsal kesimin kalkınmasının hızlandırıcı yeni model ve yaklaşımların sürekli olarak gündemde olmasına neden olmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin, GSMH'sında önemli artışlar olmasına karşın, kırsal alanda fakir nüfusun hala varlığını koruduğu görülmektedir.

Bu ülkelerdeki yetersiz kalkınmanın kurumsal kısıtlamalardan, uygun eğitim ve yayım sisteminin eksikliğinden, uygun altyapının olmayışından ve kırsal alanı dışlayan kalkınma politikalarından kaynaklandığı ileri sürülmektedir (Clayton 1983).

Bu görüş nedeniyledir ki, kırsal alanda dengeli bir ekonomik ve sosyal kalkınma için, yeni teknolojilerden başka, tarımsal üretimin artırılmasına, tarım dışı sektörlerin geliştirilmesine, insani ve fiziksel kaynakların harekete geçirilmesine, kurumlar ile sosyal ve politik çatının geliştirilmesine gerek duyulmaktadır.

Kırsal alanda dengeli bir ekonomik ve sosyal kalkınma sağlamak için, kırsal kalkınmaya ilişkin çeşitli yaklaşımlar ileriye sürülmüştür. Fakat 1960'lı yılların sonundan günümüze kadar uygulanan ve tartışılan yaklaşımlardan en uygunu Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımı olmuştur. İsrail'in Rehovot şehrinde geliştirilmesinden dolayı, Rehovot Yaklaşımı olarak anılan yaklaşımın esası da Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımı'na dayanmaktadır.

Entegre Kırsal Kalkınma yaklaşımı ve Rehovot yaklaşımını incelemeyen önce, Thimm ve Van Urff'un üretim yönlü stratejiler ve sosyal seferberlik stratejileri olmak üzere iki grupta sınıflandırdığı kırsal kalkınma stratejilerini açıklamak gerekmektedir (Kuhn 1990).

İlk kategori, yani, üretim yönlü stratejiler; sadece üretimle ilgili tarımsal tekniklerin uygulanması, aynı zamanda kırsal kesimle özellikle üreticilerle de ilgilenirken, yayım ve benzeri hizmetler için kurumlarla birlikte çeşitli önlemleri de içermektedir.

Sosyal seferberlik stratejileri ise; esasen kendi başına girişimciliği özendirerek , çeşitli kurumların kurulması aracılığıyla, insan kaynaklarının geliştirilmesi üzerinde durmaktadır. Bunun yanında kırsal alanda yaşayan kesimin ihtiyaçlarını karşılayacak çeşitli hizmetler de bu kapsamda değerlendirilebilir.

4.3.2.1. Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımı

Ülkelerin kalkınma çabalarına yön veren anlayış zaman içerisinde hızla değişmektedir. 1930'lu yıllarda kalkınma politikalarında meydana gelen değişikliklerle; en muhtaç olana ulaşma, temel insan ihtiyaçlarını karşılama, beslenme ve nüfus konuları devletlerin esas sorunları arasına girmiştir. Kalkınma politikaları daha çok, teknik ve ekonomik yaklaşımlardan sosyal kalkınma yaklaşımlarına yönelmiştir. Bu süreçte, daha geniş topluluklara hizmet götürebilmek amacıyla, sorunlara yeni bir çözüm anlayışı getiren "entegre kırsal kalkınma" konusu gündeme gelmiştir. Son yıllarda hızlı nüfus artışı ile karşılaşan ve nüfusun büyük bir kısmı kırsal kesimde yaşayan ülkelerde aynı zamanda; beslenme ve şehre göç sorunları önemli boyutlara ulaşmıştır. Özellikle, bu ülkelerde

entegre kırsal kalkınma yaklaşımı oldukça büyük bir rağbet görmüştür. Entegre yaklaşım sadece tarımsal üretimi artırıcı önlemler olarak düşünülmemesi gerekir. Bu yaklaşımda sanayi ve hizmetler sektörü de önemli bir paya sahiptir. Bu haliyle, uluslararası ekonomik kuruluşlarca destekleniyor olması da, ilgiyi biraz daha artırmıştır.

1970'li yılların sonundan bu yana uygulanan ve tartışılan Entegre Kırsal Kalkınma Stratejisi aslında yukarıda bahsedilen, üretim yönlü yaklaşım ile sosyal seferberlik yaklaşımının bileşiminden başka bir şey değildir.

Bu yaklaşım kırsal nüfusun önemli bir bölümünün içinde bulunduğu yoksulluğun giderilmesi amacıyla, ekonomik ve sosyo-politik önlemlerin koordineli bir şekilde bir araya getirilmesiyle sorunların üstesinden gelmeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda marjinal grupların, üretim sürecine katılarak, sosyal kararlarda etkili olmasını ve yaşam koşullarını iyileştirmede onların aktif rol oynamasını sağlayan uygun kurumların oluşturulmasıyla toplum içinde entegre edilmesi biçiminde açıklanmaktadır. Üretimin artırılması, yoksulluğun giderilmesi, katılım ve kurumların oluşturulması, entegrasyon sürecinin diğer etmenleridir(Weitz 1995).

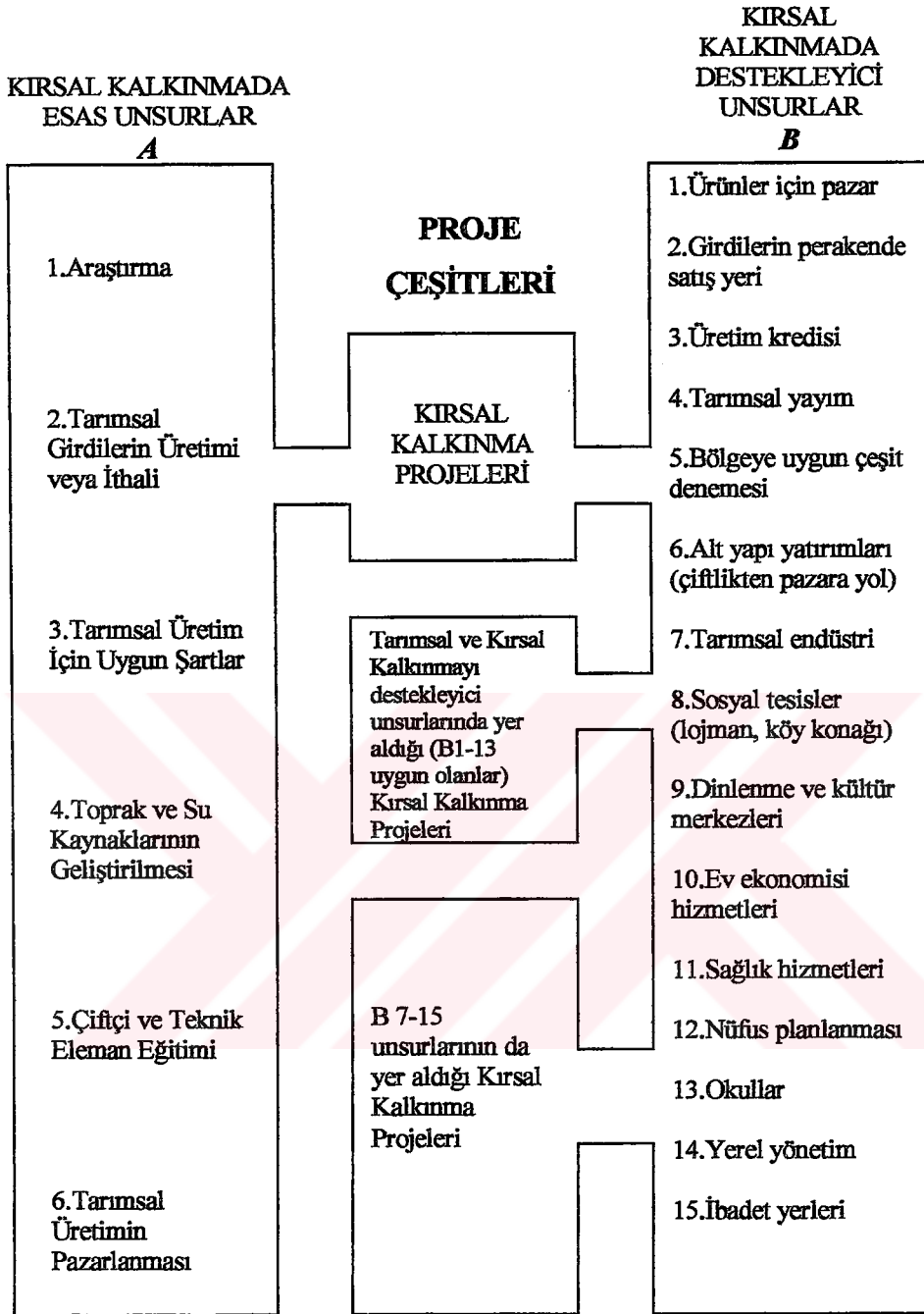
Entegre Kırsal Kalkınmaya ilişkin mevcut bilgilerin analizi, gerçekte entegre kırsal kalkınma programlarının çeşitli şekillerde olduğunu göstermektedir. Bu projeler amaçlarının karmaşıklık derecesine, sektörlerin çeşidine, sayısına, uygulamada görev alan çeşitli kurumların, araçların kombinasyonu ve sayısına bağlı olarak farklılık göstermektedir (Çıkmın ve Abay 1994). Aynı şekilde entegre kırsal kalkınma projelerinin kapsamı, uygulama biçimi, ülkeden ülkeye ve aynı ülkede bölgelere göre de farklılık göstermektedir (Acartürk 1983). Doğal olarak ülkelerin sahip oldukları kalkınma potansiyelleri farklılık göstermekte ve uygulanacak projelerin kapsamı da buna bağlı olarak değişik olmaktadır. Ayrıca siyasi rejimlerdeki farklılıklar, bu değişikliklerde önemli bir etkidir.

Entegre kırsal kalkınma programlarında ve buna bağlı olarak tarımsal ve kırsal kalkınma projelerinde yer alabilecek unsurları, hem belirli gruplar altında toplamak,

hem de entegre kırsal kalkınma yaklaşımına açıklık getirmek için Şekil 4.1 hazırlanmıştır. Böyle bir sınıflandırmaya gitmenin iki önemli faydası vardır:

- Farklı projelerin bir kıyaslamasını yapmak mümkün olur.
- Diğer taraftan her ailenin farklı bölgelerdeki doğal sosyal ve ekonomik şartları birbirinden farklıdır. Bu bakımdan bu tür bir sınıflandırma herhangi bir kırsal bölgede ne çeşit entegre projeye yer verileceği hakkındaki kararın alınmasında yardımcı olur.

Şekil 4.1. Entegre Kırsal Kalkınma Yaklaşımı

Kaynak: Acartürk, Ş. Entegre Kırsal kalkınma Projeleri ve bir Örneği: Çorum Çankırı. 1983, Ankara

A Sütunu, kırsal kalkınmada esas olan unsurlardan oluşmakta olup, altı grupta toplanmıştır.

1. Tarımla ilgili yeni teknikler geliştirilip, üreticinin hizmetine sunacak olan “Araştırma”
2. Araştırma sonuçlarının uygulamada kullanımını gerçekleştirecek uygun ve yeterli tarımsal girdilerin üretilmesi ve/veya ithal edilmesi
3. Tarımsal üretimi teşvik edecek ve kırsal toplumda dinamizm sağlayacak uygun şartların yerine getirilmesi. Arazi mülkiyeti, fiyat ücret sistemleri vb.
4. Sulama, tarla içi geliştirme çalışmaları, toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi gibi tarımsal alt yapının tesisi
5. Çiftçiye hizmet götüren teknik elemanların ve çiftçilerin eğitilmesi
6. Gerek kamu gerekse özel şahıslar tarafından tarımsal üretimin pazarlanması

B Sütunu ise tarımsal ve kırsal kalkınma projelerinde bölgenin şartlarına da uygun olmak kaydıyla yer alabilecek destekleyici unsurları göstermektedir.

Şekilde görülebileceği gibi sütun B’de yer alan 1-7 arasındaki maddeler, daha çok tarımı doğrudan destekleyici unsurlar olup, tamamı veya bir kaçı tarımsal ve kırsal kalkınma programlarında yer almaktadır.

B 7-15 de yer alan unsurlar yalnız başlarına tarımsal üretimi doğrudan ve birinci derecede etkilemeyen, ancak kırsal kesimde yaşayan nüfusun hayat şartlarını iyileştirecek faktörlerdir.

Entegre kırsal kalkınma programlarını 6 grupta toplamak mümkündür. Bu entegre proje çeşitleri tablodaki A ve B sütunlarında verilen unsurların farklı kombinasyonlarından oluşmaktadır. Hepsinde de şu ortak özelliği görmek mümkündür.

- Her proje çeşidi belirli bir saha veya bölgeye özgüdür. Ulusal bir nitelik taşımaz.
- Böyle projeler bölgede mevcut olmayan veya yetersiz olan unsurları içerir.

İlk üç çeşit proje A sütununda yer alan unsurlardan birini ve B sütünü unsurlarından birisini veya birkaçını içerir.

- 1 Bu çeşit proje tarımsal üretimi teşvik edecek uygun şartların yerine getirilmesine ilişkin unsurlardan birisi (A III), örneğin arazi tasarruf sistemine getirilen değişiklik, proje için bir unsur olarak ele alınırsa uygulamada da bu projenin tarımı destekleyici unsurlardan birini veya birkaçıyla (B 1-6) birlikte yürütülmesini gerektirir. Ayrıca B 7-12 unsurlarından bazıları da, özellikle bölgede bulunmayanlarda projeye dahil edilebilir. Toprak reformu ile ilgili çalışmalar bu tür bir projeye örnek olarak gösterilebilir.
- 2 Bir Sulama sisteminin (A IV) kurulması, esas olarak ele alınır, diğer unsurlarda 1.'de olduğu gibi seçilir. Ülkemizde geçmiş yıllarda uygulanan Seyhan ve Gediz sulama projeleri buna örnek olarak gösterilebilir.
- 3 Arazinin tarıma ve yerleşmeye açılması söz konusu olabilir. Projenin diğer unsurları 1. ve 2.'de olduğu gibidir. Geçmiş yıllarda uygulanan ve 49.000 dekar alanı kapsayan "Antalya 1. ve 2. Seki Traverten Arazi Projesi" bu çeşit bir projeye örnek olarak gösterilebilir.

Belirtilen bu üç proje çeşidi, esas olarak sütun A'dan seçilmiştir. Ancak burada üzerinde durulması gereken konu; projeye temel olan tarımsal faaliyetin ve bunu destekleyecek diğer etmenlerin de beraber ve aynı zamanda uygulamaya konabilmesidir. Şöyle ki; yukarıdaki örneklere dönersek toprak reformunun gerçekleştirilmesi, sulama sistemlerinin kurulması ve tarıma elverişli sahaların açılarak tarıma tahsis edilmesi kompleks teknolojiyi içerebilir. Burada önemli olan nokta; toprak reformunun uygulandığı, sulama hizmetlerinin götürüldüğü tarıma yeni açılan yerlerde sütun B'den seçilen destekleyici unsurların entegre edilerek projede yer almaları ve bir bütün halinde aynı zamanda uygulanmalarıdır.

Entegre projelerden diğer üç çeşidi ise A sütunundaki unsurlardan ziyade B sütunundaki unsurlara daha çok ağırlık verirler, daha çok tarımı destekleyici unsurlar sütun B 1-6 esas olarak alınır. B 7-15 unsurlarına da bölgenin durumuna göre yer verilir.

- 4 Bu çeşit entegre projelerde tarımsal gelişmeye ağırlık verilir. Genellikle B 1-4 olarak gösterilen unsurlara yer verilir. Bazı durumlarda da yerel çeşit denemelerine bu tip projelerde yer verilir. Ceyhan-Aslantaş projesi buna örnek olarak gösterilebilir.
- 5 Kırsal kesimde yaşayanların gelir seviyesini yükseltmeyi ve yaşama şartlarını iyileştirmeyi hedef alan bu çeşit projelerde B 1-8 unsurlarına önemli bir ağırlık verilir. Ülkemizde uygulanan ve ilerleyen bölümlerde açıklanacak olan Çorum-Çankırı ve Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi buna örnek olarak gösterilebilir.
- 6 Tarım dışı konuları içeren entegre kırsal kalkınma projeleridir. B 7-15 no'lu unsurları içine alır. Tarımsal gelişmenin kısa sürede mümkün olamayacağı bölgelerde bu tür projelere yer verilebilir (Acartürk 1983).

Entegre kırsal kalkınma projeleri ile ilgili olarak fazlaca bir deneyim elde edilmiştir. Ancak bugüne kadar Entegre Kırsal Kalkınma Projesi üzerinde en çekişmeli tartışmaların yapıldığı projeler olmuştur. Eleştiriler özellikle karmaşık olmasının en zayıf noktası olduğu konusunda birleşmektedir. Bugüne kadar olan deneyimleri basit organizasyonların kalkınma çabalarının başarısının temel karakteristiği olduğu işaret etmektedir.

4.3.2.2. Rehovot Yaklaşımı

İsrail'in Rehovot şehrinde geliştirilmesinde dolayı, Rehovot yaklaşımı olarak anılan yaklaşımın esası entegre kırsal kalkınma yaklaşımına dayanmaktadır.

Rehavot yaklaşımı, 1950'li yıllarda meydana gelen büyük göçün sonucunda İsrail toplumunun karşı karşıya kaldığı problemlere çözüm getirmek için ortaya atılmıştır. 1955 yılında, Lakiş Bölgesi için, değişim planlanması ve uygulama modeli düzenlenmiştir. On yıl sonra da bu yörede uygulanan bölgesel yaklaşımın gerçekten başarılı olduğu ortaya çıkmıştır. Lakiş bölgesel planının etkileri ortaya çıktıkça, ulusal, bölgesel ve yerel düzeyi de kapsayacak biçimde kırsal kalkınma yapısının tümüne

uyumlaştırılan bu yöntem İsrail'deki diğer kırsal bölgelere de uygulanmıştır (Güneş 1967).

1963 yılında İsrail'in Rehovot şehrinde "Settlement Study Center" isimli bir araştırma enstitüsü kurulmuştur. İsrail'deki pratik deneyim ve diğer ülkelerdeki pilot projeler temel alınarak bu merkezdeki uzman grubu, gelişmekte olan ülkelere genel olarak uygulanabilecek bu yaklaşımı geliştirmeye başlamışlardır. On yıl içinde, pratik olarak metodoloji geliştirilmiş ve sadeleştirilmiş, strateji elverişli duruma getirilmiştir. Böylece gelişmekte olan ülkeleri kapsayacak biçimde farklı ülkelerin kırsal kesimi ile ilgili çeşitli problemlerle başa çıkabilmeyi olanaklı kılan Rehovot yaklaşımını geliştirmişlerdir.

Rehovot yaklaşımı, açık bir biçimde tanımlanmış stratejiyi ve uygulamada birbirini takip eden aktiviteleri detaylı bir biçimde ortaya koyan planlama metodolojisini temel almaktadır (Weitz 1987).

Metodun ayrıntıları, planın yapısı ve uygulama, her ülkedeki geçerli özel koşullarda bağlı olarak bir ülkeden diğerine değişiklik göstermesine rağmen, tarım sektörünün asıl ekonomik sektör konumunda olduğu tüm ülkelerde uygulanabilmektedir.

Önerilen strateji 3 varsayım üzerine kurulmuştur; bu varsayımlardan birincisi; tarımsal gelişmenin kırsal kalkınma için anahtar bir rol oynadığı, ikincisi; tarımsal gelişmenin 2. ve 3. sektörlerin de bir arada gelişmesini gerekli kıldığı, üçüncüsü; sosyal kuvvetlerin tarımsal gelişmede önemli bir rol oynadığıdır.

Bu varsayımlar kırsal kalkınma için başlıca üç amaca dönüştürülmüştür. Bu amaçlardan;

1.Amaç; Yeni istihdam olanaklarının oluşturulmasıyla kırsal alanda gelir kaynaklarının yaratılmasıdır. Bu amacın başarısı bölgenin ekonomik ve doğal kaynaklarına bağlıdır. Fakat önerilen yaklaşım hem mevcut kaynakların optimal kullanımının hem de meydana gelen gelirin optimal dağılımının sağlamaya yardımcı olmaktadır.

2.Amaç ; Etkili bir ekonomik sistemi geliştirmektir.

3.Amaç ise; kırsal alandaki artan nüfusu istihdam edecek ve şehre göçü önleyecek istihdam olanaklarının oluşturulmasıdır. Coğrafik hareketliliğin azaltılmasıyla, toplumun geleneksel aile tarzını ve ortak yaşamı korumak ve büyük şehirlerde aşırı nüfus baskısını kontrol etmek olanaklı görülmektedir. Bu üç amacı başarmak için kırsal kalkınma yaklaşımının kavramsal çatısı içinde beş temel kural düzenlenmiştir. Bu kurallar Rehovot yaklaşımının başarısında ön koşul olarak ileri sürülmektedir:

I. Kural: tarımsal büyümenin kademeli olduğunun göz önüne alınmasıdır. Bilindiği gibi tarımsal işletme, geçimlikten, pazar yönelimli işletmeye; farklılaşma, ihtisaslaşma ve daha yoğun makine kullanımı olarak tanımlanan üç aşama aracılığıyla dönüşmektedir. Kırsal kalkınma programları tarımsal işletmelerin dereceli dönüşümünün kaçınılmazlığını göz önüne almalıdır.

II. Kural: tarımsal büyüme ekonomik ve sosyal faktörlere bağlıdır. Kırsal kalkınma, ancak iş gücü ve sermayenin etkin istihdamına dayanan ekonomik büyüme ile mümkün olmaktadır. Sadece öz tüketim için üretim yapan herhangi bir ülke için tarımsal dönüşüm gereklidir. Aynı zamanda ekonomik büyüme kırsal kalkınma için itici güç durumundadır.

III. Kural : etkin bir destekleme sisteminin oluşturulmasıdır. Tarım sektörünün büyüme ve gelişmesi, tarımsal ürünlerin pazarlanması ve işlenmesi için gerekli kolaylıklar kadar, ekonomik, sosyal ve yerel yönetime ait hizmetleri içeren destekleme sistemiyle de belirlenmektedir.

IV. Kural : üreticiler için üretici organizasyonlarının sağlanmasıdır. Tarım üreticilerinin organizasyonu, tarım sektörünün dönüşümü için bir ön koşul olarak görülmektedir. Geleneksel geçimlik tarımdan, farklılaşmış ticari tarıma geçiş bireysel olarak üreticiler ile destekleme sistemi arasındaki ilişkileri sürdürmek için yeterli örgütsel yapıyı gerektirmektedir.

V. Kural ise; kırsal kalkınma için sanayileşme ön koşuldur. Tarımsal büyüme ve kırsal kalkınmanın sağlanması büyük ölçüde tarımsal girdileri üreten ve tarımsal ürünleri işleyen kırsal sanayinin geliştirilmesine bağlıdır (Weitz 1987).

Rehovot yaklaşımına göre entegre kırsal kalkınmanın, kırsal nüfus ve kırsal alanlarda yoksulluğu giderici ve refahı artırıcı yönde işlediğini söylemek mümkündür. Bu yaklaşımla her alandaki mevcut koşullara uyumlu projeler oluşturulabilir. Bir yandan yerel ve bölgesel düzeyde yatırım ve işgücüne, diğer yandan ulusal düzeyde amaçları ve kısıtlı kaynakları koordine etmek mümkündür. Aynı zamanda kırsal alanda ekonominin diğer sektörleri de hesaba katılmakta ve her birindeki dışsal etkiler ve bağlantılar göz önüne alınarak kırsal kalkınma sağlanmaktadır. En önemli ilkesi olan örgütlenme yoluyla katılımcı kalkınmayı demokratik ve kalıcı sağlayan bir yaklaşımdır.

4.3.2.3. Agro Turizm Yaklaşımı

Son yıllarda dünyada Agro Turizm'in önemi oldukça artmıştır. Bugün dünyada kırsal alanlarını turizme açan, kurdukları organizasyonlarla önemli agro turizm merkezleri haline gelen ülkeler vardır. Bunların bazıları Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Avusturya, Portekiz, Yeni Zelanda'dır (Hall and Jenkis 1995).

Türkçe'de kırsal turizm olarak da adlandırılan agro turizm; doğal yaşama duyulan özlemi gidermek, diğer turizm şekillerine alternatif oluşturmak ve bu yönden mevcut talebi değerlendirmek için; tarihi, mistik, çevresel dokusuyla fark yaratan yerleşim yerlerinin konaklamaya uygun hale getirilmesi çalışmalarının tümüne denir (Özgen 1995). Agro turizmde amaç gelen turistlere daha önce kent yaşantısında yapamadıkları faaliyetleri yapmasını sağlamak, eğlenceli, rahat, huzurlu tatil geçirmesini sağlamaktır. Bu faaliyetlerden en çok gelenlerin dikkatini çekenler doğa yürüyüşleri, ürün toplama, ata binme ve festivallerdir. Gelen ziyaretçiler çiftlik müzelerini gezme, balık tutma, hayvanlarla ilgilenme ve doğayla ilgili incelemeler yapmaları kendi zevklerine göre ilgilerini çekmektedir. Burada önemli olan diğer bir konuda, gidilen yerlerde bu faaliyetlerin kişilerin zevklerine hitap etmeleridir.

Turistik çekim alanı olma özelliği taşıyan kırsal yörelerde yeni yapı üretmeden önce var olan yapıların elden geçirilmesi, aile işletmelerinin kurulması için yöre insanının desteklenmesi büyük önem taşımaktadır (Özgen 1995) Kırsal alanda yaşayan bazı ailelerin evlerinin birkaç odalarını turistler için daireye dönüştürmesi ile yerel girişimcilik başlamıştır. Aileler evlerini pansiyona çevirerek, ekonomik yönden büyük bir gelir sağlamışlardır. Bu sayede konutun geliştirilmesi, ailelerin yaşam standartlarını yükseltmekte, sermayeleri ve kazanma kapasiteleri artmaktadır.

Turizm çoğu zaman yöresel sanatların canlanmasına neden olmaktadır. Hediyelik ve hatıra eşyaların bölge için daha fazla gelir kazanma gibi bir fonksiyonu olduğu gibi, o bölgeye ait izlenimlerini canlı tutma ve götürüldükleri yerlerde, yöreyi tanıtmak gibi bir başka görevi yerine getirmektedirler.

Agro turizmin en önemli etkisi, kırsal alanlarda yaşayanlar için tarımsal üretim faaliyeti dışında farklı bir gelir alternatifi olmasıdır. Agro turizm sayesinde kırsal nüfusa iş olanakları sağlanması, gizli işsizliğin önlenmesi, fiziksel ve sosyal alt yapı tesislerine kavuşma imkanı sağlamıştır. Bu ekonomik katkılara ek olarak, sosyo-kültürel yapıya ve çevreye etkisi de unutulmamalıdır.

Agro turizmin diğer önemli bir boyutu da tarım ve turizm rekabet eden iki sektör halinden, birlikte yürütülen bir sektör haline gelmesidir.

4.3.2.7. Kırsal Kalkınma Projeleri

4.3.2.7.1. Tanımı, Kapsamı ve Amaçları

Ülkelerin kalkınması, mevcut sınırlı kaynakların ekonomik hedeflere uygun ve planlı bir şekilde kullanılmasına bağlıdır. Bunun için de makro ve mikro düzeyde, ülke amaçları doğrultusunda, kaynak kullanımını gösteren planların hazırlanması ve uygulamaya konulması gerekmektedir.

Genel olarak faaliyet ve yatırımların detayını ve fayda-masraf ilişkisini gösteren alternatifler arasında seçim imkanı veren ve uygulamaya esas teşkil eden dokümanlar

olarak tanımlayabileceğimiz projeler ele aldığı konular itibariyle değişik şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu projelerin en önemlilerinden birisi de tarımsal kalkınma hedeflerine yer veren Kırsal Kalkınma Projeleridir.

Kırsal Kalkınma Projeleri, alt yapı hizmetleri ile birlikte üst yapı hizmetlerini de bir bütün olarak ele alan ve gereksinme içinde olan yörelere hizmeti en ekonomik düzeyde tek kanaldan sunmayı amaçlayan projelerdir.

Kırsal Kalkınma Projeleri, üretim artışı çabaları yanında sosyal ve kültürel faaliyetleri de içerirler. Tarımsal projeler konu ve amaç bakımından farklı olduğundan bunlarda belirli bir ölçü uygulamak güçtür (Mutlu 1983).

Kırsal Kalkınma Projeleri, kırsal alanda altyapıyı iyileştirmeyi ve kırsal alanda yaşayan nüfusun gelirini artırmayı ve yaşam seviyelerini yükseltmeyi amaçlamaktadır.

Bunun için;

- Üretim kaynakları en iyi şekilde değerlendirilerek, bitkisel, hayvansal ve su ürünleri üretiminin artırılmasına çalışılmaktadır.
- Kırsal altyapıyı oluşturan köy yollarının yapımı ve köye içme suyunun götürülmesine çalışılmaktadır.
- İş gücünün değerlendirilmesi, topraksız ve az topraklı kişilerin gelirlerini artırıcı faaliyetlerin yaygınlaştırılmasına çalışılmaktadır.

Ülke kalkınmasına büyük oranda faydası olan kırsal kalkınma projelerinin hangi kriterleri kapsaması gerektiğini bilmede yarar vardır:

a) Faaliyet ve projeler mümkün olabildiğince bölgedeki en fakir kesime götürülmelidir. En azından faaliyet ve projeler fakiri daha fakirleştirmemeli, bölgedeki eşitsizliği artırmayıp bunu mümkün olduğu ölçüde azaltmalıdır.

b) Faaliyet ve projeler bir köyün tümüne, yada mümkün olduğunca geniş bir kesime hizmet götürebilmeli ve köylülerin mevcut sosyal ve ekonomik durumundan hareketle

başlatılmalıdır. Konulara ilk yaklaşım şekli köylülerin kendilerinin getirdiği önerileri geliştirici olmalıdır ve faaliyetler de gelir yaratıcı nitelikte olmalı, gelir yaratma başlıca amaç olarak benimsenmelidir.

c) Köy ve çevresinde tarımsal olmayan çalışma olanakları sağlanmalı, köylü kadınların sosyal statüsünü güçlendirme ve köy ailelerine hizmet götürme yolundaki her hizmet değerlendirilmelidir.

d) Her köyün ve bölgenin kendine has amaç ve adetleri ile mevcut üretimi sağlayıcı, düzeni devam ettirici, anlaşmazlıkları çözümleyici ve köy ihtiyaçlarını karşılayıcı müesseseleri vardır. Kalkınma kapsamında, bölgenin kendine ait özelliklerine zarar verilmemeli ve hassas davranılmalıdır (Mutlu 1983).

Tarımsal kalkınmanın başarısı, yapılan stratejik tercihlere uygun ve iyi hazırlanmış projelerin gerçekleştirilmesiyle mümkün olmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kıt olan kaynakların ülke refahına en fazla ve en süratli katkıda bulunacak projelere tahsisi büyük önem taşımaktadır.

Ülkemizde uygulanan ve uygulanmakta olan kırsal kalkınma projelerinin genel amaçlarını şöyle sıralayabiliriz:

- Projenin uygulandığı alanın az gelişmiş bölgelerinde tarımsal üretimi artırmak ve fakirliği azaltmak,
- Kırsal istihdam imkanlarını genişletmek ve küçük çiftçilerin ve ailelerinin bireysel ve grup olarak teşebbüslerde bulunmalarını teşvik etmek,
- Yörenin tabii zenginliklerini en iyi şekilde değerlendirmek,
- Tarım ve hayvancılığın gelişmesini ve en verimli üretimi sağlamak,
- Ekolojik dengenin ve çevrenin korunmasına itina göstermek,
- Kırsal nüfusu harekete geçirmek ve organize etmek,
- Yeni istihdam alanları açmak ve bu alanların ihtiyaç duyduğu yönde eğitilmiş işgücünü yetiştirmek,
- Dağınık yerleşim birimlerinin hepsinin ihtiyacını karşılayacak şekilde altyapıyı geliştirmek,

- Ortak kullanılabilecek tesisleri kaynak israfına yol açmayacak bir merkezde kurmaktır (Anonim 2000c).

4.3.2.7.2.Kırsal Kalkınma Projelerinin Planlanması ve Uygulanması

4.3.2.7.2.1. Uygun Proje Çeşidinin Seçimi

Bölgenin şartlarına göre uygun proje çeşidinin seçimi konusunda konu uzmanları görüş birliği içerisinde değildirlir. Bazı yaklaşımlarda önce bir proje çeşidi seçilmekte ve daha sonra da bu projenin uygulanabileceği uygun bölge-saha aranmaktadır. Çorum-Çankırı projesi buna örnek gösterilebilecek bir projedir. Bazı uygulamalarda ise bunun aksine; önce problemleri ve potansiyelleri bilinen bir alan seçilmekte ve buna uygun proje çeşidinin ne olabileceği üzerinde durulmaktadır. Ancak burada önemli olan bölgenin problemlerine çözüm getirebilecek en uygun projenin seçimidir (Acartürk 1983). O bölgenin mevcut bulunan ancak çeşitli nedenlerle değerlendirilemeyen, atıl durumdaki kalkınma potansiyeli harekete geçirilerek, kalkınmayı yine o bölgenin potansiyelini değerlendirerek gerçekleştirmek gerekmektedir. Ayrıca eğer gerekirse dışarıdan bu tarzdaki faaliyetleri destekleyecek unsurlara projede yer vermekte, uygun bir davranış olacaktır. Bütün bunlara ek olarak da, seçilen uygun projenin toplumun sosyal, kültürel yapısını da dikkate alarak seçiminin yapılması gerekmektedir

4.3.2.7.2.2. Proje Bölgesinin Belirlenmesi

Projelerin uygulanacağı bölgelerin sınıflandırılmasında, o bölgenin kalkınma potansiyelinin dikkate alınmakta olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda bölgeleri üç grup altında toplamak mümkündür.

Kısa sürede gelişme gösterebilecek yapıya sahip bölgeler;

Her ülkede genellikle 2-5 yıllık bir sürede kamu ve özel kuruluşların katkısıyla hızlı gelişme gösterebilecek bölgeler mevcuttur. Bu bölgeler gerek iklim ve toprak varlığı, gerekse insan kaynağı itibariyle kalkınmanın kısa sürede gerçekleştirebileceği bir potansiyele sahiptirler. Devletin katkısıyla yeni teknoloji ve bilgilerin bu bölgelere

akışının sağlanması ile yüksek seviyede bir üretim artışı sağlanabilecektir. Bu tip bölgelerde tarımsal gelişmeye ağırlık verilen projelerin uygulanmasının uygun olacağı belirtilmektedir. Bu konuda, geçmiş yıllarda uygulanan Seyhan sulama projesi ile birlikte yoğun bir tarımsal yayım çalışması yapılmış ve başarılı sonuçlar alınmıştır.

Kısa sürede gelişme gösteremeyecek yapıya sahip bölgeler;

Toprak varlığı ve iklim şartları itibariyle tarımsal potansiyeli sınırlı olan bölgelerdir. Bu tür bölgelerde uygulanan projelerden kısa sürede sonuç olmak ve arzu edilen başarıya ulaşmak oldukça güçtür. Bundan dolayı, tarım dışı potansiyel üzerine kurulmuş proje uygulamalarına bu bölgelerde ağırlık vermek gerekmektedir (Acartürk 1983). Ülkemizde öyle yerleşim yerleri vardır ki ne kadar kaynak ayrılırsa ayrılısın yine mevcut yapısını koruma yönünde bir yapıya sahip bulunmaktadırlar. Bu yerlerin kalkındırılması için gereğinden fazla çaba sarf etmek uygun görülmemektedir.

Uzun dönemde gelişme gösterebilecek tarımsal potansiyele sahip bölgeler;

Bu tür bölgeler toprak ve iklim özellikleri bakımından tarımsal gelişmeye uygundur. Ancak gerekli sulama ve altyapı yatırımları götürülemediğinden yeterli gelişme sağlanamamıştır. Bu tür bölgelerde sulamaya, alt yapıya ve diğer tarımı destekleyici sosyal hizmetlere sahip bir entegre projenin uygulanması daha uygun olacaktır. Ve bu bölgelerin uzun dönemde kalkınmasını sağlayacaktır (Acartürk 1983).

4.3.2.8. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Çalışmaları

Ülkemizin planlı döneme geçişi ile birlikte Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki iller başta olmak üzere, bazı illerimiz Kalkınmada Öncelikli Yörelere olarak belirlenmiştir. Bu yörelerdeki altyapı yatırımları ve üretime yönelik kamu ve özel kesim yatırımlarının desteklenmesine önem gösterilmiştir.

Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY), ülkemizde görece olarak daha az gelişmişlik seviyesi gösteren yörelerden oluşmakta ve Bakanlar Kurulu’nca il bazında tespit edilerek Resmi Gazete’de ilan edilmektedir.

Planlı dönemin ilk yıllarından başlayarak Kalkınmada Öncelikli Yörelere özel bir önem verilmiştir. Kalkınmada Öncelikli Yörelere ilk olarak, 28 Şubat 1963 tarih ve 202 sayılı kanun gereği, 1968 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerini kapsayan 22 il olarak belirlenmiştir.

3 Temmuz 1981 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile KÖY (20 il) ve ikinci derecede KÖY olmak üzere iki gruba ayrılmıştır.

1. derecede öncelikli iller (20 il).

Adıyaman	Elazığ	Kars	Siirt
Ağrı	Erzincan	K.Maraş	Sivas
Bingöl	Gümüşhane	Mardin	Ş.Urfa
Diyarbakır	Hakkari	Muş	Van

2. derecede öncelikli iller (5 il)

Çankırı
Çorum
Kastamonu
Sinop
Yozgat’tır.

8 Kasım 1990 tarihinde KÖY sayısı, 1. derecede öncelikli iller olarak, 16, 2. derecede öncelikli iller olarak 15’tir. Bu 9 yıllık dönemde Batman, Bayburt, Şırnak illeri 1 derecede öncelikli iller kapsamına dahil edilmiş, Elazığ, Erzincan, Erzurum, K.Maraş,

Malatya, Sivas, Şanlıurfa ise 2. derecede öncelikli iken bu illere, Amasya, Artvin, Zonguldak, Tokat'da daha sonra ilave edilmiştir.

18 Ekim 1996 tarih ve 8629 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile ikinci derecede KÖY'ler kaldırılarak tamamı Birinci Derece KÖY ilan edilmiştir.

14.10.1996 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile Birinci Derecede KÖY kapsamındaki iller (38 il) şunlardır.

1. Adıyaman	14. Diyarbakır	28. Muş
2. Ağrı	15. Elazığ	29. Sinop
3. Amasya	16. Erzincan	30. Siirt
4. Ardahan	17. Erzurum	31. Sivas
5. Artvin	18. Gümüşhane	32. Ş. Urfa
6. Batman	19. Hakkari	33. Şırnak
7. Bayburt	20. Iğdır	34. Tokat
8. Bingöl	21. K. Maraş	35. Tunceli
9. Bitlis	22. Karabük	36. Van
10. Bartın	23. Kars	37. Yozgat
11. Çanakkale (Bozcaada-
Gökçeada)	24. Kastamonu	38. Zonguldak
12. Çankırı	25. Kilis	
13. Çorum	26. Malatya	
	27. Mardin	

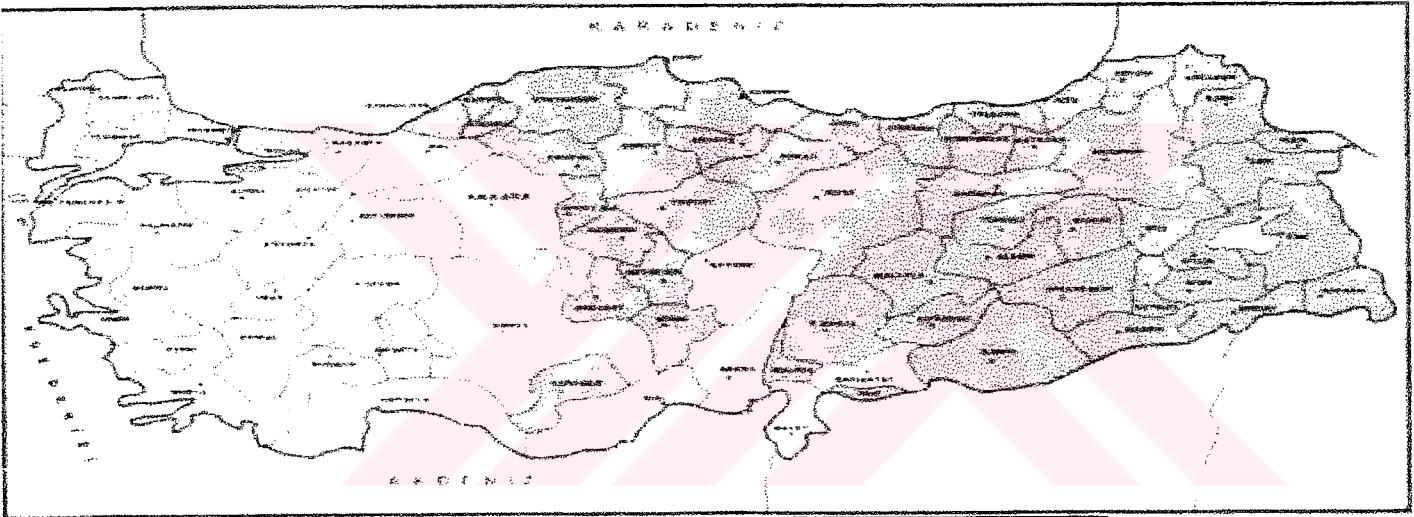
28 Mart 1997 tarihinde Osmaniye ili, 22 Temmuz 1997 tarihinde Aksaray, Karaman, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Ordu ve Rize illeri 6 Haziran 1997 tarihinde Nevşehir ve Trabzon illeri ve 18 Ekim 1997 tarihinde de Samsun ili 8629 sayılı 1997 Yılı Program Kararnamesine göre Birinci Derecede KÖY ilan edilmiştir.

17 Ekim 1998 tarih ve 23496 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 13 Ekim 1998 tarih ve 11844 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Birinci Derecede KÖY

sayısı 50 il olmuştur. Bugün itibariyle de (Haziran 2000) KÖY sayısında bir değişiklik olmamıştır. Köy sayısı 50 il olarak devam etmektedir.

Kalkınmada öncelikli yörelerin toplam yüzölçümü 423 979 km² olup, 1997 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre toplam nüfusu da 22 956 246 kişidir. KÖY'ler yüzölçümü itibariyle ülke yüzölçümünün yüzde 57.7'sini, nüfus itibariyle de Türkiye nüfusunun yüzde 36.5'ini oluşturmaktadır.

KALKINMADA ÖNCELİKLİ YÖRELER (2000)

Sekil 4.2. Kalkınmada Öncelikli Yöreler

Kalkınma planları ile getirilen KÖY'ler politikaları ve tedbirlerinin uygulamaya konulması sonucu geri kalmış bölgelerin kalkınmasında ve bölgelerarası gelişmişlik farklarının giderilmesindeki hedeflere istenilen ölçüde ulaşamamıştır.

KÖY'lerin önemli bir bölümünü oluşturan Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da güven ortamının büyük ölçüde sağlanmış olmasına rağmen, komşu ülkelerdeki siyasi sorunların bu yörelerdeki pazar ekonomisini olumsuz yönde etkilemiş olması, bu bölgelerde kişi başına düşen GSYİH'nın düşük seviyelerde bulunması, iç talebin daralmasında, yeni yatırım girişimlerinin azalmasında ve mevcut tesislerin düşük kapasitede çalışmasında etkili olmuştur. Ayrıca bu yörelerde, yayla ve mera

hayvancılığına ilişkin sorunlar, bölge içi göçün devam etmesi ve işsizliğin artma eğilimine girmiş olması, sosyal ve ekonomik gelişmenin önünde duran engeller olarak görülmektedir.

KÖY'lerde nitelikli işgücü ve sermaye yetersizliği ile pazarlama güçlükleri, özel girişimcilerin yatırım yapma isteklerini sınırlamaktadır. Aynı nedenlerle, fiilen üretimde olan kamuya ait 187 ve özel kesime ait 3 170 sanayi tesis düşük kapasitede çalışmaktadır (Anonim 2000a).

4.3.2.8.1 Türkiye'de Kırsal Kalkınma İle İlgili Çalışmaların Tarihi Gelişimi

Cumhuriyete kadar daha çok kent ve benzeri yerleşimlere yönelik gösterilen ilgi, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte kırsal kesime yönelmiştir. Bununla birlikte imparatorluk devrinde, devlet desteği ve gözetiminden uzak tutulan kırsal kesime yönelik olarak Cumhuriyetle birlikte akılcı yaklaşımların uygulanmasına geçilmiştir. Bu girişimlerin başında 18 Mart 1924'te kabul edilen 442 sayılı Köy Yasası gelmektedir.

Cumhuriyetin ilanından sonra kırsal yörelerin gelişmesine yönelik yada doğrudan yardım şeklinde bir çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar; aşarın kaldırılması, sıtma, verem savaşı, öğretmen yerleştirilmesi, köy enstitülerinin açılması, çiftçilerin topraklandırılması ile ilgili çalışmalar ve yasalar, içme suyu ve sulama ile ilgili çalışmalar, toprak mahsulleri ofisinin ve Zirai Donatım Kurumunun kurulması, devlet üretme çiftliklerinin inşası ve tarım kredilerinin genişletilmesi şeklindedir. Kırsal halkın maddi ve manevi mutluluğunu sağlamak için girişilen tüm çabaların istenilen sonuçları gerçekleştirdiği pek söylenemez. Bazen köye hizmet götüren kurum ve kuruluşların etkinliğine, bazen de hizmetleri kabul etme durumunda bulunan halkın, köylünün algılama ve benimseme düzeyine bağlı olarak bu hizmetler arzu edilen düzeyde yararlı olamamıştır. Ayrıca hizmetlerin disiplin içinde ve bir plana bağlı olmadan yürütülmesi de başarısızlığın nedenleri arasındadır.

Bu durum hemen tüm dünyada dış destekli yardımları gerekli kılmaktadır. Ülkemizdeki gibi kırsal kalkınma atılımlarına katılan birçok gelişmekte olan ülke II. Dünya

Savaşından sonra Birleşmiş Milletlerin yardım ve desteği ile ancak gelişme yoluna girebilmiştir (Yavuz 1969).

Türkiye’de kırsal kalkınma girişimlerine engel olan olayların başında, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı gelir. 1923’de Cumhuriyetin ilanı ile Türkiye ekonomisinde başlayan canlılığı Dünya Ekonomik Krizi durdurmuştur. Ekonomik kriz nedeniyle köylere planlandığı gibi hizmet götürülemez. 1930’lu yılların sonunda başlayan II. Dünya Savaşı ise işlerin daha da kötüye gitmesine neden olmuştur. Türkiye savaşa girmemiş ama savaşın ne zaman, nereye sıçrayacağı kuşkusu ile, güçlü bir orduyu ayakta tutmak zorunda kalmıştır. Tarım kesiminden gençler askere alınmış, köylünün savaş için gerekli olan bazı eşyalarına el konulmuş, ordunun gereksinimlerini karşılamaya yönlendirilmiştir. Bu durum kırsal kesimde planlanan kalkınma girişimlerini aksatmış, kimi zamanda durdurmuştur.

II Dünya Savaşı başlamadan 1-2 yıl önce ve savaş süresince eğitimin büyük önem kazandığı görülmüştür. Bütün köyleri 10 yıl gibi kısa bir süre içinde okula ve öğretmene kavuşturmak için gösterilen çaba, 1937,1940,1942 yıllarında çıkarılmış olan Eğitim, Köy Enstitüleri ve Köy Okulları Teşkilat Kanunları ile bu çabanın özünden çok şeylerin yitirildiğini söylemek mümkündür.

1960’lı yıllarda başlayan planlı dönemde köy kalkınması konusu, geçmişteki kendi çabalarımızdan ve başka ülkelerin denemelerinden faydalanılarak ele alınmış ve Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Toplum Kalkınması adı ile yerine oturtulmuştur (Yavuz 1969).

4.3.2.8.2. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Yaklaşımları

Toplam nüfusumuzun yarıya yakınının kırsal alanda yaşadığı ülkemizde, köy yaşamının, kent yaşamı düzeyine getirilmesi başlıca amaç olmakla birlikte, bu yaşam düzeyini kent yaşamına yaklaştırmak temel amaçtır. Bugün kırsal alanda, sayısı çok artan yerleşim birimleri (Köy, mezra, mahalle, vb.) normal bir yaşam için gerekli,

fiziksel, sosyal, ekonomik, kültürel yapı ve tesislerden yoksun bulunmaktadır. Yerleşim yerlerindeki konutlar da yetersiz ve uygun bir yapıya sahip değildir.

Bu bağlamda, köy-kent arasındaki yapısal, fiziksel, sosyal ve ekonomik dengesizliği ortadan kaldırmak için ülkemizde diğerlerine göre daha önemli kabul edilebilecek iki tür yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar:

- Tarım Kent Yaklaşımı ve
- Merkez Köy (Köykent) Yaklaşımıdır.

4.3.2.8.2.1. Tarım Kent Yaklaşımı

Ülkemizde kırsal yapıya sahip bulunan yerleşim merkezi sayısı 80.000'in üzerinde bulunmaktadır. Nüfusları az olan bu yerleşim merkezleri, ülkenin her yanına düzensiz bir şekilde dağılmıştır. Bu yerleşim merkezlerinin tümüne altyapı hizmetlerini götürmek oldukça güçtür. Ekonomik olarak altyapı için yapılan yatırımlar hem çok pahalıya mal olmakta, hem de ekonomik olmamaktadır.

İşte tarım kent yaklaşımı, kırsal kesime götürülecek altyapı hizmetlerinin maliyetini düşürerek ekonomik olmasını sağlamak için, köylerin birleştirilmesi yönünde bir yaklaşımdır. 80.000'in üzerindeki yerleşim merkezinin 4-5.000'e indirilerek kırsal nüfusun 3.000 ile 5.000 nüfuslu merkezlerde toplanması öngörülmüştür. Kamuoyunda tartışılan ve geçmişte Alparslan Türkeş'in liderliğindeki Milliyetçi Hareket Partisinin programlarında yer alan bu yaklaşıma göre oluşturulması planlanan kırsal birimlere "Tarım Kentler" denilmektedir (Dinler 1994).

Tarım kentleri projesinin uygulama aşamasında dikkat edilmesi gereken bir takım noktalar bulunmaktadır. Belirli sayıda yerleşim merkezini bir araya toplamanın güçlüğü göz ardı edilmemelidir. Bu tip bir projenin ekonomik ve sosyal açıdan yaratacağı sonuçlar rasyonel bir şekilde değerlendirilmelidir. Zira kişilerin evlerini, doğal çevrelerini bırakıp bir araya toplanmaları sosyal sorunlar yaratabilir. Benzer şekilde, ekonomik olarak kişilere ev sağlama ve tarlalarına gidiş gelişin ve bunun sonucunda sağlanan faydanın ortaya konması ve analiz edilmesi gerekmektedir.

Tarım kentleri projesi, ortaya atılışından ve çeşitli evrelerden geçişinden 35 yıla yakın bir zaman olduğu halde herhangi bir uygulama alanı bulamamıştır.

4.3.2.8.2.2. Merkez Köy (Köykent) Yaklaşımı

Kırsal alanda yerleşimin düzenlenmesi için önerilen çözüm yollarından biri olan, yakın zamanda güç kazanan ve köylerin bazı merkezler etrafında gruplandırılmaları şeklinde ifade edilen yaklaşım “Merkez Köy” yaklaşımıdır.

Merkez köy yaklaşımı: “yakınlıkları, ulaşım olanakları, ekonomik ve sosyal ilişkileri dikkate alarak, 8-10 köye merkez olabilecek ve kalkınmaya en elverişli köyleri grup merkezi olarak seçmek, çeşitli tarımsal, endüstriyel, kamusal hizmet, yapı ve tesisleri burada toplamak” şeklinde tanımlanmaktadır.

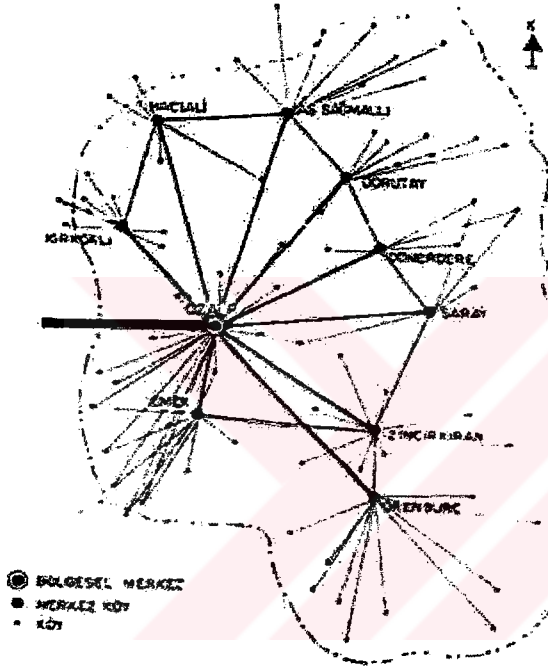
Planlı toplu yerleşimde, merkez köyler sisteminde köyler birinci kademede yer alır. İkinci kademeyi ise “kırsal merkez haline getirilen merkez köyler oluşturur. Merkez köyler de üçüncü kademeyi oluşturan “bölgesel merkez”e yani ilçeye bağlanarak kademeler tamamlanmaktadır (Şekil 4.3.).

Kırsal bölgede bulunan, yalnız köyler, bölgesel çerçevede birer halka oluşturmakta ve birkaç köy için ortak olan bu hizmetlerden yararlanılmaktadır. Bu hizmetler bir merkezde toplanmış olup, merkez köy ekonomik ve sosyal faaliyetlere sahne olmakta; okul, sağlık ocağı, toplum merkezi vb. bütün sosyo-kültürel ihtiyaç ve hizmetleri bünyesinde bulundurmakta ve bu hizmetleri görenlere elverişli bir yaşam ortamı sağlamaktadır.

Ülkemizde, merkez olarak kabul edilen pek çok bucak ve ilçede bu niteliğin olmadığı bir gerçektir. Zira pek çok ilçe ve bucakta merkez köy sayılabilecek tesisler bulunmamaktadır. Aynı zamanda bunların sayılarının azlığı, yolların yetersizliği de

köyleriyle olan ilişkilerini çok güçleştirmekte ve o bölgenin merkez köy karakterini engellemektedir. Bu durum daha kısa mesafelerde merkez köyler kurma ihtiyacını yaratmaktadır.

Merkez köylerde bulunması gerekli tesisler, ekonomik ihtiyaçlara, yöredeki topluluğun yaşam seviyelerine göre değişmekle birlikte, genel olarak şu gruplar altında toplanabilir

Şekil 4.3. Van-Özalp Merkez Köy Projesi
Kaynak: Çevik, B. Tarım ve Köy Dergisi, 2000, Ankara.

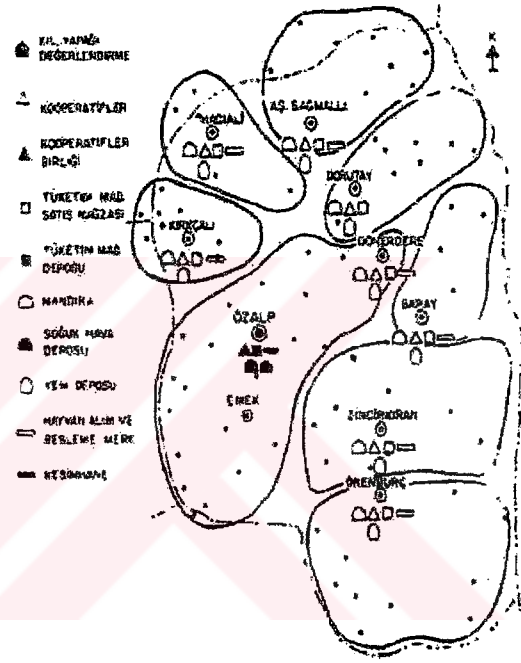
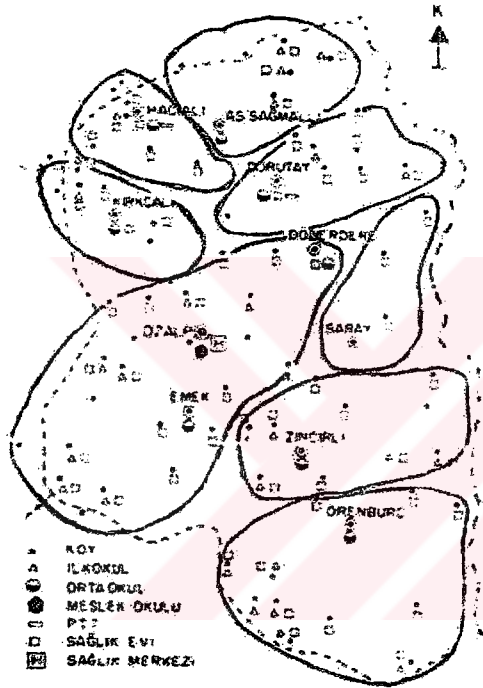
- Günlük ihtiyaç maddeleri satışı ile ilgili tesisler (Pazar yerleri, gıda ve ihtiyaç maddeleri satış yerleri)
- Sosyal ve kültürel tesisler (ilköğretim okulu, gerekirse diğer okullar, sağlık ocağı, toplantı ve kültürel etkinlikler için gerekli tesisler)
- İdari tesisler (yönetim binaları, jandarma karakolu)
- Küçük el sanatları ve tarımsal sanayi ile ilgili tesisler

müh., veteriner, ebe, hemşire, teknisyen vb.) köye çekilebilmesi için lojman, sosyal tesis ve diğer koşulların sağlanmasıdır.

Merkez köyler planlanırken, bölgenin nüfus, toprak, su ve hayvan kaynaklarının envanteri çıkarılarak, elde edilen verilerin ışığında gerekli ihtiyaçlar belirlenmelidir.

Ülkemizde merkez köy (köykent) sistemiyle ilgili ilk örnek çalışma, 1978 yılında Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı'nca öneri şeklinde kamuoyuna sunulmuştur. Bunlardan birincisi Van'ın Özalp ilçesinde, hayvancılığın yoğun olduğu yörede yer almıştır.

Tasarıya göre, Özalp ilçesi Bölgesel Merkez seçilmiş, ilçeye bağlı tüm köyler kendi aralarında seçilen 9 merkez köye (kırsal bölgelere) ayrılmıştır (şekil 4.2.). Daha sonra köyleri merkez köylere bağlayan ulaşım ağı planlanmıştır. Şekil 4.3'de kırsal merkezler ile bölgesel merkezdeki (Özalp) sosyal yapı ve tesisler; Şekil 4.4..'de ise ekonomik yapı ile tesisler gösterilmiştir.

Anılan tasarımda merkez köylerin (Köykentlerin) etkin hizmet sunan yerler olmasının ötesinde, başarı ölçütleri olarak şunlar ifade edilebilmektedir;

Tarımsal üretimde verimlilik artacak, köykent ve çevresinde yaşayanların tasarruf olanakları yükselecek, tarımsal tasarrufların sanayiye aktarılmasını sağlayacak bir işleyiş kurulacak, kentleşme ve sanayileşme kırsal alana yayıldığı için bu çevrenin nüfus tutma olanağı artacak, iç ve dış göçlerde azalma sağlanacak, kırsal alanda yerel

yönetim, kooperatifleşme ile bütünleşeceği için demokratikleşecek ve köykent toplumunun eğilimleri ve davranışları bugünkünden farklı olacaktır (Çevik 2000).

Merkez köy (Köykent) Yaklaşımı, devletin mali olanakları, istenilen nitelikteki merkez köyün oluşturulmasına imkan verdiği taktirde uygulama alanı bulabilecektir. Avrupa Birliği ve diğer uluslararası kurum ve kuruluşlardan mali destek sağlanması halinde girişimlerin olumlu sonuçlar doğuracağı da yadsınamaz bir gerçektir.

4.3.2.8.3. Hükümet Programlarında Kırsal Kalkınma

Cumhuriyetin ilanından, ilk Beş Yıllık Kalkınma Planının uygulamaya konulduğu 1963 yılına kadar 26 hükümet kurulmuştur. 1950 yılına kadar görev yapan hükümetlerin programlarında köy ve köylü, tarım, geri kalmış bölgeler, yol, su, enerji, eğitim gibi konuların özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde uygulanmasına yönelik çalışmalara, halkın beslenme ihtiyacının karşılanması, toplumsal kalkınmanın kırsal kesimden başlayacağını düşünülmesi ile köy ve köylünün kalkınmasına öncelik verilmiştir.

Cumhuriyetin kuruluş döneminde uygulanan devletçilik politikalarına paralel olarak devlet, tarımı geliştirmek için nitelikli tohum, damızlık, fide, fidan yetiştirip köylüye dağıtmak üzere, hazine arazileri üzerine örnek çiftlikler kurmuştur. 5 Mayıs 1925 tarihinde Atatürk Orman Çiftliği, 1937 yılında Zirai Kombinalar İdaresi, 1938 yılında Devlet Üretim Çiftlikleri kurulmuştur. Bu yapılan çalışmalarla çiftçiye örnek olacak, bilgi verecek, eğitecek kuruluşlar geliştirilmeye çalışılmıştır.

1935 yılında 2834 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri Kanunu yürürlüğe girmiş ve 1932 yılından itibaren tarım ürünleri desteklenmeye başlanmıştır. Böylece üreticinin fiyat dalgalanmalarından etkilenmemeleri ve istikrarlı gelir elde etmeleri amaçlanmıştır.

Her Türk çiftçisini toprak sahibi yapmak ve topraksız çiftçiye toprak dağıtmak için özel kamulaştırma kanunları düşüncelerine cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda rastlanmaktadır. Çiftçilerin tarım araç ve gereçlerini artırmak, iyileştirmek ve korumak

için kanuni ve teknik tedbirlerin alınması ise dikkat çeken diğer bir konudur. Üretimin artırılması için ilaç ve gübre kullanımı artırıcı teşviklerin yapılması, hayvancılığın yaygınlaştırılması, bitkisel üretimde verim artışının sağlanması gibi programlar devlet politikası halini almıştır.

Tek parti döneminin kırsal kalkınmaya yönelik özel politikalarında ise 1945 yılında 4573 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Köy Enstitüleri en reformist çabalar olarak göze çarpmaktadır.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu; kırsal kalkınmanın başarıyla gerçekleştirilebilmesi için vazgeçilmez bir unsur olarak belirtilmiştir. Kanunda amaçlanan 'Topraksız yada az topraklı çiftçileri, ailelerini geçindirecek ve işgüçlerini değerlendirecek kadar toprağa sahip olmaları, ayrıca toprak dağıtılan ailelerle, toprağı olanlara, topraklarını verimli işleyebilmeleri için kredi, araç, gereç, canlı hayvan ve tohum yardımı yapmaktır' şeklinde belirtilmesine rağmen kanunun uygulanmasında belirtildiği kadar titizlikle davranılmamış ve 1955 yılında yapılan değişiklik sonucu devlet arazilerini dağıtacak toprak rezervi haline getiren bir kimlik almıştır.

Köy Enstitüleri ise; köy öğretmen ve eğitmenleriyle, köylerde çalışacak kişileri yetiştirmek amacıyla kurulmuş eğitim kurumları olarak belirtilmiştir. 1948 yılında, toplam sayısı 21'e ulaşan köy enstitüleri 17 bini öğretmen, eğitmen ve teknik elaman, 3 bini sağlık memuru olmak üzere 20 bin civarında mezun vermiştir. Cumhuriyet döneminin toplum yaşamını yönlendirici uygulamalarının en belirgin örneklerinden olan köy enstitüleri çok sayıda eğitmen yetiştirmenin yanında Türkiye'nin kültür yaşamına damgasını vuran köy kökenli aydın kuşağı yaratmıştır. Çok partili rejime geçildikten sonra tutucu çevrelerin ve yeni kurulan Demokrat Parti'nin yoğun eleştirileriyle karşılaşan köy enstitüleri, 1950 yılında Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle çıkartılan bir yasayla kapatılmıştır.

Çok partili dönemle birlikte, 22 Mayıs 1950 tarihinde göreve başlayan ve 27 Mayıs 1960 tarihinde askeri müdahale ile görevine son verilen Menderes hükümetlerinde açıklanan programlarda tarım, köylü ve çiftçi konularının ağırlıklı olduğu

görülmektedir. Bu yıllarda ülke nüfusunun, büyük çoğunluğunun kırsal alanlarda yaşıyor, tarım kesiminin ekonomi içindeki payının yüksek ve oy potansiyelinin fazla olması da, bu yönde yürütülen plan ve programların doğal bir sonucudur.

1963 yılından günümüze kadar gelen hükümet programlarının tümünde kırsal kalkınmaya yönelik görüşler bulunmaktadır.

Birinci Plan dönemindeki İnönü hükümeti programında, tarım ve toprak reformunun gerçekleştirilmesinin gerekliliği, çok bölünmüş işletme arazilerinin elverişli birimler halinde toplanması ile ekonomik ve sosyal kalkınmanın tam olarak ancak köy ve köylünün kalkınması çalışmalarının hızlandırılması ile gerçekleşeceği belirtilmiştir. Tarım ve Toprak reformunun gerçekleştirilmesi halinde tarımsal yapı üzerinde sağlanacağı olumlu gelişme düşüncesi, bu hükümet programının asıl hedefini oluşturmuştur. Bu hükümet döneminde köy kalkınmasında daha etkili olmak için Köy İşleri Bakanlığı kurulmuştur.

İnönü hükümetinden sonra gelen Suat Hayri Ürgüplü hükümetinde, tarımsal sanayinin, kalkınmanın temeli olduğu üzerinde durulmuştur. Tarımdaki fazla nüfusun, sanayi sektörüne aktarılabilmesi için sanayi gelişme hareketine hız verilmesi düşüncesi ön plana çıkmıştır.

Suat Hayri Ürgüplü hükümetinden sonra kurulan Süleyman Demirel hükümetinin programı incelendiğinde, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki devletçi politikalara paralellik göze çarpmaktadır. Bu hükümet programında, köylerin sosyal, ekonomik, teknik yönden hızla kalkındırılarak, layık oldukları seviyeye ulaştırılmaları, milletçe kalkınmanın temel şartı olduğu belirtilmiştir. Bu program doğrultusunda, çiftçinin toprağını işleyip geçinebilmesi için ucuz kredi, araç-gereç ve diğer vasıtalarla donatılması gerekliliği, geleneksel ürünler yanında dış piyasalarda rağbet görebilecek ürünlerin yetiştirilebileceği, tarımsal yayım ve araştırma teşkilatının yeniden çiftçinin ihtiyacına cevap verebilecek bir yapı alması gerektiği, çiftçinin bölgelere ve ekolojik şartlara uygun iyi tohumluk, gübre, yüksek vasıflı damızlık, mücadele ilaç ve malzemeleri ile donatılmasının sağlanması, hayvansal üretimin artırılması, tarıma dayalı

sanayinin geliştirilmesi için örnek devlet kuruluşları kurulması gibi üretimin ve verimin artırılması ve geliştirilmesi politikalarına özel önem verilmiştir. Yine köylere yönelik olarak, bütün köylerin okula kavuşturulması, öğretmen açığının giderilmesi ve parasız yatılı öğrenci sayısının artırılması amaçlanmıştır(Anonim 1993b). 1950’de kapatılan ve köy çocuklarına öğrenim olanakları sağlayan köy enstitülerine benzer bir yapının oluşturulmak istenmesi dikkat çekicidir. Süleyman Demirel hükümetlerinde, köylüyü yerinde kalkındıracak köy olgusunun köyde yaşatılması ve böylece köyün kalkınması için götürülen hizmetlerin birbiriyle uyum ve tamamlayıcı şekilde gerçekleştirilmesini de sağlayan Merkez Köy yaklaşımı uygulanmaya çalışılmıştır. Bu uygulamanın benzeri ile Ecevit hükümetlerinde de karşılaşılmaktadır. İki farklı siyasi görüşe sahip siyasi partinin kırsal alanda kent olgusu fikrinde buluşuyor olmaları günümüz için değil ama o dönem açısından ilgi çekmektedir. Toprak ve Tarım Reformunun gerekliliği ve önemi üzerinde Süleyman Demirel hükümetleri döneminde de durulmuş ancak bir uygulama gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca, Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile ilgili olarak Fırat projesi başta olmak üzere Milli Tarım Planı ve Yeşil Plan gibi büyük sulama projelerinin devreye sokulmak istenmesi, Demirel hükümetlerinin konuya verdikleri önemi göstermektedir.

Nihat Erim hükümetlerinde kırsal kalkınmaya yönelik olarak; tarımsal verim ve üretimi artırıcı, altyapıyı geliştirici politikalar yanında Toprak Reformu ile ilgili çalışmalar başlatılmıştır. Her ailenin bölgelere ve toprağın cinsine göre tespit edilecek bir büyüklükten daha fazla toprağa sahip olmasının engellenmesine yönelik Tarım Reformu Ön Tedbirler Kanununun çıkartılmasına karar verilmiştir. Toprak reformu yanında sanayi bitkileri ve yağlı tohum tarımına önem verilmesi, tarımsal kredilerin işler hale getirilmesi önceki ve sonraki hükümetlerin programlarıyla benzerlik gösteren yönlerdir.

Nihat Erim hükümetinden sonra kurulan Ferit Melen hükümetinde, Toprak Reformu ile ilgili ön çalışmalara devam edildiği ve önceki Nihat Erim hükümetinden farklı olarak, topraksız veya az topraklı çiftçilerin, kendilerine dağıtılacak arazileri verimli tarım işletmeleri olarak işleyebilmeleri için gerekli tedbirlerin alınması ve bu amaçla çiftçilerin kooperatifler kurmalarını kolaylaştırıcı çalışmalara hız verilmesi eklenmiştir. Bunların yanında bütün hükümet programlarında karşımıza çıkan üretimin artırılması,

modernleştirilmesi ve altyapının geliştirilmesine yönelik çalışmalar bu hükümet tarafından da uygulanmak istenmiştir.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında görev alan Naim Talu hükümetinde diğer hükümetlerden farklı olarak Toprak ve Tarım Reformunun gerekliliği ve önemi belirtilmekle kalmamış, 19 Temmuz 1973 tarihinde 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanunu meclisten çıkartılmıştır. Hükümet bu kanun sayesinde;

- Toprağın verimli şekilde işletilerek tarımsal üretimin artırılması ve ulusal kalkınmayı hızlandıracak tarımsal yapının kurulmasını,
- Topraksız yada az topraklı çiftçi ailelerinin yeter geliri hale gelebilmeleri için topraklandırılmaları, donatılmaları, desteklenmeleri ve örgütlenmelerini sağlanmasını,
- Kiracılık ve ortakçılığın belirli bir düzene sokulmasını,
- Parçalanmış arazilerin birleştirilmesi ve toplulaştırılması ile tekrar parçalanması ve küçülmesinin önlenmesini,

Toprak ve su kaynaklarının korunması, ıslahı, geliştirilmesi ve verimliliğin sürdürülmesinin sağlanması amaçlanmış olmasına rağmen reform denemesinde karşılaşılan bilgisizlik ve Demokrat partinin Anayasa Mahkemesine kanunun iptali yönündeki istemi ve 19 Ekim 1976 tarihinde Anayasa Mahkemesinin bu kanunu biçim yönünden tamamen iptal etmesi bu kanunu başarısız kılan etmenlerdir. İptal kararında, iptalin bir yıl sonunda yürürlüğe gireceği belirtilmiştir, bu süre içerisinde belki yasanın daha gelişmiş bir şekli veya yeni bir anlayış getirecek başka bir yasa çıkartılabilecek olmasına rağmen hiçbir siyasi parti bu yönde bir adım atmamıştır. Bu durum, konuyu daha güçlü ve yapıcı bir şekilde uygulayabilecek siyasi partilere ve hükümetlere ihtiyaç duyulduğunun bir göstergesidir.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında yer alan bir başka hükümet ise Sadi Irmak tarafından kurulmuştur. Hükümet Programında Toprak Reformu başta olmak üzere kırsal kalkınmada en önemli unsurun tarımsal fiyat politikaları olduğu belirtilirken, başta gübre olmak üzere iyi nitelikli tohum, alet makine, mücadele ilaçları gibi üretim araçlarının yeterli miktarda ve uygun fiyatlarla, üretim yerlerinde bulundurulmasına

dikkat edilmesi ve bunların yurt içinde üretiminin gerçekleştirilmesine çalışılması, bu hükümetin kırsal kalkınmaya yönelik uygulamak istediği belirgin özelliklerdir.

İlk defa 1974 yılında hükümet kuran Bülent Ecevit'in hükümet programları da Süleyman Demirel'de olduğu gibi bir arada incelenecektir. Bülent Ecevit'in hükümet programları incelendiğinde, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki devletçilik anlayışı ile Süleyman Demirel hükümetleri programlarına çok benzedikleri görülmektedir.

Nüfusun büyük çoğunluğunun geçim kaynağı olan tarımda üretimden tüketime kadar bütün faaliyet alanlarında ekonomik gelişmenin yerine getirilmesi ve gelişme nimetlerinin coğrafi dengeye ve sosyal adalete uygun olarak dağıtılmasının hükümetlerinin ana amacı olarak belirtilmesi bile bu benzerliği açıkça ortaya koymaktadır. Tarımın hava koşullarına bağlılığını azaltmak ve tarımsal üretimin çeşidini ve verimini artırmak için sulama, drenaj, toprak ıslahı, erozyon kontrolü, makinalaşma ve gübreyi kapsayan projelerin uygulanmak istenmiş olması, Güneydoğu Anadolu'nun kurak ovalarının sulanmasının kalkınmayı yaygınlaştırma açısından öneminin göz önünde tutulması üretimi artırmaya yönelik benzer politikalar olarak görülmektedir. Asıl olarak köylerin çevresindeki yeni iş ve kazanç imkanlarının açılması, sağlık, eğitim kurumlarıyla ve her türlü kamu hizmetleri ile buralara ulaşılması, nüfusun büyük merkezlerde aşırı şekilde yoğunlaşmasının önlenmesi amaçlarına uygun olarak demokratik bir anlayış içerisinde köy kentlerin kurulmasının düşünülmesi, Süleyman Demirel hükümetleri programındaki Merkez Köylerle aynı yaklaşımı göstermektedir. Merkez Köyler projesi, köylerin toplulaştırılması ve köy kalkınması sorunlarına hizmet ederek veya yönetim organizasyonları ile düzenlenmek istenmesine karşın, Köy kentler projesinde bunlara ekonomik (kırsal sanayi) boyutlarda eklenmiştir. Kırsal kesimde, güçlü ve demokratik bir kooperatifçilik hareketinin desteklenmesi ve kooperatifçilik hareketiyle bağlantılı olarak köylüler için toplumsal sigorta ve tarım sigortası uygulanmak istenmesi düşüncesi, ilk defa Bülent Ecevit'in hükümet programlarında yer almıştır. Tarımsal verimi artırmaya ve pazarlama sorunlarını çözmeye yönelik çalışmalar ise diğer hükümetlerle büyük benzerlikler göstermektedir.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında görev alan Turgut Özal hükümetleri bir planın uygulama süresince, en uzun süre görevde kalmış hükümet özelliği taşımaktadır. Kırsal kalkınmaya ilişkin olarak; başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu olmak üzere Kalkınmada Öncelik Yörelere geliştirilmesine yönelik çalışmalara ağırlık verilmiştir. Çiftçilere, yeterli ve teminatının zora sokulmadığı şartlarda kredi verilmesi, sulama projelerinin geliştirilmesi, teknik yardımın etkin hale getirilmesi, ürün bedellerinin zamanında ödenmesi, kaliteli tohum verilmesinin sağlanması vergilerin basitleştirilmesi, ürünün tarlada çürütülmemesi için ihracatın ve pazarlamanın geliştirilmesine yönelik tedbirler alınması programlarda yer almıştır. Tarım ve tarıma dayalı sanayi ilişkileri ve çiftçinin emeğinin karşılığının zamanında ödenmesine öncelik verilmesi, hayvancılık ve buna dayalı et, süt ve diğer ürünlerin sanayi ile bütünleştirilmeleri çalışmalarına hız verilmesi, tarıma dayalı sanayinin öncelikle geliştirilmesine verilen önemi göstermektedir. Tarım ürünlerinde kalite ıslahı, standardizasyon ve ambalajlama konularına büyük önem verilerek ihracatta rekabet üstünlüğü sağlanmaya çalışılmıştır. Tarımda teknolojik gelişmenin ve ekonomik verimliliğin dikkate alınması ile çiftçi ailesi gelirinin, aile başına ortalama milli gelir düzeyine yükseltilmesini öngören, farklı bir tarım reformunun uygulanmak istemesi kırsal kalkınmaya diğer hükümetlerden farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Ayrıca bu hükümet döneminde birkaç köy dışında elektriksiz köy kalmadığı, köy yolları, içme suyu tesisleri, sağlık ocağı, telefon gibi konularda büyük gelişmeler kaydedilmiştir. Birkaç köy dışında elektriksiz köy kalmaması ve diğer hizmetlerin de büyük oranda tamamlanmasında sadece Turgut Özal hükümetlerinin değil aynı zamanda daha önceki hükümetlerinde büyük payı vardır. Özal hükümetlerinde, kırsal kalkınmaya yönelik politikalarda daha yeni bir anlayış getirilmiş ve köylünün kalkındırılmasına yönelik politikalara önem verilmiştir.

Tansu Çiller hükümetinin programında ise kırsal kalkınmaya yönelik politikalardan; tarımsal destekleme kapsamına giren ürün sayısının artmakta olduğu ve dünya fiyatları üzerinde seyreden destekleme fiyatları, tütün, fındık ve çay gibi ürünlerde yüksek stokun meydana getirdiği maliyetlerin devlet açısından büyük sorun olması düşünülmektedir, bu tip arz fazlası ürünlerde üretimi azaltıcı, üretim yetersizliği olan ürünlerin arzını artırıcı politikaların uygulanmasına önem verileceği ve ülkenin değişik yerlerinde hububattan başlamak üzere bütün ürünlere yaygınlaştırılarak, altyapısı

sağlam ürün borsalarının kurulması, diğer hükümetlerden oldukça farklı alanlarda alınmış kararlardır. Bunlara ilave olarak, Tarım Satış Kooperatifleri ile bunlara bağlı sanayi tesislerinin ayrılması ve gereğinde özelleştirilmesi, tarımsal ürünlerin pazarlamasında, ürün borsalarının kurulması ile ilgili çalışmaların meclisten geçirilmesi, mer'a kanununun hazırlanması ve anayasada yapılacak değişikliklerle özel kişilerin de orman sahibi olmalarına ilişkin öneriler, diğer hükümet programlarından farklılık göstermektedir.

Necmettin Erbakan hükümetinde kırsal kalkınmaya yönelik olarak daha önceki hükümetlerin uyguladıkları tarım kesiminde verimin artırılması ve altyapıya yönelik çalışmaların yoğunlaştırılması amaçlanmaktadır. Ayrıca, kırsal alanda küçük sanayi tesislerinin açılması ve geliştirilmesine yönelik çalışmalara hız verilmesi gibi genel politikalara rastlanmaktadır.

Mesut Yılmaz üç sefer yaptığı başbakanlık görevinde; birincisinde 5 ay ikincisinde 3 ay ve üçüncüsünde 1.5 sene iktidarda kalmıştır. İlk hükümet programı Akbulut hükümetinde olduğu gibi Özal dönemi programların kopyası niteliğindedir. Mesut Yılmaz hükümetlerinde de kırsal kalkınma denilince tarım kesimi akla gelmiş ve günümüzün tarım kesimine ait sorunlarına yönelik olarak, dışa açılma ve dünya ile bütünleşme fikirlerine önem verilmiştir. Mesut Yılmaz hükümetlerinin programları Tansu Çillerin programlarıyla tamamıyla örtüşmektedir. Ayrıca tarım sigortalarının yaygınlaştırılması fikri 1970'ler Ecevit hükümetlerinden sonra ilk defa dile getirilmiştir.

4.3.2.8.3.1. Hükümet Programlarının Genel Değerlendirmesi

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ülke nüfusunun büyük bir çoğunluğunun kırsal alanlarda yaşıyor ve ülkenin besin ihtiyacının buralardan temin ediliyor olması ve toplumsal kalkınmanın tarımdan başlayarak bütün sektörlerle yayılması düşüncelerinden dolayı kırsal kalkınmaya büyük bir önem verilmiştir.

Bu yıllardan başlayarak kırsal alana yönelik altyapı yatırımları, eğitim ve öğretimin geliştirilmesi çalışmaları, teknik destekler vb. gibi konulara hız verilerek kırsal kesime

yönelik uygulamalar başlatılmış ve olumlu sonuçlar alınmıştır. Örneğin, elektriksiz ve yolsuz köy neredeyse kalmamış, kredilerde büyük kolaylıklar sağlanmış, bilimsel metotların üreticilere gösterilmesiyle daha bilinçli üretim şekli yerleşmiştir. Kırsal kesimde okuma yazma oranı yükselmiş, gelir ve hayat standartları Cumhuriyetin ilk yıllarına oranla büyük değişiklik göstermiştir. Ancak, bir ülkenin kırsal kalkınmasını hızlandıracak daha etkin kılacak uygulamalar olan özel politikalarda (Toprak ve Tarım Reformu, kooperatifçilik hareketi, etkin eğitim, planlı altyapı ve planlı yerleşim vb. gibi) beklenen gelişmeler sağlanamamıştır. Uygulanmak istenen bu politikaların bir kısmı tek parti döneminde, bir kısmı ise çok partili dönemde hayata geçirilmeye çalışılmış, fakat uygulamadaki bilinçsizlik, yozlaşma ve muhalefetler yüzünden ya başlanamamış yada yarım kalmıştır.

Siyasi partiler ileri sürdükleri görüşler ve benimsedikleri politikalar sayesinde toplumdaki belirli ve aynı siyasi görüşü paylaşan kitlelerden destek alırlar, bu kitle ne kadar büyük olursa elde edecekleri siyasi güçte o oranda büyük olacaktır. Bu yüzden siyasi partiler kırsal kesime yönelik politikalara ayrı bir özen göstermişlerdir. Kırsal kesime yönelik bazı reformist hareketlerin uygulaması aşamasında bile oy alabilmek için sert muhalefetler yapılmış ve bu sürecin uzatılarak, sekteye uğratılması sağlanmıştır.

Çok partili yaşama geçildikten sonra parti plan ve programlarında büyük farklılıklar görülmektedir. Bazı iktidarlar kooperatiflere özel önem verirken, diğerleri pazarlama kanalı olarak bunlardan yararlanmayı yanlış bulmaktadır. Arazi düzenlemeleri ve toprak dağıtımını konularına verilen önem bir iktidardan diğerine değişmektedir. Bu yüzden uygulanan reformların bir partiden diğerine geçerken değişmesinin önlenmesi gerekmektedir. Buda ancak uzlaşma yoluyla gerçekleşir. Etkin bir kırsal kalkınmanın sağlanması ancak bu programların bağımsız bir şekilde değerlendirilmesi ile gerçekleşebilir. Bu durumda farklı politik yaklaşımlar ortadan kalkacak ve reformların başarısı hükümetler boyunca artarak devam edecektir. Türkiye’de hükümetlerin çok sık değiştiği düşünülecek olursa, öncelikle istikrarlı bir siyasi yapı ve kalıcı hükümetlerin gelmesi gereklidir.

Türk tarım politikasında amaçların ve hedeflerin belirlenmesinde artık fayda vardır. Bu şekilde günlük politikalar izlenmeye devam edilirse kalkınmada bir atılım değil, ancak zaman içerisinde yavaş bir biçimde görülen doğal bir büyüme gerçekleşecektir.

4.3.2.8.4. Planlı Dönem Öncesi Kırsal Kalkınma

Cumhuriyetin ilk kuruluş yıllarında yapılan en büyük yenilik hem büyük toprak sahiplerine ve hem de fakir köylülere ağır bir yük olan Aşar Vergisinin kaldırılmasıdır. Aşar Vergisinin kaldırılmasının yeni Türkiye Cumhuriyeti'ndeki en önemli etkisi, fakir köylüyü soyan "Mültezim"lerin köylü üzerindeki baskısına son verilmesidir. Mültezimler (vergi müteahhitleri) üretilen ürünler üzerinden gayrisafi üretim miktarının belli bir oranı (Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu oran % 12,5'dir) almaktaydı. Mültezimler elde edilecek vergi karşılığında devlete peşin ödeme yapmakta ödediğiyle fiilen topladığı ürün değeri arasındaki fark kadar kar etmekte idi. Cumhuriyet'in ilk yıllarında kırk bir köyde vergiyi hükümet adına mültezimler tahsil etmişti. Mültezimlerin çoğu aynı zamanda ticaret yapan ve büyük arazi sahibi olan kişiler idi. Bu kişilerin aşarın kaldırılmasıyla mültezim sıfatlarını dolayısıyla devlet adına hareket etme yetkilerini kaybetmeleri, köylüler üzerindeki baskılarını ortadan kaldırmıştır.

Cumhuriyet'in kuruluş döneminde uygulanan devletçilik politikalarına paralel olarak devlet, tarımı geliştirmek için nitelikli tohum, damızlık, fide, fidan yetiştirip köylüye dağıtmak üzere hazine arazisi üzerinde örnek çiftlikler kurmuştur. 5 Mayıs 1925 tarihinde 20.000 dönüm arazi üzerinde bugünkü Atatürk Orman Çiftliği kurulmuştur. Bu çiftliğin başarısı üzerinde 1937 yılında Zirai Kombinalar idaresi oluşturulmuş, bir yıl sonra idare Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü adı altında katma bütçeli tüzel kişiliği olan bir kamu kuruluşuna dönüştürülmüştür. 1935 yılında 2834 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri Kanunu yürürlüğe girmiştir. 1932 yılından itibaren tahıl ve üzüm gibi bazı tarım ürünleri desteklenmeye başlamıştır. 1937 yılında Tarım Bakanlığı, 1938 yılında Toprak Mahsulleri Ofisi, 1944 yılında da Türkiye Zirai Donatım Kurumu kurulmuştur.

Her Türk çiftçisini toprak sahibi yapmak ve topraksız çiftçiye toprak dağıtmak için özel kamulaştırma kanunları çıkarılmıştır. Genellikle büyük, küçük bütün çiftçilerin tarım

araç ve gereçlerini arttırmak, iyileştirmek ve korumak için kanuni ve teknik tedbirler alınmasına, çiftçi eğitimine önem verilmesine, tarım ürünlerinin fiyatları çiftçiyi ve tüketiciyi koruyacak düzeyde tutmak için tedbirler alınmasına karar verilmiştir. Üretimin artırılması için ilaç ve gübre kullanımını artırıcı teşvikler yanı sıra, hayvancılığın gelişimine, ıslah çalışmalarına, hayvan ürünleri sanayisinin geliştirilmesi bu arada sütçülük ve süt sanayine önem verilmesi ile birlikte, hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı kasabalara ucuz ve sağlıklı süt sağlayacak fabrikaların kurulması için çaba gösterilmiştir. Çiftçi çocuklarını yetiştirmek için pratik çiftçilik okulları açılmıştır.

Ziraat Ortaokullarında uygulamalı eğitim ve öğretim yapılarak, çiftçilere önderlik ve rehberlik yapacak elemanlar yetiştirilmiştir. Ayrıca, bilimsel araştırma ve uygulamalarla uğraşacak yüksek ihtisas merkezleri kurulmuştur. Tarım konusunda pratik bilgileri yayacak basın yayım ve filmlerden yararlanılarak çiftçilerin eğitilmesi amaçlanmıştır. Suni gübre ihtiyacını karşılamak için azot fabrikası kurulması çalışmalarına başlanılmıştır. Çiftçilerin üretiminde faydalanacakları suyu kullanmada kolaylık sağlamak amacıyla su projelerine de önem verilmiştir.

Cumhuriyetin ilanından sonraki yapılan çalışmalardan görülmektedir ki yeni kurulan ve yeniden yapılan, nüfusun % 80'i tarım kesiminde yaşayan bir devletin kalkınmasını öncelikle tarım sektöründen başlatması önemlidir.

22 Mayıs 1959 tarihinde göreve başlayan ve 27 Mayıs 1960 tarihinde Askeri müdahale ile görevine son verilen Adnan Menderes Hükümetlerinin (5. hükümet) programlarında; tarım, köy, köylü, çiftçi ağırlıklı olduğu, nüfusun % 80'inin tarımla uğraşmakta olduğu gerçeğinden hareketle, tarımın milli ekonominin ve ticaretin ana kaynağını teşkil ettiği, bunun için milli gelirin artması ve her alanda kalkınmanın sağlanmasının ana temelinin tarım olduğu ve bu temel in güçlendirilmesi gerekliliği ifade edilmiştir. Tarımın mekanizasyonu ve modernizasyonu tarımsal mücadele, tohum ıslahı, sulama, teknik tarım, toprak ıslahı gibi konularda saptanan politikalarla on yıl içinde tarımda üretim artışı ve milli gelire katkı yönünden büyük gelişme sağlanmıştır (Anonim 1993b).

Plansız dönemin son üç hükümeti olan 1. ve 2. Cemal Gürsel Hükümetleri ile 1'inci Koalisyon (8'inci İsmet İnönü) hükümetinin programlarında da; tarım, köy, köylü ve çiftçi konularında genel politikalar yer almış olup, toprak dağılımı veya toprak reformu konusu ağırlıklı ve özellikle vurgulanmıştır.

4.3.2.8.5. Planlı Dönemde Kırsal Kalkınma

4.3.2.8.5.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

Birinci planda köy ve köylü sorunları, tarım sorunları başlığı altında ele alınmıştır. Planda tarım politikasının amaçları, % 7'lik gelişme hızını sürdürmek, beslenme düzeyini düzeltmek, işsizliğin giderilmesine yardımcı olmak, köyden kente işçi akımının yarattığı düzensiz kentleşmeye engel olmak, arazi kullanımında uzun vadeli dengeyi sağlamak ve genel olarak tarım ve toplum kalkınması hamlelerini geliştirmek şeklinde ifade edilmektedir.

Planda tarım politikasının, genel kalkınma politikasıyla birbirine sıkı sıkıya bağlılığı vurgulanmakta ve tarım kalkınmasının ilkeleri şöyle sıralanmaktadır.

- Önlem ve çalışmaların birbirini bütünleyecek şekilde yürütülmesi: Yatırımlardan en çok yararın sağlanabilmesi için buna dikkat edilmelidir. Böylece tek üretim amaçlı kısmi planlamalar yerine, girdilerin birbirini tamamlayıcı bir şekilde kullanılması esas alınmıştır.
- Hedeflerin ve yöntemlerin, planın genel amaçlarına uygun olarak saptanması.
- Sosyal ve öteki kurumların tarımdaki gelişmeye uyabilmesi için uygulanacak politika ve önlemler. Geniş anlamda bir tarımsal kalkınma planının başarısı, yönetici örgütün gelişmeyi özendirici etmenlerin muhafazası, pazarlama ve kredi hizmetlerinin sağlanması ve toplumun kalkınması çabalarının örgütlenmesi gibi uzun süreli önlemlerin alınmasına bağlıdır.

Birinci planda tarımsal kalkınmayı gerçekleştirebilmek için bir dizi kurumsal reformlara da yer verilmektedir. Bu reformlar planda şu şekilde sıralanmaktadır.

- 1 İdari Reform: Devletin tarım sektöründe yapacağı hizmetlerin neler olacağı belirtilecek, örgüt bu hizmetleri karşılayacak şekilde kurulacaktır. Tarımsal yayım,

araştırma ve eğitim hizmetlerinin bir bütün olarak yürütülmesi için gerekli işbirliği sağlanacaktır.

- 2 Tarım Kredisi: Tarımsal hedeflere ulaşmada, çiftçilerin çalışmalarını hedeflere doğru yönlendirmede, tarımsal krediler etkili bir araç olarak kullanılacak ve yapısal reform ve işletmeleri geliştirmek için yapılacak yatırımlar desteklenecektir.
- 3 Pazarlama: Ürünlerin pazarlanması ve kredi arzı gibi iki amaca da hizmet edebilen kooperatiflerin gelişmesi sağlanacaktır. Özel sektör pazarlama tesisleri kurması için desteklenecek, gerekirse devlet teşebbüsleriyle de tesisler kurulacaktır.
- 4 Kooperatifler: Genel olarak kooperatifleşmenin Türk tarımı için yararlı olduğu kabul edilmektedir. Küçük ve orta işletmelerin üretimde ve ürünün değerlendirilmesinde, büyük işletmelerin sahip oldukları avantajlardan yararlanmalarını sağlamak üzere kooperatifleşmeleri desteklenecektir. Üreticilerin kendi aralarında birlikler kurmaları desteklenecektir. Üretim artışının elde edilmesinde Toplum Kalkınması çerçevesi içinde çiftçilerin örgütlenmelerinden yararlanılacaktır.
- 5 Toprak Reformu: Yapılacak toprak reformuyla toprakların toplulaştırılması sağlanacaktır. Ayrıca sulama ve toprak ıslahı projelerinin önemi dikkate alınacak ve toplulaştırmanın buralarda da yapılması için önlemler alınacaktır. Toplu işletmeler kurulması esas olacaktır. Toprak dağıtımında, yalnız devletin olan yada devletin hüküm ve tasarrufunda bulunan topraklar üzerinde durulmayacak, aynı zamanda tayin edilecek azami bir sınırın üzerindeki özel mülk toprakları da kamulaştırılarak dağıtılacaktır. Ortakçılık ve kiracılık kesin olarak sözleşmeye dayandırılacaktır. Ortakçı ve kiracıların güvenliği sağlanacaktır. Gerek toprak dağılımıyla kurulacak ünitelerin, gerekse bugünkü ünitelerin teknik ve ekonomik gereklere göre işletilmesini sağlayıcı önlemler alınacaktır. Bu husus toprak reformu önlemlerinin, eğitim, yayım, üretim araçlarının sağlanması, kooperatifleşme, vergilendirme ve bayındırlık programları gibi önlemlerle tamamlanması zorunlu kılmaktadır (Anonim 1993b).

4.3.2.8.5.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

İkinci planda kırsal kalkınmaya yönelik olarak belirlenen politikalar şu şekilde özetlenmiştir.

1. Ülkemizde toplam üretimi yaygın tarım yoluyla arttırma olanakları kalmadığından toplam üretim arttırmak için toprak-insan ilişkisini iyileştirme çabasına hızla devam edilecektir.
2. Topraksız ve az topraklı çiftçilerin yeterli bir toprağı işleme imkanlarına kavuşturulabilmesi için tarım reformu anlayışı içinde bu çiftçilerin topraklandırılması ve kiracılık kurumunun düzenlenmesi, toprak toplulaştırılması sağlanacaktır.
3. Tarım mücadele araçlarının yeter miktarda ve uygun fiyatlarla sağlanmasına dikkat edilecek, köy toplumu daha yukarı gelir, teknoloji ve gelişme seviyesine ulaştırılacaktır. Çağdaş tarım bilgisini köylüye götürmede en etkili yollar geliştirilecektir.
4. Tarım kredilerinin miktarı, dağıtım koşulları ve düzeni üretimin arttırılmasına ve sosyal hedeflerin gerçekleşmesine uydurulacaktır. Kredilerle kooperatiflerin gelişmesi desteklenecektir. Orta ve küçük işletmelerin kooperatifleşmeleri teşvik edilecektir (Güven 1995).

4.3.2.8.5.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı

Üçüncü planda köy ve köylü sorunlarına 1995'e değin uzanan uzun dönemli perspektif içinde yaklaşmakta ve bu konudaki uzun dönemli gelişmelerin yönü şöyle açıklanmaktadır.

Başlıca niteliğı dağınıklık ve sayısal çokluk olan kırsal yerleşim biçiminin bu yerleşmelere götürülen hizmetlerin kapsam ve sınırlarını genişletme, maliyetini arttırma gibi olumsuz etkilerini gidermek; sunulan hizmetlerden tüm köylü nüfusun yararlanmasını sağlamak ve kırsal yerleşim düzenini geliştirmek için merkez köyler oluşturulacaktır. Köylere farklı kriterlere dayalı olarak seçilen, sağlık ocakları, ana çocuk sağlığı merkezleri, temel eğitim ve yatılı bölge okulları, sabit mesleki köy kursları, tarımsal yayım binaları aşı ve suni tohumlama istasyonları, PTT şube ve ajansları, karakollar, pazar yerleri ve benzeri hizmet birimleri merkez köylerde

toplanacaktır. Ayrıca gezici görev yapan kamu görevlilerinin merkez köylerde toplanması sağlanacaktır.

Üçüncü plan döneminde uygulanması ele alınacak ana reformlardan en önemli olanı Toprak ve Tarım Reformu olduğu, planda vurgulanmaktadır. Toprak ve Tarım Reformu ile yaşama düzeyinin yükseltilmesi, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve verimlilik amaçlarına uygun olarak topraksız ve az topraklı çiftçi ailelerinin topraklandırılması uzun dönemde çiftçilerimizin örgütlenilip, donatılması, toprak – insan ilişkilerinin geliştirilmesi yoluyla üretimin sürekli olarak arttırılması sağlanacaktır.

Bu amaçla, yöresel koşullara göre belirli bir büyüklüğün üzerinde kalanlar ile sahipleri tarafından verimli olarak işletilmeyen toprak kamulaştırılarak devlete ait ihtiyaç dışı araziler ve ıslah edilecek arazilerle birlikte topraksız ve az topraklı çiftçi ailelerine aktarılacaktır. Topraklandırmada yeter gelirlili aile işletmelerinin kurulması ve bunların korunması esas alınacak verimliliği sağladığı ölçüde toplulaştırmaya gidilecektir. Dağıtımla verilecek toprak büyüklüğünün saptanmasında çiftçi ailelerine yeter gelir sağlama ve işgücünü değerlendirme ilkeleri esas alınacaktır.

Dağıtılabilecek toprakların topraksız ve az topraklı çiftçi ailelerine yetmediği hallerde bunların istihdam sorununun çözümlenmesi amacıyla uygun olarak ekonominin diğer kesimlerine aktarılmasına çalışılacaktır; ancak bu yoldaki çabalar sanayileşmenin gecikmesine yol açmayacaktır. Topraklandırılmayanların diğer sektörlerle aktarılması ve yurt dışına işçi gönderilmesini sağlamak suretiyle sınırlı olanaklarla daha çok ailenin yeter geliş düzeyine ulaştırılması ilke alınacak ve öncelikler buna göre saptanacaktır.

Kamulaştırma bedellerinin sanayi sektörüne aktarılması için gerekli özendirici tedbirler alınacaktır. Toprak ve Tarım Reformu uygulaması içinde düşünülen altyapı yatırımlarının reform uygulamasıyla uyumlu bir şekilde ele alınması ve reform bölgelerinde bütün hizmetlerin birlikte götürülmesi için merkez ve taşra örgütleri arasında gerekli işbirliği sağlanacaktır(Güven 1995).

4.3.2.8.5.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı

Dördüncü planda, toplum kesimleri arasındaki gelir dağılımını iyileştirmek tarımsal gelişmeyle köylünün kalkınmasını bir tutarak ve tarımdan sanayi toplumuna köylünün de katkısıyla sağlıklı bir geçişi sağlamak, köylünün kalkınma olanaklarını, üretim gücünü ve gelirini arttırmak, kırsal alanda gelişmeyi hızlandırmak ve yaşama düzeyini yükseltmek üzere dört ana politikaya yer verilmiştir. Bunlar;

- Etkili bir toprak reformu
- Demokratik kooperatifleşme
- Köylüye dönük devlet düzenlemesi ve desteği
- Köykentler yoluyla yeni bir üretim düzeyinin kurulmasıdır.

Bu ana politikalar planda ayrıntılı olarak şöyle anlatılmıştır.

-Toprak Reformu:

Tarımdaki toprak ve gelir adaletsizliğini gidererek, toplumsal adaleti sağlamayı ve köylüyü topraksızlıktan kurtararak toprağa ve daha yüksek gelire kavuşturacak ve bağımsızlaştırarak ekonomik olduğu kadar siyasal bakımdan da güçlendirmeyi gözetecek, demokratik hukuk devleti ve Anayasa kuralları çerçevesinde etkili bir Toprak Reformu Yasası hazırlanarak yasallaştırılacak ve toprak - insan ilişkileri yeniden düzenlenecektir.

Toprak Reformu yurt düzeyinde ve öncelikle toprak dağılımının adaletsiz olduğu yerlere de hızla gerçekleştirilecek, geçimi toprağa bağlı olan herkesin kendi toprağını işlemesi ve tarımda ileri teknolojiye dayalı çiftçilik yapabilmesi sağlanacaktır.

Yaygın, güçlü ve demokratik bir kooperatifçilik hareketi, toprak reformu ile iç içe gerçekleştirilecektir. Böylece kendi toprağına kavuşan köylülerin üretim ve pazarlama için araçlarını, gereçlerini ucuz edinebilmeleri, ileri tarım teknolojilerinden ortaklaşa yararlanabilmeleri, artan gelirlerini üretken yatırımlara yöneltebilmeleri sağlanacaktır. Büyük toprak sahiplerinin ekonomik, toplumsal ve siyasal bir baskı aracı olmasını

önlemek için, Anayasa kuralı doğrultusunda en çok toprak genişliği belirlenecek ve bunun üzerindeki topraklar kamulaştırılacaktır.

Devlet, toprak reformu ile birlikte toprağın verimini artırmak için gerekli alt yapıyı, kamu hizmetlerini, teknolojik olanakları ve sula ile ilgili dağıtılabılır toprak birimlerinin çoğaltılmasını da sağlayacaktır. Demokrasinin temel kuralı olarak, Reform sürecinin her aşamasında köylünün uygulamaya katılması sağlanacaktır.

- Kooperatifleşme

Kooperatifleşme, tarımda ve kırsal alanda gelişmenin temel araçlarından biri olarak yaygınlaştırılıp, etkinleştirilecektir. Tarımsal hedeflerin gerçekleştirilmesinde temel amaç üretim planlanmasına olanak verecek ve kırsal kesimde hakça bir düzenin oluşmasına önemli katkısı olarak kooperatifleşmedir. Tarımsal giderlerin sağlanmasından pazarlanmasına kadar tüm tarımsal faaliyetlerin etkinlikle gerçekleştirilmesini sağlayacak, modern girdilerin, makine, araç ve gereçlerin yaygın kullanılmasını gerçekleştirecek çok ortaklı gönüllü, güçlü, etkin ve demokratik kooperatifçilik özendirilecek, etkinleştirilecektir. Köylülerin güçlü kooperatifler, kooperatif birlikleri, üst örgütleri ya da ortak kuruluşlar kurmaları desteklenecek ve ürünlerinden sağlanan gelirlerin aracıya gitmesi önlenecek, büyük ölçüde kendilerine kalması sağlanacaktır. Tarım işletmelerinin üretim ve tüketim gereklerini doğrudan sağlamaları, başta traktör, gübre, tarım ilaçları, tohumluk olmak üzere tüm gereksinmelerini üretici kooperatifler yoluyla elde edebilmeleri ve tüm ürünlerini aracısız iç ve dış satımlara ulaştırabilmeleri sağlanacaktır.

Dar ve orta gelirli tarım işletmelerinin ileri tarım teknolojisinde yaygın ve etkin olarak yararlanmalarını sağlayacak, verimliliği ve toplam üretimi artırmak; çiftçinin üretim giderlerinin sağlanması ve ürünlerin pazarlanmasında gelir kaybetmesini önlemek için tarımsal amaçlı demokratik üretim kooperatifleri başlıca araç olarak özendirilecek, desteklenecek ve yaygınlaştırılacaktır. Köylülerin artan gelirlerini kooperatifler ve başka ortak girişimler yoluyla tarımsal ve sanayi yatırımlarında değerlendirmeleri devletçe, kredi ve karşılıksız yardım ile desteklenecektir. Kooperatiflerin dar ve orta

gelirli küçük üreticilerinin tarım teknolojisinden ve tarım araçlarından birlikte yararlanmasına olanak sağlayan makine parkları, onarım atölyeleri, ürün değerlendirme tezgahları oluşturmaları, anılan kooperatiflerin gönüllülük ilkesine dayalı olarak ve ortaklarının mülkiyet haklarını koruyarak büyük ölçekli toplu üretime geçme girişimleri desteklenecek, özendirilecektir. Pazarlama olanaklarını geliştirmek amacıyla, araçların oluşturduğu kademelerin en aza indirilmesini sağlayan üretici ve tüketici kooperatifleriyle birliklerinin olanakları geliştirilip etkinleştirilecektir.

-Tarımda Köylüye Dönük Devlet Düzenlenmesi ve Desteği

Tarımsal üretim arttırıcı ekonomik, toplumsal teknolojik çözümlerin, tarımın ödemeler dengesine katkısının arttırılması, nüfusun da daha dengeli beslenmesi ve tarımın sanayinin ham madde gereksinimlerinin karşılanması yanı sıra , küçük ve orta tarım işletmelerinin ileri tarım teknolojisinden geniş ölçüde yararlanmaları sağlanacaktır.

Tarımsal destekleme politikaları, tarımsal üretimin demokratik ve özendirici yöntemlere dayalı planlanmasını, üretimin, ekonominin istemi doğrultusunda, yönlendirilmesini , tarımdaki gelir dağılımının dar ve orta gelirli tarım işletmelerinden yana iyileştirilmesini sağlayıcı bir içeriğe kavuşturulacaktır.

Tarımsal destekleme politikaları ile fiyat ve yeterli girdi, kredi tarımsal örgütlenme ve teknolojik gelişme gibi fiyat dışı destekleme araçlarının birlikte ve tutarlı bir biçimde kullanılması ile verimliliğin arttırılması ve ekonomik gelişmeye uygun bir üretim desensine ulaşılması gerçekleştirilecektir.

Devlet desteğine alınan ürünler için bir üretim planlaması yapılacak, çiftçilerin hangi alanda üretime ağırlık verilirse daha çok yarar sağlayabilecekleri önceden duyurulacaktır. Tarımsal kredileme düzeni, tarımsal üretimin arttırılmasına gerçek anlamda katkı sağlayıcı, toprak dağılımındaki dengesizliğin olumsuz etkilerinden arındırılmış, orta ve özellikle küçük tarım işletmelerinin ve onların oluşturdukları kooperatiflerin yararlanma gücünü arttırıcı yeni bir yapı ve işleyişe kavuşturulacak, tarımsal kredileme tarımın modernleşmesine gerçek anlamda katkı sağlayıcı bir yapı ve

işleyiş düzenine kavuşturulacaktır. Tarıma yönelik hizmetlerdeki dağınıklığın toplulaştırılması yönünde örgütsel düzenlemeler yapılacaktır. Tarımsal destekleme politikası, tarımsal planlamanın etkin bir aracı olarak kullanılacaktır.

-Kırsal Yerleşim Düzeni

Kırsal alanda toprak reformu, tarımda kooperatifleşme, tarımda devlet düzenlenmesi ve desteği ile köylünün ekonomik ve toplumsal gelişmesi, gelişmenin bütünlüğü ilkelerine göre yönlendirilecek alt yapının yoğunlaştığı, köylünün dağınık gücünü birleştirebildiği, örgütlediği tarımda sanayileştiği, tarımsal artığı üretken yatırımlara yönelttiği, geçimi için yeni iş alanlarını yarattığı, köylülerin benimseyeceği bir iş birliği, kamu hizmeti ve örgütlenme merkezi biçiminde kurulacak olan köy kentler aynı zamanda bu gelişmenin ekonomik boyutunu oluşturacaktır. Yeni yerleşim merkezleri olmaktan çok, etkin gelişim ve hizmet merkezleri olacak olan köy kentler ile kooperatifleşme arasında sıkı bir bağlantı kurulacaktır.

Toprak reformu bölgelerinde kooperatifleşme ile bağlantılı köy kentlerinin kurulmasına hız verilecek, topraklandırılan köylülerin gerekli hizmetlerden, alt yapılardan ve tarım teknolojilerinden ortaklaşa ve düşük maliyetle yararlanmalarına gelir artışlarına ortalama kurabilecekleri tarımsal sanayi ya da başka sanayi kuruluşlarına aktarılmasına olanak sağlanacaktır. Kırsal alanda, tarıma dayalı sanayi yatırımları ve ileri teknolojiye dayalı tarım için gerekli alt yapılar sağlanacaktır. Alt yapıların ve kamu hizmetlerinin köylülere buldukları yerlerde yeterli düzeyde ulaşması köy kentler düzenlenmesi ile hızlandırılacaktır. Tarıma dayalı sanayi yatırımları, köy kentler yoluyla kırsal alanda tarım, hayvancılığa ve ormancılığa dayalı sanayilerden başlayarak geliştirilecektir (Anonim 1993b).

4.3.2.8.5.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

Gelişmenin hızlandırılması ve kaynakların etkin kullanımı açısından bölgesel gelişme planları yapılması, bölgelerin potansiyel kaynaklarını ve sorun alanlarını belirleyici

envanter çalışmaları yardımıyla çeşitli sektörler için uygun gelişme alanlarının belirlenmesi ve bu alanların oluşturulacak Bölge gelişme şemalarında belirtilmesi ve idari sınırlamalarla kısıtlı olmayan bölge tanımlarının yapılması Beşinci Plan'ın önemli öngörülerinde yer almaktadır.

Gelişmenin hızlandırılması ve kaynakların etkin kullanımı amacıyla gelişmekte olan ve belli sektörler açısından gelişme potansiyeline sahip olan bölgelerde 'bölge planlaması' yapılması öngörülmüştür. Böylece 1963'de ilk planla gündeme gelen, 1973 yılında Üçüncü planda terk edilen bölge planlama 10 yıl sonra yeniden siyasi idarece benimsenmiş olmaktadır.

Plan dönemi sonunda GAP'ın yasal çerçevesi oluşturulmuştur. 1985'de yürürlüğe giren İmar kanunu ile bölge planlamasının mekan planlaması içindeki yeri hukuki olarak tanımlanmış ve plan yapma ve yaptırma görevi DPT'na verilmiştir (Dinler 1998).

4.3.2.8.5.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı

6.planda, tarımda izlenecek politikalardan, köy ve köylü sorunlarına ve köy kalkınmasına ilişkin olanları şu başlıklar altında toplanmaktadır.

- Tarım reformu uygulamaları, teknolojik gelişmeyi ve verimliliği artırmayı esas alan, çiftçi gelirinin yükseltilmesini amaçlayan bir yapı içinde sürdürülecektir.
- Küçük ve orta ölçekli işletmelerin, modern girdi kullanımı ve tarımsal ürünlerin işleme ve pazarlamaları kooperatifler eli ile desteklenecektir.
- Tarımsal ürünlerin destekleme fiyatları; ürün maliyetleri, yurt dışı fiyatları ve ekonominin genel dengesi dikkati alınarak, çiftçinin gelirinde istikrar sağlayacak ve tarımsal üretimi yönlendirecek şekilde tespit edilecektir.
- Tarımsal araştırma, yayım ve eğitim hizmetleri, kurumsal yönleri de dikkate alınarak güçlendirilecek ve daha etkin hale getirilecektir.
- Tarım reformu uygulamaları, tarımda teknolojik gelişmeyi ve verimliliği esas alan çiftçi gelirinin yükseltilmesini amaçlayan bir yapı içinde sürdürülecektir. Kırsal alana götürülecek hizmetlerle ilgili politikalarda da altıncı planda şöyle sıralanmaktadır.

- 1 Kırsal kesimde çağdaş ihtiyaçlara uygun hizmet ve bilgi akımını kolaylaştırmak temel ilkedir.
- 2 Kırsal kesime dinamizm kazandırmak amacıyla kırsal alan planlama yaklaşımı çerçevesinde hizmetlerin ve tarıma dayalı sanayi yatırımlarının merkez köy ve kasabalara yönlendirilmesi desteklenecektir.
- 3 Köylünün ana geçim kaynağı olan toprağın rasyonel kullanımı için gerekli düzenlemeler tarımsal araştırma kurumları ile birlikte yapılacak, tarımsal yapı bozukluklarının giderilmesini amaçlayan projelere ağırlık verilecektir.
- 4 Kırsal alanda istihdamın artırılması, gelirin çeşitlendirilmesi için yeni üretim dallarında çalışma teşvik edilecek, tarım dışı ekonomik faaliyet kolları desteklenecektir.
- 5 Kırsal alanda yaşayan ailelerin eğitim ve kültür düzeylerinin yükseltilmesi için düzenlenen yaygın eğitim programı ve projeler çeşitlendirilecek ve arttırılacaktır.
- 6 Köye hizmet götüren kamu kuruluşları arasında koordinasyon geliştirilecek ve birbiriyle uyumlu hizmet vermelerini sağlayacak entegre projeler uygulamaya konulacaktır. Kırsal alana götürülen sağlık hizmetleri ve üniteleri yaygınlaştırılacaktır.
- 7 Kırsal alanda mahalli idare boşluğunu dolduracak ve otorite eksikliğini ortadan kaldıracak şekilde il özel idareleri yeniden örgütlendirilecek, küçük belediyeler ve köyler güçlendirilecektir (Anonim 1993b).

Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlar, sahip olduğu bütün kaynakların planlı ve rasyonel bir şekilde kullanılarak, kalkınmanın süratle tamamlanmasını zorunlu kılmaktadır. Sahip olunun bütün potansiyel harekete geçirilmek suretiyle ulaşılabilecek bu hedefte kırsal kesim özel bir yer tutmaktadır. Elbette ki, doğal kaynakların büyük bir kısmı bu alanda yer almakta; fakat sahip olunan zenginlikten daha az pay almakta ve kalkınmanın nimetlerinden yararlanılamamaktadır. Kırsal kesimde yer alan yerleşim birimleri dağınık olduğundan, gerekli altyapı hizmetleri yeterince götürülememiştir. Götürülen hizmetler, sektörler ve yerleşim birimleri arasında bir koordinasyonda gerektirmektedir.

Türkiye’de kırsal kalkınma projelerinde amaç; yörenin doğal zenginliklerini en iyi şekilde değerlendirmek, tarım ve hayvancılığın gelişmesini ve en verimli üretimi sağlamak, ekolojik dengeyi ve çevrenin korunmasına özen göstermek, , kırsal nüfusu organize etmek, yeni iş sahaları açmak ve bu sahaların ihtiyaç duyduğu alanda işçi yetiştirmek, dağınık yerleşim birimlerinin hepsinin ihtiyacını karşılayacak şekilde alt yapıyı geliştirmek ve ortak kullanılabilir tesisleri kaynak israfına yol açmayacak bir merkezde kurmaktır. Kalkınmada öncelikli yöreler kapsamına girmekle beraber çeşitli sebepler yönünden bölgesel planlamaya dahil edilmeyecek iller, kırsal kalkınma projeleri kapsamında ele alınmalı ve çevresiyle birlikte kalkınması gerçekleştirilmelidir. Türkiye’nin farklı yörelerinde kırsal kesimde gözlenen gelir farklılıklarının mümkün olduğu ölçüde ortadan kaldırması için, çeşitli yörelerde kalkınma projeleri hazırlanmıştır.

4.3.2.8.5.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

Planda önceki planlardan farklı olarak ‘Bölgesel Dengelerin Sağlanması’ ana başlığı altında; bölgesel gelişme, il planlama, metropollerle ilgili düzenlemelere yer verilmektedir.

Yedinci planın temel ilkelerinden biri, her yönüyle bir bütün olan sürdürülebilir kalkınmanın ulusal birliği artırmak amacıyla bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltıcı yönde ele alınması gerekliliği düşüncesidir. Bu amaçla Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri öncelikli olmak üzere, ülkenin görece olarak geri kalmış yöreleri için, kaynakları ve gelişme potansiyelini göz önünde bulundurarak bölgesel gelişme projelerinin hazırlanması kabul edilmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde coğrafi bütünlük gösteren iller için, bölge ve alt bölge bazında Aksiyon planı uygulamaya konulmuş, söz konusu illerin bazı acil gereksinimlerini karşılamak için 1994 yılında Acil Destek Programı uygulanmıştır.

Bu plan döneminde KÖY kapsamındaki yerleşmeler arasında, anakentlerin çevresinde yer alan birkaç yerleşme ve GAP bölgesinde oluşan bazı çekim merkezleri dışında büyüme merkezleri yaratılamamıştır. KÖY’lerin belirlenmesinde bilimsel doğrular

yerine politik baskılar etkin olmuştur. KÖY'lerin sayıları çok kabarıktır ve katılan il ve ilçeler sıkça değişmektedir. Bunlara bir de, kalkınma planlarının neredeyse kalıcı politikası olan yatırımlarda eşgüdümün sağlanmasındaki başarısızlık eklenince KÖY yatırım ve teşvikleri etkisiz kalmıştır (Güven 1995).

4.3.2.8.5.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

Uygulamaya 2001 yılında girecek Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Modern Köy, Modern Tarım ilkesinden hareket eden Özel İhtisas Komisyonu raporunda hedeflenen bazı amaçlar şunlardır(Anonim 2000e):

Kırsal alanda yaşayan insanların refah ve yaşam seviyelerinin yükseltilmesi için altyapı hizmetlerinin eksiksiz olarak götürülmesi amaçlanmalıdır.

Dağınık yerleşim ünitelerinin toplulaştırılarak, tarımsal altyapısı ile birlikte sosyal altyapı bir bütün olarak planlanmalıdır.

Yerleşimin dağınık ve küçük olduğu yerlerde cazibe merkezleri oluşturularak imarlı ve planlı bir şekilde sosyal kültürel ve ekonomik tesisleri yapıp, çevredeki küçük ünitelerin bu merkezlerden faydalanması sağlanmalıdır.

Dağınık ve küçük olan tarım arazileri toplulaştırılarak, teknolojinin uygulandığı ekonomik üniteler haline getirilmelidir.

Demokratik kooperatifler desteklenmeli veya üreticilerin sosyal dayanışmasını sağlayıcı birliklerin kurulması sağlanmalıdır.

Kırsal alanlarda yaşayan insanların gelirini artırmak ve işsizliği azaltmak için; yöresel ve bölgesel iş imkanları değerlendirilmeli, gerekirse kredi verilerek katkı sağlanmalıdır. Bu çalışmalarla ilgili olarak yasal düzenlemeler öncelikli olarak hazırlanmalıdır(Anonim 200e).

4.3.2.8.6. Türkiye'de Uygulanan Kırsal Kalkınma Projeleri

Türkiye'nin içinde bulunduğu şartlar, sahip olduğu kaynakları planlı ve rasyonel bir tarzda kullanmayı zorunlu kılmaktadır. Sahip olunan kaynakları harekete geçirmek suretiyle ulaşılabilecek bu hedefte kırsal alan özel bir yer tutmaktadır. Tabii kaynakların büyük bir kısmı bu alanda yer almakta; ancak kazanılan zenginlikten daha az payla yetinmekte ve kalkınmanın nimetlerinden tam anlamıyla yararlanmamaktadır. Kırsal alanda yer alan yerleşim birimleri dağınık olduğundan gerekli altyapı hizmetleri yeterince götürülememektedir. Bu gibi aksaklıkların önüne geçebilmek için Kırsal Kalkınma Projeleri (KKP) uygulanmaktadır.

Kırsal Kalkınma Projelerinin, sanayi ağırlıklı değil, tarım ve tarıma dayalı sanayii ağırlıklı olmasına dikkat edilmektedir. Tarımsal projelerin ormancılık, balıkçılık, ve turizm vb. gibi faaliyetlerle tamamlanması, yeterli gelir ve istihdamı mümkün kılacak şekilde sürdürülmesi dikkate alınmaktadır(Doğanay 1993).

Kırsal Kalkınma Projelerinde amaç, yörenin tabii zenginliklerini en iyi şekilde değerlendirmek, tarım ve hayvancılığın gelişmesini ve en verimli üretimi sağlamak, ekolojik dengenin ve çevrenin korunmasına itina göstermek, kırsal nüfusu harekete geçirmek ve organize etmek, yeni istihdam alanları açmak ve bu alanların ihtiyaç duyduğu yönde eğitilmiş işgücünü yetiştirmek, dağınık yerleşim birimlerinin hepsinin ihtiyacını karşılayacak şekilde altyapıyı geliştirmek ve ortak kullanılabilecek tesisleri kaynak israfına yol açmayacak bir merkezde kurmaktır.

Türkiye'nin farklı yörelerinde, kırsal alanı kalkındırmak amacıyla "Kırsal Kalkınma Projeleri" uygulanmıştır ve uygulanmaktadır. Bu projeler uygulanma sırasına göre şu şekilde ifade sıralanabilir:

1. Çorum-Çankırı KKP
2. Erzurum KKP
3. Bingöl-Muş KKP
4. Yozgat KKP

5. Ordu-Giresun KKP
6. Sivas Erzincan KKP

Bu projelerden Çorum-Çankırı ve Erzurum KKP sonuçlanmıştır. Bingöl-Muş KKP 1999 yılı sonunda sona ermiştir. 2000 yılı Haziran ayında hesabı kapatılmıştır. Uygulaması devam eden projeler ise Yozgat KKP ile Ordu-Giresun KKP'dir. 6 yıl süreyle uygulanması düşünülen Sivas-Erzincan KKP, 2001 yılında başlayıp 2006 yılında tamamlanması planlanmıştır.

4.3.2.8.6.1. Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma

Türkiye Cumhuriyeti ile Dünya Bankasının işbirliği ile hazırlanmış olan Çorum-Çankırı KKP'si, 23 Haziran 1975 tarihi Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Projenin Dünya Bankasının onayı ile fiilen çalışmalara başlama tarihi Aralık 1976, bitiş tarihi olarak da 31 Aralık 1981 olarak öngörülmüştür.

Normal süresi beş yıl olarak belirlenen proje hedeflerine ulaşmada ortaya çıkan bazı gecikmeler nedeniyle mevcut kredi kullanılmamış ve iki yıl uzatılarak bitiş tarihi 31 Aralık 1983, son kredi kullanım tarihi ise 30 Haziran 1984 olarak yeniden saptanmıştır.

Çorum-Çankırı KKP, çiftçilerin sosyal-ekonomik refahını arttırabilecek anahtar unsurları destekleyen entegre kırsal kalkınma projelerinin ilkidir.

Proje, kuru alan tarımı,sulama, ormancılık, köy yolları, içme suyu, tarımsal sanayi ve kredi konularını içermektedir. Tarım ve hayvancılık konusundaki gelişmiş teknolojinin yeterli görülen mevcut teknik destek hizmetleri aracılığıyla yayılması amaçlanmıştır.

Çorum-Çankırı illerini ekonomik ve sosyal bakımdan kalkındırmak için uygulamaya konulan projenin genel olarak amaçları şu şekilde belirtilmiştir:

- Üretimi arttırmak ve dolayısıyla gelir artışını sağlamak. Bu amaca ulaşmak için şu şartların gerekliliğinin üzerinde durulmuştur.

- a. Hizmet için eğitim ve konsultan tedarikini de kapsayan yoğun bir yayım hizmeti,
 - b. T.C: Ziraat Bankası aracılığıyla çiftçiye kredi temin edilmesi,
 - c. Yaklaşık olarak 12.500 hektar arazi için yeni sulama tesisleri kurulması ve yine yaklaşık 75.000 da sahada tarla içi geliştirme hizmetlerinin yapılması,
- Kırsal altyapıyı geliştirmek; bu amaç için de bazı şartların yerine getirilmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur:
- a. Yeni köy yollarının yapılması ve mevcutlarından bazılarının geliştirilmesi,
 - b. Yeterli suyu olmayan 120 köye içme suyu sağlanması,
 - c. 270 köye elektrik temin edilmesi,
 - d. 63 köyde bazı sosyal tesislerin kurulması (köy konağı-hamam-çamaşırhane)

Projenin Maliyeti; 75 milyon doları Dünya Bankası ve 87 milyon doları Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti katkısı olmak üzere toplam 162 milyon dolardır(Anonim 2000c).

Projenin toplam maliyeti olan 162 milyon doların %46'sını Dünya Bankası, %14'ünü TCZB, %33'ünü Devlet, %7'lik bir miktarı da çiftçiler karşılamışlardır (Doğanay 1993).

Yatırım unsurlarını ise şöyle sıralamak mümkündür:

Sulama şebekesi, hayvan içme suyu tesisleri, yollar, içme suları, elektrifikasyon, köy sosyal tesisleri, yayım hizmetleri, veterinerlik hizmetleri ile binalar, traktör-makine ve kısa vadeli kredi.

Proje uygulaması iki faaliyet grubu altında toplanarak ele alınmıştır:

1. Tarımsal yatırım hizmetleri:

- a. Tarımsal yayım hizmetleri,
- b. Tarımsal kredi hizmetleri,
- c. Veterinerlik hizmetleri,

2. Kırsal altyapı ve yatırımlar:

- a. Baraj ve büyük sulama tesisleri,
- b. Küçük sulama ve hayvan içme suyu göletleri,
- c. Köy sosyal tesislerinin yapımı,
- d. Köy yolları ve içme suları,
- e. Köy elektrifikasyonu,

Buğday-nadas münavebesinden oluşan kuru tarımı, şeker pancarı, patates, fasulye ve pirinç gibi ürünlerin yıllık olarak yetiştirildiği tarım sistemine dönüştürmesi planlanan projede, baraj, yol, içme suyu, elektrifikasyon, hamam, çamaşırhane, sulama gibi tesislerin gerçekleştirilmesi ve bunların 5 sene içinde tamamlanması öngörülmüştür.

Projeye gecikmeli olarak 22 Ocak 1976'da başlanabilmektedir. Bazı barajların kapsam ve dizaynında değişiklikler yapılmış, küçük sulama projeleri genişletilmiştir. Projede öngörülen unsurlar Dünya Bankası'ndan sağlanan krediler ve kamu kuruluşlarının faaliyetleriyle tamamlanabilmektedir.

Orta vadeli tarımsal ekipman kredileri, çiftçilerin çeşitli ekipman satın almalarını ve dolayısıyla tarımsal verimliliğin artmasını sağlamıştır. Projenin ilk yıllarında altyapı (özellikle hayvan çiftliklerinin inşası) için verilen orta vadeli krediler daha sonra çiftlik hayvanlarını da (özellikle süt sığırtı) kapsamış; ancak taze süt pazarlamasında karşılaşılan sıkıntılar, bu yönde tarım yapmayı engellemiştir. Çiftçiler aldıkları kredilerin büyük bir bölümünü (%97) gecikme ile de olsa ödemişleridir.

Büyük ve küçük sulama projeleri ile yol, içme suyu ve elektrik gibi altyapı hizmetleri bazı gecikmelerle tamamlanabilmektedir. Türkiye'de sulama ile ilgili karşılaşılan en önemli sorun DSİ ve Köy Hizmetleri arasında koordinasyon eksikliği olup, bu durum Çorum-Çankırı Sulama Projesinde de görülmüştür.

Köy merkezlerinde inşa edilen hamamları köylüler kullanmadığından, 63 hamamdan 11'i fırına dönüştürülmüştür. Eğer hamamlar yapılmıyaydı, köy merkezlerindeki inşaat maliyetlerinin %30'unun tasarruf edilebileceği ifade edilmektedir.

Projenin tamamlanmasıyla, özellikle buğday, arpa ve yem bitkileri üretiminde artış sağlanmış, nadasa bırakılan alan %46'dan %20'ye indirilmiştir. Sulu arazide %100 ekim yoğunluğu elde edilmiştir.

Gelişmiş yayım hizmeti, yerli çeşit verimini iki katına ulaştıran ve çiftçiler tarafından kolaylıkla benimsenen yeni bir hayvan yemi (Macar Fiği) sunmuştur. Tarımsal üretimi artırmak amacıyla kurulan tohum bankası sayesinde tohumun bir kısmı İç Anadolu'daki diğer illere dağıtılmıştır. Buğdayda yayım hizmeti, gelişmiş buğday çeşitleri ortaya çıkarmış ve tarımda başka ilerlemeler de sağlanmıştır. Mesela çiftçilerin %93'ünün tohumları funguslara karşı ilaçladığı, %95'inin gübre kullandığı, %47'sinin yabancı ot kontrolü yaptığı, %60'ının üstün verimli buğday çeşidinden ektiği tespit edilmiştir.

Proje başlamadan önce Çorum'da buğday verimi hektar başına 1,4 ton iken, projenin tamamlanmasından sonra 2,3 tona yükselmiştir. Çankırı'da ise 0,9 ton/ha'dan 2,2 ton/ha'a çıkmıştır. Benzer şekilde arpa ve patatestede de verim artışları görülmüştür (Acartürk 1983).

Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi ile çiftçilerin gelirleri, proje hizmetlerinden dolayı artmış ve hayat standartları gözle görülür bir şekilde gelişmiştir. Yaklaşık her aile televizyon ve buzdolabına ve birçoğu da taşıma aracına sahip olmuştur.

4.3.2.8.6.2. Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi

Dünya Bankası, IFAD ve T.C Hükümeti tarafından ortak olarak gerçekleştirilen Erzurum KKP'de , 1982-1989 yıllarını kapsamaktadır.

1982'de başlaması ve 1986'da bitmesi gereken proje, çeşitli sebepler yüzünden zamanında başlayıp bitirilmemiştir. 1984'te başlayan projenin bitiş tarihi, Dünya Bankası ve IFAD'ın da onayıyla 30 Haziran 1989'dur.

Erzurum KKP'de; KÖY arasında yer alan Erzurum'da tarımsal üretimi arttırmak, gelir seviyesini yükseltmek, kırsal istihdam imkanlarını genişletmek ve kırsal yaşam koşullarını iyileştirmek amaçlanmıştır. Ayrıca, tarımsal hizmet ve kredi sağlayan kurumların güçlendirilmesi ve kırsal altyapının geliştirilmesi yoluyla ilin kırsal kalkınmasının sağlanması da projenin amaçları arasında yer almıştır.

Erzurum KKP'nin toplam maliyeti 137 milyon dolardır. Projenin 40 milyon doları Dünya Bankası, 20 milyon doları IFAD ve 77 milyon doları ise T.C Hükümeti tarafından finans edilmiştir. Toplam proje maliyetinin %43.9'u dış kaynaklıdır.

Maliyet unsurları ise şunlardır; Tarımsal hizmetler, hayvan sağlığı ve üretme hizmetleri, üretim ve yatırım kredisi, kırsal altyapı, proje yönetimi, eğitim ve fiziki ihtiyatlardır (Mutlu 1983).

Erzurum KKP, tarımsal faaliyetler, eğitim faaliyetleri, danışmanlık hizmetleri, kredi hizmetleri, kırsal altyapı hizmetleri, satın alma faaliyetleri ve inşaat faaliyetlerini kapsayan çok yönlü bir projedir.

Tarımsal faaliyetlerde çiftçiye gelişmiş teknolojiler tanıtılmış, hayvan sağlığı ve yetiştiriciliği konusunda bilgi verilmiş, koruyucu aşılama, parazitlerle mücadele, suni tohumlama faaliyetleri gerçekleşmiş, bitki koruma faaliyetlerinde beklenen sonuca ulaşılmıştır.

Eğitim faaliyetleri konusunda hem hizmet içi eğitim verilmiş ve hem de çiftçilere hayvan sağlığı, hayvan besleme, çayır-mera, arıcılık, ev ekonomisi, traktör bakım ve kullanımı konularında kurslar verilmiştir. Bunun dışında yurtdışı eğitim faaliyetleri ve danışmanlık hizmetleri FAO tarafından yürütülmüştür.

Proje kapsamında çiftçilere, Ziraat Bankası kanalıyla, kısa, orta ve uzun vadeli işletme ve yatırım kredileri verilmiştir. 1983-1987 döneminde toplam olarak 42.055 çiftçiye 18.8 milyar liralık kredi kullanılmıştır.

Kırsal altyapı faaliyetlerinde bazı konularda proje hedefinin üzerine çıkılmış, bazılarında ise altında düşülmüştür. Tavsiye edilen köy yolları %197 oranında, stabilize köy yolları ise %70 oranında gerçekleşmiştir. Köprü yapımı, menfez yapımı, köy içme suyu ve toprak muhafazası konularında gerçekleşme oranı projenin hedefinin üzerine çıkmıştır. Sadece künk yapımında proje hedefinin altında kalınmıştır (Doğanay 1993).

Proje kapsamında uluslar arası ihale yoluyla, alımı hedeflenen bütün araçlar (binek otolar, pikaplar, kamyonlar, otobüsler, minibüsler, traktörler ve arazi pikapları) temin edilmiştir. Ve halen yörede kullanılmaktadır. Yol, içme suları, sulama ve toprak muhafaza çalışmaları için ihtiyaç duyulan bütün makineler alınmış ve yöreye tahsis edilmiştir. Ayrıca arıcılık ve yayım malzemeleri ile tarım alet ve makinaları ve laboratuvar malzemeleri de alınmıştır. Projede öngörülen bütün inşaatlar tamamlanmıştır.

Erzurum Kırsal Kalkınma Projeleri'nde; potansiyelin tam olarak değerlendirilmemesi; sağlık ve beslenme konusunda gerekli tedbirlerin alınması, kadın, çocuk ve gençlerin eğitiminin, biçki, dikiş, çocuk bakımı ve aile planlaması gibi konularla sınırlı kalması; ormancılığa madencilığe ve pazarlamaya gerekli önem verilmemesi, koordinasyon yetersizliği gibi bazı eksikliklere ve aksaklıklara rağmen başarılı sonuçlar alınmıştır (Anonim 1987)

4.3.2.8.6.3. Bingöl Muş Kırsal Kalkınma Projesi

Türkiye'nin en fakir illeri arasında yer alan Bingöl-Muş illerinin kalkınmasına yönelik olarak uygulanan Bingöl-Muş KKP, 1990-1997 tarihlerini kapsamaktadır. Proje IFAD ve T.C Hükümeti tarafından ortak olarak gerçekleştirilmiştir.

Projenin amaçları şunlardır:

- Bingöl-Muş illerini az gelişmiş bölgelerinde tarımsal üretimi arttırmak ve fakirliği azaltmaktır.
- Kırsal istihdam imkanlarını genişletmek ve küçük çiftçilerin ve ailelerin, hem bireysel hem de grup olarak teşebbüslerde bulunmalarını teşvik etmek.

- Fakir çiftçilerle doğrudan doğruya ilişkili olup, kendi kendine yeterli olan kurumları tesis etmek ve güçlendirmek,
- Köylü ailelerin ve özellikle kadınların hayat şartlarını geliştirmek(Anonim 1991a).

Projenin maliyeti 52.5 milyon dolardır. Bunun 20.5 milyon doları IFAD, 32.0 milyon doları ise T.C Hükümeti tarafından finanse edilmiştir.

Proje maliyet unsurları; küçük saplı sulama, köy içme suyu, köy suları, tarımsal yayım, hayvancılık, ormancılık, tarımsal kredi, gelir getiren teşebbüsler ve kurumsal destektir.

Toplam finansmanın %38.1'i IFAD, %43.7'si T.C, %18.2'si T.CZB tarafından sağlanmıştır(Anonymous1989).

Muş ve Bingöl illeri Türkiye'nin fakir illeri arasında yer almaktadır. Proje yaklaşık 35.000 ailenin üretim kapasitelerinin ve yaşam standartlarının yükseltilmesini de amaçlamıştır. Bu ailelerin ortalama kişi başına gelirleri, hem kişi başına milli gelirin hem de Türkiye'nin kırsal asgari geçim düzeyinin altındadır. Bu insanların çoğu, tüketimleri için buğday üreten ve ortak mera kaynaklarından geleneksel hayvansal üretime bağımlı olan kendi kendine yeterli çiftçilerdir.

Bingöl ilinde projeden sonra tarla bitkilerinde bir düşüş olduğu görülmektedir. Üretim 40 bin tondan 30 bin tona gerilemiştir. Yem bitkileri 1990 yılında 5 bin ton iken, dalgalanarak 7 bin tona çıkmış, sonra 1994 yılında 6.900 tona inmiştir. Proje başlarında 6.500 ton olan meyve üretimi, sürekli artarak 4 bin tondan 8.700 tona çıkmıştır.

Büyükbaş ve küçükbaş hayvan üretimi 1.2 milyon adetten 1994 yılında 1.1 milyon adete düşerken, kümes hayvancılığı da 1990'da 224 bin adetten dalgalanarak 279 bin adete çıkmıştır.

Muş ilinde tarla bitkileri üretimi azalırken, meyve, sebze ve yem bitkileri üretimi artış kaydedilmiştir. Tarla bitkileri üretimi 1990'da 421 bin ton iken 1994'de 312 bin tona

gerilemiş, yem bitkileri 6 bin tondan 11 tona yükselmiştir. Meyve üretimi 610 tondan 990 tona, sebze üretimi de 38 bin tondan 53 bin tona çıkmıştır.

Büyükbaş ve küçükbaş hayvan üretimi projeden sonra 1992 yılına kadar 1.8 milyon adetten 2.2 milyon adete kadar artmış, fakat sonraları azalarak 1994 yılında 1.7 milyon adete kadar inmiştir. Kümes hayvancılığın da üretim 371 binden 1993 yılında kadar 354 bin adete düşmüş, fakat 1994 yılında 1 milyon adete kadar çıkmıştır.

Proje 1997 yılında bitmesine rağmen iki kez uzatılmış 31.12.1999 tarihi itibariyle tamamlanmıştır. Ancak 1999 yılının faaliyetlerine ait faturaların ödemeleri 30.06.2000 tarihine kadar devam etmiştir(Anonim 2000c).

4.3.2.8.6.4. Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi

Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi 1990'da projesi tamamlanan 1991 yılında uygulaması başlatılmış, 2001 yılında da sonuçlandırılması planlamaktadır.

Proje IFAD ve T.C Hükümeti tarafından ortak yürütülmektedir.

Proje, Yozgat ili kırsal kesiminde yaşayan nüfusun gelir düzeylerini, yükseltme ve yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik bir projedir. Bunun için söz konusu projede;

- Tarım ve hayvancılık alanlarında üretim düzeyinin arttırılması (bunun için gelişmiş üretim yöntemlerinin üreticilere tanıtılması ve küçük ölçekli sulama tesislerinin yapılması).
- Köye götürülen altyapının iyileştirilmesi, (köy yollarının yapımı, köylere içme suyu sağlanması).
- Köylüye tarım dışı alanlardan gelir elde edebilmesi için el sanatlarının ve tarım dışı uğraşı alanlarının öğretilmesi (bunu için dokumacılık, halıcılık, arıcılık ve ipek böceği kursları açılması).
- Çiftçilere her çeşit girdi yardımı yapılması ve kredi verilmesi öngörülmüştür.

Bu şekilde bir yandan tarımsal verimlilik ve üretim artırılırken, aynı zamanda yeni istihdam olanakları yaratılacak ve köylünün yaşam düzeyi iyileşecektir (Dinler 1998).

Projenin maliyeti 40.5 milyon dolardır. Bunun 16.4 milyon doları IFAD tarafından; 24.1 milyon doları ise T.C. Hükümeti tarafından finanse edilmiştir.

Proje çerçevesinde gerçekleştirilen bazı faaliyetler şunlardır:

- 36 adet, muhtelif tarım alet ve ekipmanları
- 223 adet, tarla günü
- 63.844 adet, çiftçi toplantısı ve kursu
- 84.000 baş, inek tabii ve suni tohumlama
- 2.4 milyon baş, küçük ve büyükbaş hayvan aşılama
- 46 adam / iki hafta, yurtdışı eğitimi
- 47 adam / ay, danışmanlık hizmeti
- 301 adet, hizmet içi eğitimi düzenlenmiştir.
- Ayrıca, Sarıkaya ilçesinde kurulan süt işleme tesisinin bir kısım malzemeleri alınarak yoğurt ve ayran üretimine başlanmıştır(Anonim 2000c).

4.3.2.8.6.5. Ordu Giresun Kırsal Kalkınma Projesi

Nihai amacı; tabii kaynakların dengeli kullanılmasıyla, katılımcı köylerdeki erkek ve kadınlara destek sağlayarak onların yaşam standartlarını yükseltmek olan Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesinin başlangıç tarihi 1996, bitirilmesi düşünülen tarih 2003'tür.

Doğu Karadeniz bölgesinde yer alan projenin proje alanı 13.000 km karedir. Bölgede (proje kapsamındaki) Karadeniz sahil kesiminden güneye doğru süratli bir yükselme görülür. Alt kısımlardaki verimli fındık alanları 700 metreye kadar verimi düşerek devam eder.

Proje alanı dünya fındık talebinin yaklaşık %45'ini karşılamaktadır. Dünya fındık ticaretinin %80'ini elinde tutan Türkiye, bu üründen yılda 300-400 milyon dolar gelir elde eder ki, bu da ülkenin tarım ürünleri ihracatının %20'sine eşdeğerdir.

Projenin toplam maliyeti; 59.7 milyon dolardır. IFAD'ın projeye taahhüdü 19.8 milyon dolar olup, bu miktar toplam proje maliyetinin %33'ü ne tekabül etmektedir. İslam Kalkınma Bankası, 8.1 milyon doları değerini yani toplam maliyetin %14'ünü üstlenecektir. Faydalananlar işgücü itibariyle 4 milyon dolar değerinde katkı sağlayacaktır. Tarım ve Kredi Bankası 6.8 milyon dolar finans sağlayacaktır. Kalan miktar yani 21 milyon doları T.C Hükümeti finanse edecektir(Anonymous 1995).

Proje 320 köy ve buralarda yaşayan 44.000 hane halkının katılacağı ve bu köylerin, kırsal altyapı, orman ve ortak meraların geliştirilmesi faaliyetlerinden değişik oranlarda faydalanacakları düşünülmektedir. Daha az sayıdaki hane halkı ise, projede yer alan bir dizi gelir getirici faaliyetlere katılacaktır.

Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesinin kadına desteği söz konusudur. Bu; bağımsız bir gelir elde etmelerinde; kredi ve yayım hizmetlerinden faydalanmalarında ve köy kalkınma planları hazırlanırken ihtiyaçlarını belirtmelerine yardımcı olmak şeklindedir.

Projenin Sağlayacağı Faydalar:

- a) Geliştirilen altyapı nedeniyle oluşacak hizmetlerinde iyileşmeler ve sosyal yararlar,
- b) Kadınların sosyal ve ekonomik durumlarındaki iyileşmeler,
- c) Beslenmenin iyileşmesi,
- d) Köydeki planlama ve organizasyon kapasitesinin artması,
- e) Sürdürülebilir bir katılımcı kalkınmanın kurulması,
- f) Tarım ve Orman Bakanlıklarının kapasitelerinin yükseltilmesi,
- g) Çevresel faktörlerdir. (Örneğin, çayır ve meralardaki erozyon minimuma indirilecek, yabancı ot yayımı azaltılacak vs. gibi)

Projenin hedefi; doğal kaynakların sürdürülebilir biçimde kullanımı, tarımsal üretim ve diğer gelir getirici faaliyetlerde iyileştirme yönünde gerçekleştirilecek faaliyetler vasıtasıyla 320 katılımcı köyde 44.000 hanenin erkek ve kadın üyelerinin yaşam standartlarını yükseltmektir. Projenin ana amacı ise; kalkınma planlarını uygun kamu ve özel sektör kuruluşları vasıtasıyla katılımcı köylere sağlanan hizmet ve destek ile

sonuçlanacak yararlanıcılar tarafından yönlendirilecek bir planlama işleminin oluşturulmasıdır (Anonim 1996b).

4.3.2.8.6.6. Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Projesi

Küçük çiftçileri bir kooperatif altında toplayarak güç ve imkanlarını birleştirmek, girdi, kredi temini, üretim, işleme ve pazarlamada karşılaştıkları bireysel sorunlarını çözme amaçlarını güden, Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Projesi: 2001 yılında başlayıp 2006 yılında tamamlanması planlanan entegre bir projedir.

Projenin nihai aşamadaki amaçları ise;

- a) Tüm kooperatifleri bir çatı altında toplayarak proje bölgesinde Kooperatifler Merkez Birliğinin oluşturulmasını ,
- b) Üretim planlamasının, planlama uzmanlarının gözetimi altında üreticiler tarafından yapılıp, uygulanması,
- c) Üreticilerin kendi kendine yeter hale gelmesi,
- d) Standardizasyon sağlanması ve üstün kalite ile Proje ürünleri için; iç pazarda iyi bir yer almanın yanı sıra ihracat imkanının oluşması,
- e) Proje alanının, ülkemizin hayvancılık merkezi haline gelmesi,
- f) Özellikle Erzincan ili olmak üzere proje alanının Avrupa'nın organik meyve ve sebze yetiştirme merkezi haline gelmesi,
- g) Tüm bunların sonucunda Sivas ve Erzincan illerindeki üreticilerin gelirlerinin artması sonucunda refah düzeylerinin yükselmesidir.

Projenin toplam maliyeti 60 milyon dolardır. Bunu 40 milyon doları dış kaynaktan, 10 milyon doları çiftçi katkısı olarak ve kalan 10 milyon doları ise T.C katkısı olarak iç kaynaktan karşılanacaktır.

Proje Sivas ve Erzincan illerinde uygulanacaktır.

Sivas 1.285 m rakımda yer alan bir ilimiz olup, kırsal nüfusun 317.177'dir ilin toplam tarım alanı 1.216.707 ha olup, çayır-mera alanı 1.207916 ha'dır. Toplam tarım alanının 310.430 ha olarak görülmektedir. Yıllık yağış ortalaması 466 mm'dir.

Sivas ilimizde 395.202 ha alanda tahıllar, 23.121 ha alanda yem bitkileri, 16.770 ha alanda endüstri bitkileri, 9.108 ha alanda baklagiller yetiştirilmektedir. İlde 25.418 baş kültür, 131.436 baş melez, 180.314 baş yerli sığır mevcudu olup, ayrıca 817.459 baş koyun, 44.726 baş keçi, 127.255 adet arı kovanı bulunmaktadır.

Erzincan 1.185 m rakımda yer alan bir ilimizdir. İlin toplam tarım alanı 202.704 ha olup, çayır-mera alanı 452.562 ha'dır. Toplam tarım alanının 96.441 ha'ı sulu tarım alanıdır. Erzincan ilimizde 77.941 ha alanda tahıllar, 12.415 ha alanda yem bitkileri, 9.291 ha alanda endüstri bitkileri üretilmektedir. İlde 11.763 baş kültür, 58.833 baş melez, 36.986 baş yerli sığır mevcudu olup, ayrıca 442.363 baş koyun, 50.849 baş keçi bulunmaktadır.

Projenin ortaya çıkaracağı faydaların bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür;

- a) Bitkisel, hayvansal ve su ürünlerinin doğru tarımsal uygulamalar ile arttırılarak kırsal kesim nüfusunun gelir düzeyinin yükseltilmesi,
- b) Meraların iyi yönetimi ve ıslahı sayesinde ot üretiminin arttırılması ve erozyonun önlenmesi,
- c) Çiftçilerin organize edilmesinin sağlanması,
- d) Ham üretime katma değer, kalite ve standart katarak pazarlama imkanının geliştirilmesi,
- e) Kadınların iş yoğunlukları azalarak, sosyal statüleri ve ekonomik durumları gelişecektir.
- f) Oluşacak iş sahaları nedeniyle iç göç azalacaktır (Anonim 2000b).

4.3.2.8.6.7. Türkiye'deki Kırsal Kalkınma Projelerinin Karşılaştırmalı Analizi

Bugüne kadar uygulanan ve uygulanmakta olan kırsal kalkınma projelerinin istenilen amaçları gerçekleştirmede ne derece yararlı olduğunun tarafsız olarak incelenmesi gerekmektedir.

Bir kırsal kalkınma projesi, fikir olarak ortaya çıkışından, projenin başlamasına kadar uzun bir süreç içermektedir. Örneğin, 2001 yılına kadar uygulanmaya başlaması planlanan ve 2006 yılında bitirilmesi düşünülen Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Projesi fikir olarak ilk defa 1990 yılında ortaya çıkmıştır. İşte bu süreç içerisinde proje bölgesiyle ilgili olarak ihtiyaçlar farklılaşmakta ve projenin planlanan amaçları da zaman içerisinde değişmektedir. Bu da projenin uygulandığı bölgenin, hızlı ve süratli kalkınmasını önemli ölçüde etkilemektedir.

Türkiye’de kırsal kalkınma uygulamaları değerlendirildiğinde, kırsal kalkınma projelerinin, belirli bölgelerin mevcut ve potansiyel kaynaklarını maksimum düzeyde kullanarak, önce bölgesel sonra da ulusal düzeyde topyekün bir kalkınmaya katkıda bulunacak tarzda ele alındığı belirtilebilir. Bununla beraber; seçilen projenin o bölgenin yapısına uygunluğu, uygulamaların planlanması, zamanlanması, finansman durumu ve uygulayıcı birimlerden kaynaklanan çeşitli sorunların etkisiyle, hedeflenen düzeye ulaşamadığı da belirtilmelidir.

Bu güne kadar uygulanan ve uygulanmakta olan kırsal kalkınma projelerinin finansmanında sürekli dış kaynaklar kullanılmış ve bu projeleri yabancı finans kuruluşları finanse etmiştir. Dış kaynağı sağlayan bu kuruluşun kendi politikaları doğrultusunda istekleri de olmaktadır.

Örneğin, IFAD (Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu) sadece, projenin uygulanacağı ilin geri kalmış yörelerinde yapılacak çalışmalara kredi verme eğilimindedir. Bunun dışında proje kapsamında yer alacak ve kalkınma faaliyetlerinde bizzat kullanılacak mal ve hizmet satın alımlarında kredi veren, finans sağlayan kuruluşların kurallarına uyulması istenilmektedir.

Ülkemiz için bu tarzdaki faaliyetler hem zaman kaybına neden olmakta, hem de alınan kredinin faizine ilaveten gereksiz masraflara yol açmaktadır. Zira, yabancı finans kuruluşları, projelerin, devletin kendi organları yerine, devletin dışındaki gönüllü

kuruluşlar tarafından yürütülmesini istemektedir. Örneğin, yüksek maaşlarda, kendi ülkelerine mensup danışmanları istihdam etmektedirler.

Bu açıdan bakıldığında, projenin uygulanması aşamasında koordineli bir çalışma düzeni zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Uygulanmış olan projelerin gerek hazırlama, gerekse uygulanması aşamasında, faaliyetleri birbirine bağlı olan veya olmayan çok sayıda kuruluş, koordinasyon içinde olmak ve organizasyonel yapıyı etkin bir şekilde oluşturmak zorunda kalmaktadır.

Bu organizasyonel yapıyı oluşturmuş, koordinasyonu sağlamış ve kırsal alanın kalkınmasına yönelik kırsal kalkınma projeleri uygulayan diğer ülkelerde (örneğin, Avrupa Birliği ülkelerinde), bu projelerin daha demokratik, kapsamlı ve uzun dönem eğilimleri içerdiği göze çarpmaktadır. Belirtilen bu özellikler içerisinde halkın katılımını sağlamak üzerinde önemle durulmaktadır. Ülkemizde, projelerin bölgeye uyumunda sorunlar olduğu gibi, projenin başarısında en etkili unsur olan insan faktörünün üzerinde yeterince durulmadığı görülmektedir. Halbuki her şeyden önce kalkınmanın temel amacı insandır. Kalkınmanın hızlandırılması ve istenilen gelişmişlik düzeyinin yakalanması için en önemli unsur, insana yapılan yatırımdır.

Ancak, ülkemizde uygulanan Bingöl-Muş ve Erzurum Kırsal Kalkınma Projeleri'nde kalkınma uğraşlarının temelini oluşturan insan faktörü üzerinde durulmadığı görülmektedir. Örneğin, Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi'nde, sağlık ve beslenme konularında gerekli tedbirler alınmamıştır. Proje sadece kadın, çocuk ve gençlerin eğitimi, biçki-dikiş, çocuk bakımı ve aile planlaması gibi konularla sınırlandırılmıştır. Ancak insan faktörüne yeterince yer verilmeyen bu projede; yol, içme suları, sulama ve toprak muhafaza çalışmaları için gerekli olan tüm makine ve teçhizatlar yörenin kullanımına tahsis edilmiş, projede öngörülen bütün inşaatlar tamamlanmıştır.

Zira, benzer şekilde Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi'nde de, altyapı hizmetlerine verilen önemin, kalkınmanın yapı taşı olan bölge halkına verilmediği, daha ziyade bölgenin yol, su, elektrik vb. ihtiyaçlarının giderilmesi üzerinde durulduğu

görülmektedir. Yine aynı projede eğitilmiş işgücü yetiştirmek konusunda yetersiz kaldığı da söylenebilir.

Oysaki, kalkınma, toplumu oluşturan bireylerin değişim bilincine kavuşturulmasına bağlıdır. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ve ülkemizin temel kalkınma sorunları arasında yer alan kırsal kalkınma çalışmaları öncelikle bir insan gelişimi sorunudur. Tarımdaki insan gücünün, çağdaş teknolojilere ve değişimlere ayak uydurabilmesi ancak insanlarda meydana gelebilecek bilgi, beceri ve tutum değişiklikleri ile olasıdır.

Kırsal kalkınma projelerinin tanımı yapılırken ifade edilen “alt yapı hizmetleri ile üst yapı hizmetlerini bir bütün olarak ele alan” projelerin, ülkemizde büyük çoğunluğu ne yazık ki alt yapıya yönelmiş, üst yapı ihmal edilmiştir. Oysa, entegre kırsal kalkınmadan söz edebilmek için, bu iki değişmez nitelik bir bütün oluşturmalı ve birbirinden ayrı tutulmamalıdır.

Ülkemizde, kırsal alanın kalkındırılmasına yönelik olan ilk kırsal kalkınma projesi, 1976-1984 yıllarını kapsayan Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesidir. Ülkemizdeki ilk entegre kırsal kalkınma projesi olmasından dolayı bir takım eksikliklerle beraber bu proje, bölgedeki hektar başına üretim artışı sağlaması, kullanılmayan ve atıl durumdaki arazilerin değerlendirilmesi, yayım hizmetlerinin az da olsa kalkınmadaki katkısı ve bölgedeki bireylerin hayat standartlarında değişmelerin görülmesi bakımından önem taşımaktadır. Ancak bu projede bir takım eksikliklerin varlığı da söz konusudur. Yol, içme suyu, elektrik gibi alt yapı hizmetleri bazı gecikmelerle tamamlanabilmiştir.

Ülkemizdeki ilk kırsal kalkınma projesi olmasına rağmen, Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi sonucunda, çiftçilerin gelirleri, proje hizmetlerinden dolayı artmış ve hayat standartları gözle görülür bir şekilde gelişmiştir. Yaklaşık her aile televizyon ve buzdolabına ve birçoğu da ulaşım araçlarına sahip olmuştur.

1984-1989 yıllarını kapsayan Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi, tarımsal faaliyetler, eğitim faaliyetleri, danışmanlık hizmetleri, kredi hizmetleri, kırsal altyapı hizmetleri,

satın alma faaliyetleri ve inşaat faaliyetlerini kapsayan çok yönlü bir projedir. Bu projeye, çiftçilere gelişmiş teknolojiler tanıtılmış, hayvan sağlığı, yetiştiriciliği konusunda bilgi verilmiş ve birtakım tarımsal faaliyetler de gerçekleştirilmiştir.

Erzurum Kırsal Kalkınma Projesinde, Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesinden farklı olarak eğitim faaliyetleri üzerinde daha çok yoğunlaşmıştır. Erzurum Kırsal Kalkınma Projesinde hizmet içi eğitim verilmiş, çiftçiler hayvan sağlığı, hayvan beslenmesi, ev ekonomisi arıcılık ve hatta traktör bakımı ve kullanımı konularında aydınlatılmıştır. Uygulanan tüm kırsal kalkınma projelerinde olduğu gibi Erzurum Kırsal Kalkınma Projesinde de üretim artışı sağlanmış ve ürün verimlerinde artışlar görülmüştür.

Çorum-Çankırı ve Erzurum Kırsal Kalkınma Projeleri ülkemizde uygulanan entegre projelerdir ve uygulandıkları kırsal bölgelere kazandırdıkları doğrultusunda başarılı olduğu söylenebilir. Ancak bu projelerde bir takım eksiklik ve aksaklıklar da görülmüştür. 1990-1999 yıllarını kapsayan Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesinde, Çorum Çankırı ve Erzurum Kırsal Kalkınma Projelerinde görülen eksiklik ve aksaklıkların tekrar edilmemesi ve gerekli çabaların harcanması gerektiği vurgulanmış, ne yazık ki istenilen düzeyde bir değişme sağlanamamıştır. Hatta Türkiye'nin en fakir illeri arasında yer alan Bingöl ilinde tarla bitkilerinde bir düşüş yaşanmıştır. Üretim 40 bin tondan 30 bin tona gerilemiştir. Bölgedeki çiftçiler, projede yer alan mesleki eğitim faaliyetleri nedeniyle ve daha karlı bir faaliyet olduğu bilincine vardıkları meyvecilik faaliyetine ağırlık vermişlerdir. Entegre kırsal kalkınma projeleri, kalkınmayı bir bütün olarak ele almakta ve tüm faaliyetler arsında dengeli gelişmeyi amaçlamaktadır.

Ülkemizde bu güne kadar uygulanan ve sonuçlanmış kırsal kalkınma projeleri, Çorum-Çankırı, Erzurum ve Bingöl-Muş projeleridir. Bu projelere, dış kaynaklı ve hükümet tarafından 50 milyon ile 160 milyon dolar arasında finans sağlanmıştır. Bu aktarılan kaynaklarla bir takım altyapı ve üstyapı faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Projelerin uygulandığı bölgelerin eksiklikleri ve ihtiyaçları belirlenerek bu konuda çalışmalar yapılmıştır(Acartürk 1983).

Bu üç proje bölgesinin etrafında, bölge halkı yapılan propaganda çalışmalarının etkisi ile büyük beklentiler içine girmiştir. Bunların en başında, daha düşük faizli, geri ödemesi daha kolay olan tarımsal krediler gelmektedir. Hatta, bir bölgeye kırsal kalkınma projesi uygulanmasına yönelik çalışmalar başlayınca o bölge halkının temel düşüncesi kredi olanaklarından faydalanmak yönünde olmuştur. Ancak uygulanan bu üç proje, bu beklentilere yeterince cevap verememiş ve bölge insanı üzerinde hayal kırıklığı yaratmıştır.

Halihazırda uygulanmakta olan kırsal kalkınma projelerinde, önceki projelerden çıkarılan deneyimler neticesinde birtakım yeni amaçlara ve faaliyetlere yönelme gözlenmektedir. 2003'te bitirilmesi düşünülen Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesinin amaçları arasında, bugüne kadar uygulanan projelerde ifade edilmeyen amaçların yer aldığı görülmektedir. Bunlardan bazıları; kadınların sosyal ve ekonomik durumlarındaki değişimler, iyileşmeler; köydeki planlama ve organizasyon kapasitesinin artması ve en önemlisi çevresel amaçlar (örneğin, çayır ve meralardaki erozyon minimuma indirilecek ve yabancı ot yayılımı azaltılacak vs.) yer almaktadır. Bunlar kırsal kalkınma projelerinin ülkemizde bir değişim sürecine girdiğini gösteren önemli kanıtlardandır. Ayrıca diğer bir önemli husus, tarımsal kalkınmanın sadece belli amaçlara yönelik uygulanmaması, aynı zamanda entegre bir kalkınma programının uygulanmaya başlanmasıdır. Örneğin, Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesinin, alternatif gelir getirici faaliyetlerinin arasında su ürünleri, arıcılık, el sanatları faaliyetlerinin yanında küçük ölçekli gıda işletmelerinin de yer almasının sağlanması, projelerde bir reform gerçekleştiğinin göstergesidir.

Artık, ülkemizde kırsal kalkınma projelerinin amaç ve hedefleri farklılaşmış ve projenin uygulanması konusundaki faaliyetler değişmiştir. Bu konu ile ilgili en önemli çalışma, 60 milyon dolarlık bütçesi olan ve 2001-2006 yıllarında uygulanmaya başlanacak olan Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Projesidir. Bu projede; “kalkınmanın sağlanabilmesi için diğer unsurların yanı sıra öncelikli sermaye, teknoloji ve pazarlama ana unsurlarının bir araya gelmesi” gerektiği üzerinde durulmuştur. Hazırlanan bu proje ile sermaye ve pazarlamaya öncelik verilerek, kalkınmanın üç temel unsuru ilk defa bir projede bir araya getirilecektir.

Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Projesi, kooperatifleşme ile dağınık üreticiler bir birlik altında toplanarak gelişmiş ülkelerde örnekleri görülen güçlü bir sosyal yapının oluşmasını amaçlamıştır. Bu amaç bugüne kadar hiçbir projede yer almamış spesifik bir amaçtır. Projenin diğer bir ana amacı da; “küçük çiftçileri bir birlik altında toplayarak güç ve imkanlarını birleştirmek”tir. Dikkat edilecek olursa burada, kırsal kalkınmanın tüm katmanlara yayılmasına gayret gösterilmiştir. Aynı zamanda ekonomik ve sosyal amaçlar doğrultusunda da adımlar atılmıştır. Şöyle ki; “bitkisel, hayvansal ve su ürünlerinin, doğru tarımsal uygulamalar ile artırılarak kırsal kesim nüfusunun gelir düzeyinin yükseltilmesi” ekonomik bir amacı oluştururken; “kadınların iş yoğunluklarının azaltılması, sosyal statülerinin ve ekonomik durumlarının geliştirilmesi” sosyal bir amacı oluşturmaktadır.

Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Projesi, Türkiye'nin kırsal kalkınmaya bakış açısını değiştirmiş, Avrupa Birliğindeki bölgesel programlara yaklaşım olarak benzerlik gösteren bir entegre projedir. Bu proje dahilinde yer alan amaç ve hedefleri gerçekleştirdiği sürece, ülkemiz hem ulusal, hem de bölgesel kalkınmaya yönelik çok uygun ve istikrarlı adımlar atılmış olacaktır.

Ayrıca Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Projesi ile bundan sonraki projelerde, çiftçilerin gönüllü katılımlarının sağlanması ve üreticilerin gönüllü ve istekli olmalarının ön planda tutulması gerekmektedir. Adı ne olursa olsun üretici örgütlenmeleri teşvik edilmelidir.

Örgütlenme, kırsal topluluğun kalkınmasında, kendi kendine yardım edebilmenin en önemli araçsal öğelerinden biri konumundadır. Örgütlenme, eğitsel bir desteğe gereksinim duymaktadır. Çünkü, örgütlenmek için insanların öncelikle örgütlenme bilincine varmaları ve bunun eksikliğini hissetmeleri gerekmektedir. Bu gereksinimi duymaları için de, insanların sorunlarını tanımaları ve birlikte davranarak bunları çözebileceklerini kavramaları gerekmektedir.

Çağdaş toplumların örgütlü birer toplum oldukları dikkate alınrsa, ülkemizde sivil örgütlenme düzeyinin düşük olduğu kırsal kesimin ise bu konuda çok daha geride bulunduğu bilinmektedir. Türkiye’de tarım kesiminin dağınık ve kendisinden bekleneni vermekten uzak, etkisiz bir örgütlenme yapısı içinde olduğu görülür. Dolayısıyla varolan kurumsal ve örgütsel yapı, üreticiye hizmet götürmede ve sorunlara çözüm bulmakta yetersiz kalmaktadır. Bu konuda kalkınma çalışmalarına kırsal halkın katılımı da ya çok düşük olmakta yada hiç olmamaktadır.

Diğer taraftan, kırsal kalkınma, tüm sektörlerin eşit bir biçimde ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle kırsal sanayiinin de geliştirilmesi gerekmektedir.

Ekonomik kalkınma bakımından sadece tarım sektörünün ele alınması yanlış olup tarımın yanı sıra, sanayi ve hizmetler sektörlerinin de entegre olarak geliştirilmesi gerekmektedir.

Tarım sektörünün sanayi ile bütünleştirilmesini sağlama ve kalkınmanın daha hızlı gerçekleştirilmesi bakımından kırsal sanayi çok önemli işlemlere sahip bulunmaktadır. Kırsal sanayiinin, birçok ülkede yeterince geliştirilememesi, kırsal ekonomilerin sanayi kesimi ile entegrasyonunu olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu olumsuzluğun ortadan kaldırılabilmesi, kırsal alanlara tarım dışı diğer sektörlerin belli düzeylerde yayılabilmesi ile olanaklı görülmektedir.

Türkiye’de bölgesel kalkınmaya yönelik hareket tarzı Beş Yıllık kalkınma Planları ile belirlenmektedir. Bu konudaki ilke ve politikalar Kalkınma Planlarında belirlenmekte, yıllık programlarda bunların gerçekleşmesi sağlanmaktadır. Gerçekleşme için genellikle bütçe kaynakları kullanılmakta, bir kısım fonlardan da finansman desteği sağlanmaktadır. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında ele alınan bölgesel kalkınma planları Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından yürütülmekte, gerektiğinde diğer ilgili kurum ve kuruluşlarla da işbirliği sağlanmaktadır Devlet Planlama Teşkilatının özerk bir kuruluş olmaması ve Başbakanlığa bağlı olarak çalışması nedeniyle, kalkınma çalışmaları bir bakıma hükümetlerin uygulamış oldukları politikalara, diğer taraftan da

DPT'nin hazırlamış olduğu Beş Yıllık Kalkınma Politikaları ile eşgüdümlü olarak sürdürülmektedir.

4.3.2.8.7. Bazı Ülkelerde Uygulanan Kırsal Kalkınma Çalışmaları

4.3.2.8.7.1. Amerika Birleşik Devletleri

1930'lu yıllarda ABD'nin Tennessee Vadisi, ülkenin diğer bölgelerine göre nispeten daha fakir durumda olup, okuma yazma oranı ve kişi başına düşen milli gelir ve vasıflı işgücü açısından düşük seviyelerdeydi. Nüfusun büyük bölümü köylerde yaşarken, bu köylerin sadece % 3'ünde elektrik vardı.

1933 yılında vadinin geliştirilmesi için Tennessee Valley Authority (TVA) kurulmuştur. Elektrik üretiminin artırılması, sel kontrolünün sağlanması, toprak erozyonunun önlenmesi, bölge halkının ekonomik ve sosyal refahının yükseltilmesi için doğal kaynakların geliştirilmesi ve korunması ve uygun planlar yaparak özel sektörün, bölgeye yatırım yapması, bu yönetimin temel görevi olmuştur.

Elektrik üretim ve dağıtımında yetkili kılınan TVA'ya devlet bir yandan karşılıksız arazi verirken diğer taraftan da sermayesinin güçlendirilmesi için bütçeden fon tahsisi sağlamıştır.

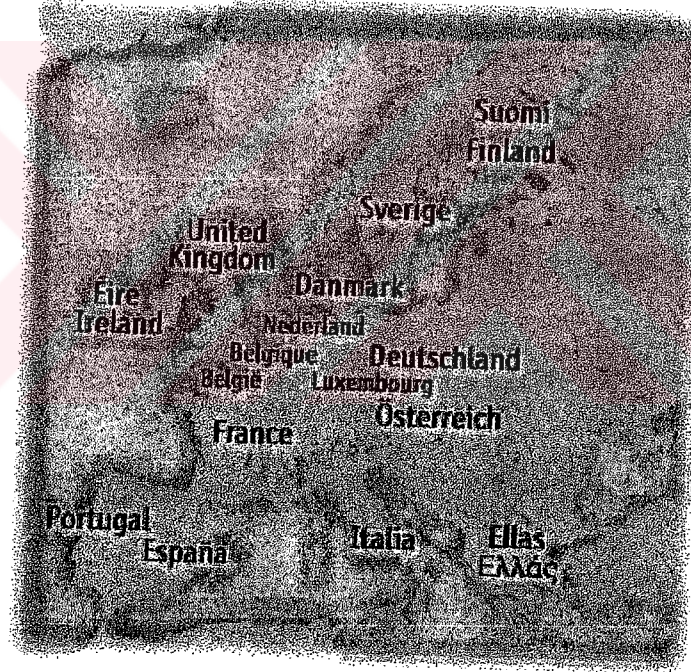
Tennessee Valley Authority (TVA), gelişen sanayinin ihtiyacı olan teknik personel ve vasıflı işgücünün vadiye gelmesi ve bunların eğitimi için önemli yardımlar yapmış ve bu konuda özel sektör ile üniversitelerin işbirliğini de sağlamıştır. Bugün 50 civarında baraja ve çeşitli nükleer santrale sahip olan TVA'nın elektrik üretimi hızla artmış ve komşu eyaletlere elektrik enerjisi verir duruma gelmiştir.

Dünyanın önemli gübre araştırma merkezlerinden biri bu bölgeye kurularak, hem bölgeye hem de komşu eyaletler açısından olumlu gelişmeler sağlanmıştır. Bu merkezde teknolojik gelişmeler hakkında üreticilere bilgi veren bir yayım merkezi de kurulmuştur.

Tennessee nehri üzerinde yapılan ıslah çalışmalarıyla taşıma maliyetleri düşürülmüştür. Taşımacılık, enerji ve gübrenin ucuz bir şekilde elde edilmesi ve sunulması; tarım ve sanayide yatırım yapacakları bu bölgeye çekmiştir.

Ağaçlandırma ve bataklıkların kurutulması ile bölge zengin orman alanlarına kavuşmuştur. Buna bağlı olarak bölgede orman ürünleri sanayi ve kağıt sanayi gelişmiştir (Anonim 1993b).

4.3.2.8.7.2. Avrupa Birliği

Şekil 4.7. Avrupa Birliği Haritası

İtalya

İtalya düalizm ile ilgili en güzel örneklerden birisidir. Bir yanda Avrupa'nın endüstriyel yönden en gelişmiş bölgesi, diğer yanda ise en fakir bölgesi aynı sınırlar içerisinde yer almaktadır. 19. yüzyılın ortasından itibaren gelişen ve büyüyen İtalya'nın en büyük

sorunu kuzeyi ile güneyi arasındaki gelişmişlik farkıdır. Bu farkı azaltmaya yönelik politikalar ise hükümetlerin temel hedefini oluşturmuştur.

İtalya'nın Mezzogiorno bölgesi, az gelişmiş 3. dünya ülkelerinin karakteristik özelliklerini taşımaktadır. Buradaki kişi başına düşen milli gelir, bir çok Latin Amerika ülkesinden daha düşüktü. İtalya'nın güneyi olarak kabul edilen Abruzzi, Molise, Campania, Apulia, Lucania ve Calabria bölgelerine ek olarak Sicilya ve Sardunya adaları toplam yüzölçümünün ve nüfusun yaklaşık olarak %40'mı içine almaktadır. Sicilya'da kişi başına düşen milli gelir, 1950 yılı itibari ile Milan bölgesinin ancak %20'si kadardı (Arcangelli 1982).

İtalya güneydeki bölgesel problemleri çözmek amacıyla 'Casa Per il Mezzogiorno' kurulmuştur. Bölgenin kalkındırılması için dört safha düşünülmüştür. 1945-1950 arasında uygulanan Marshall yardımları ile İtalyan ekonomisi, 2.dünya savaşından önceki seviyesine ulaştırılmaya çalışılmıştır. Tarım kesiminin ekonomi içerisindeki payı artırılmaya çalışılırken, altyapı yatırımlarına da bu dönemde önem verilmiştir. Endüstrileşme süreci olarak kabul edilen 1950-1957 yılları arasında, toprak reformu, arazi islahı ve genel alt yapı hizmetlerinin yürütülmesi gibi araçlar kullanılmıştır. 3. Safha olan 1957-1964 yıllarında ise özel sektörün sanayi içerisinde yer alabilmesi için açılan özel krediler ve taşıma maliyetlerini sübvansede edici tedbirlerle ve mali yardımlarla tamamlanmıştır. Bu dönemde özel sektörün yanında, kamunun da yapmış olduğu büyük yatırımlar vardır. Kurulmuş olan sanayi tesisleri ile kalkınma kutupları oluşturulmuştur. 1957-1964. Son safhada ise ulusal planlama, bölgesel planlama ile entegre hale getirilmiştir.

Bu gelişimlerin sonucunda büyük ölçekli sulama projeleri ve endüstriyel projeler güney coğrafyasında radikal değişikliklere sebep olmuştur Toranto, Siracusa ve Oristano gibi şehirler hızla büyüyerek ve orta gelir seviyesinde yer alan ve daha önce tarım kesiminde istihdam edilen nüfus yerine, endüstride çalışan bir nüfus ortaya çıkartılmıştır. Tarımdaki iş gücü yarı yarıya azaltılarak, hayat standartları yükseltilmiştir. İşsizlik ise, kuzeye göre yüksek olmasına rağmen azaltılmıştır. Alt yapı, yolların tanzimi de geliştirilmiştir. 1950 yılında çalışan nüfusun %57'si tarımda, %20'si sanayide ve %23'ü

de hizmetler sektöründe çalışırken, 1980 yılında ise bu oranlar 23, 32, 45 olarak gerçekleşmiştir.

Mezzogiorno sandığı olarak adlandırılan fonun kaynağını çeşitli ürünlerden alınan vergiler oluşturmaktadır. Fonun uygulanacağı bölgelerin kaynak dağıtımında öncelik nüfusa (%60), işsizlik durumuna (%30) ve daha sonra da yüzölçümüne (%10) bakılarak yardım belirlenmiştir.

Fiyatların sübvansede edilmesi, kredi olanaklarının arttırılması, işsizlik sigortası, arazi dağıtılması, bürokratik işlemlerin azaltılması ile kırsal ekonomiden tüketim ekonomisine bir geçiş yaşanmıştır. Bir başka açıdan bakılacak olursa işçi transferi ile çalışmak için merkezlere giden nüfus, geride ailelerini bırakmış, bu sayede bireylerin yatırımlarını tekrar kendi yerleşim yerlerine yapmaları neticesinde, 20 yılda yaklaşık 600,000,000\$'lık yatırımın, bu bölgeye kaymasını sağlamıştır. Bu sayede, bu bölgede turizm alanında büyük gelişmeler yaşanmıştır. Böylece bölge tamamıyla değişmiş ve bölge için yeni bir tanımlama getirilmiştir. "Yaşlı yüze yeni maske" (Arcangelli 1982).

Fransa

Avrupa Birliği ölçeğinde Fransa'nın bölgesel sorunları İtalya ve İrlanda'ya oranla daha azdır. Ancak, İtalya'da olduğu gibi Fransa'da da, kuzey ile güney arasında gelişmişlik açısından farklılıklar görülmektedir. II. dünya savaşı sonrasında yatırımların kuzeye ve doğuya yönelmesi neticesinde, bölgeler arası gelir adaletsizliği ortaya çıkmıştır. Bunu önlemek amacıyla Languedoc, Korsika ve Gaskonya'ya yönelik politikalar gerçekleştirilmiştir.

1950 ile 1975 yılları arasındaki dönem Fransa'da tarımdan kentsel-endüstriyel ulusa doğru geçiş süreci olarak kabul edilmiştir. Bu dönemde Fransa'da endüstriyel açıdan büyük bir hareketlilik sağlanmıştır.

1963 yılından itibaren başlayarak planlama stratejileri uygulanmıştır. Paris çevresine yönelik olarak şehir ve planlamanın yanı sıra, sanayi tesislerinin yerleşimini planlayan

DATAR (Ülke Düzenleme ve Bölgesel Aksiyon Delegasyonu) isimli organizasyon kurulmuştur. Kurumun iki önemli uygulama aracı ise bağlı bulunduğu fonlardır. Fonlar yapmış olduğu katkılarla bölgesel yatırımların başlangıcını oluşturmakta, bölge kalkınmasında teşvik görevi üstlenmektedir (Breathnach 1982).

1960 yılında bölgesel problemleri ve bunlara ilgili sorunları gidermeye yönelik ayrıca, tarım alanlarındaki mekanizasyon düzeyini arttıracak bir yasa çıkartılmıştır. 1967'de kırsal yapılanma hatları belirlenmiştir(Fransa'nın ¼'ü). Tarım alanında en düşük ortalama gelire sahip üreticiler, yaş ortalaması yüksek olanlar ve zayıf işletmeler tespit edilmiştir. Tarıma dayalı sanayi işletmeleri desteklenerek, bunlara fonlar tahsis edilmiştir. Kuzey ve güney sahillerinde turizmi geliştirebilmek için yeni yollar yapılmıştır. Ormanlık alanları korumak ve ağaçlandırma için yeni planlar gerçekleştirilmiştir (Clout 1975b).

Pazar ve pazarlama konularında çalışmalar yapılırken, sulama ve sulama idaresi konusuna verilen önem sayesinde, tarımsal üretimde büyük artışlar gerçekleştirilmiştir.

1950'lerin ortasından itibaren bölgesel gelişme politikalarında değişiklik görülmektedir. Daha çok kentlerle ilgili fiziki planlama üzerinde durulmuştur(Clout 1975a).

İngiltere

Bölgesel seviyede fiziksel planlamaya dayalı çeşitli önlemler uygulanmıştır. Büyük şehirlerin etrafı yeniden düzenlenerek, buralara yeşil bir kuşağın hakim olması sağlanmıştır. Bu da şehirlerin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. İngiltere'nin en önemli uygulamalarından birisi de ülke içerisindeki milli parkların sayısını arttırmaktır. Böylece, bu alanlarda yaşayan tüm canlılar korunurken, yeni iş alanları yaratılarak bu az gelişmiş bölgelere de zaman içerisinde canlılık gelmesi sağlanmıştır.

Her bölgeye ait ekonomik planlama konseyleri ve bölge kurulları kurulmuştur. Bölge açısından önemli, tecrübeli ve bilgili kişiler hükümet tarafından atama yoluyla göreve getirilmiştir. Bölge kurullarını ise yaşça daha büyük, ekonomik ve sosyal alanda

kendilerini kanıtlamış, teknik tecrübesi olan gönüllü kişiler oluşturmuştur. Bu iki kurul bölgenin ekonomik potansiyelini belirleyerek, bölgesel planları meydana çıkartmış aynı zamanda da ulusal bazda bu planların uygulanabilmesi için hükümetlere tavsiye niteliğinde öneriler götürmüşlerdir (Clout 1975c).

Bölgesel planların rehberliği mahalli otoriteler tarafından yürütülmüştür. Bu otoriteler merkezi hükümete gerekli olan verileri temin ederken bölgelerin gelişmesi ve politika üretimi konusunda hükümetlere yardımcı olmuşlardır (Thomas 1975).

Benelüks

Bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak için yeni sanayi tesislerinin kurulması ve buralarda istihdam olanaklarının yaratılması, temel politika olarak görülmüştür. Ancak, burada da hangi şehirlere daha fazla yatırım yapılacağı temel sorun olmuştur. Hollanda'nın sular altında kalan arazilerinin korunması ve bu bölgelerin diğer alanlarla karayolu irtibatının sağlanması için yeni yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Kırsal alandaki planlama ve bunun entegre bir şekilde düzenlenmesi önemli bir adım olmuştur.

Hollanda'daki kırsal alanlarda tarımsal üretim potansiyeli için pek fazla planlamaya ihtiyaç olmamasına karşın, ekolojik çevre tanzimi için planlama gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, kırsal kesimde yaşayan halkın ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla hem alışveriş merkezleri, hem de rekreasyon alanlarının çoğaltılması için pilot alanlar uygulanması gerçekleştirilmiştir(Gay 1975).

Batı Almanya

Batı Almanya diğer Avrupa ülkelerinden farklı olarak, mevcut kaynaklarını herhangi bir ölçüt aramaksızın sorunlu bölgelere dağıtmıştır. Ekonomik yönden geri kalmış bölgeler hem mahalli idareler hem de federal devlet tarafından desteklenmiştir. Halkın belirli bir hayat standardını yakalayabilmesi için ülkenin her yerinde öncelikli uygulama alanları seçilmiştir. Bunun da maliyeti tüm toplum tarafından karşılanmıştır(Blacksell 1975).

Tarım kesiminde istihdam edilenlerinin oranının yüksek olması nedeniyle kırsal alanlarda endüstrinin geliştirilip, daha cazip hale gelmesi için yatırımlar teşvik edilerek, altyapı çalışmalarına hız verilmiştir.

Batı Almanya'da gelişen her bölge veya merkez, uygulanan planlar ve programlar sayesinde oluşturulmuştur. Bölge ve federal hükümetler birlikte ortak katılım projeleri yürütmüşlerdir. Tüm ülke kurulacak olan hizmet merkezleri açısından değerlendirilmiş, bu açıdan en uygun bölgeler seçilmiştir. Bu seçim yapılırken 4 kriter göz önünde bulundurulmuştur. Bunlar: işsizlik oranının yüksek, atıl işgücünün bulunduğu alanlar, eğitim sosyal ve kültürel alanda büyük eksikliğin hissedildiği alanlar ile büyük sanayi tesislerine yakın ve yan sanayinin kurulabileceği alanlar olarak belirlenmiştir (Mayhew 1969).

1980'li yıllardan başlayarak Almanya kırsal alana yönelik politikalarını diğer Avrupa Birliği ülkeleri ile birlikte yürüttüğü projelerle sürdürmüştür. 1973 yılında kurulan Bölgesel Gelişme Fonu kaynaklarından faydalanabilmek için bu geri kalmış bölgeler yeniden tanımlanmış ve buna göre projeler üretilmiştir (Clout 1975b).

İrlanda

Ekonomik faaliyetlerin yer alacağı ve yeni sanayi tesislerinin oluşturulacağı merkezler için yeni strateji anlayışı, 1960'lı yıllarda başlatılmıştır. 1963 yılında ülke 9 planlama bölgesine ayrılmıştır. Planlama ile 2 merkezin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bunlar Cork ve Limerik'tir. Bu bölgelerde sermayenin etkin bir şekilde kullanılması amaçlanmıştır. Dublin, toplam sanayi sektörü istihdamının %40'ını sağlamasından dolayı ayrı bir öneme sahiptir. Bu yüzden dolayı Dublin planlamada tek başına bırakılarak, özel statüde değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu üç bölgeye ek olarak 6 merkezi bölge ve bunlara bağlı 4 mahalli merkez şeklinde planlama gerçekleştirilmiştir. Hükümet 1970'li yılların başından itibaren bu politikalardan vazgeçmiştir. 1972 yılında kurulan Sanayi Kalkınma İdaresi ulusal ve bölgesel düzeyde gelişmenin olmasını ve çeşitli sivil toplum örgütlerine işlerlik kazandırılmasını sağlamıştır.

Sanayi Kalkınma İdaresi Başkanlığında ülkenin gelişmeye müsait bölgeleri ortaya çıkartılmıştır. 5 yıllık süre içerisinde bu bölgelerde sanayi kesimine yönelik istihdam sağlayacak tesislerin kurulması amaçlanmıştır. Bu prensip sayesinde hizmetler kesimi gelişip, ülkenin her yanına yayılması sayesinde, belirli bir fayda sağlanması amaçlanmıştır. İrlanda'da daha önceden kurulmuş olan yüksek teknolojili endüstriler ile kaynakların uyumlu bir şekilde dağıtıldığı gelişme merkezlerinin uyumu sayesinde ekonomiye yeni bir canlılık kazandırılmıştır.

Sanayi Kalkınma İdaresi yüksek teknolojinin uygulandığı büyük ölçekli tesislerin, büyük şehirlerde kurulurken, daha küçük ölçekli tesislerin de kasaba ve köylere yakın yerlerde kurulması sağlanmıştır (Breathnach 1982).

Danimarka

Danimarka'da bölgesel planlamaya yönelik çalışmalar ilk olarak 1958 yılında gündeme gelmiştir. Geri kalmış bölgelerde çeşitli ekonomik zorluklarla karşılaşan halka yeni iş imkanları yaratmak amaçlanmıştır. Ticaret Bakanlığı altında çalışan ve 10 üyesi olan Bölgesel Gelişme Konseyi kurulmuştur. Bu organ hem danışmanlık görevini üstlenirken, sorunlu bölgelerdeki işletmelere kredi kaynakları bulmakla da sorumlu tutulmuştur. Bu organizasyonun zaman içerisinde işlerliği giderek artırılmıştır. Kalkınmaya yardımcı olan bölgeler ulusal seviyede değerlendirilerek bu bölgelerin itici güç olarak devam etmesi için gerekli önlemler alınmıştır.

Danimarka'da finansman konusunda 2 yol izlenmiştir. Kredi borçları için hükümet garantisi sağlanırken, gelişmeye açık bölgelerde kurulacak sanayi tesisleri için ilk yatırım masraflarının, devlet tarafından karşılanmasına çalışılmıştır. Mahalli idarelere daha geniş yetkiler tanınarak, kalkınma sürecine yardımcı olmaları sağlanmış, bu amaçla kurulan tesislerin en az üç yıl içerisinde istihdam olanağı sağlanacak duruma getirilmesi garantisi istenmiştir (Elbo 1975).

Danimarka'da 3 ana politika izlenmiştir.

- Sermayeyi ve gelişmiş işçi gücünü bir araya getirecek politikalar,

- Bölgeler içindeki sosyal farklılıkların artmasını engellemek için politikalar,(Vergi politikası en önemli araç olarak kullanılmış, verginin çok toplandığı bölgeden gelen gelirler, nispeten geri kalmış bölgeler için harcanmıştır).
- Kaynakların etkin kullanıldığı bir bölgesel gelişme politikası izlenmiştir.

Bölgesel politikalar kendi içindeki öğelerin işlevlerini, tam olarak denetlemekte faydalı olmuştur. Uygulanan ulusal politikalara olumsuz yönde etki etmeyecek bir bölgesel politika tercih edilmelidir görüşüyle hareket edilmiştir (Jensen 1982).

İspanya ve Portekiz

Ülkeler ekonomik açıdan büyürlerken, kendi içinde yer alan bütün bölgelerin aynı oranda büyümedikleri görülmektedir. Buna bağlı olarak gelişme sürecinde zengin ve fakir bölgeler arasındaki fark daha da artmaktadır. Buna verilebilecek en güzel örnek ise Avrupa'nın nispeten daha az gelişmiş iki ülkesi olan İspanya ve Portekiz'dir. Bu iki ülkede modern ve gelişmiş toplumların yanı sıra klasik, az gelişmiş bölge özellikleri gösteren alanlar da mevcuttur.

Bu iki ülkenin bölgesel planlama süreci tarımla başlamıştır. Tarımsal verimliliği arttırmak için su kaynaklarından faydalanılarak, hem elektrik enerjisi hem de tarım alanlarının sulanması sağlanmıştır. Sulama yoluyla, kırsal kalkınmada başarı, oldukça yavaş ilerleyen ama sonuçta tüm bölgeyi etkisi altına alan bir araçtır. Bunun yanı sıra büyük şehirler dışında sanayi ve ticaretin geliştirilmesi için sermaye akımı sağlanmış olmasına rağmen, bu iki kesim tam anlamıyla gelişmemiştir. Tarımın temel sektör konumunda bulunması ve buradan elde edilecek başarıya dayanılmış olması gelişmeyi olumsuz yönde etkilemiştir.

1960-80 yılları arasında güney bölgeleri, turistik alan olarak ilan edilmiştir. Bu alanlarda gelişme çok hızlı yaşanmıştır. Bölge içersindeki gelir dağılımındaki adaletsizlikler önemli bir sorun olmuştur.

Vergiler devletin sık kullandığı araçlardan birisidir. Bu iki ülkede de büyük firmaların fakir bölgelerde yatırım yapmaları ve burada kazanmış olduklarını yine aynı bölgeye

belirli oranda yatırımları zorunluluk haline getirilmiştir. Buna ek olarak, devlete ait kuruluşların da belirli oranda fakir veya geri kalmış bölgelerde yatırım yapması zorunlu hale getirilmiştir.

İspanya ve Portekiz'in başarılarının altında hükümet programları yatmaktadır. 1970'lerin sonuna gelindiğinde bu iki ülkedeki gelişmeden yeterince fayda sağlandığı görülmüştür.

İspanya, Portekiz'e nazaran bölgesel gelişmede daha başarılı olmuştur. Portekiz'de bölgesel gelişme daha çok kağıt üzerinde kalmıştır. İspanya ve Portekiz'in Avrupa Birliği'ne katıldığı 1986 yılına kadar bu iki devlet, sanayi sektörlerini geliştirmişlerdir. Özellikle, sanayiinin geliştiği bölgeler Avrupa Birliği standartlarını geçmiş, modern topluluklar haline dönüşmüştür. Ancak, gelişmiş bu bölgelerin yanında yer alan az gelişmiş bölgeler arasındaki fark giderek artmıştır (Naylon 1975).

Yunanistan

Yunanistan II. Dünya Savaşı sonrasında büyük gelişmeler göstermiştir. Kentleşmeye verilen önem yüzünden, kırsal alanlara ve özellikle alt yapıya yönelik çalışmalar yeterince gerçekleştirilememiştir (Rozenman and Sykianalis 1971).

Yunanistan'da bölgesel gelişmenin temelini, bu konuyla ilgili kurumlar oluşturmuştur. Bu kurumlar ülkenin potansiyeline göre plan yapılması gerekli alanları ve kullanılması gerekli olan araçları iyi tespit ederek hükümetlere tavsiyelerde bulunmuş, aynı zamanda da teknik çalışmaları hazırlamakla görevlendirilmişlerdir. Ancak son kararı her zaman olduğu gibi hükümet vermiştir. Tüm ülke 7 bölgeye bölünerek, bu bölgelere daha rahat hizmet götürecek valiler tayin edilmiştir (Hoffman 1972).

1964 yılında kurulan Helenik Kalkınma Bankası ise gerek özel teşebbüsün gerekse devletin yürütmekte olduğu bir çok kalkınma projesini finanse etmiştir.

Yunanistan'ın en büyük projesi olarak kabul edilen, Girit Adası'nın fiziksel ve toplumsal yapılanmasına dair proje, ancak Yunanistan'ın Topluluğa tam üyeliğini sağlamasından sonra tamamlanabilmiştir. Projenin başlangıç noktası olarak sulama sistemi düşünülürken daha sonra Avrupa Yatırım Bankası'ndan gelen yardımlar sayesinde sadece tarım değil aynı zamanda turizm de geliştirilmiştir.

Finlandiya

Finlandiya'da bölgesel politikalar 1970'li yılların başından beri yoğun olarak kullanılmaktadır. Bölgesel politikalar kanununa göre bölgelerin kalkınmasından devlet ve belediyeler sorumludur. Diğer kuzey ülkelerinde olduğu gibi burada da kalkınmada ana görev belediyelerdedir. 452 adet otonom belediye vergi toplama, toprak kullanımı ve kamu hizmetlerinin sağlanmasından sorumludur. Belediyelerden oluşmuş 19 bölgesel Konsey, bölgesel kalkınma ile ilgili sorumlulukları paylaşmaktadır.

İçişleri bakanlığı bölgesel kalkınmayı ülke genelinde koordine etmekte ve değerlendirmektedir. Sektörel kalkınma önlemleri ilgili bakanlıklarca hazırlanırken, bakanlıkların çoğu karar alma sorumluluğunun bir kısmını kendi bölgesel organizasyonlarına bırakmaktadır

Finlandiya'nın bölgesel sorunları Avrupa Birliği üyesi diğer ülkelerin sorunlarından çok farklılık göstermekteydi. İngiltere ve Hollanda'da birer ihtiyaç gibi gözükken altyapı hizmetleri Kuzey İskandinavya için söz konusu değildir(Stenstadvold 1975).

İsveç

İsveç'te bölgesel politikaların amacı; iş alanları yaratmak, insanların refah düzeylerini bölgeler arası dengeyi sağlayacak şekilde yükseltmek ve nüfus dağılımını dengelemektir(Stenstadvold 1975).

Merkezi kademelerde yapılan bölgesel politikalar her dört senede bir revize edilerek parlamontaya sunulmaktadır.

İsveç'te bölgesel sorunlar, nüfus yoğunluğu kriter alınarak sınıflandırılmıştır. Bölgesel sorunların çözümünün acil olduğu yerlerde işletmelere acil yardım sağlanmakta, işsizlik yardımı, sosyal sigorta primlerinde indirim ve destekler uygulanmaktadır. Problemlerli bölgeler 1. ve 2. Alan Bölgeler olarak ayrılmıştır.

Alan 1; sorunların en yoğun olduğu bölgelerdir, nüfus yoğunluğu, kilometre kareye bir kişidir. Burada girişimcilere maksimum maddi destek sağlanır.

Alan 2; sorunların daha az ve girişimcilerin diğer bölgeye nazaran daha az maddi destek aldığı bölgelerdir ve burada kilometre başına nüfus en az 6 kişidir.

1.ve 2. Alan bölgelerinin ülke yüzölçümünün % 54'ünü oluşturmasına karşın, buradaki nüfus genel nüfusun % 7'sidir(Anonim 2000a).

Avusturya

Diğer Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığı zaman Avusturya'nın sorunlarının son derece az olduğu görülmesine karşın bu ülkede de geri kalmış kırsal alanlar söz konusudur.

Bölgeler arası dengesizliğin giderilmesi amacıyla ülkede en yaygın olarak uygulanan politika da ekonominin tüm sektörlerinde gelişim sağlanmasıdır. Bölgesel gelişimin sağlanmaya çalışıldığı bölgelerde hayat standardını yükseltecek önlemler alınmasının yanı sıra büyüme hızını arttırıcı önlemler gelmektedir.

Bölgesel gelişmeye yönelik devletin bazı çalışmaları da olmuştur. Bunlardan en önemlisi, diğer bölgelere nazaran geri kalmış bölgelerde sanayi tesislerinin arttırılmasıdır. Bunu da sağlamak için bu alanlarda alt yapı çalışmalarına öncelik verilmiştir. Alt yapısı tamamlanan bölgelere ham maddesi ve yan sanayiini çevreden edinebilecek tesisler kurulmuştur. Bu kalkınma programları vergi ve kredi uygulamaları ile desteklenirken, kırsal alanlar ile kentlere yönelik politikalar sistematik bir şekilde yürütülmüştür(Schaldbauer 1975).

Avrupa Birliğini oluşturan 15 devletin 1980 öncesi bölgesel gelişme politikalarını inceleyerek bu ülkelerin izlemiş olduğu politikalar irdelenmiştir. Topluluk 1980 sonrasında üye devletlerin bireysel hareket etmektense, ortak hareket etmesi kararını almıştır.

Avrupa Birliğini oluşturan ülkeler arasında olduğu kadar, bu ülkelerin bünyelerindeki bölgeler arasında da kalkınmışlık farkları vardır. Avrupa Birliğini kuran ve hukuksal çerçevesini oluşturan Roma Antlaşmasının giriş bölümünde, üye ülkelerin ekonomik bütünleşmesinde başarıya ulaşabilmesi için bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik farklılıkların giderilmesi öngörülmüştür. Bu nedenle AB 1972 yılından beri üye ülkelerin bölgeler arasındaki farklılıkların giderilmesi için bölgesel kalkınma politikalarını uygulamaktadır (Gülçubuk 1998).

AB, üye ülkelerin bölgesel kalkınma politikalarını gerçekleştirmesi için çeşitli yardımlar yapmakta ve kaynak sağlamaktadır. Bir kısmı doğrudan, bir kısmı ise dolaylı olan bu yardım ve krediler üye ülkelerin az gelişmiş bölgelerinin gelişmesine önemli katkılar sağlamaktadır. Avrupa Birliğinde bölgeler arası farklılıkları gidermek için tarım politikası, sosyal politika ve bölgesel politika olmak üzere üç tip yapısal politika izlenmektedir. Bu politikalara paralel olarak kurulan üç önemli araç ise FEOGA, FSE, ve FEDER'dir. Bu fonlardan FEOGA (Tarımsal Garanti ve Yönverme Fonu), AB'nde Ortak Tarım Politikasının finansmanını sağlamak amacıyla kurulmuş olup, bölgesel kalkınma amacına yedi alanda hizmet vermektedir. Bunlar: tarımsal yapının iyileştirilmesi, tarımsal faaliyetlerin terk edilmesi, az gelişmiş ve dağlık yörelere yönelik faaliyetler, Akdeniz Bölgelerinin gelişimi, spesifik faaliyet programları, entegre gelişme programları ve balıkçılıkla ilgili faaliyetlerdir. FSE (Avrupa Yapısal Fonu); istihdam olanakları arttırmak, çalışma koşullarını iyileştirmek, işçilerin mesleki eğitimini sağlamak, yaşam standartlarını yükseltmek ve işsizlere gelir sağlamak amacıyla kurulmuş olup, özellikle genç nüfusa yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır. FEDER (Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu) ise az gelişmiş bölgelerin kalkınması için sanayi, hizmet ve altyapı yatırımlarının finansmanına katılmak amacıyla kurulan ve üye ülkelerin kendi kalkınma projeleriyle birlikte yaptıkları kalkınma programlarının uyumlaştırılmasını sağlayan bir kurumdur. Bunun yanı sıra CECA (Avrupa Kömür

Çelik Topluluğu Mekanizmaları), BEI (Avrupa Yatırım Bankası), ve NIC (Yeni Topluluk Aracı)'dir (Anonim 1993b).

Avrupa Birliğinde uygulanan bölgesel politikaların temel amacı; bölgesel gelişmenin sağlanacağı alandaki altyapının geliştirilmesi, eğitim olanaklarının artırılması, ekonomik destek sağlanması şeklinde özetlenebilir(Anonymous 1997c.).

Toplulukta yer alan kırsal kalkınma programları; Entegre Olmuş Faaliyetler ve Entegre Akdeniz Programları başlığı altında incelenebilir. Bu uygulamalarla kaynakların tüm sektörleri içine alacak şekilde en uygun birimlere aktarılması amaçlanmıştır. Entegre olmuş faaliyetler ile, kırsal kesimin gelirlerini artırmak ve istihdam durumunu iyileştirmek anlaşılmaktadır. Bu yaklaşım genellikle olumsuz doğa koşullarının hakim olduğu alanlar ile tarım işletmelerinin verimliliğinin düşük olduğu ve alternatif faaliyetlerin sınırlı olduğu Belfast(İrlanda), Napoli(İtalya), Lozère (Fransa) gibi nispeten küçük alanlarda uygulanmıştır. Entegre Akdeniz Programları ise Topluluğa 1986 yılında katılan İspanya ve Portekiz'in yanı sıra diğer Akdeniz ülkelerinin karşılaştığı geri kalmışlık sorunlarını çözebilme amacıyla uygulamaya konulan programdır. Bu programlar çok yıllık olup, sosyo ekonomik yapıyı iyileştirmek ve insan kaynaklarını en iyi şekilde kullanmayı amaçlarken, tarım, balıkçılık, el sanatları, turizm gibi alanlarda yürütülmüştür. Entegre Akdeniz Program'larında uygulan önlemler üç grup halinde belirlenmiştir.

-Kırsal kesimde tarımın genel durumunu geliştirmeye yönelik önlemler grubu. Burada yollar, elektrifikasyon vb. gibi fiziksel düzenlemeler ile işleme, pazarlama, üretici gruplarını oluşturma gibi ekonomik iyileştirmeler yer almaktadır

-İşletme düzeyinde faaliyetler içerisinde de işletmenin yapısal ve teknik yönden iyileştirilmesi de bulunmaktadır.

-Destekleyici önlemler içerisinde ise; orman ve arazi kullanımını geliştirmek, uygulamalı araştırmaları yürütmek ve mesleki eğitime ağırlık vermek yer almaktadır(Işıklı ve Işın 1992).

Programın uygulamaya konulduğu bölgeler ise Yunanistan'ın tamamı ile Fransa ve İtalya'nın güneyidir.1986 yılından başlamak üzere öngörülen yedi yıl içerisinde bu bölgelere 6,6 milyar euro harcanması planlanmıştır. Bunun içerisinde 3125 milyon euro ile Yunanistan başta gelmektedir (Işıklı ve Işın 1992).

1997 yılında yürürlüğe giren Agenda 2000 ile Avrupa Birliği'nin geleceğinin yanı sıra tarım ve kırsal kesime yönelik olarak geliştirilecek politikalara da bir yön çizilmiştir. Ajanda ile sürdürülebilir kalkınma, istihdam ve vatandaşların hayat standartlarını yükseltmek amaçlanmıştır. Bu da ancak Ortak Tarım Politikası'nın reformu, kırsal kalkınmanın hızlandırılması, ekonomik ve sosyal hareketin güçlendirmesiyle sağlanabilir. Ajandada yer alan diğer önemli bir konu ise yeni yüzyılda Birliğin genişleme sürecine ilişkindir (Anonymous 1999).

Gelecek ile ilgili öneriler, yapılanma politikalarında bir takım önemli reformları ve Ortak Tarım Politikasını da içermektedir. Bu öncelikli reformların ötesinde, Birliğin kırsal topluluklara tam anlamıyla uyumu ve Avrupa'nın kırsal nüfusunun korunmasının önemi yatmaktaydı (Anonymous 1998).

Komisyon, sürdürülebilir tarımın kırsal alanlarda öneminden bahsederken, tarımın tek başına sürükleyici bir sektör olamayacağını da belirtmiştir. Bu amaçla komisyon kırsal kalkınma için yeni teklifler sunmuştur. Bu tekliflerden en önemlisi, kırsal kesimin desteklenerek, nüfusun bu alanlarda tutulmasıdır.

Birlik içerisinde güçlü bir dengenin kurulabilmesi için Ajanda 2000'de tarımla ilgili iki önemli politikanın izlenmesi gerekliliği ortaya konulmuştur. Bunlardan birincisi tarımın çok fonksiyonel rolünün kabullenmesi diğeri ise, entegre yaklaşımlarla kalkınmanın gerçekleştirileceğidir. Yıllar içerisinde tarımın istihdam ve gelir açısından önemi azalmasına rağmen hala daha kırsal alanlarda önemli bir geçim kaynağıdır. Üreticiler kırsal alanların idaresi yanında, çevrenin korunması açısından da önemli bir role sahiptirler. Toplumun beklentileri doğrultusunda hareket eden, üreticileri aynı zamanda yaptıkları işler ve sunmuş olduğu hizmetlerden dolayı ödüllendirmekte gerekmektedir. Kırsal kesimin korunması ve devamlılığını sağlayan üreticiler bu yüzden dolayı yoğun

teknoloji kullanamamaktadırlar. Bunun karşılığında ise tüketiciler, üreticilerin bu kaybını nispeten yüksek fiyatlar ve vergilerin aktarımı ile karşılamaktadırlar.

Avrupa Birliği'nde kırsal kesimdeki iş olanakları bugün itibariyle çok değişmiştir. Kırsal kesimde çeşitli alanlarda iş imkanı mevcuttur. Örneğin; bir alanda üretim yapılırken diğer tarafta turizmde yapılabilmektedir. Bugün, kırsal kesimde yaşayanlar, bazen kültürel faaliyetler, çevre, doğa, teknoloji transferi ve hatta iletişim konusunda da çalışılabilmektedirler. Entegre yaklaşımın temelinde, çok yönlü bir kırsal gelişme programı yer almaktadır. Birlik, 1989 yılından beri yatırımlar için fon ayırarak, ekonomik ve sosyal alt yapının gelişmesi yolunda özenli bir çalışma göstermiştir.

Kırsal kalkınma için uygulanan politikalar ile tarım sektörüne uygulanan politikaların birbiriyle bağlantılı olması gerekmektedir. Bu yüzden OTP'nin yürütülmesi ve uygulanması esnasında kırsal kesime yönelik olan çeşitli pazar ve fiyat politikalarından da faydalanmak gerekir. 1996 yılında Cork şehrinde yapılan konferansta tarım kesimine yönelik politikalar ile kırsal kesime yönelik politikaların eş güdümlü olarak yürütülmesine karar verilmiştir. Bu doğrultuda alınan kararlarda Ajanda 2000 içerisinde yer almıştır.

Avrupa Birliği Komisyonunun getirmiş olduğu teklifler kırsal kalkınmanın sağlanması için yapılan stratejik program yaklaşımını ortaya çıkartmıştır. 2000 yılından başlayarak, Komisyon daha kolaylaştırıcı, esnek ve merkezi olmayan bir program sistemini uygulamaya koymuştur.

Kırsal kesimdeki verimlilik düzeyini arttırmak için kırsal kalkınmaya ait düzenlemeler bir çatı altında toplanmıştır. Tarımsal yapıdaki modernizasyon için değişik düzenlemeler (5A ögesi), kırsal kesimlerin gelişmesi için yapılan yapısal yenilikler(5B ögesi) ve ona eşlik eden önlemler 1992 reformundan sonra ortaya çıkartılmıştır. 2000 yılından itibaren bunların hepsi tek bir başlık(menu) altında toplanıp, kırsal kalkınma programları için yeni bir düzenleme veya metin haline getirilmiştir.

Entegre kırsal kalkınma planlarına bakıldığında üye devletlerin kendi konumlarına göre uygun konumu(menu) seçebildikleri görülmektedir. Böylece mevcut yapılarını da korumuş olmaktadır. Burada, Avrupa Birliği'nin tek dikkat ettiği nokta ise programların uygulanması esnasında çevre ölçütlerine uyulmasıdır.

Üye devletlere sağlanan bu esneklik sayesinde, ülkeler ne tarzda bir müdahale programı uygulayacaklarına kendileri karar vermektedirler. Ancak bunu gerçekleştirirken uymaları gereken bazı kurallarda vardır.

- a) Mevcut durumun ortaya konularak, başlıca farklılıkların ortaya çıkarılması, kalkınma potansiyelinin değerlendirilerek, buna göre daha önceki programlarda uygulanan finansman kaynakların incelenmesi,
- b) Bölgeye uygun, strateji, amaç ve önceliklerin tespit edilmesi,
- c) Programın ekonomik, çevresel ve sosyal etkisinin çalışma alanı üzerindeki etkisini değerlendirilmesi,
- d) OTP ölçütlerinin göz önüne bulundurarak planın uygulaması,
- e) Topluluğun ve üye ülkenin finansal yönden katılımı gösteren tablolar oluşturulması,
- f) Sonuç olarak konuyla ilgili uzmanların isimleri belirlenmeli ve toplumsal ve ekonomik ortaklarla da belirlenmelidir(Anonymous 1999).

2000 yılından itibaren, Avrupa Komisyonu, Yapısal Fonlar için 3 öncelikli hedef belirlenmiştir.

-1.Amaç Bölgeleri: En az gelişmiş bölgeler:Kişi başına düşen milli gelirin, Topluluk ortalamasının %75'inden az olan bölgeler.

-2.Amaç Bölgeleri:Yeniden yapılanma problemleriyle karşı karşıya kalan alanlar(sosyo-ekonomik değişime uğrayan; ekonomik ve hizmetlerin ulaşması açısından zorluk çeken kentsel alanlar ve krizin vurduğu balıkçılığın yoğun olarak yapıldığı alanlar).

-3.Amaç Bölgeleri: Eğitim ve çalışma koşullarının iyi geliştirilemediği, 1. ve 2. Amaç bölgeleri dışında kalan alanlar

2.Amaç bölgeleri komisyon tarafından daha detaylı olarak da incelenmiştir. Buna göre:

-Kilometrekare başına 100 kişiden az nüfus yoğunluğuna sahip veya tarımda çalışan kişi sayısı Avrupa Birliği'nin ortalamasının iki katına eşit ve yukarısında olan bölgeler,

-İşsizlik oranı Avrupa Birliği'nin ortalamasından fazla olan veya son 10 yılda nüfusu azalan bölgeler,

Sonuçta 2.Amaç Bölgeleri Avrupa Birliği'nin %5'ini yani 18 milyon kişiyi kapsamaktadır (Anonymous 1999).

OTP'nin reformu ve kırsal alana yönelik politikaların geliştirilmesinde yeni önlemler getirilmiştir. Topluluk, tarım işletmelerine yönelik olarak yapılacak yatırımlara destek sağlamaktadır. Bunlar; tarım makine, alet ve ekipmanlarında modernizasyonu sağlamak, üreticilerin gelir düzeylerini arttırarak hayat standartlarını yükseltmek gibi hedefleri kapsamaktadır. İşletmelere yapılacak yardımlar ile üretim maliyetlerinin düşürülmesi, kalitenin arttırılması, çevreye duyarlı, hayvan sağlığı ve hijyenik koşulların sağlandığı, tarımsal faaliyetlerde çeşitlilik sağlanması amaçlanmıştır.

Birliğin yeni kırsal kalkınma politikası için aldığı önlemler şunlardır:

-Birliğin yatırım içindeki payı az gelişmiş bölgelerde %50 iken, diğer bölgelerde %40 kadardır. Ancak genç üreticiler için bu oran %55 ile %45'tir.

-Yeni kırsal gelişme politikası için gerekli olan bir ögede insan kaynaklarına verilen önemdir. Tarım işletmelerine verilen önem nesilden nesile devam ederken, genç üreticilerin tarımda kalmalarını sağlamak için erken emeklilik uygulaması gerçekleştirilmektedir. Genç çiftçiler eğer 40 yaşından küçük ve ilk kez üretici konumunda ise yardım desteği almaya hak kazanmaktadır. 2 tür yardım mümkündür: 25.000 euroyu geçmeyen bir ödeme ve aynı miktarla sınırlandırılmış düşük faizli kredi uygulamasıdır. Erken emeklilik için yapılan yardım, 150.000 euroyu geçmemektedir. Aynı zamanda yıllık ödemelerde 15.000 euro ile sınırlandırılmıştır. Tarım işçileri için bu miktar 35.000 ve 3.500 olarak kararlaştırılmıştır. Ödeme dönemi ise üreticiler için 15 yıl ve işçiler için ise 10 yıldır. Erken emeklilikten faydalanacakların yaşlarının 55'i geçmemiş olması gerekmektedir. Her ülkenin kendine ait bir uygulaması olmasına

karşın, üretici emeklilik maaşına tabi ise Topluluk tarafından yapılan bu ödemeler, tamamlayıcı ödeme niteliğindedir. Eğitimde önlemler paketi içerisinde yer almaktadır. Burada temel amaç üreticilerin daha kaliteli ürünler yetiştirmelerini sağlarken çevreye de duyarlı olmalarını sağlamaktır.

-Tarımsal üretimin doğa koşullarından olumsuz yönde etkilendiği bölgeler daha az gelişmiş bölgeler olarak adlandırılmıştır. Tarımsal verimin düşük, üretim maliyetlerinin yüksek olduğu bu bölgelerde idari sorunlarla da karşılaşmaktadır. Bu bölgelerdeki üreticilere yönelik telafi edici ödeme programı uygulanmaktadır. Bu miktar hektar başına 25 ile 200 euro arasında değişiklik göstermektedir. Bu alanlara daha fazla yardım yapılabilmesi ve yardımlardan tam olarak faydalanabilmesi için bir kısıtlamada getirilmiştir. Bu düzenlemeyle her üye ülkenin ancak %10'u daha az gelişmiş bölge kapsamına alınmıştır.

-Ormancılığı geliştirebilmek için bu yönde çeşitli stratejiler geliştirilmiştir. Belirlenen hedeflerde Avrupa Birliğinin ormanlarının idaresi ve geliştirilmesi ve de korunması hedeflenmiştir.

-Rekabetin arttığı bir ortamda, üretimin pazar koşullarını uydurulması, yeni satış alanları araştırılması ve tarım ürünlerine daha fazla katma değer katılması gereğini ortaya çıkarmaktadır. Bu yüzden yardımlar, işleme ve pazarlama alanlarına yönlendirilmiştir. Ulusal ve Topluluk yardımının toplam değeri yüzdesel olarak belirtilecek olursa %50'si 1.amaca yönelik ve diğer %40'ta öteki bölgelere uygulanmaktadır. 3. ülkelerle yapılan işleme ve pazarlama olanakları desteklerden faydalanamamaktadır.

-Topluluk 1992 yılından beri çevreye uyumlu tarımsal üretim metotlarını desteklemektedir. 2000 ve sonrası için geliştirilen politikalarda çevre ile ilgili önlemlere önem verilmektedir. Bununla ilgili yasal düzenlemeler geliştirilmiş olmasına rağmen, herhangi bir zorunluluk söz konusu değildir. Tarım-çevre ilişkisine yönelik olarak üretim gerçekleştiren üreticilere yardım ancak 5 seneliğe yapılmaktadır. Burada amaç, üreticinin kayıplarını giderebilmektir. Tek yıllık bitkiler için ödenebilecek en yüksek miktar 600 euro iken çok yıllıklarda bu miktar 900 euroya kadar çıkmaktadır ve diğer tür ürünlerin arazi başına kullanımına göre hektarda 450 euro ödenmesi planlanmıştır.

Bütün kırsal kalkınma hareketleri Avrupa Komisyonu(Tarımsal Garanti ve Yönverme Fonu-FEOGA) ve üye ülkeler tarafından finanse edilmektedir.

OTP'nin başta gelen önlemleri olan; tarım-çevre ilişkisi, erken emeklilik, orman alanlarının geliştirilmesi ve az gelişmiş bölgelere telafi ödemeleri FEOGA'nın Garanti Bölümünce finanse edilirken, Lider programı altında yürütülen projeler ise Yönverme Bölümünce finanse edilmektedir.

Amaç 1 Bölgelerine ait Yapısal Fonlar FEOGA'nın Yönverme Bölümünce desteklenecektir. Amaç 1 Bölgesi dışında kalan bölgelerin desteklenmesi ise FEOGA'nın Garanti Bölümünce gerçekleştirilecektir. Bu fonun yıllık ortalama miktarı ise 4.3 milyar eurodur. Çizelge 4.1'de Avrupa Konseyi'nin 1999 yılında Berlin'de yapmış olduğu toplantıda kararlaştırdığı Ortak Tarım Politikası kapsamında harcanacak miktarları görülmektedir. Ortak Tarım Politikası harcamaları içerisinde fiyat mekanizması yoluyla harcanacak miktar % 90'lar seviyesinde iken, kırsal kalkınma için ayrılan miktar ise %10'lar seviyesindedir.

Çizelge 4.1. 2000-2006 Yılları Arasında OTP Harcamaları(Milyar EURO)

OTP Harcama.	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Toplam
Fiyat Mek.	36,62	38,48	39,57	39,43	38,41	37,57	37,29	267,37
Kırsal Kalkın.	4,30	4,32	4,33	4,34	4,35	4,36	4,37	30,37
Toplam	40,92	42,80	43,90	43,77	42,76	41,93	41,66	297,74

Kaynak: Anonymous. CAP Reform: Rural Development, European Commission Dictorate General of Agriculture, 1999. Brussel.

Çizelge 4.2.'de ise kırsal kalkınma için üye devletlerin karşılaması düşünülen miktarlar verilmiştir. Fransa'nın payı %17'ler dolayında iken Lüksemburg sadece 12 milyon euroluk harcama ile Fransa'nın ancak % 2'si seviyesinde kalmıştır.

Çizelge 4.2. Üye Ülkelerin Kırsal Kalkınma İçin Harcayacakları Miktarlar (Mil. EURO)

	Belçika	Danimarka	Almanya	Yunanistan	İspanya	Fransa	İrlanda	İtalya	Lüksembou.	Hollanda	Avusturya	Portekiz	Finlandiya	İsveç	İngiltere	TOP.
Yıllık Ort.	50	46	700	131	459	760	315	595	12	55	423	200	290	149	154	4339
%	1.2	1.1	16.1	3.0	10.6	17.5	7.3	13.7	0.3	1.3	9.7	4.6	6.7	3.4	3.5	100

Kaynak: Anonymous. CAP Reform: Rural Development, European Commission Directorate General of Agriculture, 1999. Brussel.

Çizelge 4.3. FEOGA Harcamalarının Kırsal Politikalara Yönelik Dağılımı

	1994-1999	2000-2006
Eşlik Eden Önlemler	Garanti Bölümü *	Garanti Bölümü *
Telafi Ödemeleri	Yönverme Bölümü	Garanti Bölümü
1. Amaç	Yönverme Bölümü	Yönverme Bölümü
2. Yeni Amaç	---	Garanti Bölümü
Eski 5a Amacı	Yönverme Bölümü	---
Eski 5b Amacı	Yönverme Bölümü	---
Lider İlk Adım	Yönverme Bölümü	Yönverme Bölümü

*Telafi Ödemeleri Dahil Değil

Kaynak: Anonymous. Rural Development, European Commission Directorate General of Agriculture, 1998. Brussel.

Amaç 1'in uygulandığı az gelişmiş bölgelerde, FEOGA'nın Yönverme Bölümü ile diğer yapısal fonlar uyum içerisinde uygulanacaktır.

Amaç 1 alanları dışında kalan bölgelerde ise FEOGA'nın Garanti Bölümü devreye girmektedir. Amaç 2'nin içerisinde kalan bölgelerde ise Yapısal Fonlar devreye girmektedir. 1. ve 2.amaç dışında kalan yerlerde ise, FEOGA Garantisi tek başına coğrafi alandaki gelişmeyi kırsal yerlere taşıyacak kurumdur.

Komisyon 1.amaç dışında kalan bölgeler için yıllık 2 milyar euro ayırmıştır. Bu miktarın Garanti Bölümünce finanse edilmesi kararlaştırılmıştır (Anonymous 1999).

4.3.2.8.7.3. İsrail

1948 yılında kurulan İsrail, kuruluşundan bu yana devamlı göç alan ve dünyadaki musevileri kendi bünyesinde toplamayı amaçlayan bir devlettir. 1950'li yılların başında 687 000 nüfusa sahip olan İsrail devletinin nüfusu 2000'de 5,5 milyonu aşmıştır. Dünyanın her yerinden ve özellikle dağılan Sovyetler Birliğinden 1990 sonrası gelen yaklaşık 1 milyon insanın da eğitim düzeyinin yüksek olmasından faydalanan devlet, bilim ve teknoloji alanında dünyanın sayılı ülkeleri arasında yer almaktadır. Kooperatifçilik, yerleşim düzeni, su arıtma ve dağıtım sistemleri, kırsal kalkınma konusunda göstermiş olduğu başarılar geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelere ışık tutmuştur (Anonim 1997).

İsrail'in kırsal kalkınmadaki başarısının altında yatan iki önemli neden vardır. Bunlar: ülkenin küçüklüğü ve arazinin sahibinin, devlet oluşudur. İsrail'in arazisinin küçük olmasından dolayı mesafelerin önemi yoktur. Mesafenin azlığı nedeniyle her bölge için ayrı bir gelişme planına gerek bulunmamaktadır. Buna ilave olarak, ülkenin uzunca olan şekli sayesinde, gelişmiş sahile yakın ovalarında yardımıyla kasabaların kurulması da kolaylaştırmıştır (Güneş 1967).

İsrail'de kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesinde kırsal sanayi çalışmaları önemli yer tutmaktadır. Kırsal alanda kalkınma sorunun çözülmesinde önemli bir araç olan kırsal sanayi ile

- İstihdamın artırılması,
- Yaşam standardının yükseltilmesi,
- Köyden kente göçün önlenmesi
- Toprak spekülasyonlarının önüne geçilmesi, ve
- Gelir dağılımındaki dengesizliklerin azaltılması amaçlanmaktadır.

İsrail'de kırsal sanayi faaliyetleri, kırsal alanların sorunlarının çözümü için kurulan ve arazi kullanma kooperatiflerine de örnek olan toplu çiftliklerde gerçekleşmektedir.

İsrail’de toplu çiftlikler veya arazi kullanma kooperatifleri Kibbutz ve Moşav adı altında faaliyet göstermektedir (Gülçubuk 1997).

Kibbutz

Kararların üyelerden oluşan bir kurul tarafından alındığı, mülk ve üretim araçlarının ortak mülkiyet sayıldığı içe dönük bir toplumsal ve iktisadi birimdir. Günümüzde nüfusun %2.2’si sayıları yaklaşık 270’i bulan kibbutzlarda yaşamaktadır. Üyelere kibbutz ekonomisinin farklı dallarında işler tayin edilmiştir; bebeklikten lise çağlarına kadar çocuklar, beraber organize çerçeveler içinde vakit geçirmektedirler. İsrail’de tarımsal faaliyetlerin temel direği olan kibbutzlar üretim değerinin %33’ünü gerçekleştirmektedirler. Aynı zamanda sanayi turizm ve hizmet sektörlerinde de faaliyet göstermektedir.

Kibbutzlar 1950’den sonra sanayi üretimine başlamışlardır. Önceleri ileri teknoloji gerektirmeyen meyve suyu, konserve, tarımsal araç- gereç, metal sanayi yan dalları, plastik ve mobilya üretimi gibi iş kollarında üretime geçmişlerdir. Kibbutzların 1950’lerde başlayan sanayileşme hamlesi başarı kazanınca 1970’li yıllardan sonra elektrik, elektronik, kimya ve ilaç gibi daha karmaşık teknoloji sanayilerde de faaliyet göstermişlerdir (Mülayim 1999). Geçen bu 30 yıllık süre içerisinde devletin de vermiş olduğu karşılıksız krediler ile kibbutzlar İsrail’i tarım toplumu olmaktan çıkartmış sanayi toplumu haline gelmesini sağlamıştır. Bugün itibariyle ülke çapında faaliyet gösteren 270 kibbutzda, 400 civarında endüstriyel teşebbüs bulunmaktadır. Önceleri tarımsal faaliyetin ön planda bulunduğu kibbutzlarda bugün itibariyle sanayi ve turizm ön plana çıkmıştır. Bu da ülke ekonomisi açısından son derece önemli bir gelişmedir.

Moşav

Her ailenin kendi çiftliğine ve evine sahip olduğu kırsal yerleşim birimleridir. Herbiri yaklaşık 60 aileden oluşan toplam 450 moşav, nüfusun %3.1’ini oluşturmaktadır. Bu birimlerde aile başına ortalama 3 ha arazi düşmektedir. Arazilerin dağıtımı ise moşav birimi içerisinde herhangi bir gelir adaletsizliğini sağlamayacak şekilde

gerçekleştirilmiştir. Moşav yönetimi her sene üretim planlaması yapmakta, böylece satın alma pazarlama konularında ortaklaşa hareket edilmektedir.

Kibbutzların aksine moşavlarda daha çok tarıma dayalı ve tarıma bağımlı sanayi gelişmiştir. Moşavlar'da Kibbutzlara kıyasla sanayinin fazla gelişmemiş olmasının temel nedenlerinden birisi bu kooperatif köylerinde üretimi aile birimlerinin yürütüyor olması ve aile fertlerinin zamanlarının büyük bir bölümünü kendi işletmelerindeki tarımsal faaliyetlere ayırmış bulunmasıdır (Rehber ve ark. 1999). Moşavların başarısı tarımsal üretim ve pazarlama konularında gerçekleşmiştir. Örneğin, İsrail'e özgü geliştirilen kültür ırklarıyla sütte verim kimi ineklerde 15 tona kadar çıkartılmıştır. Tüm teknolojik olanaklardan faydalanan seralarda dünya fiyatları yakından izlenmekte ve buna göre istenilen ürün yüksek fiyatlardan pazara arz edilmektedir. Kibbutzlarda olduğu gibi moşavlarda da turizm son yıllarda gelişmiş ve çöl ortasında bile faaliyet gösteren beş yıldızlı otellerle moşavlara yeni gelir ve istihdam olanakları yaratılmıştır.

4.3.2.8.7.4. Çek Cumhuriyeti

Çek Cumhuriyetinde bölgesel politikalar, Avrupa Birliğinin temel ilkelerine uygun olarak hazırlanmıştır. Bölgesel politikaların yürütülüp uygulanmasından bölgesel Kalkınma Bakanlığı sorumludur (Anonim 1993b).

Ülkede sorunlu bölgeler iki grupta toplanmıştır. Ekonomik olarak zayıf ve yapısal sorunları olan sıkıntılı bölgeler. Yapısal sorunları olan bölgelerde geleneksel sanayiler, işsizlik ve hızlı şehirleşme vardır. Geri kalmış yöreler; yaşam standardı düşük, çalışan kesimin temel sektörlerde yoğunlaştığı, düşük nüfus yoğunluğuna ve ortalamanın üstünde işsizlik oranına sahip olan bölgelerdir. 2000 yılı sonunda bölgesel idari yapıya geçmeyi planlayan ülkede oluşturulacak yeni yapıda temel idari sınırları belediyeler, üst idari sınırları ise bölgeler oluşturmaktadır. Önerilen 14 bölge, şehir merkezleri ve bunların çevresel bağlantılarının kurulmasıyla doğal olarak oluşmuş bölgelerdir. Bölgesel sisteme geçişte bölgesel kalkınma stratejilerinin oluşturulması ve bölgesel kalkınma ajansları ile yakın çalışmak için Bölge Koordinasyon Komiteleri oluşturulmuştur (Anonim 2000a).

4.3.2.8.7.5. Macaristan

Macaristan'da Ulusal Kalkınma Konseyi bölgesel gelişmeden sorumludur. Bu konsey; bölgesel gelişme politikalarının geliştirilip uygulanması, merkezi, yerel ve kurumlar arası ilişkilerin bölgesel kapsamda işleyişini değerlendirmektedir. Kalkınma Konseyleri bölgesel bazda da oluşturulmuştur. Bu konseyin görevi; il ve ulusal idare arasında gelişme alanlarında koordinasyonu sağlamak, il sınırlarını aşan ancak merkeze ulaşmayan gelişme sorunları üzerinde karar vermektir. İl Kalkınma Konseyi ise Bölge Kalkınma Konseyinin bir altında olup aynı idari yapının uzantısıdır. Görevi ise, ilde sosyo-ekonomik analizler yapmak ve il bazında gelişme planlarını koordine etmektir. Bunlara ek olarak kullanımı Konseye verilen kalkınma fonlarının harcanmasına ilişkin kararlar almaktır. İl Kalkınma Konseylerinin bir alt grubu ise Küçük Bölgeler Kalkınma Topluluklarıdır. Kendi kalkınma ve uygulama planlarını yaparlar.

Macaristan'da bölgesel gelişme teşkilat yapısı dikeydir. Her teşkilat yapı içerisinde eşit temsil edilir. Aşağı doğru hiyerarşide, hükümetin katılım gücü azalmakta ve yerel yönetimlerin kontrol ve temsil gücü artmaktadır (Anonim 2000a).

4.3.2.8.7.6. Norveç

Topraklarının %74'ü dağlık ve buzul olan ülkede, ormanların kapladığı alan ise ancak %3'tür. Yerleşim yerleri ve ekili alanlar ülkenin güneydoğu kısmı kıyı şeridi ve geniş vadilerdir.

Yerel Yönetimler ve Bölgesel Kalkınma Bakanlığı (YYBKB), bölgesel politikalardan sorumludur. Birçok bölgesel proje yürüten bakanlık diğer bakanlıklarca yürütülen bölgesel kalkınma projelerinin koordinasyonunu yapmaktadır.

Her il kendi sınırları içerisinde sorumluluklara sahiptir. Yapılan kamu hizmetleri il idaresinin organizasyonu ve sorumluluğu altında gerçekleştirilir. Ayrıca devlet bütçesinde yer alan bölgesel teşviklerin bir kısmı il idaresi kanalıyla kullanılmaktadır. Ancak hazırlanmış bölge planları Bakanlıkça onay gördükten sonra tahsisat

yapmaktadır. YYBKB'ca bölge girişimcilerine destek amacıyla Endüstriyel ve Bölgesel Devlet Fonundan kaynak sağlanmaktadır. Fonun amacı bölgede verimli ve rekabet gücü olan işyerleri ve iş alanları ile, mevcut sorunlu işletmelere kendilerini teknoloji ve bilgi açısından yenileme olanakları yaratmaktır (Anonim 2000a).

İzlenen kalkınma politikaları, hem merkezi hükümetin hem de yerel idarelerin sorumluluğu altında devam etmektedir. Yapısal planlar düzenleyen, sektörlerin gelişmesi ve arazinin kullanılması konusunda teklifler veren özel komiteler oluşturulmuştur.

Uygulanan bu politikalar başarıya ulaşmış ve Norveç'in gelişme bölgelerinin çehresini değiştirmiştir(Anonim 1993b).

5. BURSA İLİ KELES İLÇESİ ALAN ÇALIŞMASI BULGULARI

Bursa ili, ülke ekonomisi içinde büyük öneme sahip, hem tarım hem de sanayi açısından GSMH'ya katkıları bakımından önde gelen illerimizdendir. Nitekim tarım yönünden GSMH'ya katkısı % 3.5, sanayi bakımından ise % 2.4 düzeyindedir. İl'de özellikle planlı kalkınma dönemlerinin başlangıcından itibaren verilen teşviklerin ve daha önceki dönemlerden gelen mevcut altyapı ve potansiyel gücünde etkisiyle tarım ve sanayi sektörlerinde hızlı bir gelişim ortaya çıkmıştır (Anonim 1995).

Bursa ilinin merkez ilçe ile birlikte toplam 15 ilçesi bulunmaktadır. Dört ilçe dışında, diğer ilçeler sahip oldukları toprağın verimli, iklim koşullarının uygunluğu ve potansiyel pazarlara yakın olmasının getirmiş olduğu avantajlardan dolayı, tarımsal gelir açısından Türkiye'nin önde gelen üreticilerine sahiptir. Ancak, Bursa'nın güneydoğusunda yer alan Keles, Orhaneli, Büyükorhan ve Harmancık ilçeleri gerek ulaşım sorunları gerekse iklim, toprak ve coğrafik özelliklerinden dolayı diğer ilçelerle büyük farklılıklar göstermektedir.

DPT tarafından 1998 yılında yayınlanan İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmasında Marmara Bölgesi 7 bölge içerisinde birinci sırada yer alırken, Bursa 76 il içerisinde 5. sırada yer almıştır. Aynı araştırmada ülke çapında 858 ilçe arasında, Gemlik 45., Orhangazi 69., İnegöl 79. sırada yer alırken, Bursa'nın 15 ilçesi içerisinde son sırayı Keles almıştır. Keles 858 ilçe içerisinde 571. sırada yer alırken çoğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan ilçelerle aynı sıralarda yer almaktadır.

Bursa'nın 1996 yılında GSYİH içindeki payı % 3.79 olarak gerçekleşirken, Keles'in bu orana katkısı ancak % 0,02 oranında olmuştur (Anonim 1998a).

5.1. Araştırma Yöresi Hakkında Genel Bilgi

5.1.1. Tarihsel Gelişim

Keles İlçesi'nin tarihi oldukça eskilere dayanmaktadır. Kesin bir tarih vermek mümkün değilse de XII. veya XIII. yüzyıllarda kurulduğu söylenebilir. Süleyman Şah idaresinde

Moğol istilasından kaçarak Anadolu'ya göç eden Türk Boyları, o zaman ki Selçuklu İmparatoru I. Aladdin Keykubat'ın izniyle uç beyliği olarak Karacadağ yöresine yerleşmişlerdir. Daha sonra Osmanlı Beyliğinin gelişmesi sonucu Keles ve yöresindeki yaylalar yazlık olarak kullanılmaya başlamıştır. Keles ilçe merkezine 4 km. mesafedeki Kocayayla'da o dönemde Sultan Cami ve Otağ Çadırı kurulduğu bilinmektedir. Sultan caminin kalıntıları günümüzde mevcuttur.

Bu yöreye Osmanlı Türk Devleti sultanları uzun süre büyük ilgi göstermişlerdir. Şimdiki ilçe merkezinin olduğu yere I. Murat tarafından bir camii, bir hamam ve şimdi mevcut bulunmayan bir han yaptırılmıştır. Daha sonraları bir medrese yaptırılarak o zamanın ilmiye sınıfına mensup bir çok kişinin yetişmesi sağlanmıştır.

Keles 1860-1915 yılları arasında Kadısı, Serdarı ve Belediyesi olan bir kasaba, I. Dünya Savaşının tahribatı sonucu köy, 1931 yılında kasaba ve 1953 yılında tekrar ilçe olmuştur.

Keles isminin nereden geldiği kesin olarak bilinmemekle birlikte Keleş ve Kelas isimlerinin değişmesi sonucu Keles haline geldiği söylenmektedir.

5.1.2.Coğrafi Durum

Araştırma yöresi olarak seçilen Keles yöresi Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü'nün kuzey tarafında yer almaktadır. Kuzey paraleli ile 30 derece doğu meridyeni ilçenin yakınından geçer. İlçe Uludağ-Eğrigöz Dağları arasında uzanan geniş platoyu yaran Kocasu (Atranos) çayının bir kolu olan Keles deresinin vadisinde kurulmuştur.

İlçenin yüzölçümü 684 km².olup yüksekliği 1050 m. civarındadır. Keles Marmara Bölgesi'ne yakınlığına rağmen doğal şartlar açısından farklılık göstermektedir.

İlçenin etrafında yer alan dağlar genelde Uludağ'ın uzantılarıdır. Başlıca yükseltileri Tepel Dağı ve Dümen Dağı'dır. Uludağ'ın batısından 1500 m. yüksekliğinde

Hüseyinalanı geçidi ile İnegöl'e bağlanır. Başlıca akarsuları 190 km. uzunluğundaki Kocasu (Atranos), 90 km. uzunluğundaki Nilüfer çayı, Sakarı ve Keles dereleri'dir.

Keles İlçesi'nde Marmara ve Ege Bölgeleri'nin geçit iklimi hakimdir. Yağışlar daha çok kış ve bahar aylarında görülür. Yıllık ortalama sıcaklıklar 12 - 14 derece arasında değişmektedir. Temmuz ayı ortalama 21.6 - 24.2°C, Ocak ayı ise ortalama 3 - 5.4 °C sıcaklık değerlerine sahiptir. İlçeye Güney-batı ve kuzey rüzgarları hakimdir. Yaygın bitki örtüsü Karaçam ormanlarıdır. Uludağ'a yaklaştıkça Köknar, Yabani Kavak, Ardıç ve Gürgen gibi ağaç türlerine rastlanmaktadır.

Bursa İline bağlı Keles, ilçe merkezi ve 36 köyden oluşmaktadır. İlçe merkezinde 6 mahalle bulunmaktadır. Yine ilçede bu mahallelere ait 6 muhtarlık, bir Belediye Teşkilatı ve köylere ait 36 muhtarlık vardır.

5.1.3. İlçenin Altyapı Durumu

5.1.3.1. Ulaştırma Durumu

Keles İlçesi'nin kara yolu ile Bursa, Orhaneli, Harmancık, Tavşanlı ve İnegöl'e bağlantısı bulunmaktadır. Keles - Bursa il merkezine uzaklığı 60 km. olup, yol asfaltdır. Diğer ilçelerle olan bağlantısı bozuk stabilize yoldur.

Keles'in köylerinden olan Alpagut, Kıranişıklar, Uzunöz, Belenören, Gököz, Baraklı, Pınarcık, Dağdibi, Epçeler, Kozbudaklar, Bıyıklanı ve Harmanalanı köyleri'nin yolu asfalt olup, diğer köylerin yolu stabilize yoldur.

2000 yılı sonu itibariyle,Keles İlçesi'nin 23 köyünde 2 mahalle asfalt, 13 köy ve 6 mahalle stabilize, 4 mahalle de tesviye yollardan yararlanmaktadır.

5.1.3.2. Su ve Elektrifikasyon Durumu

Keles İlçesi'nin merkezinde ve 36 köyünde elektrik mevcut olup, erterkonnekte şebekeye bağlıdır.

İlçe Merkezi'nin su ihtiyacı 5 kaynaktan sağlanmaktadır. Su ihtiyacının giderilmesi kış aylarında yeterli olmakla birlikte yaz aylarında sıkıntı yaratmaktadır. Keles'deki köylerin büyük bir çoğunluğunun su ihtiyacını karşılayan kaynaklar yeterli değildir. Keles'e bağlı 36 köyden 33 (%92 si)ünün suyu şebekeye bağlı olup, sadece 3 köyün suyu şebekeye bağlı değildir. Köylerde 12 tane mahalle yer almaktadır. Mahallelerin 8 tanesinde içme suyu şebekeli, 4 tanesinde ise evlerde çeşme bulunmamakta ve mahalle çeşmelerinden içme suyu ihtiyacı karşılanmaktadır.

İlçe merkeziyle 14 köyün (% 44.5) kanalizasyon altyapısı tamamlanmış olup 22 köyün kanalizasyon rezerv projeleri(proje hazır fakat uygulamaya geçirilmemiş) mevcuttur. 2 köyde kanalizasyon uygulaması ihale edilmek suretiyle yapılmış, diğer köylerin talepleri doğrultusunda Bursa Özel İdare Bütçesi'nden bütçe verilmek suretiyle inşaatları yapılmaktadır.

Keles İlçesi'nin merkezinde 1988-1993 yılları arasında yapılmış bir sulama göleti yer almaktadır ve ilçe arazisinin 212 hektarlık alanı bu gölet ile sulanmaktadır.

Keles Gököz'de 1990-1995 yılları arasında yapımı tamamlanmış hayvan içme suyu göleti de bulunmaktadır.

Çizelge 5.1.Yerüstü Sulama Tesisi Yapılan Köyler

Köy adı	Tesisin yapılış tarihi	Sulanan alan
Kemaliye	1973	15
Epçeler	1990	30
Dağdemirciler	1984-1990	40
Davutlar	1981	15
Menteşe	1981	20
Uzunöz	1979	60
Durak	1977	50
Issızören	1984	20
Harmandemirci	1984	80
Kozbudaklar	1991	20
Karaardıç(yer üstü pompaj)	1991	80
Yazıbaşı	1990	120

Kaynak: Anonim 2000i Bursa Valiliği Dosyaları

5.1.3.3. Konut ve Sosyal Yaşantı

Keles İlçesinde de diğer bölgelerde olduğu gibi yeni yerleşim alanlarına ve eski binaların yerlerine yeni konutlar yapılmaktadır. Ancak yapılan bu yeni konutlar dahi ihtiyacı karşılayamamaktadır . Bu yüzden de ilçeye atanan memur ve işçiler konut sıkıntısı çekmektedirler.

Keles İlçe merkezinde 35 adet resmi bina, 2 eczane, 1 otel, 1 pansiyon, 26 bakkal, 4 kasap, 11 kahvehane, 4 lokanta, 3 fırın ve 4 adet berber bulunmaktadır.

Keles ilçesinde sosyal yaşantı Bursa İl geneline oranla daha az gelişmiştir. İlçe halkı kapalı geleneksel aile tipi özellikleri taşımaktadır. Gelenek ve görenekler günlük yaşantıda da yer yer kendini göstermektedir. İlçe kapalılık, dikkati çeken en büyük özellik olarak göze çarparken sosyal ilişkilerde de sınırlılık dikkati çekmektedir.

İlçede eğlence yerleri bulunmamakta, halk bu ihtiyacını televizyon, radyo gibi basın yayın organlarıyla gidermekte, yaz aylarında da ilçeye 4 km. uzaklıkta olan piknik yeri Kocayayla' ya giderek karşılamaktadır.

5.1.3.4. Sağlık Hizmetleri Durumu

Araştırma yöresi olarak belirlediğimiz Keles İlçesi'ndeki sağlık hizmetleri, 1961 yılından itibaren Hükümet Tabipliği ve Sağlık Merkezi olmak üzere iki ayrı sağlık kuruluşunda verilmekteydi. 1984 yılında ise sosyalizasyon yasası ile sağlık merkezi sağlık ocağına dönüştürülmüştür. 1994 yılında ise yeniden yapılanma sürecine geçen sağlık sistemi çerçevesinde sağlık hizmetleri Sağlık Grup Başkanlığı'na bağlı olarak sürdürülmektedir.

Keles İlçesi'nde bugün Merkez Sağlık Ocağı, Harmandemirci Sağlık Ocağı ve Baraklı Sağlık Ocağı mevcut bulunmaktadır. Bunun dışında ilçenin köylerinde 11 adet sağlık evi de bulunmaktadır.

Merkez Sağlık Ocağı iki katlı bir binada hizmet vermekte olup, 3 doktor, 4 sağlık memuru, 3 hemşire, 9 ebe, 1 laboratuvar teknisyeni, 1 röntgen teknisyeni, 1 çevre sağlık teknisyeni, 3 memur, 4 hizmetli, 1 aşçı, 1 yardımcı teknisyen, 1 sıtma savaş işçisi ile sağlık hizmetleri yürütülmektedir. Ayrıca, sağlık ocağına ait röntgen, diş ünitesi, laboratuvar, bir ambulans ve bir taksi de bulunmaktadır.

Harmandemirci sağlık ocağında doktor bulunmamakta olup, bir sağlık memuru ve bir hizmetli ile sağlık hizmeti verilmektedir.

Baraklı sağlık ocağında da bir geçici görevli doktor, bir sağlık memuru ve iki ebe ile hizmet verilmektedir.

5.1.3.5. İlçenin Eğitim ve Kültür Durumu

Cumhuriyet'in ilanından sonra harf devrimi ile başlatılan okuma yazma seferberliği sonucu köylüye yeni Türk harfleri öğretilmiş ve ilçede ilköğretim çalışmaları başlatılmıştır. 1946 yılında öğretmenlerin de devreye girmesiyle ilköğretim çalışmalarına hız verilmiştir. İlçedeki okul sorunu 1961 yılında hemen hemen çözülmüştür. İlçede halen 14 ilkokul, 7 ilköğretim okulu, 1 lise ve 1 imam hatip lisesi ile öğretim sürdürülmektedir. İlçede yükseköğretim kuruluşu bulunmamaktadır.

İlçedeki ilkokullarda taşınmalı sisteme geçilmiş olup, Domalı, Alpagut, Uzunöz, Gököz ve Dağdemirciler köylerinin öğrencileri merkez I. Murat İlkokulu'na Akçapınar, Haydar, Menteşe Köyü öğrencileri Belenören İlköğretim Okulu'na, Çayören ve Denizler Köyü öğrencileri ise Harmandemirci köyü İlkokulu'na taşınmaktadır.

1989-1990 öğretim yılında faaliyete geçen kaloriferli, 4 katlı ve yaklaşık 200 öğrenci kapasiteli ortaöğretim öğrenci yurdu da ilçede bulunmaktadır.

Keles İlçesi'ndeki Halk Eğitim çalışmaları 1966 yılında başlamıştır. 1975 yılına kadar çalışmalarını Özel İdare'ye ait binada, daha sonra da 1995 yılına kadar Hükümet Konağı'nda ve 1995 yılı içinde de tamir ettirilen eski I. Murat İlkokulu binasına

taşınmış olup, halen bu binada bir müdür, bir memur ve bir hizmetli ile çalışmalarını sürdürmektedir.

İlçede henüz işlek durumda bulunan basımevi, kitapevi ve sinema bulunmamaktadır.

İlçede standartlara uygun bir futbol sahası, Keles Lisesi'nin bahçesinde bir basketbol ve voleybol sahası bulunmaktadır. Ayrıca ilçeyi temsil eden 3 adet futbol kulübü de vardır.

5.1.3.6. Tarımsal Alt Yapı

Keles İlçesi Bursa İli'nin güney kısmında yer alan ve Bursa'nın gelişme açısından en geri kalmış yörelerinden biridir. İlçe 64.620 hektarlık bir alana sahiptir. İlçenin doğal kaynaklarına bakıldığında ise yörenin ormancılık sektörünün gelişebileceği bir potansiyele sahip olduğu görülmektedir.

Çizelge 5.2. İlçe'nin Genel Arazi Dağılımı (1999)

Arazi Kullanım Durumu	Alan (Ha)	Toplam Araziye Oranı (%)
Tarım Arazisi	12.500	19,34
Ormanlık ve Fundalık	37.000	57,26
Çayır, Mera	900	1,40
Tarım Dışı Arazi	14.220	22,00
Toplam	64,620	100,00

Kaynak: Anonim 2000g Keles Tarım İlçe Müdürlüğü Dosyaları

Çizelge'den de görüldüğü üzere ilçenin sınırları içinde bulunan ve işlenebilir durumdaki tarımsal arazi varlığı toplam arazinin % 19,34'ünü, ormanlık arazi % 57,26'sını, çayır-mera arazisi % 1,40'ını, tarım dışı arazi % 22,00'sini kaplamaktadır. Oranlardan da anlaşıldığı üzere bölgenin doğal çayır-mera alanlarının yetersizliği hayvancılık faaliyetlerini engellemektedir. Bu sebeple ilçenin ormancılık sektörüne yönelik faaliyetlerle atıl işgücünü değerlendirmesi gerektiği söylenebilir. Çizelgeden çıkarılan bir diğer sonuç ise tarım dışı arazinin toplam arazi varlığı içinde % 22,00'lik bir paya sahip olmasıdır. Bölgede bulunan bu toprakların fazla bir paya sahip olması yöre halkının elindeki arazi varlığını değerlendiremediğinin de kanıtıdır. Bu durum kültür arazisinin kullanım durumunu gösteren çizelge 5.3'te, daha da açık görülmektedir.

Çizelge 5.3. Arazi Kullanım Alanlarının Dağılımı (1999)

Kullanım Şekli	Alan (Ha)	%
Tarla Arazisi	7700	61.60
Meyvecilik	1250	10.00
Bağlar	330	2.64
Sebzecilik	280	2.24
Kullanılmayan Tarıma Elverişli Arazi	2940	23.52
Toplam	12500	100

Kaynak: Anonim 2000g Keles Tarım İlçe Müdürlüğü Dosyaları

Çizelgeden de görüldüğü üzere kültür arazisinin içinde tarla arazisi % 61.60, meyve ekilen arazi % 10.00, bağ arazisi % 2.64, sebze ekilen arazi % 2.24, tarıma elverişli olup da kullanılmayan arazinin payı ise % 23.52'dir. Bu dağılıma göre tarıma elverişli olup da kullanılmayan arazinin toplam meyve, bağ ve sebze arazisi payından fazla olması olumsuz bir durumdur. Bu arazilerin boş kalmasının sebebi olarak; nadasa bırakılması, kimi işletmelerde işgücü eksikliği, arazi sahiplerinin arazilerinden uzakta (başka bir şehir veya ilçede) bulunması gösterilebilir. Meyve arazilerinde yetiştirilen meyvelerin başlıcaları olarak da çilek, kiraz ve vişne öncelikle yer almaktadır.

Türkiye tarımının tipik özelliği olan küçük ve çok sayıda parçaya sahip arazi varlığı Keles İlçesi'ndeki işletmelerde de kendini açıkça göstermektedir. Çizelge 5.4'den de görüldüğü gibi toplam hane sayısının % 83.11'i 50 dekardan daha az arazi varlığına sahip durumdadır. 50-100 dekar arası arazi varlığına sahip olanların oranı % 15.68 iken 100 dekardan büyük araziye sahip hane sayısı ise toplam değerinin ancak % 1.21'ini oluşturmaktadır. Yine toplam parsel sayısında da görüldüğü üzere 21-50 dekar arazi varlığına sahip nüfusun arazi parsel sayısı da toplam parsel sayısı içinde % 41.07'lik pay sahibidir. Bu parsel dağılımını ikinci olarak % 23.93'lük oranla 50-100 dekar arası arazi varlığına sahip % 15.68'lik çiftçi grubu oluşturmaktadır. Arazi parsel sayısının bu denli fazla oluşu ise Türkiye'nin tipik bir özelliğidir. İlçe'de arazi toplulaştırma çalışmalarının yapılmaması da bu parsel sayısının çizelgedeki durumu korumasına neden olmaktadır.

Çizelge 5.4. İşletmelerin Arazi Parsellerinin Dağılımı (1999)

Arazi Büyüklüğü(da)	Hane Sayısı	%	Toplam Parsel Sayısı	%
0-10	407	11.65	3049	8.88
11-20	955	27.33	7875	22.93
21-50	1542	44.13	14102	41.07
51-100	548	15.68	8216	23.93
101-200	42	1.21	1096	3.19
Toplam	3494	100.00	34338	100.0

Kaynak: Anonim 2000g Keles Tarım İlçe Müdürlüğü Dosyaları

İlçe’de hayvancılık çayır-mera alanlarının yetersizliğinden dolayı istenilen gelişmeyi gösterememiştir. Yem bitkileri olarak mısır, arpa, buğday, yulaf, fiğ ve yonca ekilmekte ancak bunlar düşük verimlere sahip olduklarından hayvanların yem ihtiyacını sınırlı düzeyde karşılayabilmektedir.

Çizelge 5.5. İlçe’nin Yem Bitkileri Varlığı (1999)

Ekilen Yem Bitkileri	Ekiliş Alanı (Da)	Üretim (Ton)
Mısır	310	1000
Arpa +Buğday+Yulaf+Fiğ	20	90
Yonca	30	50

Kaynak: Anonim 2000g Keles Tarım İlçe Müdürlüğü Dosyaları

Çizelge 5.6. İlçe’deki Hayvan Varlığı (1999)

Tür	Koyun	Keçi	Sığır	At	Y. Tavuğu	A.Kovamı
Adet	26200	8200	21483	410	300	1780

Kaynak: Anonim 2000h Bursa İl Müdürlüğü Brifing Raporu

İlçe’deki hayvan varlığına ait çizelge 5.6’dan da görüldüğü üzere ilçedeki 34400 küçükbaş hayvan toplam hayvan varlığının büyük bir kısmını oluşturmaktadır.

Çizelge 5.7.İlçe’deki Tarımsal Alet-Makine Varlığı(1999)

Alet –Makinenin Cinsi	Adet
Traktör	951
Hayvan Pulluğu ve Karasaban	160
Yağmurlayıcı	260
Harman Makinesi	28
Pülverizatör	881
Motopomp	216

Kaynak: Anonim 2000h Bursa İl Müdürlüğü Brifing Raporu

Çizelge 5.7’de görüldüğü gibi Keles İlçesi’nde 1999 yılı verilerine göre 951 adet traktör bulunmaktadır. İlçedeki işlenen kültür arazileri ile traktör sayısı kıyaslandığında, traktör başına 100 dekar arazi düşmektedir.

Keles İlçesi’nde tarımsal üretim yönünden ilk sırayı meyvecilik almaktadır. Çilek, elma, kiraz ve vişne gittikçe artan üretim alanları ve artan verimleri ile ön plana çıkmaktadır. Toplam çilek üretimi 5 500 ton civarında olmaktadır. Kiraz ağaçlarının sayısı 70 000 ve üretimi 1200 ton, vişne ağacı sayısı 28 000 ve üretimi 532 ton civarındadır. Ancak kiraz ve vişnedeki verim Bursa ortalamasının (kirazda 30 kg.) altında kalmaktadır(Anonim 2000h). Bunun sebebi iklim şartlarından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında ilçede sebze ve tarla tarımı da gerçekleştirilmektedir.

5.1.3.7. İlçedeki Ekonomik Durum

5.1.3.7.1.Tarım

Araştırma yöresi olarak seçilen Keles İlçesi’nin ekonomisinin büyük bir bölümü tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Keles yöresine ilk gelenler arazi yapısına daha uygun olarak önceleri hayvancılıkla geçimlerini sağlamakta iken, kısa zamanda yerleşik düzene geçerek köyler kurmuşlar ve ziraate başlamışlardır. Tahıl üretiminin yanısıra, dut ağacının çevrede kolay yetişebilmesi sayesinde ipek böcekçiliğine de yer verilmiştir. Bölgede üretilen koza ipek böcekçiliğinin hammaddesi olarak yörenin önemli gelir kaynaklarından biri olmuştur.

Geçmişte çevrenin hayvancılığa elverişli olması hayvan ürünlerine dayalı el sanatlarının gelişmesine etken olmuştur. Bugün halen bazı köylerde eski örneklerini gördüğümüz el tezgahlarında yapılan yerli dokumalar bölge halkının giyim kuşam ihtiyacını karşıladığı gibi civardaki şehirlere ve ilçelere satılarak gelir de temin edilmektedir. Ayrıca hayvan ürünlerinden üretilen süt mamulleri halkın ihtiyacını karşıladığı gibi il ve ilçe dışı pazarlara satılarak aile ekonomisine katkı sağlanmıştır.

Son senelerde hayvancılık bölge halkının geçimindeki ilk sırayı kaybetmiş olmasına rağmen, meraları geniş olan köylerde önemini devam ettirmektedir.

Yine son senelerde ilçe ekonomisinde sanayi ürünlerinden tütün, anason, orman envali, meyvelerden elma, çilek, ve vişne yöre halkının geçiminde önemli yer tutmaktadır. Çevrede yetiştirilen elma, kiraz, vişne ve çileğin bir kısmı yurtiçi pazarlara sevk edilmekte, bir kısmı da yurt dışına ihraç edilmektedir. Gerek tarım ürünlerinin gerekse orman köylülerinin ve ilçenin Harmanalanı Köyü civarında çıkarılan linyit kömürünün taşımacılığında bölgedeki nakliyecilerde önemli gelir sağlamaktadır.

5.1.3.7.2. Sanayi

Keles İlçesi'nde büyük ölçüde ekonomiye dönük sanayi yatırımları olmamakla birlikte son senelerde küçük sanayi işletmeleri kurulmaktadır. Bu sanayi kollarının büyük bir çoğunluğu orman ürünlerinin işlenmesine dayalı atölye niteliğindedir.

İlçe Harmanalanı köyü civarında çıkarılan linyit kömürü açık ocak olarak önceleri özel kişi ve şirketler tarafından çalıştırılırken, 15 Mayıs 1979 tarihinden itibaren Türkiye Kömür İşletmeleri'ne bağlanmıştır. İşletmede 180 civarında işçi ve memur çalışmaktadır.

5.1.3.7.3. Hizmetler

Keles İlçesi'nin merkezinde ve köylerinde faaliyet gösteren 3 adet Tarım Kredi Kooperatifi, 1 adet Esnaf Kefalet Kooperatifi, 13 adet Tarımsal Kalkındırma Kooperatifi, 2 adet Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifi, 1 adet Minibüs ve Otobüsçüler Kooperatifi olmak üzere 20 adet kooperatif bulunmaktadır.

İlçede halen T.C. Ziraat Bankası, Türkiye İş Bankası ve Türkiye Halk Bankası'nın birer şubesi faaliyet göstermektedir. İlçedeki ilk banka şubesi T.C. Ziraat Bankası tarafından açılmış olup, o yıldan beri çiftçimizin tarımsal kredi ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Yine ilçede bulunan diğer iki banka da esnaf ve sanatkarların kredi ihtiyacını karşılamaktadır.

5.2. İncelenen Köylerin Genel Durumu

Çizelge 5.8. İncelenen Köylerde Anket Sayısı

Köyler	Anket Sayısı	2000 Yılı Nüfusu	Anket Sayısının Nüfusa Oranı(%)
Akçapınar	13	265	4.91
Alpağut	7	532	1.32
Baraklı	30	934	3.21
Başak	18	632	2.85
Belenören	20	467	4.28
Bryikalanı	7	324	2.16
Dağdibi	11	558	1.97
Davutlar	8	539	1.48
Delice	10	569	1.76
Durak	11	437	2.52
Epçeler	15	691	2.17
Harmanalanı	4	302	1.32
K.Kovacık	10	551	1.82
Karaardıç	12	477	2.52
Kozbudaklar	3	612	0.49
Kranışıklar	17	717	2.37
Pınarcık	13	475	2.74
Sorgun	15	721	2.08
TOPLAM	224	9803	2.29

Araştırma yöresi olarak seçilen Keles İlçesi'nin 36 köyünden tüm ilçeyi temsil edebilecek 18'inde anket çalışması yapılmıştır.

Çizelge 5.8'de altyapı, ulaşım, eğitim, sosyal ve sağlık durumu ile ilgili sorunlara cevap bulmak için incelenen 18 köydeki anket sayıları mevcuttur. Araştırma alanı olarak seçilen 18 köyden elde edilen her türlü bilgi kaynağı, yöre halkının yaşam standartları ve sorunlarına yönelik olarak ilçeyi tamamiyle temsil edebileceği anlaşılmıştır. Bu çalışmanın asıl amacı Keles bölgesindeki bu 18 köyden alınan sonuçlarla yörenin genel durumu ve ihtiyaçlarını ortaya çıkarmaktır.

5.2.1. Ailelerdeki Sosyal Yapı

Toplumun en küçük yapı taşı olan aile, sosyal ve kültürel yapıya göre incelediğimizde toplum mensubu olan birçok bireyin belirli bir kültür çerçevesinde, belirli yaşam standartlarına sahip olduğunu düşünerek, onları bu özellikleriyle bulunulan yere ve zamana bağlı olarak ele alınır.

Ailelerdeki sosyal ve kültürel yapı ile aile bireylerin çevreyle ve birbirleriyle olan karşılıklı ilişkilerinin yanısıra, bireylerin eğitim, meslek durumları ve hayata bakış açılarını rahatça ortaya çıkabileceği gibi, istekleri ve davranış şekilleri de bulunabilir.

Keles İlçesi'nin 18 köyünden elde edilen 224 anketin sonuçlarına göre ailelerin durumunu, sorunlarını, iç ve dış ilişkilerini, faaliyetlerini daha iyi anlayabilmek için araştırmanın bu bölümünde ele alınan deneklerin yaş ve cinsiyet yapısı, eğitim düzeyi, mesleki durumu, sağlık ve konut durumu ile sosyo-kültürel yapıları ele alınmış ve bu faktörlerin sosyal sorunları ne şekilde etkilediği incelenmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen köylerdeki nüfusun cinsiyete göre dağılımı çizelge 5.9.'da verilmiştir.

Çizelge 5.9. Aile Bireylerinin Yaş Guruplarına ve Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Yaş Gurupları	Adet	%
0-6	89	8.50
7-14	143	13.66
15-49	567	54.15
50-65	163	15.57
65+	85	8.12
Toplam	1047	100.00

Nüfusun yaş guruplarına göre dağılımında 15-49 yaş arasındaki nüfusun toplam nüfus içindeki payı oldukça yüksektir. Genel toplam içinde 15-49 yaş grubunun payı % 54.15 düzeyindedir. Aynı şekilde 50-64 yaş arası nüfusun sayısı da genel toplam içinde çocuk bakımından ikinci sırada yer almaktadır (%15.57). Görüldüğü gibi 15-49 ve 50-64 yaş gurupları incelenen köylerdeki çalışmaya göre belirlenen nüfus içinde toplam yaklaşık %70'i bulmaktadır..

Çizelge 5.10'da dikkati çeken diğer bir husus da erkek nüfusunun kadın nüfusundan daha fazla olmasıdır. Bu fazlalık erkeklerin kırsal yerleşimde daha az oranda yıprandıklarını göstermektedir. Özellikle kırsal kesimdeki kadınların doğum sırasında

bakımsızlık ve dikkatsizlikten dolayı erken yaşta çökmelerine rastlanılmaktadır. Kırsal hayatın kadınlara yüklediği zorluklarında rolüyle kadın nüfusu erkek nüfusuna nazaran az yaşamaktadırlar. 65+ yaş grubundaki erkek sayısının fazlalığı da bu durumu açıkça kanıtlamaktadır.

Çizelge 5.10. Cinsiyete Göre Yaş Gruplarının Dağılımı

Yaş Grupları	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%	Genel Toplam %
0-6	48	54	41	46	89	100	8
7-14	62	43	81	57	143	100	14
15-49	305	54	262	46	567	100	54
50-65	82	50	81	50	163	100	16
65+	52	61	33	39	85	100	8
Genel Toplam	549		498		1047		100

5.2.1.1. Ailelerdeki Birey Sayısı

Ele alınan ailelerde toplam birey sayısı 1047 olarak bulunmuştur. Bu sayının 549'u erkek (%52), 498'i kadın (%48) bireydir. Ailelerde ortalama birey sayısına ilişkin değerler çizelge 10.11' de verilmiştir.

Çizelge 5.11. Aile Başına Düşen Birey Sayısı

	Erkek	%	Kadın	%	Toplam
Toplam Birey Say.	549	52.44	498	47.56	1047
Aile Baş. Düşen Birey Sayısı	2,45	52.44	2,22	47.56	4.67

Çizelge 5.11'den de görüldüğü üzere aile başına düşen birey sayısı 4.67'dir. 1997 genel nüfus sayımına göre, Türkiye'de aile başına düşen birey sayısı 4.97 olarak bulunmuştur. Yani araştırma yöresindeki aile başına düşen ortalama birey sayısı Türkiye ortalamasından düşük olmakla birlikte yakın sayılabilir. Bu çalışmada ele alınan 18 köydeki 224 haneye göre bulunan 4.67'lik ortalama birey sayısı bize yöredeki ailelerin gün geçtikçe geniş aile ya da büyük aile tipinden uzaklaşarak çekirdek aile formatına gelmeye başladığını göstermektedir. Ortalama birey sayısının Türkiye ortalamasının altında olması köylerdeki çok çocuk yapma bilinçsizliğinin, yerini aile planlaması bilincine bıraktığını göstermektedir. Köylerdeki aile gruplarının nüfusunu da dikkate aldığımızda 2-5 kişiden oluşan ailelerin sayısının 149, 6-9 kişiden

oluşan ailelerin sayısının 66, 10 kişilik aile sayısının 4 ve 11 kişideninki ise 1 tane olarak bulunmuştur. 149 ailenin arzulanen birey sayısına sahip oluşu Keles gibi gelişmemiş ilçelerdeki köylerin belirli standartları yakaladığını da göstermektedir. Ancak bu durum diğer bir bakış açısıyla çekirdek aile formatını da oluşturmaktadır. Bu konuyu daha ayrıntılı olarak aile bölümünde incelenmiştir.

5.2.1.2 Aile Tipleri

Aile bir toplumu meydana getiren en önemli öğelerden biridir. Toplumların var olmasında en önemli unsurlardan biri olan aile değişik tiplerde kendini göstermektedir.

Toplumda en önemli sosyal kurumlardan biri olan aile sosyal, ekonomik, psikolojik ve geleneksel nedenlerden dolayı çeşitli biçimlerde oluşmaktadır. Araştırmaya göre büyük aile tipi çekirdek ailenin diğer bir çekirdek aile ile birleşmesiyle oluşmaktadır. Çekirdek aile ise anne, baba ve çocuklardan meydana gelen topluluk olarak kabul edilmiştir. Köylerde bulunan bir diğer aile tipi ise geniş ailedir ki, bu tipte de çekirdek aileye diğer akrabalar katıldığında meydana gelmektedir. Çekirdek aile çocuksuz karı-kocalarından oluşuyorsa bu durumda da karı-koca ailesi söz konusu olmaktadır.

Çizelge 5.12. Aile Tipleri

Aile Tipleri	Adet	%
Çekirdek Aile	113	50.45
Büyük Aile	48	21.43
Karı-Koca Ailesi	40	17.86
Geniş Aile	23	10.26
Toplam	224	100.00

Çizelgeden görüldüğü üzere ailelerin %50.45'ini çekirdek aile tipi oluşturmaktadır. % 21.43 oranında büyük aile, %17.86 oranında ise karı-koca ailesi bulunmaktadır. Geniş ailenin toplam içindeki oranı %10.26 düzeyindedir. Çizelgede dikkati çeken durum ise, çekirdek aile grubunun diğer gruplar içinde daha yüksek paya sahip oluşudur. Bu durum bize Türk toplumunun geleneksel aile tipinden sahip giderek çekirdek aile yapısına dönüştüğünü göstermektedir. Timur(1972), yapmış olduğu araştırmada, Türkiye'deki ailelerin %60 oranında çekirdek aile, %19 oranında büyük aile, %13 oranında geniş aile,

%8 oranında ise karı-koca ailesi tipine rastlanmaktadır. Bu paylarla araştırmamızı kıyasladığımızda ise çekirdek aile ortalamasının altında olduğunu görebiliriz. Büyük aile oranı ise Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Geniş ailenin Türkiye ortalaması ile arasındaki fark ise fazla değildir. Türkiye ortalaması %13 iken, incelediğimiz işletmelerdeki geniş aile oranı %10'dur. Karı-koca ailesinin ortalamasının üzerinde olduğu da görülmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus araştırmanın 30 yıl önce yapılmış olmasıdır. Geçen bu sene içerisinde kırsal kesimde ve Türk toplum yapısında büyük değişiklikler meydana gelmiştir.

5.2.1.3. Eğitim Durumu

Genel anlamda eğitim; içinde bulunduğu toplumsal kurallara uyabilmesi, akıcı bir yöntemle davranışlarını biçimlendirmesi, yaşamını sürdürebilmesi için gerekli tüm gereksinimleri teorik yada pratik bir biçimde giderebilmesi amacıyla, bireye bazı olanak, yetenek ve seçenek hazırlayan sistematik bir öğretilerdir.

Eğitim günümüzde toplumun gelişmesinde ve kalkınmasında son derece önemlidir. Bundan dolayı kalkınma yolunda olan ülkemizdeki kırsal kesimin bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi çalışmalarına hız kazandırılmalıdır. Çünkü bir birey ancak eğitim yoluyla içinde bulunduğu toplumun değer yapılarını benimser, onların gereğini yapar ve kendisinden sonraki kuşaklara devreder. Kısaca, bireye biçim veren, yön veren, yaşam savaşında yol gösteren en önemli öğelerden biri de eğitimidir (Yıldırak 1983)

5.2.1.3.1. Aile Başkanlarının ve Aile Bireylerinin Eğitim Durumu

Çizelge 5.13'den görüldüğü üzere aile başkanlarının % 4.4'ü okur-yazar değil, %4'ü sadece okur-yazar, %85'i ilkökul, %4'ü ortaokul, %2.2'si lise, %0.4'ü de üniversite mezunudur. İlkokul mezunu olan aile başkanlarının %24'ü 40-49 yaş gurubunda yoğun olarak yer almaktadır. Ancak tabloda dikkat çeken bir diğer husus, ilkökul mezunu olan aile başkanlarının genelde 40 yaş ve üstündeki guruplarda yoğunluk göstermektedir. 15-39 yaş gurubundaki ilkökul mezunu aile başkanları daha az sayıdadır.

Çizelge 5.13.İncelenen İşletmelerdeki Nüfusun Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Okuma-Yazması Olmayanlar			Okur-Yazar		İlkokul Mezunu		Ortaokul Mezunu		Lise Mezunu		Üniversite Mezunu		Toplam	
Yaş G.	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
20-29	-	-	-	-	14	6.3	1	0.4	3	1.4	-	-	18	7.8
30-39	-	-	-	-	32	14.3	5	2.3	1	0.4	-	-	38	16.7
40-49	-	-	2	1.0	53	23.7	3	1.3	1	0.4	1	0.4	60	27.1
50-59	-	-	3	1.3	51	22.8	-	-	-	-	-	-	54	24.3
60+	10	4.4	4	1.7	40	17.9	-	-	-	-	-	-	54	24.1
Toplam	10	4.4	9	4.0	190	84.8	9	4.0	5	2.2	1	0.4	224	100.0

Çizelgeden görüldüğü üzere aile başkanlarının % 4.4'ü okur-yazar değil, %4'ü sadece okur-yazar, %84.8'i ilkököl, %4.0'ü ortaokul, %2.2'si lise, %0.4'ü de üniversite mezunudur. İlkokul mezunu olan aile başkanlarının %24'ü 40-49 yaş grubunda yoğun olarak yer almaktadır. Ancak çizelgede dikkat çeken bir diğer husus, ilkököl mezunu olan aile başkanlarının genelde 40 yaş ve üstündeki gruplarda yoğunluk göstermektedir. 15-39 yaş grubundaki ilkököl mezunu aile başkanları daha az sayıdadır.

Hemen hemen her köyde ilkököl mezunu aile başkanlarının fazla olması karşı konulmaz bir sonuçtur. Özellikle 40 yaş ve üstündeki gruplarda ilkököl mezunlarının fazlalığı bu insanların yaşadıkları geçmişte de eğitim kurumlarının oldukça sınırlı düzeyde bulunduğuna işarettir. Durum böyle olsa da araştırma sonucunda okur yazar olmayanların oranının %4.4 gibi bir pay alması üzücü bir durumdur. Köydeki diğer okur yazar; ortaokul, lise ve üniversite mezunu olan aile başkanlarının oluşturduğu paylarla okur yazar olmayan başkanların payları ayrı ayrı incelendiğinde bu oranların neredeyse eşit (%4.4-%6.8) olduğu görülmektedir. Bu durumun giderilmesi içinde ailelerin eğitimin yararları hakkında bilinçlenmeleri ve çocuklarını bu bilinçle okutmaları gerekmektedir. Aynı zamanda incelenen ailelerde 40-49 yaş gurubunda bulunan ailelerin 1'inde, 50-59 yaş gurubundaki ailelerin 2'sindeki aile başkanları kadındır.

Aile bireylerinin yaş ve cinsiyete göre eğitim durumlarını belirten veriler çizelge 5.14'de sıralanmıştır. Çizelgeden görüldüğü üzere incelenen köylerde yaşayan 457 kadın birey ve 489 erkek bireyin eğitim seviyeleri yer almaktadır. Çizelge'ye göre okur

yazar kadın oranı okur yazar erkek oranına göre %4 lük payla daha yüksek çıkmıştır. Sadece okur yazar olma durumunun kadınlar içinde daha yaygın olması da dikkati çeken bir durumdur. İlkokul seviyesine kadar eğitim görenlerin oranlarına baktığımızda %70'lik toplam pay içinde erkek ve kadınların payları birbirine yakındır. (%36 kadın, %34 erkek) Ortaokul öğretim düzeyine gelen toplam birey sayısı %8 iken kadın bireyler bu oranın %1'ini erkek bireylerde %7'sini oluşturmaktadır. Ortaokul seviyesiyle birlikte lise ve üniversite eğitimlerine katılan kadınların sayısı düşük düzeydedir. Lise düzeyine kadar okumuş 40 bireyden %1'inin kadın %3'ünün erkek olması ve üniversiteye gitmiş 8 bireyin hepsinin erkek oluşu bu durumu kanıtlamaktadır. Kadın bireylerin okur yazarlık durumunun düşük oluşu kırsal kesimin kız çocuklarına yönelik tutucu davranışının bir göstergesi niteliğindedir. Ancak, ailelerin çocuklarını okutmak istedikleri okul seviyesine ait çizelge de gözönüne alınırsa bu yöredeki eski kalıplaşmış bilincin yavaş yavaş terk edilmeye başlandığı görülebilir.

Çizelge 5.14. Aile Bireylerinin Yaş ve Cinsiyete Göre Eğitim Durumları

	Okuma Yazması Olmayanlar		İlkokul Çağındakiler		Okur Yazar		İlkokul Mezunu		Ortaokul Mezunu		Lise Mezunu		Üniversite Mezunu		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Kadın	37	3.87	41	4.28	15	1.56	343	35.87	13	1.35	8	0.83	-	-	457	48.30
Erkek	20	2.09	38	3.97	1	0.10	327	34.20	63	6.58	32	3.34	8	0.83	489	51.70
Toplam	57	5.96	79	8.26	26	1.66	670	70.07	76	7.93	40	4.17	8	0.83	946	100.00

5.2.1.3.2. Aile Başkanlarının Çocukları İçin İstedikleri Eğitim Düzeyleri

Çizelge 5.15. Çocukları Okutmak İstedikleri Okul Seviyesi

	n	%
Okumasın	2	0.88
Okuma Yazma Yeterli	1	0.44
İlköğretim	3	1.33
Lise	3	1.33
Üniversite	172	76.85
Kendi Bilir	42	18.75
Toplam	224	100.00

Araştırma kapsamındaki köylerde yaşayan ebeveynlerin % 76.85'i eğitimin geleceğe yönelik bir yatırım olduğunu düşünmektedirler. Özellikle ailelerin çocuklarına sağlamayı amaçladıkları olanaklar konusunda hassas oldukları dikkat çekmektedir. Çizelgeden de görüldüğü üzere araştırma kapsamındaki köylerde aile büyüklerinin 172'si (%76.85).çocuklarını üniversiteye göndermeyi istemektedirler. Aile büyüklerinin kendilerine tanınmayan olanakları çocuklarına sağlama isteği köylerin kısa zamanda eğitim-öğretim sahibi bireylerden oluşabileceğini de göstermektedir. Köylülerin bu isteği gelişmeye yönelik bir istek olarak önem kazanmaktadır. Fakat, yine çizelgeden çocuklarının okumasını umursamayanların varlığı az da %2 olsa mevcut olduğu görülmektedir. İlköğretim, lise seviyesine kadar okumanın yeterli olduğunu düşünen ebeveynlerde bulunmakla birlikte çocuklarına üniversite okutmak isteyenlerin fazlalığı da sevindirici bir gelişimdir. Bunun yanı sıra ailelerin %19'u da çocuklarını eğitim-öğretim seviyesi açısından serbest bırakmaktadır.

Çizelge 5.16'da yer alan ailelerin büyük çoğunluğunun eğitim düzeyi düşüktür. 190 aile başkanı ilkokul, 9 aile başkanı ortaokul, 5 aile başkanının lise ve 1 aile başkanı ise üniversite mezunudur. Kendi sahip oldukları eğitim seviyesini düşük gören aile başkanlarını, çocuklarının kendi yaşadıkları sıkıntıları çekmemelerini istemektedirler. Bunun içinde çocuklarının üniversite eğitimi almalarını istemektedirler. İnceleme yöresindeki ailelerin bu tutumu ebeveynlerin eğitimi gerekli görmeye başladıklarını doğrulamaktadır.

Çizelge.5.16. Aile Başkanlarının Eğitim Seviyeleri ile Çocuklarını Yönlendirmek İstedikleri Meslek Grupları

Tercihler	Aile Başkanlarının Eğitim Düzeyleri					
	Oku.-Yaz.Olan	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Oku.-Yaz. Olm.
Kendi Bilir	3	107	5	3	1	4
Mühendis		6	1			
İmam		1				3
Öğretmen		21	1			
Ziraat Müh.	1	10				
Hemşire		2	1			
Avukat		3		1		
Ticaret	1	2				1
Akademisyen		2				
Subay		4				
Memur		3				
Veteriner		2				
Doktor	4	28	1	1		2
Toplam	9	190	9	5	1	10

Aile başkanlarının çocukları için istedikleri meslekler çizelge 5.16'da incelendiğinde, 224 aile başkanının toplam 13 tercih arasında seçim yaptığı görülmektedir.

Çizelgede en fazla alan tercih kendi bilir cevabıdır. 123 aile başkanı çocuklarını meslek seçiminde serbest bırakmıştır. Bu aile başkanlarının, büyük çoğunluğunun ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Yine, ilkokul mezunu aile başkanları çocuklarının doktor (28 aile başkanı), öğretmen (21 aile başkanı), ziraat mühendisi (10 aile başkanı) olmalarını istedikleri görülmektedir. Bununla birlikte ticaret, bilim adamı, imam, veteriner, memur, mühendis olmalarını daha düşük oranlarda tercih etmektedirler. Ortaya çıkan sonuçlardan aile başkanlarının büyük bir çoğunluğunun çocukları için çiftçilik dışında bir meslek düşündükleri görülmektedir. Yani aile başkanlarının istekleri dikey sosyal hareketlilik düzeyindedir.

Keles İlçesi'nde ebeveynlerin çocukları için istedikleri mesleklerde farklılık göstermektedir. Çizelge 5.17.'de araştırma kapsamındaki köylerde yaşayan bireylerin çocukları için düşündükleri meslekler yer almaktadır. Çizelge 5.17.'den görüldüğü üzere incelenen köylerdeki ebeveynlerin çoğu çocuklarının doktor olmasını istemektedirler. Bu bilinç gelişmekte olan Türkiye'de yıllardan beri devam eden bir görüştür. Özellikle köy gibi küçük yerleşim birimlerinde sağlık personelinin ve sağlık olanaklarının yetersiz oluşu, bu aksaklıklardan dolayı çaresiz durumda kalan kırsal kesim halkının büyük bir kısmı, çocuklarının yüksek gelir ve saygınlık vadeden bu mesleğe yönelmesini istemektedirler. Diğer taraftan öğretmenlik mesleğini tercih edenlerin sayısı da %9.82 seviyesindedir. Ziraat Mühendisliği %4.92, mühendislik %3.14, avukatlık %1.80, ticaret %1.80 ve diğer meslek grupları %7.60 olarak çizelgede şekillenmiştir. Ebeveynlerin %54.91'i düzeyindeki kısmı çocuklarına uygun gördükleri meslekler açısından demokratik bir tavır içerisinde görülmektedir.

Çizelge 5.17. Ailelerin Çocukları İçin İstedikleri Meslekler

Meslek Grupları	n	%
Doktor	36	16.01
Öğretmen	22	9.82
Ziraat Mühendisi	11	4.92
Mühendis	7	3.14
Avukat	4	1.80
Ticaret	4	1.80
Kendi Bilir	123	54.91
Diğer	17	7.60
Toplam	224	100.00

5.2.2. Konutların Kullanım Durumu

Araştırma kapsamına alınan köylerde bulunan konutlar, köyün yerleşme yeri ve şekline, bölgenin iklimsel, ekonomik, sosyal ve kültürel özelliğine göre değişik yapılarda

olmaktadır. Konutlar genelde kerpiç, tuğla ya da betonarme olarak dağılım göstermektedir.

Çizelge 5.18. Konutların Kullanım Durumu

Konutların Özellikleri	Adet	%
Yalnız Konut	39	17.41
Konut+Ahır veya Ağıl	101	45.08
Konut+Ahır+Kümes	60	2.79
Konut+Ahır+Ambar	15	6.70
Konut+Ahır+Ambar+Kümes	9	4.02
Toplam	224	100.00

Köy yerleşiminin tipik özelliği olan çoklu yapılaşma diğer tüm köylerdeki gibi buradaki araştırma alanında da kendini göstermektedir. Çizelge 5.18'e göre incelenen köylerdeki konutların 101 adedi konut+ağıl veya konut+ahır şeklinde bulunmaktadır. Yalnız konut olarak kullanılan bina varlığı ise 39 adettir. Genelde köyde konut+ağıl yada konut+ahır şeklinde kombinasyon ağırlıktadır. İncelenen köylerde Konut+ahır+kümes olarak biçimlenen 60 yapı, konut+ahır+ambar olarak kullanılan 15 yapı ve tüm bu yapıların hepsini içeren 9 yapı bulunmaktadır.

Araştırma yapılan Keles İlçesi'nin köylerinde bulunan ev eşyası varlığına ait bilgiler aşağıdaki gibidir.

Çizelge 5.19.Hanelerde Bulunan Ev Eşyası Varlığı

Eşyalar	n	%
Televizyon	186	83.04
Radyo	184	82.14
Buzdolabı	201	89.73
Çamaşır Makinesi	85	37.95
Fırın	113	50.45
Ocak	203	90.63
Telefon	194	86.61
Dikiş makinesi	149	66.52

İncelenen işletmelerde bulunan ev eşyaları görüldüğü gibi şehirde yaşayan nüfusunun evinde bulunan eşyalarla büyük benzerlik göstermektedir. Çizelge 5.19.'da belirtilen oranlara göre televizyon %83.04, buzdolabı %89.73, radyo %82.14, ocak %90.63, telefon %86.61 oranlarıyla evlerde en çok bulunan eşyalar arasında yer almaktadır.

Kentsel yerleşimlerde yaygın olan fırın, çamaşır makinesi, bulaşık makinesi, mikrodalga fırın v.b. gibi ev aletlerinin kullanımı, incelenen işletmelerde köyde bu aletlerden sadece çamaşır makinesi %37.95'inde, fırın %50.45 oranında bulunmaktadır. Bu da köy yerleşiminin bazı ihtiyaçları gidermede kendi iş güçlerini kullandığını göstermektedir. Örneğin kırsal yerleşimde yaşayanların çoğu evlerini temizlemek için çalı süpürgesini kullanmakta bunun için de elektrik süpürgesine sahip değildirlir .Bu örnekte olduğu gibi diğer elektronik eşyaların kullanımı da köy halkı için gereksiz ve masraflı görüldüğünden dolayı tercih edilmemektedir. Dikiş Makinesi %66.52'lik bir oranla evlerde mevcuttur. Aslında bu oran köy yerleşiminin ihtiyaç duyduğu eşyalar içinde daha düşük kalmıştır. Bu durum da incelenen köylerde, maliyetlerin düşük olmasından dolayı, hazır giyime yönelişin son yıllarda hızla arttığını ve çarşı bilincinin yaygınlaştığını göstermektedir.

5.2.3. Ailelerin Haberleşme Davranışları

5.2.3.1.Haberleşme Davranışları

Haberleşme; fikir ve bilginin herkesçe aynı şekil ve değerde anlaşılır hale getirilmesi, paylaşılması ve karşılıklı etkinin sağlanmasıdır. (Kongar 1981)

Kırsal alanda bireylerin toplum dışında gerçekleşen olaylardan, gelişmelerden, yeniliklerden yararlanmaları kente oranla daha sınırlı olmaktadır. Toplumsal yapı içinde kırsal yapı modernleştikçe, geliştikçe bireylerin kendi çevreleri ile ilişkileri artmakta, yeniliklerin topluma girmesi hızlanmaktadır. Radyo, televizyon, gazete, dergi gibi kitle haberleşme araçlarının etkinliği ve kullanımı ile kırsal bölgelerle kentsel bölgeler arasında haberleşme ağı kurulmaktadır. Bu araçlar yoluyla büyük kentlerde görülen her tutum ve davranış önceleri taklit edilmekte, bir süre sonrada kırsal halk tarafından benimsenmektedir. Bundan dolayı kitle iletişim araçlarına duyulan yakınlık, kırsal topluluk ile kent arasında dolaylı yoldan ilişkiyi sağlayan bağlantılardan biri olmaktadır.

5.2.3.1.1. Gazete Okuma Sıklığı

Kırsal alanda yaşayan bireylerin dış dünya ile ilişki kurmalarını sağlayan gazete, radyo ve televizyon kadar olmasa da önemli bir iletişim aracı olarak kabul edilmektedir. Bireyler, üzerinde yaşadığı ülkesi ve dünyaya ilişkin olayları izleme ve çeşitli konularda fikir sahibi olabilmek için gazete okuma gereksinimi duyarlar.

Çizelge 5.20’de ankette yer alan 224 ailenin gazete okuma sıklığına göre dağılımı ele alınmıştır. Aileler arasında gazete okumaya yönelik ilgi oldukça düşüktür. Hergün gazete okuyanların oranı %12.95’dir. Bu değer düşük olması nedeni, eğitim düzeyinin düşük, kişilerin ilgisizliği ve gelişmeleri televizyon yoluyla takip etme isteğinden kaynaklanmaktadır. Bir başka önemli neden ise, gelir düzeyinin düşük olmasından dolayı, gazeteler genellikle kahvelerde okunmakta, evlere çok nadir gazete alınmaktadır. Gün aşırı gazete okuma alışkanlığı 15 ailede ve %6.70 oranında bulunmaktadır. Anket katılan aile başkanlarının çoğunluğu haftada bir (%16.07) büyük bir çoğunluğu ise nadiren (%23.21) gazete okumaktadır. Hiç gazete okumayan ile cevap vermeyenler ise %41.07 seviyesindedir. Bu da ankete olan yaklaşımın olumsuz olması ve gazeteye olan ilginin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.

Çizelge 5.20. Gazete Okuma Sıklığına Göre Dağılım

	n	%
Hergün	29	12.95
Gün Aşırı	15	6.70
Haftada Bir	36	16.07
Nadiren	52	23.21
Hiç	62	27.67
Cevap Yok	30	13.40
Toplam	224	100.00

5.2.3.1.2. Radyo Dinleme Sıklığı

Dünyada ilk düzenli radyo yayınlarının 1920 yılında, Türkiye’de ise bundan yalnızca 7 yıl sonra başladığı dikkate alınrsa, diğer kitle haberleşme araçlarına göre radyonun ülkemize çok erken girmiş olduğu görülmektedir (Tatlıdil,1984). **Bu nedenle**

halkımızın radyo dinleme alışkanlığı konusunda eski ve köklü bir geçmişe sahip olduğu söylenebilir.

Çizelge 5.21. Radyo Dinleme Alışkanlığı

Programlar	n	%
Haberler	102	45.54
Ayrım Yok	32	14.29
Müzik	13	5.80
Dini Programlar	4	1.79
Haber+Tarım Program.	10	4.46
Haber+Tarım+Dini Prog.	8	3.57
Haber+Dini Programlar	6	2.68
Cevap Yok	49	21.87
Toplam	224	100.00

Keles İlçesi ve köyleri geçimini büyük çoğunlukla tarımdan sağlıyor olmasına karşın sadece 18 aile tarım programlarıyla ilgili yayınları dinlemektedir. Ankete cevap veren aile başkanlarından 102'si haber programlarını dinlemektedir. Buradan çiftçilerin tarımla gelişmeleri takip etmedikleri ve birbirlerinden aldıkları duyumlarla hareket ettikleri sonucu çıkartılabilir. Yine, burada da cevap vermek istemeyen 49 kişi (%21.87) yer almaktadır.

5.2.3.1.3. Televizyon İzleme Sıklığı

Radyo gazete gibi haberleşme araçlarının yanı sıra televizyon da bir kitle haberleşme aracı olarak bireylerin mevcut tutum ve davranışlarına çeşitli yönlerden etkide bulunabilmektedir. Ülkemizde radyo kadar eski olmayan televizyon yayınları, elektriğin her köye ulaşması ile birlikte bütün halk kesimleri tarafından izlenmekte ve kırsal alanda yaşayan halkın yaşadığı toplum dışındaki dünya ile ilişki kurmasında büyük rol almaktadır.

Çizelge 5.22'de en fazla izlenen televizyon programlarının haberler (%32.58) olduğu görülmektedir. Tarım programlarını izleme oranının az olması (6 kişi %2.68) tarımla ilgili programların yeterli olmamasından ve tek bir kanalda yayımlanıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Tarımla ilgili gelişmeler genellikle haber programı içinde yer

almakta ve haber programı izleme oranı diğer kanallara göre %'lik dilimden yüksek pay almaktadır. Keles İlçesi ve köylerinde televizyon izleme alışkanlığı ve programlara karşı olan seçicilik oldukça fazladır. Televizyon programları arasında dini programların yer almaması da dikkat çekicidir. Bölgede televizyon yayınları çanak antenler sayesinde izlenmektedir. Her hanede en az 1 çanak antenin bulunduğu araştırma alanında elde edilen bir başka ilginç veri ise halkın yabancı dil bilmemesine rağmen, yabancı kanalların seyrediliyor olmasıdır.

Çizelge 5.22. Televizyon İzleme Alışkanlığı

Programlar	n	%
Ayrım Yapmaksızın Tümü	63	28.13
Haberler	73	32.58
Tarım Programları	6	2.68
Haberler+Filmler	22	9.82
Diğer	42	18.75
Cevap Yok	18	8.04
Toplam	224	100.00

5.2.4. İşletmelerdeki Tarımsal Yapı

5.2.4.1. Tarımsal İşletme Büyüklüğü

Arazi bilindiği gibi tüm sektörlerin bina varlıklarının kurulması açısından önemli bir varlıktır. Özellikle tarım işletmeleri arazi varlığına diğer işletmelerden farklı olarak sadece kuruluş yeri olarak değil üretime doğrudan etkisi olduğundan daha çok ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyacın miktarı da yine tarımsal işletmenin hangi faaliyet dalıyla uğraştığına göre değişiklik gösterir.

İnceleme kapsamında yer alan 18 köydeki tarımsal işletmelerin arazi varlığıyla ilgili veriler de çizelge 5.23.'de verilmiştir.

Çizelge 5.23. İşletmelerin Arazi Varlığına Göre Dağılımı

Dekar	n	%
1-10	26	11.61
11-20	61	27.23
21-50	99	44.19
51-100	35	15.63
101+	3	1.34
Toplam	224	100.00

Çizelge 5.23'e göre 21-50 dekar arasındaki arazi varlığı %44.19'luk payla en yüksek rakamı vermektedir. Bu durumdan işletmelerdeki genel arazi varlığını çıkarmak mümkündür. 1991 Tarım Sayımı sonuçlarına göre de Türkiye'deki toplam tarım işletmelerinin % 42.1'i 100 dekardan küçük alana sahiptir. Ortalama işletme genişliği ise 51.6 dekadır. Çizelge 5.23' de 100 dekardan küçük toprak varlığına sahip işletmelerin payı % 99 olarak, ortalama işletme genişliği ise 28 dekar bulunmuştur. Tarım sayımı sonuçları ile Keles'de uygulanan anket sonuçlarına göre, işletmelerin arazi varlığı ve ortalama arazi büyüklüğü açısından Türkiye ortalamasından farklı olduğunu göstermektedir. Bu durumun en önemli sebebi de arazi mülkiyetinin miras yoluyla parçalanmasıdır. Kırsal yerleşimde kendini gösteren bu faktör işletme arazilerinin daha da çok parçalanmasına ve küçülmesine böylece işletme sayılarının artmasına yol açmaktadır. Arazi toplulaştırma faaliyetlerinin Keles İlçesi'nde biran önce başlatılıp parçalı arazi dağılımının düzene kavuşturulması gerekmektedir. Ortalama arazi genişliği açısından 21-50 dekar arası işletmeler bu kesimde yaygınlık göstermektedir. 1991 yılında Türkiye'de bulunan tarım işletmelerinin ortalama genişliği 51.6 dekar iken Keles yöresindeki ortalama 28 dekarlık işletme genişliği, işletmelerin bir kez daha ne kadar yetersiz ve düzeltilmesi zor bir sorun olduğunu göstermektedir. Durum böyleyken yöredeki 100 dekarın üstündeki işletmelerin payının %1 olması da düşündürücüdür. Araştırma yöresinde 500 dekarın üzerinde araziye sahip işletmeye ise rastlanılmamıştır.

Keles yöresindeki 18 köyde yapılan araştırma sonucuna dayalı arazi varlığına ait verilerin Bursa ve Keles'in toplam arazi varlığı içindeki yeri ve oranı da önem taşımaktadır. Keles ve Bursa'daki işletmelerin sahip oldukları arazi varlıkları ve işletme sayıları çizelge 5.24 ve çizelge 5.25'te görülmektedir.

Çizelge 5.24. Bursa'daki İşletmelerin Arazi Büyüklüğü

İşletme Büyüklüğü (da)	n	%
1-10	14337	16.06
11-20	19011	21.30
21-50	33533	37.56
51-100	17295	19.38
101-200	4821	5.40
201+	276	0.30
Toplam	89273	100.00

Kaynak: Anonim 2000h Bursa Tarım İl Müdürlüğü Brifing Raporu

Çizelge 5.25. Keles İlçesinde İşletmelerinin Arazi Büyüklükleri

İşletme Büyüklüğü (da)	n	%
1-10	407	11.65
11-20	955	27.33
21-50	1542	44.14
51- 100	548	15.68
101-200	42	1.20
Toplam	3494	100.00

Kaynak: Anonim 2000g Keles Tarım İlçe Müdürlüğü Dosyaları

Çizelge 5.24'de görüldüğü gibi Bursa'daki toplam işletme sayısı 89 273' dür. Keles'deki tarımsal işletmeler ise Bursa'daki toplam işletme sayısının %3.91 ini oluşturmaktadır. İki çizelgede de görülen odur ki, işletmelerin büyük çoğunluğu 21-50 da arası arazi varlığına sahiptir. Bursa'daki işletmelerde bu grupta yer alanlar toplam içinde % 37.56, Keles'deki işletmelerde bu grupta bulunan işletmelerin oranı ise % 44.14 düzeyindedir. İki çizelgede de işletme büyüklüğüne ait yoğunluk grubu paralel doğrultudadır.

Bursa'daki işletmelerin toplam arazi varlığı 3 316 651 da ve Keles İlçesindeki toplam arazi varlığı 125 000 dekadır. Buradan hareketle ortalama işletme büyüklükleri hesaplanabilir. Bursa'da 89 273 ve Keles'de 3 494 tarım işletmesi bulunmaktadır. Buna göre, Bursa'daki ortalama işletme büyüklüğü 37 da, Keles'de ise 28 da civarındadır. İnceleme alanındaki toplam arazi varlığı 6 072 da olduğundan, buradaki ortalama işletme büyüklüğü 27 da çıkmıştır. Araştırma yöresindeki işletme büyüklüğünün düşük çıkması ise bu yörede ele alınan işletmelerin Bursa'ya göre daha az arazi varlığına sahip olmalarından kaynaklanmaktadır.

İşletmelerin arazi varlıklarındaki yetersizlikten de anlaşıldığı üzere yörenin tarım işletmeleri küçük ölçekli ve düzensizdir. Düzensizlik ile anket yapılan köylerdeki işletmelerin arazi varlığının az olmasının yanında çok parçalı bir yapıya sahip olması kastedilmektedir. Türkiye’deki tarım işletmelerinin diğer bir önemli sorunu olan parçalı arazi yapısının, yörede de geçerli olduğu araştırma ile saptanmış olmaktadır.

Tablo 5.26. İncelenen İşletmelerde Parsel Sayısı

Parsel Sayısı	n	%
1-2	32	14.29
3-5	149	66.51
6-10	39	17.41
10+	4	1.79
Toplam	224	100.00

Çizelge 5.26’ya göre incelenen işletmelerdeki parsel sayısı 3-5 parçalı ve 6-10 parçalı arazi varlığı grubunda yoğunlaşmaktadır. İşletmelerin sahip olduğu araziler özellikle miras yoluyla günden güne daha da fazla parçalanmaktadır. Bu parçalanma da beraberinde zamanın, işgücünün, sermayenin ve diğer girdilerin uygun bir şekilde kullanılmamasına yol açarak işletmelerin rasyonel kararlar almasını, ekonomik düzeyde üretim gerçekleştirmelerini engellemektedir. İşletmelerin % 66.51’i 3-5 parsellik arazi yapısına sahiptir. Bu parsellerin birbirlerine olan uzaklıkları, şekilleri ve verimlilikleri faaliyetlerin hızına ve dolayısıyla üretime tamamen hakim olmaktadır. Burada mevsimsel koşulların durumu da işletmenin üretim şansını belirlemektedir. Çizelge 5.26.’ da gözlenen bir diğer durumda 6-10 parsel sayısına sahip işletmelerin % 17.41’lik pay aldığıdır. 10 parselden fazla arazi yapısına sahip işletmelerin 4 tane olması ise umutlandırıcı bir tablodur. İnceleme alanındaki tüm işletmelerin mümkün olduğunca bir veya birkaç parselde sahip olması şeklinde planlanan toplulaştırma projeleriyle bu parçalı tarımsal yapı düzeltilerek, uygun işletme kapasitesine ulaşmak mümkün olabilecektir.

5.2.4.2. Arazilerin Mülkiyet Durumu

İncelenen işletmelerdeki arazi varlığı işletmelerin öz mülkiyetinde bulunmaktadır. Yörede yapılan çalışmadan işletmelerin kiracılık, ortakçılık gibi usulleri

gerçekleştirilemediği görülmektedir. Aslında kiracılık ve ortakçılık uygulamalarının gelişmemesi kırsal kesimlerde sıkça rastlanılan bir durumdur. Oysa ki öz mülkiyeti sınırlı olan işletmelerin ortakçılığa ve kiracılığa yönelmesiyle hem boş kalan araziler hem de işgücü kapasiteleri atıl olmaktan çıkarılabilecektir. Maalesef tüm Türkiye’de olduğu gibi öz mülkü az olan çoğu işletme kiracılık ve ortakçılığa sıcak bakmamaktadır. Araştırma alanındaki işletmelerde de bu genel durum kendini açıkça göstermektedir.

5.2.4.3. İşletme Sahiplerinin Arazilerine Gösterdikleri İlgisi

Ankette üzerinde durulan konulardan biri de işletmelerin sahip oldukları arazi ile ilgili çalışmalara yöneliktir. ‘Parsellerinize toprak tahlili yaptırdınız mı?’ şeklindeki soruya 205 aile reisi hayır cevabını vermiştir. 19 üretici ise toprak tahlili yaptırdığını dile getirmiştir. Toprak tahlilini yaptırmayan %92 oranındaki üreticiler, yaptırmayış sebebi olarak çeşitli gerekçeler ileri sürmüşlerdir. Bu gerekçeler çizelge 5.27’de sunulmuştur.

Çizelge 5.27. Toprak Tahlili Yaptırmama Nedenleri

Nedenler	n	%
Bilgisizlik	81	36.16
Gerek duymamak	54	24.11
İhmalkarlık	34	15.18
Tarım İl Müd. Uzaklık	11	5.37
Diğer	25	12.20
Toplam	205	100

Çizelge 5.27’e göre çiftçilerin %36.16’sı toprak tahlili yaptırmamalarına dair gerekçe gösterirken, %15.18’i ihmalkarlığı, % 5.37’si Tarım İl Müdürlüğüne olan uzaklığı, %12.20’si de farklı nedenleri dile getirirken % 24.11’lik bir kesim ise tahlil yaptırmaya gerek duymadıklarını söylemişlerdir. Geçimini büyük oranda tarıma bağlı yaşayan halkın sahip oldukları arazi varlıklarına gösterdikleri bu ilgisiz tutumun en büyük sebebi de eğitimsizlik olarak gösterilebilir. Toprağın zamanla içindeki mineral ve besin maddelerini kaybettiğini bilen ve bu anlayışı kavramış olan insanların topraklarında ortaya çıkabilecek zararlıların ve verim kayıplarının sonuçlarını anlayabilecekleri

görülen bir gerçektir. Fakat tüm kırsal kesim insanının gerek maddi yetersizlikler, gerekse teknoloji ve yeniliklerden uzak yaşam sürdürmeleri, onları ilgisiz hale getirmiştir.

5.2.4.4. İşletmelerdeki Hayvan Varlığı

Tarımsal işletmeler denince akla sadece toprağı ekip biçen işletmeler gelmemelidir. Türkiye özellikle hayvan yetiştiriciliğı için coğrafi olarak son derece uygun koşullara sahipken maalesef bir çok alanda olduğu gibi eğitim, bilgi eksikliği ve teknolojik yenilikleri yakından takip edememe gibi sebeplerden dolayı varolan potansiyelini değerlendirememektedir. Bilhassa yüksek verim gücüne sahip ithal hayvan ırklarının yetiştirilme koşullarına ayak uyduramaması ve çeşitli hayvan hastalıkları da hayvan yetiştiriciliğinin potansiyeline gölge düşürmektedir. Köylerde hemen hemen her işletmenin kendine ait birkaç hayvanı bulunmaktadır. Ancak burada pazara yönelik, entansif bir hayvancılıktansa, işletmeler kendi öz tüketimlerine yönelik üretim gerçekleştirmektedirler

Çizelge 5.28. İncelenen İşletmelerdeki Hayvan Varlığı

Başlıca Hayvan Türleri	n	İşletme Başına Düş. Hayvan Sayısı
Sığır	328	1,5
Dana	139	0.6
Koyun	2870	13
Keçi	353	2

İncelenen işletmelere ait hayvan varlığına dair bilgilerde çizelge 5.28.'de özetlenmiştir. Koyun % 62, sığır ve keçi de % 7'lik paylarla toplam hayvan varlığının ağırlıklı kısmını oluşturmaktadır. Genelde hayvan yetiştiriciliğı denildiği zaman köylerimizin çoğunda koyun yetiştiriciliğı akla gelmektedir. Belki bu durumun sebebi de koyunların daha kolay yetiştirilmesi, Türk insanının kültür ve alışkanlıklarından kaynaklanan durumun etkili olması ya da Kurban Bayramları nedeniyle koyuna duyulan talep miktarından kaynaklanmaktadır. Küçük işletmeler de koyunlarını Kurban Bayramında satmak için bu yetiştiriciliğı benimsemişlerdir. Diğer hayvanların yetiştiriciliğı ise küçük tarımsal

İşletmelerde çok az bir pay almaktadır. Koyun varlığının dışında kalan diğer hayvan varlığının toplam %38' lik payla koyun varlığının oldukça gerisinde kalmaktadır.

5.2.4.5. İşletmelerin Alet Makine Varlığı

Bilindiği gibi tarımda istenilen verim düzeyine ulaşılabilmeye tarım tekniklerine uygun alet ve makinaların işletmelerde kullanılması önem taşımaktadır

Araştırma yöresinde traktör başına düşen arazi miktarı 69 dekar olup Türkiye ortalamasının (392 dekar) oldukça altındadır. Bölgenin, genellikle dağlık ve meyilli arazilerden oluşmasından dolayı traktör sayısı sınırlı sayıdadır

İşletmelerin olanaklar ölçüsünde alet ve makine ile donatılmasında, yeni teknolojilerin üretici tarafından benimsenmesi önem taşımaktadır. Tarım alet- makinalarının ve . yeni teknolojik gelişmelerin, tarımsal programlar aracılığı ile çiftçilere ulaştırılması ve benimsenmesi gerekmektedir. Günümüz koşullarına uygun alet makine kullanımı üretimde meydana gelen artışın ana nedenlerinden birini oluşturmaktadır.

Çizelge 5.29. İşletmelerin Alet Makine Varlığı

Alet makine cinsi	n
Traktör	88
Pulluk	91
Tırmık	51
Mibzer	16
Diskaro	7
Römork	28
Diğer	20

Çizelge 5.29. da yer alan diğer alet makine çeşitleri traktörle birlikte kullanılmakta yani traktörün bir parçası gibi ele alınmaktadır. Aynı zamanda bu alet ve makinalardan 23 haneye ait olanlar kiraya verilmektedir. 18 köydeki toplam alet makine varlığını Keles'in toplam varlığı ile kıyasladığımızda traktör sayısı Keles'teki toplam traktör sayısının %9'unu oluşturmaktadır. Araştırma yöresindeki tırmık, mibzer, diskaro ve diğer ekipmanlar ise Keles genelindeki toplam tarımsal alet makine varlığı içine alınmamıştır.

5.2.4.6. Bitkisel Üretim Durumu

Ele alınan araştırma yöresi olan Keles ilçesinin 18 köyü bitkisel üretim açısından özellikle meyve yetiştiriciliğinde son derece gelişme göstermiştir. Yörede yetiştirilen çilek, vişne ve kiraz meyveleri Keles ilçesinin tarımsal üretimine büyük katkıda bulunmaktadır. İlçenin tarım yapılan topraklarının sığ ve kalkerli yapıya sahip olması çilek yetiştiriciliğinin gelişmesinde büyük rol oynamıştır.

Bursa İli meyve varlığı göz önüne alındığında Keles ilçesinde yetiştirilen meyvelerin üretim alanları ve üretim miktarları çizelge 5.30'da verilmiştir.

Çizelge 5.30'dan görüldüğü gibi Keles İlçesi elma, çilek, ceviz ve kiraz meyvelerinin hem üretim hem de yetiştirilen alan ve ağaç sayısında, toplam Bursa'daki alan içindeki payları yüksek çıkmıştır. Keles'te yetiştirilen üzüm üretim açısından Bursa'da %2.61, alan açısından da %6.46'lık bir pay sahibidir. Ancak şeftali ile erik diğer meyveler açısından daha düşük paya sahiptirler. Elma, çilek, ceviz ve erik meyvelerinin sahip oldukları paylara göre sırasıyla Bursa'daki toplam meyve varlıkları içinde üretim açısından %13.11, %10.55, % 3.98 ve % 6.17 oranları alındığını, ekilen alan ve ya ağaç sayısı bakımından ise yine Bursa toplamında sırayla %10.99, %8.17, %7.28, %9.33 paylarını almaktadır.

Çizelge 5.30 Bursa İli Meyve Varlığı

	Üzüm		Şeftali		Elma		Çilek		Ceviz		Kiraz		Erik	
	Üre. ⁽¹⁾	Al. ⁽²⁾	Üre. ⁽¹⁾	Ağ. Say ⁽³⁾	Üre. ⁽¹⁾	Ağ. Say ⁽³⁾	Üre. ⁽¹⁾	Al. ⁽²⁾	Üre. ⁽¹⁾	Ağ. Say ⁽³⁾	Üre. ⁽¹⁾	Al. ⁽²⁾	Üre. ⁽¹⁾	Ağ. Say ⁽³⁾
Keles	2380	595	50	3300	6500	100000	3600	360	200	10000	740	37000	287	22100
Bursa	91343	9204	80141	2743620	49598	910160	34138	4406	5019	137444	11994	396625	13419	442483
%	2.61	6.46	0.06	0.12	13.11	10.99	10.55	8.17	3.98	7.28	6.17	9.33	2.14	4.99

(1): Üretim (Ton)

(2): Alan (Ha)

(3) Ağaç Sayısı (Adet)

Kaynak: Anonim 2000h. Bursa Tarım İl Müdürlüğü Brifing Raporu

Anonim 2000g. Keles Tarım İlçe Müdürlüğü Dosyaları

Meyve varlığı ile ilgili durum böyleyken Keles ve Bursa İlindeki tahıl varlıklarının durumu da aşağıdaki gibidir.

Çizelge 5.31. Bursa İlinde Seçilmiş Bazı Tarla Bitkilerinin Üretim Durumu

	Buğday		Arpa		Patates		Tütün		Mısır		Yonca		Fiğ	
	Ür. ⁽¹⁾	Ala. ⁽²⁾	Ür. ⁽¹⁾	Ala. ⁽²⁾	Ür. ⁽¹⁾	Ala. ⁽²⁾	Ür. ⁽¹⁾	Ala. ⁽²⁾	Ür. ⁽¹⁾	Ala. ⁽²⁾	Ür. ⁽¹⁾	Ala. ⁽²⁾	Ür.	Alan
Keles	9000	4500	1800	1000	6000	300	270	270	300	240	1200	150	-	100
Bursa	426222	126721	34131	13735	63584	3301	2014	2195	54754	9146	62220	6307	11606	3507
%	2.11	3.55	5.27	7.28	9.44	9.09	13.41	12.30	0.55	2.62	1.93	2.38	-	2.9

(1) Üretim (Ton)

(2) Alan (Ha)

Kaynak: Anonim 2000h. Bursa İl Müdürlüğü Brifing Raporu

Çizelge 5.31' de Keles İlçe'sinde yetişen tarla ürünlerinin Bursa'daki toplam üretim miktarları ve ekilen alan içindeki payları verilmiştir. Patates, tütün ve arpa hem üretim hem de ekilen alan bakımından yüksek oranlara sahiptir. Arpa, patates ve tütün ürünleri toplam Bursa'daki verimlerle ve ekilen alanlarla karşılaştırıldığında sırasıyla % 5.27, % 9.44, % 13.41'lik üretim paylarına ve % 7.28, % 9.09, %12.30' luk ekiliş paylarına sahiptir. Buğday, mısır, yonca ve fiğinde hem ekim alanı hem de üretimi Bursa toplamı içinde küçük bir pay almaktadır.

Keles ilçesinde sebze arazisinin toplamı ise Bursa'daki toplam alanın çok küçük bir kısmını teşkil etmektedir. Keles'te 155 hektarlık alanda yapılan sebze tarımı Bursa'daki toplam sebze arazisi olan 46312 hektarda 0.33'lük pay almaktadır.

Çizelge 5.32. Anketlere Cevap Veren Üreticilerin Yetiştirdikleri Ürünlerin Ekim Alanları

Ürün	Ekilen alan(da)	Ürün	Ekilen alan(da)
Yonca	234	Fiğ	153
Kiraz	510	Fasulye	183
Vişne	313	Erik	12
Tütün	135	Elma	44
Sebze	149	Çilek	1058
Patates	331	Ceviz	32
Nohut	89	Buğday	2229
Mısır	139	Bağ	56
Badem	13	Ayçiçeği	53
Fiğ	153	Arpa	341

Çizelge 5.32'ye göre ekilen alanlarda en fazla çilek, buğday, kiraz, vişne ve patates bulunmaktadır. Keles ilçesinin genelde çilek, kiraz ve vişne üretimine ağırlık verdiği de söylenebilir. Keles İlçesi'nde seçilen bu 18 köyde, ağırlıklı yetiştirilen ürünler ile Keles'in üretim deseni paralellik göstermektedir. Diğer meyve ve tarla bitkisi üretilen alanlar ise daha sınırlı düzeyde bulunmaktadır.

Araştırma kapsamındaki işletmelerin toplam arazi varlığı 6071 da olarak bulunmuştur. Bu arazi varlığını oluşturan parsel sayısı da 965 dir. Kuru tarıma uygun arazilerin toplam parsel sayısı içinde 584 adet olduğu ve % 60.52'lik paya sahip olduğu görülmektedir. Sulu tarıma uygun parseller ise 381 adet yani %39.48'lik oranda yer almaktadır.

5.2.4.7. Ürün Değerlendirmede Karşılaşılan Sorunlar

Türkiye'de toplam yaklaşık 4 milyon tarımsal işletme faaliyet göstermektedir. Türkiye'deki bu genel durum yani tarım işletmelerinin çok sayıda oluşu bir çok problemi de beraberinde taşımaktadır. Türkiye'deki tarımsal işletmelerin çok sayıda ve küçük arazi varlığına sahip oluşları bilhassa kırsal kesimde faaliyet gösteren işletmelerin ürünlerini değerlendirmede depolama, pazar fiyatını oluşturma, organizasyon ve haberleşme olanaklarından tam anlamıyla haberdar olamama gibi sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Özellikle fazla sayıda işletmenin oluşu arz pazarlarındaki çeşidin ve seçeneğin sayısını da artıracığından sermayesi, işgücü, alet makinesi yetersiz olan küçük çiftçinin ürünü satamamasına sebep olmaktadır. Kırsal kesimde yaşayan bir çok çiftçi ürünü hasat ettikten sonra pazarlama sırasında aksaklıklarla karşılaşmaktadır.

İncelenen işletmelerdeki ürün değerlendirme çalışmalarında çiftçiler çok sayıda sorunla karşılaşmaktadır. Yapılan anketlere göre "ürün değerlendirmede karşılaştığınız sorunlar nelerdir?" sorusuna cevap veren 182 kişiden 102 tanesi bir başka ifade ile %56.04'ü ürünlerini değerlendirmede karşılaştıkları başlıca sorunu depolama olarak görmekte-dirler. Ürün değerlendirmede sorun olarak görülen bir diğer unsur ise hem depolama yetersizlikleri hem de piyasa hakkında bilgi sahibi olunmaması olarak ortaya

çıkılmaktadır. Bu sorunu öncelikli görenlerin sayısı 28, toplamdaki payı ise %15.38'dir. Depolama-piyasa hakkında bilgi eksikliği-fiyatın uygun olduğu dönemde ürün arz etme gibi sorunların hepsini öncelikli görenlerin sayısı 19 (%10.44, piyasa hakkında bilgi sahibi olmamayı asıl sorun olarak görenlerin sayısı 18 oranı (%9.89), piyasa fiyatının uygun olduğu dönemde ürünün arz ederek sağlayacağı daha yüksek gelirden vazgeçme sorununu öncelikli gören çiftçilerin sayısı 15 oranı ise %8.24'dür. Görülen odur ki, işletmelerde depolama imkanlarının olmamasını asıl sorun olarak görenlerin sağladığı çoğunluk diğer sorunlara daha baskın gelmektedir.

5.2.4.8. İşletmelerde Kredi Kullanımı ve Kooperatif İlişkileri

Kırsal kalkınmada ulaşılmak istenen noktalar arasında birim alandan elde edilen verimin artırılması, birim alana düşen maliyetin azaltılması, tarım ürünlerinde çeşitlerin geliştirilmesi, ekim ya da dikimden pazarlamaya kadar üreticinin ekonomik olarak desteklenmesi bulunmaktadır. Ancak bu durum üreticinin öncelikle birbirleriyle ve daha sonra kamu veya kamu dışı kuruluşlarla da örgütlenmesi ve kurumlaşması ile gerçekleşebilir. Bu konuda kooperatifler başta gelmektedir.

Tarımsal dolayısıyla kırsal yapıdaki bozuklukları ve sermaye eksiklerini gidermede en önemli araçlardan birisi tarımsal kredidir. Tarımın dolayısıyla çiftçilerin uygun koşullarla ve yeterli düzeyde kredilendirilmesi hem üretimin nitelik ve nicelik olarak artışını sağlayacak, kırsal kalkınmaya yardımcı olacak, hem de ürünün pazarlanması olanaklarını verecektir (Gülçubuk 2000).

Kredi kullanımında kredi veren kuruluşlar ülkemizde T. K. K ve T. C. Ziraat Bankasıdır. Bu kuruluşlar maalesef çiftçilerin kredi isteklerini tam olarak karşılayamamaktadır. Çünkü tarım kredi kooperatiflerinin olanakları sınırlıdır ve bu sınırlı olanaklar çerçevesinde çiftçilere destekte bulunmaya çalışırlar. T.C. Ziraat Bankasına kredi için başvuran çiftçi sayısı oldukça azdır. Çizelge 5.33'de Keles İlçesi'nin kooperatife üye olan anket aileleri yer almaktadır.

Çizelge 5.33. Kooperatife Üye Olup Olmama Durumu

	n	%
Üye Olanlar	134	59.82
Üye Olmayanlar	89	40.18
Toplam	224	100.00

Tarımsal kooperatifler çiftçilere bilgi, yardım, pazarlama ve kredi olanakları sağlar. Türkiye de tarımsal kooperatifçilik oldukça yaygınlaşmış ilçede ve merkez köylerde Tarım Kredi ve Tarım Satış kooperatifleriyle, köylerde çiftçilerin kendi çabalarıyla kurdukları kalkınma kooperatifleri ve buna benzer çalışmalar yer almaktadır. Keles ilçesinin birçok köyünde çiftçiler arasında kooperatife üye olma yaygınlaşmış, fakat belirli bir kesim yeterli bilgi sahibi olamadığından dolayı üye olmaktan kaçınmıştır.

Çizelge 5.33'den kooperatiflere üye sayısının fazla olduğu ve çiftçiler arasında kooperatif eğiliminin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. 89 ailenin kooperatife üye olmaması kooperatif bilincinin tam olarak bu aileler arasında yaygınlaşmamasından yada gelişmemesinden kaynaklanmış olmasına bağlı olarak kooperatif yöneticilerine duyulan . güvensizlik nedeniyledir. Kooperatife üye olmayan 89 işletmenin %46.07'si güvensizliği ön plana çıkartmıştır.

Kooperatife üye olup olmama durumu incelenen yöredeki eğitim seviyesi ile de ilişkilidir. İşletmecilerden eğitim düzeyi yüksek olanlar daha akılcı ve pozitif düşünceye sahip olup tarımsal üretimin daha aktif ve yenilikler doğrultusunda geliştirilmesi için bilinçle adım atmaktadırlar. İncelenen işletmelerde okuma-yazma oranının ilkökul düzeyinde yoğunlaştığı görülmektedir ve ilkökul düzeyinde eğitim görmüş yöre halkının da tarımla ilgili bazı konularda daha bilinçli ve bilgili kişilerden destek almasını gerektirir. Kooperatife bu gereksinimi karşılayacak çiftçinin en kolay ulaşabildiği kuruluştur.

Bütün bu nedenlerden dolayı kooperatif bilinci, çiftçiler arasında her geçen gün yaygınlaşmaktadır.

5.2.5. Aile Başkanlarının Kırsal Kalkınmayla İlgili Düşünceleri

5.2.5.1. Aile Başkanlarının Kırsal Kalkınmadan Ne Anladıkları

Kırsal kalkınma kalkınmada geri kalmış yöreler için son derece önemli projeler bütünüdür. Ancak bu projelerin nasıl ve ne şekilde oluşturulup uygulanacağı önemli bir sorundur. Köy yerleşiminde yaşayan halkın kırsal kalkınmaya bakış açısı ise birbirinden farklıdır. İncelenen işletmelerden elde edilen verilere göre, işletmelerin kırsal kalkınma ile ilgili görüşleri çizelge 10.34'de verilmiştir.

Çizelge 5.34. Kırsal Kalkınmadan Ne Anladıkları

	n	%
Köylü+ Devlet ortak çalışma	93	41.52
Devletin Hizmeti	47	20.98
Devletin Kredi Vermesi	16	7.14
Kooperatifleşme	15	6.70
Ürün Değerlendirme	8	3.57
Yeni İş Alanı	23	10.27
Ortak+devlet+ürün değ.	6	2.68
Hepsi	16	7.14
Toplam	224	100.00

Çizelge'ye göre köylülerin çoğu kırsal kalkınma dendiğinde köylüyle devletin birlikte çalışmalarını anlamaktadır. Köylülerin %41.52'si en büyük payla bu düşüncüyü benimserken , %20.98'i kırsal kalkınmadan devletin köylüye ve köye hizmet getirmesini beklemektedir. Köylünün kalkınmadan anladığı diğer düşünceler ise %10.27'lik oranla yeni iş alanlarının kurulması ve %7.14 ile Devletin düşük faizli kredi vermesidir. Görüldüğü gibi köylü kalkınma denince farklı beklentiler üzerinde fikir üretmesine karşın halen büyük bir çoğunluk devletin hizmet getirmesini kırsal kalkınmanın ilk şartı olarak görmektedir. Aslında köylünün bu beklentisi yersiz de değildir. Kalkınma projelerinin uygulanacağı bölgeye adapte olması için öncelikle devlet eliyle görevlendirilmiş uzmanların söz konusu olacak bölgeye gidip burayı araştırmaları gerekmektedir. Araştırma sonucunda bölgenin sosyal, ekonomik ve kültürel özellikleriyle bağdaşacak ve coğrafik yapıya uygun kırsal projelerin hangisinin uygulanması gerektiğine dair sağlıklı kararlar verilebilecektir.

Kalkınma bir ülkenin kalite standartlarını nasıl olumlu yönde ilerletiyorsa, kırsal kalkınmada yöreyi diğer yörelerin standardına ulaştırma faaliyetleri olarak planlanır. İster ülke kalkınması isterse yöresel kalkınma olsun yerleşim alanlarına veya sektörlere yönelik çalışmaların uygun bir şekilde sürdürülmesi, kalkınması arzulanın yerin halkının katılım isteğiyle doğru orantılı olarak şekillenir. Bu duruma göre her şeyden önce gönüllü bir hareket olan köy kalkınmasının tabandan gelen olumlu hareketler doğrultusunda gelişmesi gerekmektedir. Böylece oluşturulacak çalışma konularına daha fazla katılımında sağlanması gerçekleştirilebilir. Araştırma yapılan köylerdeki köy kalkınma çalışmalarına kişilerin gösterdiği ilgi çizelge 5.35'te verilmiştir.

Çizelge 5.35. Köy Kalkınma Çalışmalarına Katılım İstekleri

	n	%
İşgücü	42	18.75
Kredi	39	17.41
Yeni Ürün	21	9.38
Kooperatife Üye Olarak	31	13.83
Eğitim Çalışmalarına Katılarak	11	4.91
Katılmak İstemeyenler	7	3.13
İşgücü +Kredi	15	6.70
İşgücü+Kredi+Yeni ürün+Fabrika	17	7.59
Hepsi	13	5.80
Diğer	28	12.50
Toplam	224	100.00

Çizelge 5.35'de görüldüğü gibi ankete katılanların % 96.88'i büyük çoğunluk oluşturarak aktif anlamda köy kalkınma çalışmalarına katılmak istemektedirler. Geriye kalan %3.12'lik kısım ise katılmak istemeyenleri oluşturmaktadırlar. Kalkınma çalışmalarına katılmak isteyenlerin %18.75'i işgücüyle, %17.41'i krediden faydalanarak, %13.83'ü kooperatife üye olarak, %9.38'i yeni ürünün ilk deneyicisi olarak, %4.91'i eğitim çalışmalarına katılarak, %6.70'i hem işgücü hem de düşük faizli krediden faydalanarak, %7.59'u işgücü-krediden faydalanma yeni ürünün ilk deneyicisi olma- fabrika kurma yoluyla kırsal kalkınmaya yardımcı olmak istemektedirler. Bu cevaplar üzerine anket yapılan kişilerin ailelerinin gelir durumlarını, arazi ve hayvan varlıklarının, çocuk sayılarının, eğitim düzeyinin etkisi vardır. İşgücü yoluyla katılım sağlamak isteyen kişilerin kalabalık bir aile yapısına sahip olabileceği akla gelen ilk durumdur. Bununla birlikte gelir düzeyi düşük olan köylünün krediden faydalanmak

istemesi, yine arazi açısından sıkıntısı olmayan diğer bir köylünün fabrikaya yer vermesi, tarım işletmeciliğiyle ilgili yeterince bilgi sahibi olmadığını düşünen birinin eğitim çalışmalarına katılarak yeni teknikler öğrenmek istemesi gibi durumlar da köylünün katılım isteklerini etkileyen ve yönlendiren gerekçelerdir.

5.2.5.1.1. Aile Başkanlarının Tarım İşletmeciliğine ve Köy Sorunlarına İlişkin Düşünceleri

5.2.5.1.1.1. Aile Başkanlarının Tarım İşletmeciliğine İlişkin Düşünceleri

Bilindiği gibi tarımsal faaliyetler kırsal kesim insanının başlıca gelir kaynağıdır. Araştırmada, aile başkanlarına, tarımsal faaliyetlere olan bağlılıkları sorulduğunda, eskiye oranla toprağa bağlılığın azaldığını ifade etmişlerdir. Bu çerçevede, kişilerin tarımsal faaliyete bakış açıları çizelge 5.36'da verilmiştir.

Çizelge 5.36. Tarımsal Faaliyetle Uğraşmaktan Hoşnutluk Durumu

	n	%
Hoşnut Olanlar	148	66.07
Hoşnut Olmayanlar	76	33.93
Toplam	224	100.00

Keles ilçesi ve köylerinde diğer ilçelere göre geri kalmışlık söz konusudur. Halkın büyük çoğunluğu tarımla uğraşmaktadır. Tarımsal faaliyetle uğraşmaktan hoşnut olanlar yapılan ankette yer alan 224 aile içerisinde 148 kişi (% 66.07)'dir. Hoşnut olmayanlar ise tarımsal faaliyetle uğraşmaktan hoşnut olanların, neredeyse yarısı kadardır (%33.97). Hoşnut olmayan kişiler, köyünde yada köyünden ayrılarak başka bir yerde çalışmak istemektedirler. Genelde köyde yaşayan aileler geniş aile niteliğindedir ve elde edilen tarımsal gelir de az olduğundan özellikle genç kesim başka iş alanlarına yönelme eğilimi göstermektedir. Aynı zamanda, tarımsal üretimin mevsimsel ve kesikli olması da sorun yaratmaktadır.

Çizelge 5.37. Yenilikleri Uygulama İstekleri

	n	%
İlk Uygulanan	167	74.55
Uygulama Sonucuna Göre	50	22.32
Uygulamak İstemeyen	7	3.13
Toplam	224	100.00

Yenilik bir birey tarafından yeni olarak algılanan her türlü düşünce, teknik, yöntem, araç ve gereçlerdir. Tarımsal kalkınma, teknik bilgi, düşünce ve yöntemlerle yeniliklerin kırsal kesimde yaşayan insanlara yöneltilmesi ve bunların kabulü süreci, çiftçilerin değişme ve gelişmeye olan olumlu tepkileridir (Yavuz 2000). Üreticilerin yeniliklere bakış açıları ise çizelge 5.37.'deki gibidir. İncelenen işletmelerdeki, işletmecilerin tarımda yada farklı bir alanda meydana gelebilecek değişikliklere karşı gösterdiği davranışların oranları görüldüğü gibi farklılıklar göstermektedir. Yenilikleri ilk uyguladıklarını söyleyenlerin oranı %74.55'dir. Bu oranın yüksekliği köylünün yeniliklere olan tutumlarında gelişme kaydedildiğini göstermektedir. Uygulama sonucuna göre yeniliği benimseyenlerin oranı ise %22.32 civarındadır. Uygulamak istemeyenler ise %3.13 gibi küçük bir pay almaktadır.

5.2.5.1.1.2. Aile Başkanlarının Köylerinin Sorunları Hakkındaki Düşünceleri

Bilindiği gibi kırsal kalkınma çalışmaları sadece ekonomik ölçeği değil, aynı zamanda sosyo-kültürel ve altyapıyı da kapsayan faaliyetlerdir. Kırsal kalkınma çalışmalarında halk tarafından belirlenen ve öncelikle çözümlenmesi gereken sorunlar ile işe başlamak bu konuda önem taşımaktadır. İncelenen işletmelerden elde edilen veriler doğrultusunda köylerin başlıca sorunları çizelge 5.38.'de verilmiştir.

Çizelge 5.38'den de görüldüğü gibi "Köyünüzün Sorunları Nelerdir?" sorusuna köylülerin % 20.08'i sulama problemi olarak cevap vermişlerdir. Sulama suyunun yetersizliği ve sulama tesislerinin iş görememesi Türkiye'nin birçok kırsal alanında olduğu gibi bu yörede de kendini göstermektedir. Köyün diğer sorunlarından verim düşüklüğü %12.50'lik bir paya sahipken, alt yapı problemlerini başlıca sorun olarak

gören köylülerin oranı ise %21.43 civarındadır. Sağlık sorununu köylerin önemli sorunlarından biri olarak gören çiftçilerin oranı da %17.86'dır. Belirtilen köy sorunları içinde sulama, alt yapı, verim düşüklüğü, eğitim ve sağlık konularının yetersiz hizmet vermesi diğer sorunlar olarak belirtilmiştir

Çizelge 5.38. Aile Başkanlarının Köylerinin Sorunları Hakkında Düşünceleri

Sorunlar	n	%
Sulama	73	32.58
Alt Yapı	48	21.43
Yoksulluk	9	4.02
Eğitim	16	7.14
Sağlık	40	17.86
İşsizlik	12	5.36
Hepsi	17	7.59
Diğer	9	4.02
Toplam	224	100.00

Ülkenin her kesiminde ve sektörler arası ilişkilerde kişilerin ve işletme yöneticilerinin devletten bazı beklentileri vardır. Bu beklentiler sektörden sektöre farklılık gösterir. Tarım sektörünü ele aldığımızda tarımla uğraşan kesimin yani çiftçilerin beklentileri tarımsal girdi, teknik yardım, kooperatif bilincinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması gibi konularda devlet desteğinin olmasıdır.

Çizelge 5.39. Üreticilerin Devletten Beklentileri

	n	%
Çiftçi Kursları	144	64.28
Tohum Dağıtımı	168	75.00
Fidan Dağıtımı	190	84.82
Dokuma Tezgahları	36	16.07
Kovan Dağıtımı	62	27.68
Düşük Faizli Kredi Dağıtım	163	72.77
Teknik Yardım	152	67.86
Kooperatif Kurulması	134	59.82
Girdi Sübvansiyonu	128	57.14

Çizelge 5.39'da çiftçilerin devletten beklentilerinin neler olduğu belirtilmiştir. Keles ilçesi bitkisel üretimde daha çok meyveciliğe yöneldiğinden devletten beklentiler

içinde en büyük payı % 84.82 ile 190 kişi fidan dağıtımını olarak belirtmiştir. Tohum dağıtımını isteyenler ise 168 kişi (%75)'dir.

Çiftçiler faizlerin yüksek olmasından dolayı tarımda krediye fazla yönelmemektedir. Kredinin ödeme süresinin kısa olması da diğer bir krediden kaçma nedenidir. Bundan dolayı 163 kişi(%72.77) devletten düşük faizli kredi beklentisi içindedir. Aynı zamanda teknolojik gelişmeleri, gelir düzeyleri yeterli olmadığından takip edememeleri ve teknik araç gereç, alet makine kullanımının düşük olmasından dolayı çiftçilerin büyük çoğunluğu (152 kişi,%67.86) devletten teknik yardım beklemektedir.

Araştırma kapsamındaki işletmelerden herhangi bir kooperatife üye olanlar 134 hane yani %59.82 oranındadır. Yine bu çizelgede 134 hanenin kooperatif kurmak için devletten bazı beklentileri vardır. Görülüyor ki bu ilçede kooperatife üye olanlar bilinçlenerek kendi kooperatiflerini kurmak istemektedir. Kooperatif kurma bilincinin gelişmiş olması tarımsal faaliyetlerde ortaya çıkan olumsuzlukların giderilmesine yardımcı olacak ve çiftçiler aynı ve nakdi yardım sorununa çözüm bulmada ve yine kendi pazarlarını oluşturma konusunda daha aktif rol oynayacaklardır.

Geçmişten günümüze tarımsal faaliyetle uğraşan kırsal kesim insanı genellikle atadan kalma yöntemlerle üretimde bulunmaktadırlar. Fakat günümüzde bu durum hızla değişmektedir. Çizelge'den de görüldüğü üzere 144 hane, çiftçi kurslarının açılmasını istemektedir. Bilinçsizce yapılan tarımsal üretim faaliyetinin ana nedenlerinden biri de eğitim düzeyinin düşük olmasıdır. Örneğin, çiftçi kurslarının açılmasıyla teknik bilgi sorunu olan köylülerde çiftçilikle ilgili yeni teknolojileri ve gelişmeleri takip edebileceklerdir. Böylelikle de üretimde yapılan hatalar en aza indirilecek ve çiftçilerin daha bilinçli hareket etmeleri sağlanacaktır.

5.2.6. Ailelerdeki Köyden Kente Göç Durumu ve Göçün Sebepleri

Araştırma alanında kırdan kente göç olgusu en önemli sorunlardan birisidir. Kırsal kesimden kente göç sorununun temelinde doğal olarak yöre halkının farklı -sosyal yapısının yanı sıra istihdam alanlarının yetersizliği ve bireylerin bilinçsizliği de

yatmaktadır. Köyden kente göçün sadece doğudan batıya doğru olmadığını ve büyük şehirlerin köylerinden çevre illere doğru olan iç göçün yoğun bir şekilde yaşandığını ülkemizde, Bursa'nın dağ ilçeleri olarak kabul edilen Keles, Harmancık, Büyükorhan ve Orhaneli'den de Bursa merkeze büyük bir göç yaşanmaktadır. Özellikle bu dağ ilçelerindeki alt yapı, ulaşım, istihdam gibi konularda görülen eksiklikler iç göçün daha da hızlanmasına neden olmaktadır.

Çizelge 5.40. Köyden Kente Göçün Temelindeki Sorunlar

Sorunlar	n	%
İşsizlik	90	40.18
Yoksulluk	37	16.52
Çocuklar İçin Eğitim Ola. Yetersiz.	10	4.46
Dayanışma Olmayışı	4	1.79
İşsizlik+ Yoksulluk+Eğitim	14	6.25
Diğer	69	30.80
Toplam	224	100.00

Çizelge 5.40'a göre köyden kente göçün temelinde yukarıda sıralanan sebepler yatmaktadır. Göçlerin yoğunlaşmasına neden olan başlıca sorun köylülerin yaşadığı işsizliktir. İşsizlik sadece kentleri değil kırsal yerleşimi de etkisi altına almıştır. Ancak kırsal kesimde yaşanan istihdam sıkıntısı nedeniyle halkın kendine geçim kaynağı araması bu nedenle de büyük şehirlere göç etmesi kaçınılmaz bir sonuçtur. Bu amaçla öncelikle köy yerleşimlerine her türlü sosyal ihtiyacı karşılayacak yapısal düzenlemeler getirilmeli ve köylünün tarımsal faaliyet dışında da çalışabileceği farklı sektörlere ait iş imkanları da sağlanmalıdır. Bu da ülkede sermaye birikimine sahip büyük kurumların oluşturacağı fabrika vb. organizasyonların kurulması ile mümkün olacaktır. Keles yöresinde de büyük bir sorun olarak ortaya çıkan işsizlik, göçlerin başlıca kaynağıdır. Araştırma yöresinde gerçekleşen göçün %40.18'lik kısmı işsizlikten kaynaklanırken bunu ikinci olarak yoksulluk, üçüncü olarak da kişiler tarafından farklı farklı benimsenen diğer sebepler izlemektedir. Yoksulluk, işsizliğin doğal bir sonucu olabileceği gibi, kazanılan gelirin aileye yetmemesi ve maddi sıkıntı oluşturması şeklinde de ortaya çıkabilmektedir. Bilindiği gibi tarım işletmeleri çok sayıda ve arazi

varlığı açısından küçük parsel alanına sahip olduğundan buralardan sağlanan gelir de arazinin verimine ve pazardaki arz durumuna göre dalgalanma göstermektedir. Bu fiyat dalgalanmaları nedeniyle de sabit bir gelire sahip olmayan çiftçi bazen yüksek gelir elde ederken, bazen de emeğinin karşılığını alamamaktadır. İşte yoksulluk da bu nedenden dolayı ortaya çıkmaktadır. Çocuklar için eğitim olanaklarının yetersiz oluşu ise 4.46 'lık bi payla göçün nedenleri içinde yer almaktadır. Bu nedenlerin yanı sıra işsizlik-yoksulluk-eğitim %6.25'lik pay almaktadır.

5.2.6.1. Ailelerde Köyden Kente Göç Durumu ve Eğilimleri

Türkiye'de kırsal alanlardan kente göçün büyük oranlarda olduğu gözlenmektedir. Araştırma yöresi olan Keles İlçesi'nin 36 köyündeki nüfus hareketlerine ilişkin veriler aşağıdaki gibidir.

1990 nüfus sayımına göre Keles ilçesi merkezi ve köylerinin toplam nüfusu 18765'dir. Köyler arasında en fazla nüfusa sahip olanlar 1029 kişi ile Baraklı, 878 ile Kıranışıklar köyleridir. Diğer köylerin nüfus içinde aldığı oranlar daha düşüktür. Burada en az nüfusa sahip olan köy85 kişilik nüfusa sahip Damalı'dır.

1990-1997 yılları arasında nüfusun değişimine baktığımızda yalnızca 2 köyün nüfusunda artış olduğu görülmektedir. Bu köyler ve artış oranları şöyledir; Menteşe 1990 yılında 286, 1997 yılında 326 nüfus değerine sahiptir ve % 2.00 oranında artış gözlenmiştir.

Pınarcık ise 1990'da 558, 1997 yılında ise 559 nüfus değerine sahiptir ve %0.002 oranında artış gözlenmiştir. Diğer köy nüfuslarının 1990-1997 yılları arasındaki değişimleri negatif değerler almıştır. Bu köyler içinde nüfusu en fazla azalan Akçapınar -%5.73, Haydarköy -%5.00, Harmanalanı -%5.60, Yağcılar -%5.98'dir. Köylerde meydana gelen bu nüfus azalmalarının ana nedenini göçler oluşturmaktadır. Köyden kente göçün 1990-1997 arasında fazla olduğu görülmektedir.

2000 yılı verilerine bakıldığında, toplam nüfusun 18639 olduğu görülmektedir. İlçe merkezinde yer alan toplam nüfus ise 3636'dır.

Çizelge 5.41. Keles İlçesinin Köylerindeki 1990-2000 Dönemi Göç Dağılımı

	1990	1997	1990-1997(%)	2000	1997-2000(%)	1990-2000(%)
Merkez	2910	3560	+3.2	3636	+0.7	+2.2
Akçapınar	426	255	-5.7	265	+1.3	-3.7
Alpagut	592	475	-2.8	532	4.0	-1.0
Avdan	310	242	-3.1	234	1.1	-2.4
Baraklı	1029	897	-1.8	934	1.9	-0.9
Başak	671	582	-1.8	632	2.8	-0.5
Belenören	615	475	-3.2	467	-0.5	-2.4
Bıyıklanı	515	354	-4.4	324	-2.8	-3.7
Çayören	304	242	-2.9	260	2.4	-1.4
Dağdemirciler	179	126	-4.2	124	-0.5	-3.1
Dağdibi	584	511	-1.8	558	+3.0	-0.4
Davutlar	595	516	-3.2	539	+1.4	-0.9
Dedeler	549	427	-2.5	453	+2.0	-1.7
Delice	677	554	-2.6	569	+0.1	-1.5
Denizler	288	235	-2.8	257	+3.7	-1.1
Damalı	85	68	-1.5	80	+5.8	-0.5
Durak	494	439	-6.7	437	-0.2	-1.1
Düvenli	573	302	-6.7	361	+6.5	-3.6
Epçeler	723	632	-1.7	691	+3.1	-0.4
Gelemiş	587	515	-1.7	540	+1.6	-0.8
Gököz	226	130	-6.0	149	+4.8	-3.4
Harmanalanı	488	298	-5.6	302	+0.4	-3.8
H. Demirci	321	279	-1.8	288	+1.1	-1.0
Haydarköy	238	155	-5.0	205	+10.7	-1.3
Issızören	501	413	-2.3	425	+0.9	-1.5
Karaardıç	558	487	-2.0	477	+0.6	-1.2
Kemaliye	520	395	-3.4	392	+0.2	-2.4
Kıramşıklar	878	656	-3.6	717	+3.1	-1.8
Kocakovacık	746	552	-3.7	551	+0.1	-2.6
Kozbudaklar	622	472	-3.4	612	+9.8	-0.2
Menteşe	286	326	+2.0	174	-15.0	-3.9
Pınarcık	558	559	0.0	475	-5.0	-1.4
Sorgun	933	773	-2.4	721	-2.2	-2.2
Uzunöz	378	282	-3.6	274	-0.9	-2.7
Yağcılar	563	327	-6.0	385	+5.9	-3.1
Yazıbaşı	456	331	-4.0	356	+2.5	-2.1
Yunuslar	259	228	-1.7	243	+2.1	-0.6
Toplam	18765	14510	-2.4	18639	+1.1	-1.4

Kaynak: Anonim 1991d. Genel Nüfus Sayımı, İdari Bölünüş, DİE Yayınları, Ankara.

Anonim 1998b Genel Nüfus Tespiti İdari Bölünüş, DİE Yayınları, Ankara.

Anonim 2001 Keles Nüfus Müdürlüğü Kayıtları

1997-2000 yılları nüfus oranları, bu yıllar arasında göçün oransal olarak azaldığını göstermektedir. Bunun nedenleri arasında köylerdeki doğum oranlarının artması, köyde iş imkanlarının geliştirilmesi ve artırılması, evlilik vs. sayılabilir. 1997-2000

döneminde göç yaşayan köyler ise Menteşe (1997'de 559'dan 2000'de 475'e, -%6.20'lik azalış), Bıyıkalanı (-%2.82 ile 1997'de 354'ten, 324'e), Sorgun, Uzunöz, Durak, Dağdemirciler, Belenören'de ise daha düşük oranlarda göç yaşanmıştır.

1990-2000 genel değerlendirmesine bakıldığında büyük oranda köyden kente göç yaşandığı görülmektedir. Bu göçlerin ana nedenlerinden birisi işsizliktir. Kişilerin iş bulamama yüzünden özellikle çalışabilir nüfusun (15-49) çareyi köyden kente göçte buldukları görülür. Köyden kente göç çizelgesinde de görüldüğü üzere çalışmak için göç edenlerin oranı 224 aile arasında %59.82'lik paya sahiptir.

Çizelge 5.42.Göçün Sebepleri

	n	%
Çalışma	134	59.82
Evlilik	7	3.13
Çalışma+Evlilik	25	11.16
Eğitim	10	4.46
Eğitim+Çalışma	45	20.09
Diğer	3	1.34
Toplam	224	100.00

Türkiye'de günümüze kadar ve günümüzde de köyden kente göç önemli ölçülerde yaşanmaktadır. Bunun başlıca nedenleri arasında köyde yaşayan kesimin çalışma imkanının kısıtlı olması ve aile geçimini sağlayamamaları gelmektedir. Genelde 15-65 yaş arasını oluşturan grup gerek eğitim gerekse çalışma ve evlilikten dolayı köyden kente göçe yönelmiştir.

Çizelge 5.42.' de ilçeden kente göç edenlerin, göçme nedenleri ankete katılanlara sorularak nedenleri bulunmaya çalışılmıştır. Bu çizelgedeki verilere göre 134 aile, %59.82'lik payla çalışmak için göçe yönelenleri oluşturmaktadır. Çalışma nedenine eğitim ve evlilikten kaynaklanan göçte eklenmektedir. Eğitim ve çalışmak için kente göç eden 45 aile ankette %20.09'luk pay almaktadır. Evlilik ve çalışmak için ilçeye veya şehre göç eden aile sayısı ise 25'tir ve %11.16'lık değer ifade eder. Sadece

tek yada birbirlerine bağılı olarak köyden kente göç etmek istememe nedenleri olarak açıklanabilir.

Görülüyor ki Keles İlçesi köylerinde yaşayan insanların büyük çoğunluğu yaşadıkları ortamdaki kopmamakta, hatta çalışmak için göç edenlerde yaşlandıkları veya emekli olduklarında köyelerine geri dönmektedir.

Çizelge 5.44. Sosyal Güvenlik Kurumuna Bağılı Olanlar

	n	%
Herhangi Bir Kuruma Bağılı Olmayan	70	31.25
Bağkur	72	32.14
SSK	53	23.66
Emekli Sandığı	11	4.91
Diğer	18	8.03

Tarımla uğraşan kesim için 2926 sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Güvenlik Yasası yürürlükte ve çiftçilere Bağkur sağlık karnesi verilmektedir. Araştırma kapsamındaki işletmelerden bu sağlık yardımlarından ve sağlık sigortasından yararlanan 72 aile (%32.14) bulunmaktadır. Herhangi bir kuruma bağılı olmayan 70 aile %31.25' lik pay ile sıralamada ikinci durumdadır. Buradan sigortaya olan ilginin az olduğu ve çiftçilerin bu konuda yeterince bilgi sahibi olmadıkları ortaya çıkmaktadır. SSK'dan 53 aile (%23.66), Emekli Sandığından 11 aile (%5) yararlanmaktadır. Bu sayılan sosyal güvenlik kurumları dışında başka bir kuruma bağılı 18 aile (%8.03) yer almaktadır.

Kişilerin kendilerini ve ailelerini güvence altına almaları gerekmektedir ve bu da bir sosyal güvenlik kurumuna bağlanarak gerçekleşir. Sosyal güvenlik kurumları sağlık karnesi uygulamasıyla ilaç ve hastane masraflarını daha ucuza temin ederek köylüyü rahatlatılabilecektir.

10.2.7. İşletmelerin Gelir Durumları

Hemen hemen tüm sosyo ekonomik amaçlı araştırmalarda en zor konu bireylerin gelirlerine ilişkin konularda sağlıklı bilgi almaktır. İnceleme yöresi olan Keles

İlçesi'ndeki 18 köyde yapılan gelir durumuna ait araştırmada karşılaşılan en büyük sorun köylülerin gelirlerine ait verilerin doğruluk derecelerinin yarattığı karmaşıklığıdır. Araştırmada bireylerin bitkisel üretim, hayvansal üretim ve tarım dışı gelirlerden geçimini sağladığını görülmektedir. Araştırma yöresinin gelir dağılımını incelerken hanehalkı gelirleri, tarımsal faaliyetlerden sağlanan gelirler ve tarımdışı faaliyetlerden sağlanan gelirler olarak iki kısımda incelenmiştir.

İşletmelerin toplam gelirini incelemeye başlamadan önce, tarımsal gelir ve tarım dışı geliri tanımlamakta fayda vardır. Tarımsal Gelir: İşletmede ücret almadan çalışan müteşebbis ve ailesinin el emeği ücret karşılığı, öz sermaye rantı ve müteşebbislik rantının eklenmesi ile bulunur. Tarım Dışı Gelir ise; İşletmeleri, arazilerinin bir kısmını kiraya vermeleri ile çiftçi aile bireylerinin bir kısmının tarım dışı çeşitli hizmetlerde çalışmaları sonucu elde ettikleri gelirdir (Erkuş ve Ark. 1995).

İşletmelerin gelirleri hesaplanırken, bitkisel üretim değeri, hayvansal üretim değeri toplanmış, bu değerlere işletme dışı tarımsal faaliyetlerden elde edilen gelir ile tarım dışı faaliyetlerden elde edilen gelirler eklenmiştir. Gelirlerin hesaplanmasında bulunan gayrisafi üretim değerinden işletme masrafları çıkarılarak sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

5.2.7.1. Tarımsal Gelirler Ve Tarım Dışı Gelirler

Kırsal kesim insanı için yaşadığı yerdeki toprak varlığı kişinin sağladığı ve sağlayacağı gelirin kaynağını oluşturmaktadır. İnceleme yöresindeki işletmelerde de toprak varlığına dayalı üretimin yani bitkisel üretimin daha öncelikli olduğunu görmekteyiz. Keles yöresi dağlık alanda bulunmasına karşın gelir kaynağı olarak hayvancılık faaliyetleri fazla gelişmemiştir.

Çizelge 5.45. İşletmelerin Tarımsal Gelirlerinin Türleri

Gelir türleri	%
Bitkisel üretim	77.98
Hayvansal üretim	19.91
İşletme Dışı Tarımsal gelir.	2.11
Toplam	100.00

Çizelgeden de görüldüğü üzere ele alınan işletmelerdeki tarımsal gelirlerinin %77.98'ini bitkisel üretimden %19.91'ini hayvansal üretimden elde edilmektedir. İşletmelerin sahip oldukları arazi varlıkları ve üretim desenleri nedeniyle büyük oranda bitkisel üretim dayanmaktadır. Keles ilçesinin toprak yapısının çilek, kiraz, vişne gibi yüksek gelir getiren meyvelerin yetiştirilmesine yatkın olması bölgedeki işletmeleri farklı bir üretim faaliyetine yöneltmeyi engellemiştir. Köylerde genelde işletme dışı tarımsal gelir sağlanamamakta, ya da sağlanan gelir geçimlik bazda kalmaktadır. Hayvansal üretimin tarımsal gelir içindeki payı ise %19.91 düzeyindedir. Hayvansal üretim işletmelerin tarımsal gelirinin çok küçük bir kısmını oluşturmaktadır, bununla beraber bazı işletmelerin de başlıca gelir kaynağını oluşturmaktadır. Araştırma kapsamındaki 224 işletmeden 30'unda ağırlıklı olarak hayvansal üretim yapılmaktadır.

10.2.7.2. Toplam Aile Gelirleri

Araştırmada ailelerin bir yıl içinde gerçekleştirdiği tarımsal gelir ile tarım dışı gelirler toplam aile gelirlerini oluşturmaktadır (Erkuş ve Ark. 1995).

Çizelge 5.46. Toplam Aile Gelirlerinin Kaynakları

Gelir Türleri	%
Tarımsal gelir	97.49
-Bitkisel üretim	77.98
-Hayvansal üretim	19.91
-İşl. Dışı Tar. Gel.	2.11
Tarım dışı gelir	2.51
Toplam	100.00

Çizelge 5.46'dan da görüldüğü üzere işletmelerin toplam aile gelirlerinin %97.49'unu tarımsal gelir, %2.51'ini tarım dışı gelir oluşturmaktadır. Ele alınan köylerdeki tarım dışı gelirin oluşmasında işletme yöneticilerinin yani aile başkanlarının farklı meslek guruplarında olmaları ve emeklilik durumları etkili olmaktadır. İncelenen işletmelerdeki tarım dışı gelirleri esnafların, çobanların, işçilerin, emekli ve nakliyecilerin kazandıkları gelirler oluşturmaktadır. Tarım dışı geliri sağlayan meslek gurupları içinde esnaflar

%16, işçiler %24, çobanlar %5, emekliler %44, nakliyeciler ise %11'lik pay almaktadırlar.

Çizelge 5.47.İşletmelerdeki Gelir Dağılımı

Gelir Grupları (Milyon TL)	n	%
0-250	17	7.59
251-500	62	27.68
501-1000	94	41.97
1001-2000	65	29.02
2001+	16	7.14
	224	100.00

Çizelge 5.47'de 1998 yılında yapılan anket çalışması sonuçlarına göre beş grup altında toplanan yıllık toplam gelirlerin işletmelere dağılımı görülmektedir. Ailelerin %7.59'u 250 Milyon TL veya daha az, %27.68'i 251 Milyon –500 Milyon TL, %41.97'si 501 Milyon-1 Milyar TL, % 29.02'si 1 Milyar-2 Milyar TL, % 7.14 ise 2 Milyar TL' den daha fazla yıllık gelire sahiptir.

Türkiye gibi enflasyonun yoğun bir şekilde yaşadığı bir toplumda, verilerin Türk Lirası bazında verilmesinin getireceği sorunlar ve rakamların güncelliğini kısa sürede kaybedeceği düşüncesi ile hesaplamalar \$ (Araştırmanın yapıldığı 1998 yılı Merkez Bankası ortalama Dolar kuru:258 587 TL alınmıştır.) olarak da verilmiştir.

Çizelge 5.48'de görüldüğü üzere yıllık toplam gelirlere göre aileler 5 grup altında toplanmıştır. Ailelerin gelirleri \$ bazında hesaplanmıştır. Ailelerin %3.57'si 750\$ ve ya daha az, % 22.32'si 751-1500 \$, % 45.53'ü 1501-3000 \$, %19.20'si 3001-6000 \$ ve % 9.38'i de 6000 \$ ve daha üstü gelire sahiptir.

Çizelge 5.48.İşletmelerdeki Gelir Dağılımı (\$)

Gelir Grupları (\$)	n	%
0-750	8	3.57
751-1500	50	22.32
1501-3000	102	45.53
3001-6000	43	19.20
6001-	21	9.38
	224	100.00

Araştırmadaki hesaplamalara göre en alt gelir grubundaki ortalama gelirle en yüksek gelir basamağında bulunan ailelerin ortalama gelirleri arasında 24 kat fark bulunmaktadır. Yüksek gelir gurubundaki çiftçi gelirlerinin fazlalığı yörede yetiştirilen meyvecilik faaliyetinin karlılığından kaynaklanmaktadır.

Çalışmanın temelini oluşturan işletme büyüklüklerine göre dağılım ise çizelge 5.49'da verilmiştir.

Çizelge 5.49. İşletme Büyüklük Gruplarının Ortalama Gelirleri

İşletme Grupları (Dekar)	Ortalama Gelir(1 000TL)	Ortalama Gelir\$
1-10	387 622	1 499
11-20	661 724	2 559
21-50	836 012	3 233
51-100	1 522 301	5 887
100+	3 456 015	13 365

İşletme gruplarına göre gelir, büyük farklılıklar göstermektedir. Arazi genişliği arttıkça ortalama gelirler de artış göstermektedir. İşletmeler içerisinde en alt grubu oluşturan 1-10 dekar araziye sahip işletmelerde ortalama gelir 387 621 913 TL (1 499 \$)'dir. Bu işletme grubunda ortalama aile birey sayısı 3.62 olarak hesaplanmıştır. Buradan hareketle, kişi başına düşen gelir 107 055 018 TL(414 \$)'dir. Bu hesaplama yöntemi diğer gruplara uygulanacak olursa; 11-20 dekar için 154 117 852 TL (596 \$), 21-50 dekar için 224 970 690 TL (870 \$), 51-100 dekar için 280 566 895(1085 \$) ve 100 dekardan büyük işletmelerde kişi başına ortalama 471 404 101 TL (1823 \$) düşmektedir. Ağırlıklı ortalamaya göre ise bölgede tarım kesiminde çalışanların gelirleri 204 025 143 TL (789 \$) seviyesindedir. Bursa ilinde 1997 yılında kişi başına düşen milli gelirin 3 442 \$ seviyesinde olduğu düşünülecek olursa, durum daha net olarak anlaşılabilir.

Türkiye'nin öncelikli sorunlarından olan gelir dağılımındaki adaletsiz yapı kendini özellikle kırsal yörelerde daha da belirgin olarak göstermektedir. Nüfusun küçük bir kısmının gelirin yüksek bir bölümünü paylaşması sonucunda diğer nüfus grubu olan

düşük ve orta gelirli kesim dolayısıyla gelirin daha düşük bir bölümünü aralarında bölüşmektedirler.

5.2.8. İşletmelerin İşgücü Varlığı

Tarımda arazi ve doğal kaynaklardan faydalanabilmek ve tarımsal üretimde bulunabilmek için emek faktörüne ihtiyaç vardır. Türkiye’de tarım işletmelerinde çiftçi ailesi başına düşen ortalama nüfus miktarı 7.13 olup, bunun % 49.51’ini kadın nüfusu, % 50.49’unu ise erkek nüfusu oluşturmaktadır. Ülkemizde tarım işletmelerinde, işgücünün esas kaynağını çiftçi ailesi oluşturmaktadır. Ancak işlerin yoğun olduğu dönemlerde işletme dışından işçi tutulabilmektedir. Araştırmalardan elde edilen verilere göre tarım işletmelerimizde, her bir işletmenin ortalama işgücü varlığı 3.90 EİB’dir. Genel olarak bu işgücü varlığı işletmenin tarımsal faaliyetini devam ettirmek için yeterli hatta fazladır. Tarım işletmelerimizde, mevcut işgücünün % 40.57’si atıl kalmakta ve değerlendirilmemekte olup, bu durum işgücü produktivitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Tarım işletmelerimizde çalışan toplam nüfusun %83.11’inin aile işgücünden, % 16.89’unun da yabancı işgücünden oluştuğu yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkartılmıştır(Erkuş ve ark 1995).

İncelenen işletmelerde mevcut işgücü varlığından eğitim, askerlik, sürekli hastalık, yaşlılık, ev işleri ve başka mesleklere çalışan kesimin EİB değeri yani 0.32 oranı çıkarılarak kullanılabilir işgücü değeri olan 3.02 bulunmuştur. Bu işgücünün % 10.6’sı 7-14 yaş grubunda, %74.2’si 15-49 yaş grubunda ve % 15.2’si de 50-65 yaş grubunda bulunmaktadır.

Çizelge 5.50. Erkek İş Biriminin Hesaplanmasında Kullanılan Yaş Gruplarının İşletmelere Dağılımı

Yaş Grupları	1-10 da		11-20 Da		21-50 Da		51-100 Da		100 +Da		Genel Top.							
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam						
0-6	3	3	6	14	9	23	24	18	42	4	8	12	3	3	6	48	41	89
7-14	7	4	11	13	29	42	27	32	59	13	14	27	2	2	4	62	81	143
15-49	26	24	50	70	68	138	145	113	258	59	53	112	5	4	9	305	262	567
50-65	7	11	18	26	21	47	36	37	73	12	12	24	1	-	1	82	81	163
65+	8	2	10	9	13	22	22	14	36	8	7	15	1	1	2	48	37	85
Toplam	51	43	94	122	140	262	254	214	368	96	94	190	12	10	22	545	502	1047

Çizelge 5.51. Erkek İş Birimi Cinsinden İşletme Büyüklüğünün Dağılımı

Yaş Grupları	1-10Da	11-20 Da	21-50 Da	51-100 Da	100 + Da	Toplam
7-14	0.21	0.35	0.30	0.39	0.67	0.32
15-49	1.69	1.98	2.32	2.82	2.67	2.24
50-65	0.41	0.49	0.46	0.43	0.25	0.46
Toplam	2.31	2.82	3.07	3.63	3.59	3.02

Erkek iş birimi cinsinden aile işgücü miktarı işletme büyüklüklerine göre değişiklik göstermektedir. Arazi büyüklüğü ile işletmelerdeki nüfus arasında hesaplanan korelasyon katsayısı 0.84 olarak bulunmuştur. Buda işletme büyüklüğü ile işletmenin işgücü varlığı arasında yakın bir ilişkinin olduğunun göstergesidir. İncelen işletmelerin 1-10 da arasında olanlarında ortalama aile işgücü miktarı 2.31 bulunurken, 51-100 da arasında olan işletmelerde ortalama aile işgücü miktarı 3.63 olarak hesaplanmıştır.

Diğer taraftan, işgücünün EİG olarak ifadesi de önemlidir. Bölgede yapılan çalışma esnasında gerek üreticiler gerekse ilçe müdürlüğünden alınan bilgiler neticesinde bölgede çalışılabilir gün sayısı 295 gün olarak bulunmuştur. Buna göre 1- 10 da arazi büyüklüğüne sahip işletmelerde 681.5, 11-20 da işletmelerde 831.9, 21-50 da işletmelerde 905.7, 51-100 da işletmelerde 1070.9, 100 da üzerindeki işletmelerde ise 1059.1 erkek işgücüne karşılık gelecek aile işgücü bulunmuştur. Yapılan hesaplamalara göre ise işletmeler ortalaması 890.9 EİG'dür.

Araştırma kapsamındaki köylerde aile reislerinin vermiş olduğu bilgiler ışığında çalışılan gün ile mevcut EİG miktarı incelendiğinde mevcut işgücünün ancak yarısının değerlendirilebildiği, atıl işgücünün mevcut erkek işgücüne oranının 303.9 EİG ve %34.1 olduğu görülmüştür.

Bu rakamlar bakıldığı zaman bölgede atıl işgücünün fazla yüksek çıkmadığı görülebilir. Bunun iki temel sebebi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi bölgede göçün yoğun bir şekilde yaşanması ve özellikle genç nüfusun bölgede kalmayarak Bursa'ya göç etmesi gösterilebilir. Türkiye'de tarım işletmelerinde çiftçi ailesi başına düşen ortalama nüfus miktarı 7.13 iken araştırma alanında bu rakam 4.67 olarak bulunmuştur.

Bir diğer önemli unsur ise, araştırma alanında üreticilerin büyük çoğunluğunun meyve yetiştiriciliği ile uğraşiyor olmalarıdır. Çilek gibi üretim aşamasında yoğun bir emek isteyen meyve çeşitleri bölgedeki atıl işgücünün Türkiye ortalamasından düşük çıkmasını sağlamıştır.

Çizelge 5.52. İşletme Başına Mevcut, Kullanılan ve Atil İşgücü

İşletme Büyüklikleri	Toplam		İşl. Çalışılan		Yabancı		Toplam		İşgücü Miktarı		%	Aile Dışında		Aile ve Aile Dışında		Atil İşgücü		Atil İşgücü %(7)
	EİB	EİG	EİB	EİG	İşgücü	İşgücü	İşgücü(1)	EİG	(2)	Kullanılan İşgücü (3)		Kul. İşgücü (4)	EİB (5)	EİG (6)				
1-10	2.31	681.5	0.90	289.1	0.08	0.98	289.1	42.4	0.46	1.44	0.87	256.7	37.7					
11-20	2.82	831.9	1.16	398.3	0.19	1.35	398.3	47.9	0.37	1.72	1.10	324.5	39.0					
21-50	3.07	905.7	1.46	501.5	0.24	1.70	501.5	55.4	0.35	2.05	1.02	300.9	33.2					
51-100	3.63	1070.9	2.08	716.9	0.35	2.43	716.9	66.9	0.18	2.61	1.02	300.9	28.1					
100+	3.59	1059.1	2.25	799.5	0.46	2.71	799.5	75.5	0.05	2.76	0.83	244.9	23.1					
İşl. Ort.	3.02	890.9	1.42	486.4	0.23	1.65	486.4	54.6	0.34	1.99	1.03	303.9	34.1					

(1) Çalışılan erkek işgücü miktarı ile anket ortalamalarından bulunan işletme başına düşen yabancı işgücünün toplamıdır.

(2) İşgücü miktarının erkek iş günü cinsinden toplam erkek iş gününe oranlanması

(4) 1 numara ile 3 numaranın toplanması ile bulunmuştur.

(5) Toplam EİB'den 4 numaranın çıkarılması ile bulunmuştur.

(6) Atil işgücünün, bölgede yılda çalışabilir işgünü sayısı (295) ile çarpımından bulunmuştur.

(7) Atil EİB'nin, Toplam EİB'ne oranlanması ile bulunmuştur.

Köy Hizmetleri Bursa Bölge Müdürlüğü ve Yalova Atatürk Bahçe Kùltürleri Araştırma Enstitüsünün bölge için yapmış olduğu araştırmalardan faydalanılarak her ürün için gerekli işgücü miktarı, adı geçen araştırma kuruluşlarından temin edilmiştir İşletmelerde yetiştirilen her ürünün mevcut arazi genişlikleri ve hayvansal üretimin için gerekli olan işgücü saatleri dikkate alınarak, işletmelerin atıl kapasiteleri ve işgücü ihtiyaçları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çizelge 5.53. İncelenen İşletmelerin İşgücü Varlıklarının Üretim Deseni İle Karşılaştırması

	EİG*	n
1	=>0	45
2	1-2500	57
3	2501-5000	80
4	5001-10000	40
5	10001+	2

* Saat cinsinden

Yukarıdaki işgücü dağılım çizelgesinde işgücüne ait kapasite basamakları yer almaktadır. İşgücünün işletmeler açısından büyük oranda atıl kapasite oluşturduğu görölmektedir. İlk basamakta yer alan 45 işletmede mevcut üretim deseni ve aile işgücü varlığı ile işlerin zamanında tamamlanması zor gözükmetedir. İşletmelerin bu yüzden, ekstra işgücüne gereksinim vardır. Bu gruptaki işletmelerin ekstra işgücüne gereksinim duymalarının sebebi ise yetiştirilen ürünlerden kaynaklanmaktadır. Çilek, kiraz, vişne gibi fazla işgücüne gereksinim duyan ürünlerin büyük arazi parsellerinde yetiştirilmesi sonucunda, işgücü ihtiyacı doğmaktadır. İkinci basamakta yer alan 57 işletmede ise 1-2500 saat arasında atıl işgücüne sahip oldukları bulunmuştur. Bu basamaktaki işletmelerin 3.,4. ve 5. basamaktaki işletmelere oranla işgücünü daha verimli kullandıkları görölmektedir. Yine bu işletmeler hayvancılık faaliyetini diğer işletmelere göre daha yoğun olarak kullanan işletmelerdir. 3., 4. ve 5. basamaklarda yer alan işletmeler de ise atıl işgücü yoğun olarak hissedilmektedir.

Bu basamaklarda yetiştirilen ürünlerin başında ise buğday, arpa, patates, fasulye gibi işgücü isteği fazla olmayan ürünler yer almaktadır. Bununla beraber bu gruplarda çilek, kiraz, vişne, ayçiçeği, tütün, gibi yoğun işgücüne ihtiyaç duyan ürünlerde yetiştirilmektedir. Ancak bu ürünleri yetiştiren işletmelerin ürünlere ayırdıkları arazi büyüklükleri nispeten küçüktür. Bu yüzden 3. basamak ve sonraki basamaklarda bulunan işletmeler mevcut işgüçlerini uygun olarak kullanamamaktadırlar. Toplam 122 işletmenin atıl kapasiteyle çalışması yararlanılabilir işgücünü başka alanlara yönlendirmenin gerekli olduğunu doğrulamaktadır. İşletme sahiplerinin bu doğrultuda düşünerek, ya işletmelerinde hayvancılık faaliyetlerini daha yoğun kullanmaları yada ürün çeşitlendirmesine gitmeleri önerilebilir. Yine bu işletmelerin köy el sanatları veya tarım dışı mesleklere açılmaları gerekmektedir.

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Ekonomik kalkınma gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerin ortak amacıdır. Ekonominin büyümesi, yapısını değiştirmesi ve gelir dağılımının iyileştirilmesi, sosyal refahın artırılması ile sosyo-kültürel gelişmeler kalkınmayla gerçekleşmektedir.

Ulusal kalkınma planları ile ilgili olarak yapılan açıklamalarda üç farklı bölge kavramından söz edilmiştir. Bunlar; çeşitli yörelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyini saptamaya yönelik olan homojen bölge, yöreler arasındaki ilişkilerin yoğunluğunun göz önüne alınmasıyla yöreler arasındaki hiyerarşiyi saptamaya yönelik polarize bölge ve bölgesel gelişme planlarının uygulandığı alan olan plan bölgesidir. Bu üç bölge kavramı birbirinden farklı değil aksine birbirinin tamamlayıcısıdır. Bir başka ifadeyle, homojen ve polarize bölge, plan bölgesinin saptanabilmesi için, karar birimlerine yol göstermektedir

Bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltıcı bir politika izleyebilmek için öncelikle ulusal kalkınma planının bölgeselleşebilmesi gerekmektedir. Ayrıca gelişmenin bölgeler düzeyinde hedeflenip izlenebilmesi için, plan bölgesinin saptanması zorunluluğu bulunmaktadır. Bunun için çeşitli yörelerin gelişmişlik düzeyini veren istatistiki çalışmalar sonucu homojen bölgelerin saptanarak, bölgeler arası gelişmişlik farklarının şiddeti ortaya konmalıdır. Öte yandan diğer merkezlerle en fazla ilişki içinde olan merkezlerin saptanarak yerleşme merkezleri arasında kutuplaşma hiyerarşisi elde edilmektedir. Bu şekilde yerleşme merkezleri arasında saptanan kutuplaşma hiyerarşisine dayanarak, polarize bölgeler belirlenmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde ekonominin doğası gereği, gerek ülkeler arasında gerekse ülkenin kendi içinde bir takım dengesizlikler oluşmuş ve oluşmaktadır. Ancak bu süreç içinde ortaya çıkan bölgeler arası dengesiz büyüme, uzun vadede kaynakların etkin kullanımını olumsuz şekilde etkileyerek, sosyal ve ekonomik sorunlara yol açmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde bölgeler arası dengesizliği gidermeye yönelik politik uygulamalara bakıldığında; çok geniş bir parasal desteğin bölgesel kalkınma politikalarının hizmetine sunulduğu ve demokratik, kapsamlı ve uzun vadeye yönelik bir plan içinde

gerçekleştirildiği görülmektedir. Avrupa Birliğindeki mevcut fonları ve diğer finansman kaynaklarının en büyük kısmı bölgesel kalkınma uygulamalarına ayrılmaktadır.

Avrupa Birliği'ne üyeliğin gündemde olduğu şu zamanda Türkiye'nin Birliğe katılımı ile birlikte gerek bölgesel kalkınma fonu gerekse diğer fonlardan önemli miktarda finansman elde etme şansına sahip olacaktır. Ancak, Türkiye'deki mevcut bölgesel dengesizliklerin birliğe üye olmakta en önemli sorunlardan birini oluşturduğu da açıkça görülmektedir.

Bir ülkede, bölgeler arası dengesizliği azaltmak için, o ülkenin geri kalmış bölgelerinde, işletmeler için karlı yatırım alanları oluşturmak gerekmektedir. Bu alanda uygulanacak politikaların başarılı olabilmesi için, geri kalmış bölgelerde belirli merkezler seçilerek, altyapı buralara götürülmeli, devlet bu merkezlerde ekonomik dinamizmi sağlayabilmek için öncülük etmelidir.

Gelişmiş ülkelerdeki bölgesel kalkınma uygulamalarına bakıldığında, geri kalmış bölgelerin kalkınması için oldukça yüksek bir maliyet yüklenildiğini söylemek mümkündür.

Bölgesel kalkınma süreci, sanayileşme, kentleşme ve bunlarla ilgili bir çok konuyu birlikte kapsamaktadır. Bütün bu unsurların dikkate alındığı bir yaklaşım çerçevesinde bölgesel kalkınmanın ele alınıp planlanması gerekmektedir. Ancak böylesi bir yaklaşım çerçevesinde hazırlanan planların uygulamaya geçirilmesi sayesinde bölgede yapısal değişim ve dönüşüm sağlanıp kalkınma süreci dinamik bir içeriğe kavuşacaktır.

Ulusal ve bölgesel kalkınma da benzer biçimde kırsal kalkınmada çok çeşitli konuları bünyesinde barındırmaktadır. Kırsal alanın sahip olduğu ekonomik, kültürel ve altyapısal sorunlara çözüm önerileri sunulmadıkça ulusal ve bölgesel alanda bir ilerlemeden ve kalkınma hızının artmasından söz etmek mümkün olmamaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin hemen hemen hepsinde tarım özel bir yer tutmaktadır. Bu ülkelerde köklü bir değişmeye gidilmeden önce, bu yapının etkin bir analizinin

yapılması zorunluluğu vardır. Zira, tarım sektörü, endüstriye kaynak transferi oluşturan ve beraberinde sanayi sektörünün, özellikle de tarıma dayalı sanayi sektörünün gelişmesini sağlayan stratejik bir sektör konumundadır.

Ülkemizde toplam nüfus içindeki payı %41 olan kırsal alanla ilgili çalışmalar geçmişten günümüze çeşitli aşamalar kaydetmiştir. Buna karşı ulaşılan durum değerlendirildiğinde, kırsal nüfusun hala bir takım sorunlarla iç içe yaşadığı görülmektedir.

Toplumsal yapının farklı unsurlarından kaynaklanan bu sorunlar, hem kırsal alanda hem de köyden kente göç yoluyla kentsel alanlarda olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Ülke kalkınmasının ağırlıklı olarak endüstrileşmeye dayandırıldığı günümüzde, kırsal alanlar yeterince dikkate alınmadığından, bu sorunlar artarak devam etme eğilimindedir. Oysa ki ülkemizin sahip olduğu potansiyelin iyi bir değerlendirmeye tabi tutulması, kırsal kalkınmanın hem söz edilen sorunlarının ortadan kaldırılması, hem de genel ülke kalkınması açısından ne kadar önem arz ettiği açıkça ortaya koyacaktır.

Kalkınma ve gelişme bir bütün olarak kabul edildiğinde, ekonominin üç ana sektörü olan tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin birbirlerine bağımlı olduklarını söylemek mümkündür. Dolayısıyla bir ülke veya ülkenin belirli bir bölgesindeki gelişmeden söz edildiğinde üç ana sektörün aralarındaki bağımlılık göz önünde bulundurulmaktadır.

Tarım sektöründeki toprak ve gelir dağılımındaki dengesizlik, makinalaşmanın artması, arazinin parçalanarak, giderek küçülmesi ve hızlı nüfus artışı sonucu kırsal kesimde yaşanan gelir ve istihdam sorunları, kırsal alandan kente olan dengesiz göçü doğurmaktadır. Türkiye son yıllarda kentleşme ve sanayileşme yolunda önemli aşamalar kaydetmişse de, henüz bunların yeterli olduğu söylenemez. Köyden kente göç olgusu, sanayileşmeye paralel biçimde bir seyir izlemediğinden, her gün biraz daha kentleşmemiş kentliler yaratmaktadır. Dolayısıyla bu durum bir çok sorun ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Göç olgusu ekonomik, sosyal ve kültürel sorunları da beraberinde getirmektedir. Gelişme yolunda olan Türkiye’de bu sorunların zamanında dikkate alınması ve çözünebilmesi ile gelecekte doğabilecek çeşitli sorunların şimdiden çözüme kavuşması önemli aşama olarak görülmektedir.

Bugün, Türkiye’de tarım ve buna bağlı olarak kırsal kesim ulusal ekonomiye yapabileceği katkıları istenilen düzeyde gerçekleştirememekte ve bu alanda uğraşan insanlara emeklerinin karşılığı olan daha mutlu yaşam olanaklarını sağlayamamaktadır.

Yıllardan beridir üretimi daha çok arttırmak için üzerinde çalışılan tarım tekniklerini yanında, bu teknikleri kullanan insanların göz ardı edilmesi kalkınma çalışmalarının başarısını olumsuz etkilemektedir. Çünkü, insan unsuru olmaksızın belirli amaçlara varmak ve başarılarına imza atmak hemen hemen imkansızdır.

Kuşkusuz kırsal halkla ilgili nitelikleri, bugünden yarına değiştirmek kolay değildir. Yapılan ve yapılacak sosyal araştırmalar sonucu elde edilen bulgular ışığında, kalkınmada insan kaynaklarını geliştirmek için sosyal altyapılar hazırlanmalıdır. Bu altyapı eğitim çabalarıyla birleştirilerek kalkınma çabalarına halkın katılımının sağlanması yoluna gidilmelidir.

Ülkemizde alt yapı ile üst yapı hizmetleri bir bütün olarak ele alan ve gereksinme içinde olan yörelere hizmeti en ekonomik biçimde tek kanalda sunmayı amaçlayan kırsal kalkınma projeleri uygulanmaktadır. Uygulanan ve uygulanmakta olan projelerin istenilen amaçları gerçekleştirmede, proje bölgesinde hangi ölçüde etkili olduğunun objektif olarak irdelenmesi zorunluluğu vardır.

Belirtilen amaçlara ulaşmak için mevcut kaynakların kalkınma planlarına uygun olarak kullanılması ve tekniğine göre hazırlanacak makro seviyedeki projelerle yönlendirilmesi zorunludur.

Ülkemizde, tarım kesiminin kalkınması ve gelişmişlik düzeyinin artması için bir çok potansiyel projeler bulunmaktadır. Kısıtlı fonlarla uygulanabilecek alternatif projelerin

sayısının fazla olduğunu ifade etmek yanlış olmaz. Ancak gelişmekte olan ülkelerde yeterli kaynak ve bilgilerin azlığından proje hazırlamak kolay değildir.

Kırsal kalkınmada makro projeler yanında mikro projelere de yer verilmektedir. Kalkınmada amaç genel olarak halkın yaşam standardının yükseltilmesidir. Sosyo-ekonomik yönden gelişme, mikro düzeyde projelerin başarı şansları ile yakından ilgilidir. Kalkınma için yapılması istenen faaliyetlerin ekonomik anlamda karlılığı için mikro projelerin iyi bir şekilde seçilmesi, hazırlanması ve uygulanması gerekmektedir. Bir bölge için proje yapılmadan önce o bölge hakkında ön inceleme yapılarak bu bölgenin mevcut potansiyeli araştırılmalıdır.

Ülkemizde üç adet makro düzeyde kırsal kalkınma projesi hazırlanıp uygulanmıştır. Diğer iki proje halen devam etmekte, Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Projesi ise 2001 yılında uygulanması planlanmaktadır.

İlk kırsal kalkınma projesi olan Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesinde belirgin bir takım başarılarından söz etmek mümkündür. Fakat ilk entegre proje olmasından kaynaklanan bazı aksaklıklar ve yanlış politikalar görülmüştür.

İkinci kırsal kalkınma projesi olan Erzurum Kırsal Kalkınma Projesinde de Çorum-Çankırı da Kırsal Kalkınma Projesinde görülen yanlışlıkların yapılmamasına gayret edilmesine rağmen, çeşitli olumsuzluklar meydana gelmiştir. Örneğin, alt yapı tesislerinin olmayışı, suyla taşınan hastalıkların çok yaygın oluşu batıya göçe neden olmuştur. Ayrıca toprakların %87'sinin toprak sahibi tarafından işlenmesine rağmen çiftliklerin küçük parsellere bölünmesi de ayrı bir sorunu teşkil etmektedir.

Uygulanmış üçüncü proje olan Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesinin hazırlık aşamasında, önceki iki projede elde edilen tecrübeler göz önünde bulundurulmaya çalışılmıştır. Örneğin, bu projede hayvancılık uygulamalarının geliştirilmesine ve yayım hizmetlerinin güçlendirilmesine ağırlık verildiği gözlenmektedir.

Ülkemizde uygulanan projeler, başarı derecesi ne olursa olsun gelecekteki projeler için tecrübe kaynağıdır. Bir ülkede köklü bir kırsal kalkınmanın olması için o bölgenin alt ve üst yapısında köklü değişikliklere başvurulmalıdır. Böylelikle kırsal kesimde sosyo-ekonomik gelişme sağlanabilmektedir.

Türkiye’de uygulanan projelere ilişkin sistemli bir finansman düzeninin geliştirilemediği, dış kaynağa bağlantının önemli bir düzeyde olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca konu ile kuruluşlar arasında iyi işleyen bir kurumsal düzenleme yapılamadığı ve etkin bir koordinasyon oluşturulamadığı için bu tür projelerin, istenilen sonuca ulaşmada bir takım sorunlarla karşı karşıya kaldığını ifade etmek gerekir. Oysa, kırsal alanda yaşayanların gelirlerini artırmak, sosyal ve kültürel gelişmelerine katkıda bulunarak kalkınmalarına hız kazandırmak üzere bu projeler uygulanmaktadır.

Türkiye’de uzun yıllardan beri kırsal kalkınma için önemli kaynak ayrılmasına karşın, projelerde tavandan tabana, diğer bir ifade ile Dünya Bankasının pek çok gelişmekte olan ülke için hazırlamış olduğu standart, tek tip, şablon projelerin bölgeye uyarlanması gibi yanlış yaklaşımlar izlenmiştir. Ülkemizde uygulanan Kırsal Kalkınma Projelerinde, tarımsal yapıyı iyileştirecek uygulamalara yer verilmediği gibi, Toprak ve Tarım Reformunun uygulandığı bölgelerde Kırsal Kalkınma Projeleri uygulanmamıştır. Kırsal kalkınma sadece tarımsal kalkınma olmayıp, diğer sektörleri de kapsamına alan çok yönlü bir yaklaşımı gerektirmesine karşın, ülkemizde sadece tarımsal kalkınma olarak algılanmıştır.

Ülkemizde, Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi ile birlikte, kırsal kalkınma projelerinde bir reform yaşandığını da belirtmek gerekir. Bu projede, bundan önce uygulanan projelerden farklı olarak değişik hedefler ortaya konmuştur. Projenin amaçları incelendiğinde alt yapıya yönelik olan amaçlardan başka üst yapıyı da göz önünde bulunduran, kültürel, demografik özellikleri de içine alan hedefler görülmektedir. Aynı durum uygulanması planlanan Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Projesi için de geçerlidir. Ancak bu projelerin başarılı olup olmayacağı önümüzdeki yıllar içerisinde belli olacaktır.

Ülkemiz doğal, kültürel ve tarihi değerler açısından büyük bir potansiyel sahibi bir ülke konumundadır. Bu özellik kırsal alanları daha önemli hale getirmiş durumdadır. Bu turizm potansiyelinin, kırsal kalkınma açısından taşıdığı anlam ve ifade iyi analiz edilmeli ve bu amaçla yapılacak çalışmalar göz önünde bulundurulmalıdır.

Ülkemiz nüfusunun büyük bir kısmını oluşturan kırsal kesimin çok çeşitli sorunlarının bulunduğunu ifade etmek gerekmektedir. Bu olguyu kentleşme ve kent yaşam biçiminde ve kent sorunlarından soyutlayarak çözümlenmek olanaklı görülmemektedir. Kalkınma bir bütün olarak düşünüldüğünde kırsal kesiminin kalkınmasının, genel kalkınmanın boyutları ile özdeşleştirilerek gerçekleşmesinin, kalkınmayı bütünleştireceğini ifade etmek gerekmektedir.

Keles ilçesi Bursa ili içinde kalkınma açısından geri kalmış yörelerden biridir. İlçede inceleme yaptığımız 18 köyden alınan verilere göre derlenen tarımsal altyapı, ulaşım, eğitim, aile ve kültür yapısı, tarımsal işletmelerin işgücü ve gelir dağılımları bize tümevarım yöntemiyle Keles İlçesi'nin genel yapısı hakkında bilgi sağlamıştır.

Keles İlçesi'nin benzer özellik gösterdiği Büyükorhan, Harmancık gibi ilçelerdeki en büyük sorun göçtür. Göç sorunu, Keles ilçesinin sahip olduğu 36 köyde kendini en fazla hissettiren sorundur. Araştırmada ele alınan Keles İlçesi'nin 18 köyündeki 1990-2000 yılı arasındaki nüfus oranlarından hareketle ilçedeki köylerin ilçe merkezine ve diğer bölgelere sürekli göç verdiği görülmektedir.. İlçedeki göç sorununa kalıcı bir çözüm getirmek için çeşitli alternatifler doğrultusunda entegre projeler gerçekleştirmek gerekmektedir.

Yöredeki göç problemini yavaşlatacak alternatifleri şöyle değerlendirebiliriz. İlçede yetiştirilen başlıca ürünler çilek, kiraz ve elmadır. Meyveciliğin geliştiği Keles İlçesi'nde yapılması gereken en önemli yatırım bir soğuk hava deposunun inşa edilip faaliyete geçirilmesidir. Bilindiği gibi çilek çok çabuk bozulan bir meyvedir. Keles İlçesi'nin il pazarlarına mal götürmesi esnasında geçen zaman çilek meyvesinin kalitesinin düşmesine ve tazeliğini yitirmesine neden olmaktadır. Oysaki Keles'in köylerindeki çilek üretimine yetecek büyüklükte soğuk hava depolarının yapılması ve

yine soğutuculu nakliye araçlarının tahsis edilmesi üreticiler en büyük sorunu olan ürün değerlendirme problemini büyük ölçüde çözecektir. . Bu sayede ilçe halkının ürettiğini pazarlamasında karşılaşacağı ürün kayıplarını, yol masraflarını, pazardaki talebe göre oluşacak fiyat dalgalanmasını kontrol altında tutabilir ve ürün arzını belirli dönemlerdeki talebe göre ayarlayabilir. Bu ayarlamalar ile üreticiler, ürettiklerini eskisine göre yüksek bir fiyatla ve talebin nispeten yüksek olduğu bölgelere sevk edebilirler. Üreticinin kazandığı bu avantaj hem daha teknolojik üretim bilincinin oluşmasına yani yeniliklere meraklı üretici bilincinin gelişmesine hem de yüksek üretici gelirlerinin oluşmasına vasıta olacaktır. Gelirleri yükselen üreticilerin kendi işlerinden memnun olmaları gerçekleşeceğinden ilçe merkezine ve ya diğer bölgelere gerçekleşecek göç durdurulabilecektir. Keles İlçesi'nin ulaşım problemi özellikle ürünlerin aktarımında üreticiyi zor durumda bırakmaktadır. İlçedeki yerleşim ağının düzeltilmesi için dağınık kırsal yerleşimlerin belirlenecek merkezi köylerde ve kırsal hizmet merkezlerinde birleştirilmesi teşvik edilmelidir. Hizmet merkezlerinin geliştirilmesi hem kırsal alanlara hizmet götürülmesi hem de kırsal alanlardaki göçün önlenmesinde etkili olabilecektir. Hizmet merkezlerinin oluşumu ve gelişimi için ilçeyle haberleşme ve ulaşım ağının sorunsuz olması gereklidir. Ancak Keles merkezinin köylerle olan ulaşımında bölgenin dağlık olmasından kaynaklanan problemler ortaya çıkmaktadır. Üreticilerin ürünlerini pazarlarken de karşılaştıkları bu durum üretilen ürünlerin Bursa'ya değil Kütahya'ya gitmesine neden olmaktadır. Keles'in köyleriyle Keles merkez arasındaki mevcut yolun dar ve virajlı oluşu çiftçileri Kütahya'nın Tavşanlı ilçesine yönlendirmektedir. Kelesin Bursa'ya uzaklığı sadece 40 km olmasına karşın bu mesafe ancak 1.5 saate tamamlanabilmektedir. Bu süre ilçenin güneyine ilerledikçe daha da artmakta Kütahya sınırındaki köylere Bursa merkezden 3 saatlik sürede ulaşılabilir. Bu yol sorununun bir an önce düzeltilmesiyle köylerin merkezle olan bağlantısı sağlanacak ve gelir ilçe içinde kalacaktır.

Göçü engelleyecek bir diğer alternatifte istihdam sağlayacak fabrikaların bölgede kurulmasıdır. Gerek bölgenin spesifik ürünlerinin yetiştirilmesine gerekse farklı sektörlerle yönelik fabrikaların yörede üretime başlaması dışarıya gerçekleşecek göçü yavaşlatabilecektir.

Keles İlçesi'nin doğal yapısına uygun üretim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde öncelikle uygulamaya geçmesi gereken aşamalardır. Keles yöresi dağlık bir yöre özelliği gösterdiğinden yörede yapılacak ormancılık faaliyetleri, arıcılık, yerel ekonominin hareketlenmesine katkıda bulunacak ahududu, kuşburnu, ıhlamur, adaçayı gibi bitkilerin yetiştirilmesine de başlanabilir. Bu faaliyetlerin yapılmasıyla üreticiler gelir kaynaklarına bir yenisini ekleyebileceklerdir. Yöredeki ormanlık alan potansiyelinden istenilen seviyede yararlanılamamaktadır. Orman ürünlerinin yerinde değerlendirilmesi için ağaç işleme atölyelerinin kurulmasıyla ilgili çalışmalar gündeme gelebilir. Buradan elde edecek gelirlerin bir bölümüyle özel bir fon oluşturulup bu fon altyapı hizmetlerine aktarmada kullanılabilir.

Araştırmada bitkisel üretim alanlarının çoğunda kuru tarım yapılmakta bu alanlarda da buğday, arpa gibi tahıllar yetişmektedir. Yöredeki sulu tarım topraklarının kuru tarım arazilerine göre az oluşu sulu tarım topraklarında yetiştirilebilecek ürün yelpazesini daraltmaktadır. Bölgede yapılacak sulama kanalları sayesinde kuru tarım topraklarının sulamaya açılarak verimliliğinin artırılması gerçekleştirilebilir .

Az gelişmiş bir ilçe olan Keles'in doğal kaynaklarının önemli derecede gelir getireceği dikkate alınırsa bu yöre ile ilgili kalkınmaya yönelik çeşitli alternatifler oluşturulabilir.

İlçe'nin doğal kaynaklarına bakıldığında buranın dağlık bir alana sahip olması ve dağ turizmi açısından önemli gelişmelerin sağlanmasına neden olabilir. Bursa İli'nde dağ turizmi sadece Uludağ'da yapılmakta fakat buranın gün geçtikçe eğlence kültürüne yöneldiği ve kayak yapılacak alanların yetersiz kaldığı görülmektedir. Keles İlçesi'nin coğrafik yapısı kayak turizmine elverişli olduğundan dağ turizmi ile ilgili tesislerin bu yörede kurulması ve yeterli tanıtım ile bu spora ilgi duyanların dikkatinin çekilmesi yöreyi kalkınmışlığa götürecek bir faktör olarak dikkati çeker.

Ayrıca dağlık olan bu alanlarda yaz aylarında serin ve mistik bir ortam sağlayacak, Keles İlçesi ve civarında, yaşayanların ilgi duyacağı yayla evleri kurulabilir. Yayla evleri ile ilgili bir projenin gündeme gelmesi ve basın-yayın organlarıyla iyi bir tanıtımın gerçekleştirilmesi sonucu Keles İlçesi civarında bulunan ilçelerle Keles'in bağlı

bulunduğu Bursa İli'nde yaşıyan insanların bu yöreye ilgisi artabilir ve önemli bir kaynak olarak değerlendirilebilir. Çünkü yayla evlerinin kurulmasıyla aynı zamanda market, manav, el sanatları ile ilgili alış-veriş merkezleri ve eğlence yerlerinin de oluşturulması halkın gelir düzeyinin yükselmesine neden olacaktır.

Son yıllarda özellikle büyük şehirlerde yaşıyan orta yaş ve üstü halkın dinlenme ve rahatlama bir başka ifadeyle eski günlere duyulan özlemi giderebilmek amacıyla doğal ortamlara karşı talep patlaması meydana gelmiştir. İlçenin doğal yapısını bozmayacak iyi bir organizasyonla bölgede dinlenme tesisleri ve pansiyonlar kurulabilir. Yine aynı şekilde özellikle Avrupa ülkelerinde son derece güncel bir kavram haline dönüşen Agro Turizm bilincinin bölge halkına anlatılması ve eğitiminin verilmesidir. Yerli turistlerin günöbirlik çiftlik ziyaretleri ve çiftlik tatilleri ile üreticilere ek gelir sağlanabilir. Ziyaretçiler buraya sadece kırdı yürüyüş yapma, balık avlama, ata binme veya çiftlik ürünleri tatma ve satın alma için gelmeyecek aynı zamanda hasat dönemlerinde ürün toplama işlerine de yardımcı olacaklardır. Ancak bunlar iyi bir organizasyon ve altyapı ile gerçekleştirilebilir. Öncelikle işletmelerin buna hazır hale getirilmesi gerekmektedir. Kırsal yaşamın doğru bir şekilde anlatılması ve tanıtılması ile girişilecek bir reklam kampanyası bölgenin çehresini değiştirecektir.

Yine bölgenin kamp yapmaya müsait çeşitli alanları bulunmaktadır. Özellikle okul çağındaki çocukların ve gençlerin gelebilecekleri kamp alanlarının oluşturulması bu konuda yeni bir akımın doğmasını da sağlayabilir.

Bölgenin en güzel alanlarından olan Kocayayla'nın daha iyi tanıtılması ve buranın sadece bir siyasi partinin kurultaylarıyla anılıyor olmasını engellemek gerekmektedir. Piknik alanı olarak Bursa'nın hiçbir yerinde olmayan geniş alanlara ve olanaklara sahip olan Kocayayla'nın ulaşımını daha kolay hale getirecek servisler ise Keles'e canlılık getirecektir.

Geniş ormanlık alanlara sahip olan Keles'te, elde edilen orman ürünlerinin yerinde değerlendirilmesi için ağaç işleme atölyelerinin kurulması ile ilgili çalışmalar

yapılabilir. Mobilya ve diğer yan ürünlerin üretilmesi için kooperatif tarzı organizasyonlarda gerçekleştirilebilir.

İlçe yeterli ormanlık alana sahip olduğundan burada arıcılık faaliyetleri de önem kazanmaktadır. Ormanlardaki doğal bitkilerden elde edilen bal ve türevleri çoğu kişinin tercih ettiği bir üründür. Bu nedenle buralarda arıcılık eğitimi başta olmak üzere kovan sayısının mümkün olduğu kadar fazlalaştırılması ve arıcılığa olan ilginin arttırılmasına çalışılmalıdır. Yine elde edilen bu balları işleyecek işletmelerin bu yörede kurulması arıcılığa yönelişi hızlandırabilir.

Ormanlık alanların sağlayacağı bir diğer fayda da ağaç oymacılığı ile ilgili el sanatlarının geliştirilmesidir. Ağaç oymacılığı ile çeşitli biblolar ve sembolik maket süs eşyaları halkın ilgisini çekecektir Buradan elde edilecek ürünler gerek Bursa merkezde açılacak bir el sanatları mağazasında gerekse yol kenarlarında oluşturulacak küçük satış birimlerinde diğer el sanatları ile pazarlanabilir.

Bölgedeki arazilerin çoğu orman alanlarının tarım toprağı haline getirilmesi ile oluşmuştur. Bu nedenle orman kaynaklarının sürdürülebilir bir şekilde kullanılması ve işletilmesi için mevcut orman alanlarından, arazi mülkiyeti ve toprak kullanım haklarının belirlenmesini sağlayacak bir orman geliştirme-koruma ve yönetim çalışmaları gündeme getirilmelidir.

El sanatlarının diğer bir türü olan halı-kilim dokumacılığı da günümüzde önem kazanmakta ve kişilerin yönelimlerinin el dokuması halı-kilim türlerine doğru olduğu gözlenmektedir. Ayrıca el dokuması ürünler sentetik dokumalara göre daha yüksek satış fiyatına sahiptir. Halı-kilim yanında el dokuması olarak heybeler, çarıklar. Duvar süsleri de üretimde yer alabilir. Böylece bölgenin en önemli sorunu olan atıl kapasite ve buna bağlı gelir düşüklüğü nispeten azaltılabilir.

Bütün bu el sanatlarının geliştirilmesi için yörede dokuma tezgahları kurulması ve yöre halkına bu konuyla ilgili eğitim verilmesi sonucunda hem halkın gelir düzeyi artacak hem de Keles İlçesi'nin tanıtımına katkıda bulunabilecektir.

Kırsal kalkınmanın gerçekleşmesi için gerekli olan çiftçi girişimciliğinin sağlanması için eğitilmiş insan gücüne ihtiyaç vardır. Eğitilmiş insan gücü kişilerin çalıştığı alanlarda başkalarından duydukları, gördükleri şekilde değil yaptıkları işin eğitimini alarak bu çalışma alanlarında faaliyetlerini sürdürmelerini ifade etmektedir. Kişilerin çalıştığı faaliyet alanlarında daha bilinçli hale getirilmeleri için tarımsal faaliyetle ilgili çiftçiyi bilinçlendirme kursları açılarak daha üretken çiftçiler geliştirilebilir. Verilen kurslarla çiftçilere iş planlaması ve finans yönetimi konuları anlatılarak yapacakları işler için yol gösterici bir politika da izlenmelidir. Yapılması gereken ilk çalışma bu konuda çeşitli çalışmalar düzenlenerek halkın ilgisini ve katılımını sağlamaktır.

Keles ilçesi ve köylerinde arazi toplulaştırması henüz gündemde değildir. Bu yöredeki arazilerde Türkiye'nin diğer bölgelerinde olduğu gibi dağınık ve küçüktür. Parsellerin çok ve dağınık olması tarım üretimini olumsuz etkileyen bir faktör olduğundan dolayı bu yöre ile ilgili arazi toplulaştırması çalışmaları biran önce başlatılmalı ve çiftçiler bu konuda bilinçlendirilmelidir. Böylece üretimde artış olduğu gibi aynı zamanda hem çiftçinin zaman kaybı ortadan kalkacak hem de parsellere ulaşımında yol masrafları minimuma inecektir.

Kalkınmaya yönelik alternatiflerin gerçekleşmesi için ana faktör eğitilmiş insan gücüdür. Kalkınmışlığın bir nedeni olan eğitilmiş insan gücü eğer gerektiği ölçüde ve yeterli eğitimden uzak ise geri kalmışlığı doğurur. Yeterli eğitim düzeyine sahip olmayan ilçe halkının kalkınma üzerine yeterli bir etkisi görülmemektedir. İlçede köy nüfusunun eğitim düzeyinin ilkökul düzeyinde olduğu gözlenmektedir ve toplam nüfus içinde %86.95'lik bir orana sahiptir. Eğitim düzeyinin düşük olduğu bu yörede kişiler uğraştıkları faaliyet alanlarında çoğunlukla yeterli bilgi düzeyine sahip değildiler.

Kişilerin çalıştığı faaliyet alanlarında daha bilinçli hale getirilmesi için tarımsal faaliyetle ilgili Çiftçiyi Bilinçlendirme Kursları, el sanatlarıyla ilgili kurslar düzenlenmesi ve bu konuda eğitim verilmesi bu alanlarda bölgede eğitilmiş insan gücünün pozitif yönde artmasına neden olacaktır.

Bölgede uygulanan anket çalışması neticelerinden en önemlisi ,işletme gruplarına göre gelir, büyük farklılıklar göstermekte olduğudur. Arazi genişliği arttıkça ortalama gelirler de artış göstermektedir. İşletmeler içerisinde en alt grubu oluşturan 1-10 dekar araziye sahip işletmelerde ortalama gelir 387 621 913 TL (1 499 \$)'dir. Bu işletme grubunda ortalama aile birey sayısı 3.62 olarak hesaplanmıştır. Buradan hareketle, kişi başına düşen gelir 107 055 018 TL(414 \$)'dir. Bu hesaplama yöntemi diğer gruplara uygulanacak olursa; 11-20 dekar için 154 117 852 TL (596 \$), 21-50 dekar için 224 970 690 TL (870 \$), 51-100 dekar için 280 566 895(1085 \$) ve 100 dekardan büyük işletmelerde kişi başına ortalama 471 404 101 TL (1823 \$) düşmektedir. Ağırlıklı ortalamaya göre ise bölgede tarım kesiminde çalışanların gelirleri 204 025 143 TL (789 \$) seviyesindedir. Bursa ilinde 1997 yılında kişi başına düşen milli gelirin 3 442 \$ seviyesinde olduğu düşünülecek olursa, durum daha net olarak anlaşılabilir.

Araştırma kapsamındaki köylerde yapılan çalışmada, aile reislerinin vermiş olduğu bilgiler ışığında çalışılan gün ile mevcut EİG miktarı incelendiğinde mevcut işgücünün ancak yarısının değerlendirilebildiği, atıl işgücünün mevcut erkek işgücüne oranının 303.9 EİG ve %34.1 olduğu görülmüştür.

Bu rakamlar bakıldığı zaman bölgede atıl işgücünün fazla yüksek çıkmadığı görülebilir. Bunun iki temel sebebi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi bölgede göçün yoğun bir şekilde yaşaması ve özellikle genç nüfusun bölgede kalmayarak Bursa'ya göç etmesi gösterilebilir. Türkiye'de tarım işletmelerinde çiftçi ailesi başına düşen ortalama nüfus miktarı 7.13 iken araştırma alanında bu rakam 4.67 olarak bulunmuştur.

Bir diğer önemli unsur ise, araştırma alanında üreticilerin büyük çoğunluğunun meyve yetiştiriciliği ile uğraşıyor olmalarıdır. Çilek gibi üretim aşamasında yoğun bir emek isteyen meyve çeşitleri bölgedeki atıl işgücünün Türkiye ortalamasından düşük çıkmasını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- ACARTÜRK, Ş. 1983. Entegre Kırsal Kalkınma Projeleri ve Bir Örneği: Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi. DPT Kalkınmada Öncelikli Yörelere Başkanlığı, Ankara. 122 s.
- ANONİM. 1970. Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması, DPT, Yayın No: 860, Ankara. 290 s.
- ANONİM. 1978. Kırsal Alan İçin Kalkınma Önerisi "Köykent". Van Özalp Köykent Demetleri Düzeni. Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı, Ankara. s. 5-20
- ANONİM. 1986a. Türkiye'de Hane Geliri Hane Halkı Harcamaları ve Hayat Standardı, Türkiye'de Sosyo-Ekonomik Öncelikler Hane Gelirleri, Harcamaları ve Sosyo Ekonomik İhtiyaçlar Üzerine Araştırma. TÜSİAD, Dizisi, Cilt 2, Yayın No T/86.92, İstanbul. 24 s.
- ANONİM. 1986b. Sosyolojik Yapı ile İlgili Bulgular Metodoloji ve Uygulama, Türkiye'de Sosyo-Ekonomik Öncelikler Hane Gelirleri, Harcamaları ve Sosyo Ekonomik İhtiyaçlar Üzerine Araştırma. TÜSİAD, Dizisi, Cilt 1, Yayın No T/86.92, İstanbul. 32 s.
- ANONİM. 1987. Kırsal Kalkınma Projelerinin Uygulamalarına Ait Tecrübeler: Erzurum Kırsal Kalkınma Projesinin Değerlendirilmesi Sempozyumu. Tarım-Orman Köy İşleri Bakanlığı, Erzurum. s. 1-208.
- ANONİM. 1988a. AET'de Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler ve Türkiye. İKV Yayınları, Yayın No: 57, İstanbul. s. 58.
- ANONİM. 1988b. Avrupa Topluluklarının Bölgesel Kalkınma Politikası 1975-1987. İKV Yayınları, Yayın No: 62, İstanbul. s. 8-12.
- ANONİM. 1991a. Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi, Bölüm 1, Değerlendirme Raporu. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Yayın No: 355, Ankara. 175 s.
- ANONİM. 1991b. Gelişmiş Ülkelerin Az Gelişmiş Bölgelerini Geliştirmeyi Amaçlayan Politikaların İncelenmesi ve GAP Örneği. İstanbul Ticaret Odası Yayınları. Yayın no: 1991-7, İstanbul. s. 7-27.
- ANONİM. 1991c. Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi Değerlendirme Raporu, Bölüm 2. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Ankara. 261 s.
- ANONİM. 1991d. 1990 Genel Nüfus Sayımı, İdari Bölünüş. DİE Matbaası, Yayın No: 247 Ankara. s. 12.
- ANONİM. 1993a. Güneydoğu Anadolu Projesi Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Yayın No: 45 Ankara. s. 41-44.

- ANONİM. 1993b. Türkiye’de Bölge Planlamasının Evreleri, Milli Güvenlik Kurulu Yayınları, Yayın No 2, Ankara, 447 s.
- ANONİM. 1993c. Kırsal Sanayi Sempozyumu. Tebliğler, DPT. Ankara. 369 s.
- ANONİM. 1994a. 1991 Genel Tarım Sayımı DİE Yayın No: 1691, Ankara. s.2 - 4.
- ANONİM. 1994b. Dünyada ve Türkiye’de Genel Sosyolojik Gelişmeler. I. Ulusal Sosyoloji Kongresi. Sosyoloji Derneği Yayınları, Yayın No:6, Ankara. s. 26-33.
- ANONİM. 1994c. Kırsal Sanayi. Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT, Yayın No 2356, Ankara. 89 s.
- ANONİM. 1995. Bursa Tarımının Sosyo Ekonomik Yapısı 1993. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Bursa Şubesi, Yayın No:2, Bursa. 89 s.
- ANONİM. 1996a. Saray İlçesi Kırsal Kalkınma Potansiyeli ve Değerlendirme Olanakları (Proje Raporu), Tekirdağ. s. 3-12.
- ANONİM. 1996b. Türkiye Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi Değerlendirme Raporu. Bölüm-1 Ana Rapor. IFAD Dokümanı, Ankara. 92 s.
- ANONİM. 1997. İsrail Gerçekleri, Hamokor Press, Kudüs, 286 s.
- ANONİM. 1998a. Ekonomik ve Sosyal Göstergeler Bursa. Devlet İstatistik Enstitüsü. Yayın No: 2144, Ankara. 333 s.
- ANONİM. 1998b. 1997 Genel Nüfus Tespiti, İdari Bölünüş DİE Matbaası, Ankara. s. 12-13.
- ANONİM. 2000a. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Bölgesel Gelişme (1996-2000). Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara. 94 s.
- ANONİM 2000b. Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Projesi Teklif Metni. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, Ankara. s. 4-23.
- ANONİM. 2000c. Kırsal Kalkınma Projeleri Değerlendirme Raporları. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, Ankara. 45 s.
- ANONİM. 2000d. Temel Ekonomik Göstergeler. Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara. s. 6.
- ANONİM. 2000e. Kırsal Kalkınma, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT, Yayın No 2522, Ankara, 73 s.
- ANONİM. 2000f. Gümüşhane- Şiran Alan Araştırma Raporu. TKV/GTZ Kırsal Alanda Gelir Getirici Etkinlikler Projesi, Ankara. 69 s.

- ANONİM. 2000g. Keles Tarım İlçe Müdürlüğü Dosyaları. Bursa.
- ANONİM. 2000h. Tarım İl Müdürlüğü Brifing Raporu. Bursa. s. 4-51.
- ANONİM. 2000ı. Bursa Valiliği Dosyaları. Bursa.
- ANONİM. 2000j. Bölgesel Gelişme, ÖİK, Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No: 2502, Ankara. 290 s.
- ANONİM. 2001. 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, Keles Nüfus Müdürlüğü Kayıtları (Resmi Olmayan Sonuçlar), Bursa.
- ANONYMOUS. 1989. Bingöl-Muş Rural Development Project. Volume I and II. IFAD, Turkey. p.4-17.
- ANONYMOUS. 1995. Ordu-Giresun Rural Development Project. Appraisal Report. IFAD, Turkey. 45p.
- ANONYMOUS. 1997a. The Structural Funds. European Commission, Luxembourg. p. 4-12.
- ANONYMOUS. 1997b. European Statial Development Perspective. European Commission, Luxembourg. p.15-26.
- ANONYMOUS. 1998. Rural Development. European Commission Dictorate General of Agriculture CH-87-98-006-EN-C Brussel. 14 p.
- ANONYMOUS. 1999 CAP Reform: Rural Development, European Commission Dictorate General of Agriculture, CH-25-99-008-EN-C , Brussel. 26 p.
- ARCANGELLİ, F. 1982. Regional and Subregional Planning in İtaly, Regional Planning in Europe. Lewis J.R. Hudson R.(edited by), p. 57-85, London.
- BABAGİRAY, Z. 2000. Merkez Köyler Yaklaşımı Çerçevesinde Örnek Proje Teklifi. Tarım ve Köy Dergisi sayı: 131 s. 42-46. Ankara.
- BLACKSELL, M. 1975. West Germany, Regional Development in Western Europe. Lewis J.R. Hudson R.(edited by), p 163-191. London.
- BREATHNANCH, P. 1982. The Demise of Growth-centre Policy The case of the Republic of İreland. Regional Planning in Europe, Lewis J.R. Hudson R.(edited by), p 35-57. London.
- BULLER, H., S. WRIGHT. 1990. Rural Development: Problems and Practices. Gower Publishing Company, Aldershot. 249 p.

- ÇETİN, B. 1995. Bursa İli Karacabey İlçesinde Pazar İçin Sebze Üretimine Yer Veren Tarım İşletmelerinin Planlanması ve Yeter gelirli İşletme Büyüklüğünün Saptanması. Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Araştırma İnceleme No 12, Bursa. 89 s.
- ÇEVİK, B. 2000. Kırsal Kalkınmada Fiziksel Planlama ve Merkez Köy (Köykent) Yaklaşımı. Tarım ve Köy Dergisi, sayı:131, s.38-41, Ankara.
- ÇIKIN, A., C. ABAY. 1994. Kırsal Kalkınmaya İlişkin Yaklaşımlar İçinde Rehovot Yaklaşımı ve Başarı Koşulları. Türkiye I. Tarım Ekonomisi Kongresi Bildirisi. İzmir.
- CLAYTON, E. 1983. Agriculture, Poverty and Freedom in Developing Countries, London. p. 21-22.
- CLOUT, H.D. 1975a. Regional Development in Western Europe Regional Development in Western Europe, Clout H.D(edited by), p.3-21. London.
- CLOUT, H.D. 1975b. France, Regional Development in Western Europe. Clout H.D(edited by), p.113-139. London.
- CLOUT, H.D. 1975c. Unity in Diversity, Regional Development in Western Europe, Clout H.D(edited by), p 315-321. London.
- DAMASICK, P. 1982. Strategic Choice and Uncertainty. Regional Planning in Europe, Lewis J.R. Hudson R.(edited by), p.85-112. London.
- DİNLER, Z. 1994. Bölgesel İktisat. 4 Basım. Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa. 421 s.
- DİNLER, Z. 1998. Bölgesel İktisat.5 Basım. Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.435 s.
- DOĞANAY, F. 1993. Kırsal Kalkınma. DPT Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü Planlama Dairesi Başkanlığı, Ankara. 32 s.
- DÜLGEROĞLU, E. 2000. Kalkınma Ekonomisi. 5. Basım, Vipaş, Bursa.150 s.
- ELBO, C. 1975. Denmark, Regional Development in Western Europe, Clout H.D.(edited by), p. 233-245. London.
- ER, C. 2000. Tarım Kentleri ve Kırsal Kalkınma. Tarım ve Köy Dergisi, sayı:131 s. 34-37. Ankara.
- ERAKTAN, G. 1989. Devlet Tarafından Köye Götürülen Hizmetler, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Yayın No: 933, Ankara. s.5-11.
- ERAKTAN, G., N. YILDIRAK. 1989. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Stratejileri ve Politikaları, Friedrich Ebert Vakfı, İstanbul. s. 11-16.

- ERDÖNMEZ, C. 1994. Türkiye’de Kırsal Kalkınma. Türkiye I. Tarım Ekonomisi Kongresi Bildirisi. İzmir.
- EREN, T. 1992. Kırsal Kalkınmada Bir Model Köylere Hizmet Götürme Birliği, DPT, Yayın no: 2312, Ankara. 77 s.
- ERKAL, M. 1982. Bölge Açısından Az Gelişmişlik. Boğaziçi Yayınları, İstanbul. s.48-57.
- ERKUŞ, A. M. BÜLBÜL, T. KIRAL, F. AÇIL, R. DEMİRCİ. 1995. Tarım Ekonomisi. Bizim Büro Basımevi. Ankara. 298 s.
- GAY, J. F. 1975. Benelux , Regional Development in Western Europe, p:139-163, Clout H.D.(edited by), p.139-163. London.
- GERAY, C. 1965. Toplum Kalkınmasında Halk Katılışları, Destekli İmece ve Emanet Usulü Uygulaması. A.Ü. Siyasal Bilgiler Fak. Dergisi, Cilt: 20 Sayı: 2, Ankara.
- GERAY, C. 1967. Toplum Kalkınması Deneme Çalışmaları. A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No:228-210, Ankara.
- GERAY, C. 1974. Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar. TODAİE Yayınları, No: 139, Ankara. s. 1-13.
- GERAY, C. 1981. Kırsal Türkiye’de Toplum Kalkınması ve Kooperatifçilik. Tuna Yayıncılık ve Dağıtım, Ankara. s. 28-45.
- GERAY, C. 1994. Kırsal Alanda Örgütlenme Yaklaşımları. ZMO Tarım Haftası’94. Tarımsal Yapı Dönüşüm ve Strateji Arayışları Sempozyumu, Ankara. s. 326-339.
- GİRGİN, İ. 2000. Kırsal Sanayi ve Kalkınma İlişkileri. Tarım ve Köy Dergisi. sayı:131 s. 47-51, Ankara.
- GRIECO, M. 1990. Development in the Developed World: Revealing The Hidden Agenda. Rural Development: Problems and Practices, H. Buller and S.Wright (Editors), p. 27-41. Aldershot.
- GÜLÇUBUK, B., S. GÜN, 1994. Tarımsal ve Kırsal Kalkınmada İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi. Türkiye I. Tarım Ekonomisi Kongresi, İzmir.
- GÜLÇUBUK, B. 1997. Kırsal Kalkınma Çalışmalarında Türkiye Kalkınma Vakfının Yeri ve İşlevi (Bu Kuruluşun Uzunyayla Uygulaması). Doktora Tezi(yayınlanamış), Ankara üniversitesi Fen bilimleri Enstitüsü, Ankara. 236 s.
- GÜLÇUBUK B. 1998. Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikaları, Tarım ve Mühendislik Dergisi, Sayı: 58, s.10-16, Ankara.

- GÜLÇUBUK, B. 2000. Kırsal Alanda Kredi Kullanımının Sosyo-Ekonomik Temelleri. Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Burcu Ofset Matbaacılık, Ankara. 54 s.
- GÜNEŞ, T. 1967. İsrail’de Bölgesel Kalkınma. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 294, s 16-25, Ankara
- GÜNEŞ, T., R.ARIKAN. 1988. Tarım Ekonomisi İstatistiği, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları:1049, Ankara. 293 s.
- GÜVEN, S. 1995 Türkiye’de Sosyal Planlama. Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa. 214 s.
- HARRIS, J. 1992. Rural Development .Routledge, p 15-37, London.
- HAYS, W.L. WINKLER, R.L. 1971, Statistics. Indiana, 937 p.
- HALL, C., JENKINS J. 1995. Tourism and Public Policy, Routledge, London. 322 p.
- HIRSCHMAN, A.O. 1959. The Strategy of Economic Development, New Haven, Conn: Yale University Press, 254 p.
- HOFFMAN, G.W. 1972. Regional Development Strategy in Southeast Europe, p:145-189, 204-205, London.
- IŞIKLI E., Ş. IŞIN, 1992. Avrupa Topluluğu’nda Entegre Kırsal Kalkınma Bölge Uygulamaları ve Bunu Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. Verimlilik Dergisi, MPM Yayınları Sayı: 1992/4, s 171-190, Ankara.
- JENSEN, T.H. 1982. The Role of State in Regional Development Planning and Implementation The Case of Denmark. Regional Planning in Europe, , Lewis J.R. Hudson R.(edited by), p. 127-148, London.
- KING, R. 1975. İtalya, Regional Development in Western Europe, Clout H.D.(edited by), p. 81-113, London.
- KARAMAN, İ. 1993. Dünya’da ve Türkiye’de Kırsal Snayi. DPT. Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü, s. 5-9, Ankara.
- KONGAR E. 1981 Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği Remzi Kitabevi, s. 56, Ankara
- KUHN, J. 1990. Cooperative Organizations for Rural Development. Marburg/Lahn:Marburg Consult for Self-help Promotion, p. 73-104, Amsterdam.
- KUMAL, M. 1992. Türkiye’de Tarım Reformu Uygulamaları ve Kırsal Kalkınma Üzerine Etkileri. Milletlerarası Tarım Reformu ve Kırsal Kalkınma Kongresi Tebliğler, Ankara. s.9-45.

- LEWIS, J.R., R. HUDSON. 1982. Introductory Remarks. *Regional Planning in Europe*, Lewis J.R. Hudson R.(edited by), p.1-7, London.
- MAYHEW, A. 1969. *Regional Planning and the Development Areas of Western Germany*, *Regional Studies*: 3 p.73-79, Koln.
- NAYLON, J. 1975. *İberia, Regional Development in Western Europe*, p:293-315, London.
- MUTLU, A. 1983. *Kırsal Kalkınma Projelerinin Hazırlanmasında Dikkat Edilecek Kriterler ve Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi. Diploma Tezi (yayınlanmamış)*, Ankara.
- MÜLAYİM, Z. G. 1999. *Kooperatifçilik*, 3.Basım, Yetkin Yayınları, Ankara. s. 40-211.
- NAYLON, J. 1975. *İberia, Regional Development in Western Europe*, p. 293-315, London.
- NULTY, M.L.M. 1987. *Rural/Urban Dynamics in Regional Planning: Examples from Underdeveloped Regions*, R. Bar-el, A. Bendavid-Val and G.J.Karaska (Editors), *Patterns of Change In Developing Rural Regions*. p 41-49, Colorado.
- ÖZGEN, Ö., E. GÖNEN. 1992. *Ev Pansiyonculuğunun Sosyo- Kültürel ve Ekonomik Profili*, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 1271, Ankara. s.7-31.
- ÖZGEN, Ö. 1995. *Kırsal Turizmin Sosyo Ekonomik Profili ve Çevre. Verimlilik Dergisi*, 1995/3, Ankara. s. 89-102.
- ÖZKAYA, T., B. TARATURHAN, M. BOYACI. 1998 *Kırsal Kalkınmada Çiftçi Katılımının Önemi Üzerine Bir Araştırma: Halilbeyli Köyü Örneği*, Ege Üniversitesi Tarımsal Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, İzmir.
- REHBER, E. B. ÇETİN. 1998. *Tarım Ekonomisi*, Bursa. 292 s.
- REHBER, E., Z. GALOR., S.DUMAN. 1999. *Kırsal Sanayilerin Kurulmasında Kooperatiflerin Önemi. 2000'li Yıllarda Kooperatifçilik*, Türk Kooperatif Kurumu, Yayın No: 89, s. 68-82, Ankara.
- ROOME, N.J. 1990. *Community Action As a Mechanism For Rural Policy*, H. Buller and S. Wright (Editors) *Rural Development: Problems and Practices*, Gower Publishing Company, p. 151-165, Aldershot.
- ROZENMAN, A., G.N. SYKIANALIS. 1971. *Rural Development in Greece, Rural Development in Changing World*. Weitz R. (edited by), p 501-515, Massachusetts.

- SALTIK, A. 1994. Ordu Giresun Kırsal kalkınma Projesi- Kırsal Kredilendirme. TKV. s. 4-9, Ankara.
- SALTIK, A., B. GÜLÇUBUK. 1998. Dünya’da ve Türkiye’de Kırsal Kalkınmanın Gelişen Dinamiği: Gönüllü Kuruluşlar(Hükümete Bağlı Olmayan Kuruluşlar). 3.Tarım Ekonomisi Kongresi. s. 205-215,Ankara.
- SCHICKELE, R. 1971. National Policies For Rural Development in Developing Countries, Rural Development in Changing World. Weitz R. (edited by), p. 57-73 Massachusetts.
- SCHALDBAUER, F. 1975. Austria, Regional Development in Western Europe, Clout H.D.(edited by), p. 273-281, London.
- ŞİMŞEK, E., Z.GÜRLER. 1994. Kırdan Kente Göç Olgusu ve Kırsal Sanayi. Türkiye I. Tarım Ekonomisi Kongresi, İzmir.
- STENSTADVOLD, K. 1975. Northern Europe, Regional Development İn Western Europe, Clout H.D.(edited by), p.245-273, London.
- TATLIDİL, H. 1984. Tarımsal Yayım Çalışmalarında Önder Çiftçi Yaklaşımı Üzerine Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 893, Bilimsel Araştırma Ve İncelemeler No:526, s. 7-21, Ankara.
- THOMAS, D. 1975. United Kingdom Regional Development in Western Europe, p. 211-233, London.
- TİMUR, S. 1972. Türkiye’de Aile Yapısı Hacettepe Üniversitesi Yayınları No: D-15, s.24-41, Ankara
- TUNÇDİLEK, N. 1978. Türkiye’nin Kır Potansiyeli ve Sorunları, İstanbul Üniversitesi, Yayın No 2364, İstanbul. 304 s.
- VOOGD, H. 1982. Issues and Tendencies in Dutch Regional Planning, Regional Planning in Europe, Lewis J.R., Hudson R.(edited by), p. 112-127, London.
- YAVUZ, F. R. KELEŞ. 1973. Şehircilik: Sorunlar Uygulama ve Politika. S.B.F. Yayınları, s.43-56, Ankara.
- YAVUZ, F., 1969. Memleketimizde Toplum Kalkınması (Köy Kalkınması). TODAİE, Sevinç Matbaası, s. 73-74, Ankara.
- YAVUZ, O. 1999. A Universal Approach to Extension Education in Developing Countries: Village Institutes. Kania, J. and M. Drygas (Editors), The Role of Extension Education in a Global World, p. 77-84, Cracow.
- YAVUZ, O. 2000. Tarımsal Yayım ve Haberleşme. Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Ders Notları No: 84, s. 60-89, Bursa.

- YAMANE, T. 1967. Elementary Sampling Theory, New York. 404 p.
- YILDIRAK, N. 1983. Köy Kalkınması ve Türkiye’de Köy Kalkınma Politikası. TZD Ziraat Dünyası Dergisi, sayı:358 s. 6-18, Ankara.
- YILDIRAK, N. 1991. Kırsal Kalkınma Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ders Notları, Ankara. s. 2-35.
- YILDIRAK, N., E. OLHAN. 1993. Kırsal Kesimde Genç Nüfusun Tarımsal Faaliyetlere Katılımı ve Kente Göç Etme Eğilimleri , Kırsal Sanayi Sempozyumu, s. 230-251, Ankara.
- YILMAZ, İ. 1986. Türkiye İzlenen Kırsal Kalkınma Stratejilerinin Değerlendirilmesi. 2. Tarım Ekonomisi Kongresi, s. 224-234. Adana.
- WEITZ, R.. 1987. Rural Development: The Rehovot Approach, Geoforum. Vol.18. No.1. p. 21-36, London.
- WEITZ, R. 1995. The Rehovot Approach. Integrated Rural Development, Development Study Center, Rehovot. 92 p.

TEŞEKKÜR

Uzun süren doktora. çalışmam sırasında desteğini hiçbir zaman esirgemeyen aileme öncelikle teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmanın düzenlenmesi, yürütülmesi esnasında katkılarını eksik etmeyen başta danışmanım, Doç. Dr Orhan YAVUZ'a , Bölüm Başkanım Prof Dr. Erkan REHBER'e, Araştırma Görevlisi Tolga TİPİ ve Öğr. Gör. Şule ULUSOY'a şükranlarımı sunarım.

Çalışmanın Yürütülmesi sırasında verdikleri katkıdan dolayı Tarım Ekonomisi Bölümü Öğretim Üyeleri Doç.Dr. Bahattin ÇETİN, Öğr. Gör. Mustafa AKSÜYEK, Araştırma Görevlileri Şule TURHAN ve Serkan Gürlük'e de teşekkür ederim.

Araştırmanın ana metaryalini oluşturan anketlerin yapılmasında katkıları olan Keles Tarım İlçe Müdürlüğünde çalışanlarına , hem anketlere verdikleri yanıtlar ve hem de gösterdikleri yakın ilgiden dolayı Keles halkına teşekkür ederim

ÖZGEÇMİŞ

1968 yılında Ankara'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Ankara'da tamamladı. 1986 yılında TED Ankara Koleji'nden mezun olduktan sonra aynı yıl Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü'nde lisans eğitimine başladı. 1990 yılında lisans eğitimini tamamladıktan sonra Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Eğitimine başladı. 1991-1992 akademik döneminde kazanmış olduğu burs ile Tarım Politikası dalında Post Graduate çalışmasını gerçekleştirmek üzere Yunanistan'da bulundu. Çukurova Üniversitesindeki Yüksek Lisans çalışmasını tamaladıktan sonra, 1993 yılında Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak ikinci defa Yüksek Lisans eğitimine başladı. 1995 yılında Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitimini tamamladı. 1997 yılında Tarım Politikası ve Yayım Anabilim Dalına Öğretim Görevlisi olarak atandı. 1998 – 1999 akademik yılında Entegre Kırsal Kalkınma konusunda Post Graduate çalışmalarını gerçekleştirmek üzere İsrail'de bulundu. Halen Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü'nde Öğretim Görevlisi olarak görev yapan İ. Bülent GÜRBÜZ İngilizce biliyor.